

శ్రీరస్తు.

కార్యాధికరణ వాదః.

(ప్రథమాపిత్థతీయతరంగాంతః.)

శ్రీవేంకటాద్రి శ్రీమదనంతపురమచార్య దివ్య
సింహానరాసేన శ్రీరంగాచార్యస్వామి విరచితః.

శ్రీవేంకటాచార్యపర్యకాంత శ్రీపదనగరస్థాపితాయామ్
శ్రీవేంకటేశ్వరనిలయ ముద్రాక్షరశాలాయామ్

౫౦౧౩ కలియుగాద్యే - ౧౮౭౪ శాలివాహనశకాబ్దే
విశాఖాశ్విన్మాసంవత్సరే కర్కటమాసే అవివసే

అమావస్యస్థ మహ్యం సోమవాసరే

౧౯౧౧-౨-౨౨.

ముద్రితో విజయలేఖరామ్.

పు.ప.	పద్యం.	అశుద్ధం.	శుద్ధం.
2	భువన
౧౧	భువన
౧౨	వాదే
౧౩	పుష్ప
౧౪
౧౫
౧౬
౧౭
౧౮
౧౯
౨౦
౨౧
౨౨
౨౩
౨౪
౨౫
౨౬
౨౭
౨౮
౨౯
౩౦
౩౧
౩౨
౩౩
౩౪
౩౫
౩౬
౩౭
౩౮
౩౯
౪౦
౪౧
౪౨
౪౩
౪౪
౪౫
౪౬
౪౭
౪౮
౪౯
౫౦
౫౧
౫౨
౫౩
౫౪
౫౫
౫౬
౫౭
౫౮
౫౯
౬౦
౬౧
౬౨
౬౩
౬౪
౬౫
౬౬
౬౭
౬౮
౬౯
౭౦
౭౧
౭౨
౭౩
౭౪
౭౫
౭౬
౭౭
౭౮
౭౯
౮౦
౮౧
౮౨
౮౩
౮౪
౮౫
౮౬
౮౭
౮౮
౮౯
౯౦
౯౧
౯౨
౯౩
౯౪
౯౫
౯౬
౯౭
౯౮
౯౯
౧౦౦
౧౦౧
౧౦౨
౧౦౩
౧౦౪
౧౦౫
౧౦౬
౧౦౭
౧౦౮
౧౦౯
౧౧౦

పుట.	పక్కా.	అశుద్ధం.	శుద్ధం.
౧౦౩	౨	తాదే	తావదే
౧౦౭	౧౬	సశ్వే	సశ్వే
౧౦౮	౪	దాపపి	దాపపి
	౨౧	శ్వర్యా	శ్వర్యా
౧౦౯	౧౮	చ్యవన	చ్యవన
	౨౫	చవన	చ్యవన
౧౧౦	౨౫	శ్వేతో	శ్వేతో
౧౧౨	౩	స్వస్యే	స్వస్యే
	౪	త్యాయ	త్యాయ
౧౧౫	౨౭	విశష	విశష్య
౧౧౬	౨౨	త్రాతా	త్రాతా
౧౧౯	౨౧	స్ఫుటత	స్ఫుటతరం
౧౨౧	౧౯	ప్రాప్య	ప్రాప్య
౧౨౨	౨	కళంబ్ర	కళంబ్ర
	౪	జ్ఞాను	జ్ఞాను
౧౨౩	౧౩	ప్రీవీర్వం	ప్రీవీర్వం
౧౨౫	౪	శోక	శోక
	౧౫	మృత్యు	మృత్యు
౧౩౦	౧౩	పప్త	పప్త
౧౩౨	౨౩	త్రత్య	త్రత్య
౧౩౫	౨౨	త్యన	త్యన
౧౩౬	౪	రస్యా	రస్యా
౧౪౨	౧౮	దివి	దివి
౧౪౩	౩	దోద	దోద
	౨౦	శ్వర్య	శ్వర్య

పుట.	పక్కా.	అశుద్ధం.	శుద్ధం.
౧౫౦	౨౪	నివర్త	ప్రీవర్త
౧౫౩	౧౩	తత్పుషా	తత్పుషా
	౨౪	హభావ	హభావ
౧౫౪	౧౦	ర్విచ్చే	ర్విచ్చే
౧౫౬	౪	తైంసు	తైంసు
	౮	చాద్భ్ర	చాద్భ్ర
౧౬౦	౨	చ్యంప్ర	చ్యంప్ర
	౨౦	భ్యాప్య	భ్యాప్య
౧౬౧	౨	ర్వస్య	ర్వస్య
	౧౫	మేనప్ర	మేనప్ర
	౧౮	ఘో	ఘో
	౨౨	జద	జనె
	౨౩	తనేని	తన్నీ
	౨౫	క్రిత్యు	క్రిత్యు

శ్రీ

కార్యాధికరణవాదే ప్రథమతరజ్జః.

శ్రీయః కాంతాయనమః.

శ్రీమతే విష్వక్సేనాయనమః.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

శ్రీమదనంతార్యమహాగురవేనమః.

శ్రీమతే వరమనయేనమః.

శ్రీమాన్ వేంకటేశైలాధిపతిర్ద్యున్నోఽద్యదహరదివిదీప్రః ।
 దహతు సుదర్శనమహాసా సత్పథసంభారి నైరిస స్తమసమ్ ॥ ౧ ॥
 శ్రీరామానుజయోగ్యన స్తగురురా ఘ్నోమ్యాయంత్రాహ్వయై యో-
 వేషైరపునా జ్ఞగత్కులగురు ర్యస్యాత్రనామధ్యమః ! ఆస్తాంహం తథా
 న ఆద్యచరమావామ్నాయసిన్ధుద్వయీ పారవ్రాపణనావికా ఫణిపతి
 సస్సేయం విధత్తాం జయమ్ ॥ ౨ ॥ ఆధ్యాత్మిక్యాం సరణ్యో మృమ
 మృదయరథం స్వామియ స్త్రీశ్వరూపా శ్రీశ శ్రీభాష్యకానో భువనగు
 రువరో రమ్యజామాతృయోగీ । సజ్జా స్సంభారియంతా మవిషమమధు

నాఽనుష్ఠితప్రాచ్యలేఖందుమాన్మోద్యోత్రవాహూనగమయతియ
థాదుష్పథంవక్రకషీ॥౩॥కార్యాధికరణవాద మ్ముముక్షుజనదేవయా
నగతివిషయమ్ । శారీరకమీమాంసా శాస్త్రేక్రిరజ్జసూరిరాతనుతే॥౪॥

ఇహతావచ్ఛారీరకమీమాంసా చతుర్థాధ్యాయతృతీయపాదే
షష్ఠసూత్రప్రభృతి వచ్చదశసూత్రపర్యంత దశసూత్ర్యాత్మకం కార్యా
ధికరణం విచార్యతే ॥ ౫ ॥ అస్మిన్నధికరణే భగవతాభాష్యకారేణ సక
లాఅమృతపనిషద్ భగవచ్ఛాస్త్రగీతోపనిషద్భగవత్పరాజ్ఞుశౌది ది
వ్యసూరిసూక్తి శ్రీవిష్ణుపురాణప్రభృతిభి ర్భామునాది శ్రీసూక్తిభి
న్యాయతత్ప పరిశీలయతా సకలేతరకుదృష్టినుద్ధాయ నిర్ధారితస్య
సిద్ధాంతస్య కైశ్చిదవాచీనై వాణ్యకులీకృతత్వా దీదృశవైయాకుల్యాః
ప్రాగభావేన శుత్రప్రకాశికాయా స్తత్కాలస్థిత శాబ్దరభాస్కరీయ
యాదవీయాదిమతా న్తరశజ్ఞాజాలమాత్ర విదశనవిశ్రాంతత్వాదు క్త
నైయాకులీపరిహారేణోక్తసిద్ధాంతద్రుష్టిమే పునరయమారమ్భః ॥ ౬ ॥
ఇదాన్తాధికరణం శాస్త్రేషు సమస్తతః ప్రసిద్ధానామైశ్వర్యకైవల్యభ
గవత్ప్రొప్తిరూపపురుషార్థాధినాం త్రివిధానామధికారిణామృద్ధేయ కా
న్నయతి పూర్వాధికరణనిర్ణేతతతివాహికగణః—కావాననయతీతి
శబ్దయాప్రవృత్తమ్ ॥ ౭ ॥ ఇయమత్రవిప్రతిపత్తిః—అచిరాదిర
మానవాస్త ఆతివాహికగణః—కింహిరణ్యగభలక్షణకార్యబ్రహ్మ
పాసకాన్నయతి — ఉతపరబ్రహ్మపాసకా — అథవా పరబ్ర
హ్మపాసకా — ప్రకృతివియుక్తబ్రహ్మత్మకప్రత్యగాత్మోపాస
కాంశ్చోభయానితి॥౮॥ అత్ర హిరణ్యగభలక్షణ కార్యకోటిప్రవిష్టా
పరబ్రహ్మపాసకా ఐశ్వర్యార్థినః — పరబ్రహ్మపాసకాభగవ
త్ప్రొప్తిర్థినః — ప్రకృతివియుక్తబ్రహ్మత్మకప్రత్యగాత్మోపాసకాః
కైవల్యార్థినః ఇతివివేకః ॥ ౯ ॥ అత్రప్రథమఃపక్షోబాదకః—ద్వితీయః
పక్షోజైమినః—తృతీయస్సిద్ధాంతిపక్షోబాదరాయణస్య—ఎవ మస్మి

న్నధికరణే ప్రథమాదిసూత్రపఞ్చకం బాదరిపక్షపరమ్ — షష్ఠాదిసూత్రత్రయం జైమినిపక్షపరమ్—తత్సూత్రద్వయం బాదరాయణపక్షపరమిత్యపిబోధ్యమ్ ॥ ౧౦ ॥ తత్రాప్రామాణ్యైశిశయా త్ప్రథమపూర్వపక్షతయా బాదరిపక్షముపన్యస్యతి ప్రథమం సూత్రపఞ్చకేన—

॥సూ॥ కార్యం బాదరిస్యగత్యుపపత్తే ॥౧॥ [౪-3-౬]

ఇత్యాదినా ॥ ౧౧ ॥ కార్యం—కార్యకోటిప్రవిప్లవం హిరణ్యగర్భలక్షణమపరంబ్రహ్మ—ఉపాసీనమాతివాహికగణోనయతీతి బాదరిరాచార్యోమన్యతే—అన్య—కార్యంబ్రహ్మపాసీనస్తే—గత్యుపపత్తే—పరిచ్ఛిన్నదేశవర్తి స్వప్రాప్యప్రాప్తయే మార్గవిశేషేణ దేశవిశేషగమనోపపత్తైరితి ప్రథమసూత్రార్థః ॥ ౧౨ ॥ అత్రవిషయవాక్యేషు — సమన్వయబ్రహ్మగమయతీత్యాదిషూపాసకానా ముపస్థితత్వాత్—సిద్ధాంతసూత్ర చ్ఛాయానురోధాచ్ఛాపాసకవాచక ద్వితీయాంతోపాసీనపదాధ్యాహరః—అస్యేత్యేకవచనేన పరామర్శానురోధాదేశవచనాంతపదాధ్యాహరః—నయతిపదమితివచన సిద్ధాంతసూత్రాదాక్మప్తమ్—పూర్వాధికరణోపస్థితాతివాహికవిషయ మాతివాహికగణపదం నయతి పదానుగుణ్యయైకవచనాంతమధ్యాహ్నతమ్—ఇతిపదాక్షిప్తమన్యతఇతిపదమన్వయపూర్తయేనమాయాతమ్—ఎవమేవైతరత్రాపూహసీయమితి బోధ్యమ్ ॥౧౩॥ ఏతత్సూత్రభాష్యే—కార్యముపాసీనానేవగమయతీతి బాదరిరాచార్యోమన్యతఇత్యత్ర బహువచనాంతోపాసీనశబ్దేనోపాసకనిదేశశస్త్ర—పూర్వం విప్రతిపత్తివాక్యే బహువచనాంతశబ్దేన తద్గ్రహణాత్తదనురోధేనానోపన్యాసమాత్రతాత్పర్యేణ—అన్యథా—సూత్ర—అస్యేత్యేకవచనాంతశబ్దేనోపాసకపరామర్శాన్వరస్యన్యదుచ్చరిహరత్వాత్ ॥ ౧౪ ॥ సూత్రే—ఏకవచనాంతోపాసీనపదమేవాధ్యాహ్నత్రివ్య మిత్యభిప్రాయేణైవచ తత్సూత్రభాష్యపవాదే—కార్యంతు హిరణ్యగర్భరూపం బ్రహ్మపాసీనస్య

౬ ౩

పరిచ్ఛిన్న దేశవతిప్రాప్యప్రాప్త్యర్థం గమనముపపద్యతే—అతోఽ
 చిరరాదిరాతివాహికగణస్తమేనయతీతి సూత్రాగ్లోపసంహారే ఏక
 వచనాంతశబ్దేనైవ ప్రాపానకస్య నయతికర్మతయానిదేశశక్యతః ॥౧౫॥
 అతఏవచైతహుత్రదీప సూత్రపదయోజనాయా మేకవచనాన్వైపా
 సీనపదమేప్రాపాత్తమ్ ॥ ౧౬ ॥ యథోక్తంతత్ర—సూత్రార్థస్తు—కా
 ర్యంహిరణ్యగర్భ ముపాసీన మాతివాహికోగణోనయతీతి బాదరిరాచా
 ర్యోమన్యతే—అన్యైవగత్సుపపత్తే రితి ॥ ౧౭ ॥ యద్యపి—అస్య—కార్య
 బ్రహ్మణఏవ—గత్సుపపత్తే—మాగ్విశేషేణదేశవిశేషంగత్వా ప్రా
 ప్త్యుపపత్తేరితివ్యాఖ్యానై బహువచనాన్వైపాసీనపదాధ్యహారేపి నదో
 మః—సారగ్రన్థౌ ప్ర్యేతదభిప్రాయకఏవ స్వరసతఃప్రతిభాతి—తథాపి గతి
 శబ్దస్య గమనార్థకతాయా—తత్పమభివ్యావృత షష్టాగ్కర్తృర్థకతా
 యాశ్చ స్వాంసికత్వ తదాశ్రిత్యయథోక్తయోజనయా వ్యాఖ్యానం
 భాష్యదీపయో రాదృతమిత్యవధేయమ్ ॥ ౧౮ ॥ నను కార్యశబ్దః ప్రకృ
 తిమణ్డలాంతఃపాతికృత్సూత్రకార్యవగ్వాచీతినర్వవనైశ్చ ర్హ్యర్థిఃకార్యో
 పానకత్వేన వివక్షితుం యోగ్యాః—ప్రత్యాఖ్యాన్యస్తేచసిద్ధాస్త సూ
 త్రేనర్వవనైతే—ఎవంస్థితే కార్యశబ్దః, కథమిహ హిరణ్యగర్భమాత్ర
 విషయతయా వ్యాఖ్యాతఇతిచేత్—ఇదమత్రావధేయమ్—సవివా
 బ్రహ్మగమయతీత్యత్ర బ్రహ్మశబ్దవివక్షితస్యైవేహ కార్యశబ్దేననిదేశ
 శాత్—తస్యచోత్తరసూత్రేషు హిరణ్యగర్భయాపతాయాఅభివ్యక్త
 త్వచ్చాయం కార్యశబ్దోహిరణ్యగర్భ విషయః—ద్వితీయసూత్రేఽ
 చిరరాదిమాగ్గణామినాం ప్రాప్యస్థానస్య చతుర్ముఖలోకయాపత్వా
 భిధానాచ్చతుర్థపక్షమసూత్రేయోస్తేషామాప్రళయం చతుర్ముఖలోకే
 స్థిత్యా తతస్తదధ్యక్షేణహిరణ్యగర్భేణసహ పరబ్రహ్మప్రాప్తిప్రతిపా
 దనముఖేన శ్రూయమాణాపునరావృత్తినిర్వాహత్—తృతీయసూత్రే
 కారణవాచకబ్రహ్మశబ్దస్య కార్యభూతహిరణ్యగర్భపరత్వనివాహ
 య తస్య ప్రథమజల్పలక్షణబ్రహ్మసామీప్యయాపోపచార బీజోపపాద

నాచ్చ దశితబ్రహ్మశబ్దస్య హిరణ్యగర్భపరతయా బాదర్యభిప్రేత
తాహిస్సుటా బాదరిర ప్యచిరాదిమాగ్గేణ గచ్ఛతాం బ్రహ్మలో
కప్రజాపతినభావేశ్మాదిప్రాప్తిశ్రవణా తస్యచ బ్రహ్మలోకైశ్వర్య
న్యతిరికైశ్వర్యార్థి ప్షనుపపన్నతాం బ్రహ్మలోకైశ్వర్యన్యతిరికై
శ్వర్యార్థినా మచిరాదిమాగ్గేణామిత్వే ధూమాదిమాగ్గేప్రతిపాద
కశాస్త్రస్య నిరవకాశత్వాపత్తిచ్చ పర్యాలోచ్యైవాచిరాదిమా
గ్గేస్య బ్రహ్మలోకైశ్వర్యార్థిమాత్రవిషయతాం తాదృశమాగ్గే
ప్రతిపాదకప్రకరణస్థ బ్రహ్మశబ్దస్య చతుర్ముఖమాత్రవిషయతాచ్చ
భిప్రేయాయాకార్యశబ్దేనేహ చతుర్ముఖనిదేశస్తు తదాక్షిప్తకారణ
బ్రహ్మలోకపరిచ్ఛిన్నస్య ప్రాప్తయ క్వచిన్మనానుపపత్తిః—పరి
చ్ఛిన్నస్య కార్యబ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్యప్రాప్తయేతదుపపత్తిః—బ్ర
హ్మగమయతీత్యాదా కారణవాచకశబ్దేనూపచారా త్కార్యనిదేశ
ఇత్యాది బాదరిపతాభిప్రేతాంశద్యోతనార్థః సిద్ధాస్తసూత్రే సర్వేషా
మపి ప్రతికాలమృనత్వేనగ్రహణంతు తుల్యన్యాయత్వేనేతరదృష్టాస్తే
న చతుర్ముఖలోకైశ్వర్యార్థినామపి ప్రతిషేధలాభాయతస్మాత్కా
ర్యశబ్దో యథోక్తార్థపరవ వ్యాఖ్యయితి || ౧౯ ||

||సూ|| విశేషితత్వాచ్చ || ౨ || [౪-3-౭]

ఇతిద్వితీయసూత్రస్యాస్యప్రథమసూత్రాన్వితస్యాయమర్థః—వి
శేషితత్వాచ్చ—అచిరాదిమాగ్గేణామిప్రప్యస్య తద్విషయశాస్త్రేషి
వానన్యథాసిద్ధశ్శబ్దే శ్చతుర్ముఖలోకసభావేశ్మాదికార్యయాపతయా పర
స్పాద్బ్రహ్మలోకావ్యాప్తత్వేనదశితత్వాచ్చ—కార్యముపాసీనమేవన
యత్యాదివాహికగణఇతిబాదరిర్మన్యతీతి || ౨౦ || శాస్త్రోచ—బృహ
దారణ్యకాష్టమాధ్యాయద్వితీయ బ్రహ్మణంచదశఖణ్డీకాయామ్—
పునుషామానవపత్యబ్రహ్మలోకాగ్గేణామయతీతిశ్రవణమ్-౧-ఛా
న్దోగ్యాష్టమప్రపాఠక చతుదశఖణ్డేప్రజాపతే స్సభాం వేశ్మ ప్రపద్య

ఇతి శ్రవణం- ౨-ఇత్యేవమాదికమ్ || ౨౧ || అత్రబృహదారణ్యకవాక్యే- అచిరాదిగామిప్రాప్యవిషయః బ్రహ్మలోకశబ్దస్య చతుర్ముఖలోకపరత్వాత్ - బహువచనవిరోధేన. కర్మధారయమాశ్రిత్య పరబ్రహ్మపరత్వాభిధానాసమ్భవాత్ - తథాఽభిధానేపి లోకశబ్దాన్వారస్య స్యమవారత్వాత్ - ఛందోగ్యవాక్యే- అచిరాదినాగతస్యస్పష్టమేవ ప్రహసతిసభావేశ్మాది ప్రపత్త్యనుసంధానదర్శనాచ్చ - అచిరాదిమాగ్గామినాం చతుర్ముఖత్యలోకసభావేశ్మాదిప్రాప్తి రసన్యథాసిద్ధాహ్యనగమ్యతే || ౨౨ || బ్రహ్మణ సర్వగతస్య క్వచిత్పురిచ్ఛిన్నం లోకవిశేషసభావేశ్మాదికం నప్రామాణికం- నవా బ్రహ్మప్రాప్తుస్తత్త్వాప్తయే క్వచిద్గమనంయుక్తమ్- సర్వగతత్వాద్బ్రహ్మణః- నాపినిశ్చేషావిద్యావినిముక్తస్య బ్రహ్మోపసమ్యన్నస్యవశ్యభజుర స్థూలపదార్థమయ లోకవిశేషాదిప్రాప్తిరూపైశ్వర్య విశేషానుభవలక్షణః పురుషాధోయుక్తః- తథాసతి మోక్షస్యానిత్యత్వాపత్తేరితిహి బాదరేరాశయః || ౨౩ || అతవహి- ఉత్తరత్ర చతుర్థవాదే-అభావం బాదరిరాహప్యేవమితి దశమసూత్రే ముక్తస్య దేహేంద్రియాద్యభావై బాదర్యభిమతః ప్రతిపాద్యతే || ౨౪ || తథాచ-అచిరాదిమాగ్ప్రసక్తితానాం క్వచిద్గమనప్రతిపాదనలిక్ష్ణా చ్చతుర్ముఖలోక సభావేశ్మాదిప్రాప్తి ప్రతిపాదనలిక్ష్ణాచ్చాచిరాదయ ఆతివాహికపురుషా నపరబ్రహ్మోపసకానా మతివ్రాధారః-అపితు హిరణ్యగర్భలక్షణకార్య బ్రహ్మోపసకానా మైశ్వర్యవిశేషాధినామేవేతి సూత్రద్వయాభిప్రాయః || ౨౫ || అచిరాదిగతిప్రతిపాదకవాక్యేషు-సపనాబ్రహ్మగమయతీతిశ్రూయమాణస్య నపుంసకబ్రహ్మశబ్దస్య పరబ్రహ్మవాచకస్య పుంలింగబ్రహ్మశబ్దప్రయోగవిషయ హిరణ్యగర్భపరత్వానుపపత్తిశబ్దాపరిహారంత్యతియసూత్రతాపా||

||సూ|| సామీప్యాశ్చుతద్వ్యపదేశః || ౩ || [౪-౩-౮]

||ఇతి|| ౨౬||తుశబ్దఉక్తాశబ్దావ్యావృత్త్యర్థః|| ౨౭||తద్వ్యపదేశః- తస్య-హిరణ్యగర్భస్య- వ్యపదేశః-నపుంసకబ్రహ్మశబ్దేనవ్యపదేశః - య

ద్వా-తేన—సపుంసకబ్రహ్మశబ్దేన-వ్యపదేశః-హిరణ్యగర్భానిదేశః- సా
 మీప్యాత్తు—హిరణ్యగర్భాస్యపరబ్రహ్మవ్యవహితకార్యత్వేన తత్సన్ని
 హితత్వాత్తు — సమ్భవతీతి బాదరిర్మన్యత ఇతి సూత్రార్థః ॥౨౮॥
 కారణవాక్యస్యోపచారాత్కార్యే ప్రయోగఇత్యభిప్రాయః ॥ ౨౯ ॥
 హిరణ్యగర్భాస్య ప్రథమజత్వలక్షణం పరమపురుషావ్యవహితకార్య
 త్వంబ - యోబ్రహ్మణం విదధాతిపూర్వం యోవైవేదాంశ్చప్ర
 హిణోతితస్మై ॥ ఇతి శ్వేతాశ్వతరోపనిషదాదిషు ప్రసిద్ధమ్ ॥౩౦॥
 అథాచిరాదిమార్గాగమినాం హిరణ్యగర్భప్రాప్తిరేవస్వీకారే తే
 షా మమృతత్వప్రాప్త్యపునరావృత్తి ప్రతిపాదకశాస్త్రవిరోధస్సాన్య
 త—బ్రహ్మణోదరవర్తి సర్వలోకానాంవినాశ శాస్త్రాద్విప్రరాధావ
 సానె హిరణ్యగర్భానాశాత్పునరావృత్తేరవజన్తీయత్వాత్—అమృత
 త్వప్రాప్తిశాస్త్రం—ఛాందోగ్యేఽష్టమప్రపాఠకే షష్ఠఖణ్డే షష్ఠఖణ్డే
 కాయామ్—తయోర్ధ్వమాయ న్నమృతత్వమతీత్యాదికమ్—అపునరా
 వృత్తిశాస్త్రంచ—తత్తేన చతుర్థప్రపాఠకే షడ్చదశఖణ్డే షష్ఠఖణ్డేకా
 యామ్—సపినా బ్రహ్మమయ త్యేషదేవపహ్లోబ్రహ్మపథతేనప్రతి
 పద్యమానా ఇమమ్మానవమావతం నావర్తంతే నావర్తంత ఇత్యేవ
 మాదికమ్—బ్రహ్మణోదరవర్తి సర్వలోకవినాశశాస్త్రస్తు-గీతాప్తనూ
 ధ్యాయే-అబ్రహ్మధవనాగ్లోకాః పునరావర్తినోఽజునే త్యేవంజా
 తీయకమ్—తస్మాత్పరబ్రహ్మప్రాప్తిరేవాచిరాదిమార్గాగమినాం వ
 త్తవ్యేత్యాశక్యాం పరిహరతి చతుర్థససూత్రేణ॥

॥సూ॥ కార్యత్యయేతదధ్యక్షేణసహతఃపరమభిధానాత్ ॥౪॥ [౪-౩-౯]

ఇతి ॥ ౩౧ ॥ సద్భానుగుణ్యనాత్ర-సః-అధికతవిద్యః - ప్రా
 చ్ఛీతి-ఇతిపదత్రయమధ్యాహార్యమ్ ॥ ౩౨ ॥

సః-అచిరాద్యాతివాహికగణేన హిరణ్యగర్భలక్షణం కార్యం
 బ్రహ్మసేత సదుపాసీనఃపురుషః-కార్యస్య-బ్రహ్మలోకస్య-అత్యయే- వివా

శదశాయామ-తదధ్యక్షేణసహ - కార్యబ్రహ్మలోకాధిపతినావిదుషాహి
 ర్యాగభేదానసహ-అధిగతవిద్యః-స్వయమపి చాస్తవరవిద్యస్థ-అతః-
 కార్యాన్నీహ్మలోకాత్-పరం-పరబ్రహ్మచాహ్నీతి- అభిధానాత్-శు
 త్రైవతథాప్రతిపాదనాత్ । ఇతిబాదరిమన్యతఇతి సూత్రార్థః ॥33॥
 శ్రుతిశ్చ-తేబ్రహ్మలోకేతుపరాంతకాలే పరామృతా త్పరిముచ్యంతిస
 ర్వే॥ఇత్యేనం రూపాపై ణ్రియకోపనిషది షష్టపశ్చదశమానువాక ద్వా
 వింశతికాగతా-ఏనంబ్రూతీయకాన్యాచ ॥ 3౪ ॥ అస్మిన్నైవాగ్నే స్మృతి
 మపి ప్రమాణయతి పశ్చాత్తేనసూత్రేణ—

॥సూ॥ స్మృతేశ్చ ॥ ౫ ॥ [౪-3-౧౦]

ఇతి ॥ 3౫ ॥ స్మృతేశ్చ-మహర్షిస్తరణాచ్చ । సకార్యాత్వ
 యేతదధ్యక్షేణసహతఃపరం చాహ్నీతీతి బాదరిర్చన్యతఇతి సూత్రార్థః॥
 3౬॥ స్మృతిశ్చ-బ్రహ్మణాసహతేసర్వే సంప్రాప్తే ప్రతినన్బురే । పరన్యా
 న్తేకృతాత్మానః ప్రవిశంతి పరంపదమ్॥ ఇత్యాదిరూపా ॥3౭॥ శ్రుతౌ-
 పరాంతకాలఇత్యత్ర-స్మృతౌ-పరన్యాన్తఇత్యత్రచ స్థలద్వయేపి పరశబ్దో
 బ్రహ్మయుఃపరః॥శ్రుతౌ-పరామృతాదితిల్లొపే పశ్చాన్యంతం- పరా
 మృతం చాప్యేత్యర్థకమితి బాదర్యభిప్రాయః ॥3౮॥ స్మృతౌకృతాత్మాన
 ఇతిపదమేవ పూర్వసూత్రేఽధిగత విద్యపదాధ్యాహరిబీజమ్ ॥
 3౯ ॥ ఇదమత్ర చతుర్థపశ్చమ సూత్రతాత్పర్యమ్ - సత్యలోకో
 పలక్షితాద్వాధిపతే శ్చతుర్ముఖస్య ద్విపరాధావసానకాలే నా
 శేష్యచిరాదిమూర్గాప్రథితానాం చతుర్ముఖ ప్రాప్తిస్వీకారే నతే
 హమమృతత్వా పురరావృత్తి శ్రీహరివిరోధః - ఆ ప్రళయం చతు
 ర్ముఖలోకేఽథితానాం తత్రైవాధిగతవిద్యానాం తేహం చతుర్ము
 ఖేన విదుషానాకంతదాయుషోఽస్తేమోక్షస్వీకారేణ తదుపపత్తేః-
 శ్రుత్యాస్మృత్యాచ తేహం తథామోక్షప్రాప్తేః ప్రతిపాద్యమాన
 త్యాచ్ఛేతి ॥ ౪౦ ॥ తథాచ-ఇదమత్రబాదరే రాచార్యస్య తాత్పర్యం ప

జ్ఞానూత్క్రొనిష్పద్యతే-జ్ఞాపనిషదవిద్యాప్రకరణస్థగతిశ్చితిషు శూక్రియ
 మాణోఽచిరాది రమానవాస్త ఆతివాహికగణో హిరణ్యగర్భల
 క్షణకార్యబ్రహ్మపాసకానేవ నయతి-తేహమేవ దేశవిశేషప్రతిని
 యత హిరణ్యగర్భేశ్వర్యప్రాప్తయే గమనూపపత్తైః—నహి పరబ్ర
 హ్మపాసకానాం తత్ప్రాప్తయే క్వచిద్గమ్య ముపపద్యతే—పరస్య
 బ్రహ్మణ స్సర్వగతత్వాత్ । ఏవమ్ — బ్రహ్మలోకా గమయతీతి
 — ప్రజాపతే స్సభాంవేశ్వప్రపద్యతీతి పరిచ్ఛిన్నఘాల వస్తావత్క
 కలోకవిశేషప్రజాపతి సభావేశ్మాదిప్రాప్తిశ్రవణా త్రేమాఞ్చభజ్జుర
 తాయా అవశ్యమ్భవాత్ — ఉపనిషత్సు బ్రహ్మవిదాం మోక్ష
 ఏవపురుషార్థః—నచానస్తస్థిరఫలరూపతీతి ప్రతిపాదనాచ్చ—అచి
 రాదిగతిరపరబ్రహ్మపాసకవిషయైవ । పరబ్రహ్మపాసకాస్తు క్వ
 చిద్గమననిరపేక్షా సృజగతమఘాలత్వాదిగుణకమనస్తం స్థిరం బ్రహ్మై
 వ యథాస్వదేశమేవ ప్రతిపద్యస్తతీతి నతేహంగత్యపేక్షా । ఉక్తశ్చిత్తా
 బ్రహ్మలోకశబ్దస్య బహువచనాస్తత్వేన—ఏతంబ్రహ్మలోకం నవిన్దస్తీ
 త్యాదిష్యేవ కర్మధారయాశ్చియజేన బ్రహ్మపరత్వమపి నసమ్భవదు
 క్తికమ్ । ఏవమచిరాదిమాగ్నేణగతస్య—ప్రజాపతే స్సభాంవేశ్వప్రప
 ద్యతీతి ప్రజాపతిశబ్దిత హిరణ్యగర్భసభావేశ్వప్రపదనానుసంధానశ్రవణే
 న హిరణ్యగర్భోపాసకత్వమేవాస్యసునిణయమ్ । ఇథం దశేతహేతు
 భి హిరణ్యగర్భోపాసకస్యైవ వాతివాహికగణనేయత్వేనిచ్ఛితేనతి—స
 ఏనా బ్రహ్మగమయతీత్యతీకారణవాచకోబ్రహ్మశబ్దః కార్యజ్ఞాప
 చారికో నిర్వాహ్యః । ఏవమేతస్యామృతత్వప్రాప్త్యపునరావృత్తిశ్చివణ
 ఞ్చ—తేబ్రహ్మలోకత్విత్వాదిశ్రుత్యా—బ్రహ్మతానహతేసర్వత్రా
 దిస్త్వత్వాచాచిరాదిషత్త్వానాచతుర్ముఖలోకంగత్వాతత్త్వవిదుషాచ
 తుర్ముఖేనసాక ముపాసనమనుష్టాయ తదామురవసానే తేనైవసహ
 మృతత్వాపునరావృత్తిప్రాప్తివరంనిర్వాహ్యమ్ । తస్మాద్దిరణ్యగర్భలక్ష

ణకార్యబ్రహ్మపాసకానేవ నయత్యచిరాది రాతివాహికగణాది
 ॥ ౪౦ ॥ అత్రబాదరిమతే పరబ్రహ్మపాసకానాం గత్యనుపపత్తిః
 ॥ ౧ ॥ స్థూలవస్తుమయలోకవిశేషప్రాప్యత్వానుపపత్తిః ॥ ౨ ॥ బ్రహ్మశ
 బ్దపరబ్రహ్మపరత్వవిరోధినమానప్రకరణస్థ బ్రహ్మలోకశబ్దబహువచనా
 నుపపత్తిః ॥ ౩ ॥ తథాభూతప్రజాపతినభావేశ్మప్రాప్తి ప్రతిసన్ధానానుప
 పత్తిః ॥ ౪ ॥ పరమాత్మముఖ్యవృత్త బ్రహ్మశబ్దగౌణవృత్తికల్పనమ్ ॥ ౫ ॥
 అచిరాదిగతపురుషామృతత్వాపునరావృత్తిశ్రవణ విశమ్భితవిషయత్వ
 కల్పనఞ్చ ॥ ౬ ॥ ఇత్యేతేషడథా స్వపక్షసాధకతయాఽభిమతాః ప్రా
 థాన్యేన—లోకశబ్దగతిశ్రవణాభ్యా మచిరాదిగతిశాస్త్రీస్య బ్రహ్మహ
 పాసకవిషయత్వవచ్చేదా త్వరస్య బ్రహ్మణో ముక్తప్రాప్త్యలోకవిశే
 షానన్గీకారవతు ముఖ్యబీజం శ్రుత్యన్యథానయన స్వేత్యవగమ్యతే ॥ ౪౧ ॥
 అథ జై మినిపక్షస్యాంశికప్రామాన్యేన బాదరిపక్షా దుత్కృప్తతయాద్వి
 తీయపక్షత్వేన తత్పక్షముపన్యస్యతిషష్ఠాదిసూత్రత్రయేణ—

॥సూ॥పరంజై మినిర్ముఖ్యత్వాత్ ॥ ౬ ॥ [౪-౩-౧౧]

ఇత్యాదినా ॥ ౪౩ ॥ పరం—పరబ్రహ్మప్రసాసీనమేవనయత్యాతి
 వాహికగణాది జై మినిరాచార్యోమన్యతేముఖ్యత్వాత్—బ్రహ్మగమ
 యతీత్యాది ష్వచిరాదిమాగ్గమిప్రాప్యవిషయస్య బ్రహ్మశబ్దస్య ప
 రస్మిన్నేవబ్రహ్మణిముఖ్యవృత్తత్వాదితి ష్ఠసూత్రార్థః ॥ ౪౪ ॥ ఇదమ
 త్రాభిప్రేతమ్—బ్రహ్మగమయతీత్యత్ర బ్రహ్మపదశ్రుతిప్రబలాంగత్య
 పపత్తినమానప్రకరణస్థ బ్రహ్మలోకశబ్ద బహువచనశ్రవణ ప్రజాపతిన
 భావేశ్మదిప్రాప్తిప్రతిసన్ధానాదిరూపంలింగం దుర్బలంసహిబాధితుంక్ష
 మతే—బ్రహ్మశబ్దోహి పరస్మిన్నేవ బ్రహ్మణిముఖ్యవృత్తః—తత్ప్రాప్తి
 నపుంసకలింగ్యం నిరూఢలక్షణయాపినచతుర్ముఖపరోధవితు మహా
 తి—పుంలింగపై వ్యవతస్యతథాప్రయోగదశానాత్ ॥ నాపికారణేపరబ్రహ్మ
 ణిముఖ్యవృత్తస్యాస్య—అపరేకార్యబ్రహ్మణిస్వారిసికలక్షణాప్రవృత్తిర్య

క్తా—నినాముఖ్యాథా బాధంతదయోగాత్ । నచగత్యనుపపత్తిప్రమాణ
మ్—నిత్యసిద్ధస్యాపి బ్రహ్మణో యథావత్వేదనాయ కాలవిశేషాపేక్షావత్
సర్వగతస్యాపితస్యప్రాప్తయే దేశవిశేషాపేక్షాయాలపి న్యాయానుగృహీ
తేనగతిశాస్త్రేణైవ దురపహ్నవంసిద్ధే బ్రహ్మపాసకానాంతత్వా
ప్రయే దేశవిశేషం ప్రతిగమనస్యోపపన్నతరత్వాత్ । బ్రహ్మలోకాగమ
యతీత్యత్ర లోకశబ్దబహువచనశ్రవణమపి నానుపపన్నమ్—బ్రహ్మగ
మయతీత్యనేన సమానప్రకరణధ్వేన ప్రాప్యస్య బ్రహ్మణ ఏకత్వే నిశ్చితే బ
హువచనస్య—అదితిః పాశానితివదుపపత్త్యా నిషాదస్థపతి న్యాయప్రా
ప్తస్యకర్మధారయస్య—ఏతం బ్రహ్మలోకం నవిన్దస్తీత్యాదిప్రసాదాత్
పి నిర్బాధత్వాత్—ముక్తప్రాప్యాణాం పరబ్రహ్మసాధారణశుద్ధస
త్త్వద్రవ్యమయాప్రాకృతలోకానాం బహూనాం శ్రుతిస్మృతీతిహాస
పురాణాది ప్రమాణగణసిద్ధానాం దురపహ్నవతయా వ్యతీతత్పురుషా
శ్రయణేపి బాధకాభావాచ్ఛేతి ॥ ౪౫ ॥ వ్యతీతత్పురుషసమాసోపి సమా
నప్రకరణశ్రుత్యంతరానుగుణ్యేన—బృహదారణ్యకోపనిషది సప్రమా
ధ్యాయే దశమబ్రాహ్మణే—యదావై పురుషోఽస్మాలోకాత్ప్రేతీ
త్యాదిక—సలోకమాగచ్ఛత్యశోకమహిమమ్—తస్మిన్ వసతిశాశ్వతీస్స
మాః—ఇత్యత్ర బ్రహ్మశబ్దాసమభివ్యాహృతలోకశబ్దేన ప్రాప్యస్థానవి
శేషస్తేన వివక్షితత్వాత్—ప్రశ్నోపనిషది—పశ్యమేనత్యకామప్ర
శ్నే—పశ్యముఖ్యణికాయామ్—ససామభిరున్నీయతే బ్రహ్మలోకమ్—
సవితస్మాజ్జీవఘనా త్వరాత్పరం పురిశయం పురుషమీక్షతే—ఇత్యత్ర
బ్రహ్మలోకశబ్దేన—పురుషమీక్షతఇత్యుక్త పరమపురుషేతిత్పథా
నస్యైవవివక్షితత్వాచ్చ ॥ ౪౬ ॥ పురుషమీక్షతఇతి బ్రహ్మప్రాప్తేః
పృథగభిహితత్వాత్—ప్రశ్నోపక్రమే—కతమంవావసతేనలోకంజయతీ
తిప్రాప్యస్థానస్యైవ జిజ్ఞాసితత్వాత్—ఉపసంహారే పున్యక్తబ్రహ్మలోకవి
షయశ్లోక—ససామభిర్వత్తవయోవేదయంతే—ఇత్యనేనోక్తబ్రహ్మ
లోకస్య సూరిదృశ్యవేష్టనపదరూపతాయాః భావితత్వాచ్చ నాత్ర

త్య బ్రహ్మలోకశబ్దః కర్మధారయాహః ॥ ౪౭ ॥ ఈదృశశ్రుత్యస్త
రసంవాద మాల్మోచ్చైవ షష్ఠీతత్పురుషస్యాపి సమ్భవమభిప్రేతోక్తం
భాష్యకారై రేతత్సూత్రభాష్యే— పరస్యబ్రహ్మణః పరిపూర్ణస్య
సర్వగతస్య సత్యసంకల్పస్య స్వేచ్ఛాపరికల్పితా సాన్విసాధారణా అ
ప్రాకృతాశ్చ లోకానాత్యంతాయనసన్తి— శ్రుతిస్త్వతీతిహాసపురాణప్రా
మాణ్యత్ ॥ ఇతి ॥ ౪౮ ॥ అత్ర శ్రోతేర్ధేయథాశ్రుతిప్రతిపత్తవ్య
త్వన్యాధౌన పరమపురుషాసాధారణలోకసాధనం ముక్తప్రాప్యపరబ్ర
హ్మసాధారణలోక విశేషానక్లేకారస్య బాదరిపక్షాభిప్రేతశ్రుత్యన్యథా
నయన ముఖ్యబీజస్య పుష్పదాసాయ ॥ ౪౯ ॥ పరబ్రహ్మసాధారణలో
కానా మప్రాకృతత్వేచ్ఛాపరికల్పితత్వయో రభిధానేన కాలకాల్యదృ
ష్టలోక సజాతీయత్వబుద్ధ్యా యత్తమోక్షానిత్యత్వశబ్దాః పుష్పదస్తా— ఇ
చ్ఛాపరికల్ప్యాప్రాకృతలోకానా మిచ్ఛాసమకాలం సర్వదైవసమ్భవ
స్య దురపహ్నవత్వాత్ ॥ ౫౦ ॥ తథాచ ప్రథమసూత్రవివక్షితాగత్య
నుపపత్తిః— ద్వితీయసూత్రవివక్షితాను స్థూలవస్తుమయలోకవిశేషప్రా
ప్యత్వానుపపత్తి బ్రహ్మశబ్దపరబ్రహ్మపరత్వవిరోధిసమానప్రకరణస్థ
బ్రహ్మలోకశబ్ద బహువచనానుపపత్తి ప్రజాపతిసభావేశ్వప్రాప్త్యను
సన్ధానానుపపత్తిషు ప్రథమమనుపపత్తిద్వయం తృతీయసూత్రవివక్షి
తం పరమాత్మముఖ్యవృత్తబ్రహ్మశబ్దగోణవృత్తికల్పనం చేత్యేతేబాద
రిపక్షాథాః ప్రత్యాఖ్యాతాభవన్త్యనేనసూత్రేణ ॥ ౫౧ ॥ అత్ర ము
క్తప్రాప్యపరమపురుషాసాధారణలోకసాధకతయా వివక్షితం ప్రమాణ
జాలస్తూత్రత్ర ప్రపంచయిష్యామః ॥ ౫౨ ॥

ప్రథమసూత్రవివక్షితాగత్యనుపపత్తి తృతీయసూత్రవివక్షిత ప
రమాత్మముఖ్యవృత్త బ్రహ్మశబ్దగోణవృత్తిల్పన చతుర్థపంచమసూ
త్రవివక్షితార్చిరాదిగతపురుషామృతత్వాపునరావృత్తి శ్రవణవిశిష్టత
విషయత్వకల్పనరూపాణాం త్రయాణాం బాదరిప్రతితన్త్రాధానాం ప్ర
తిక్షేపపరం సప్తమసూత్రమ్.

॥సూ॥ దశనాచ్చ ॥ ౭ ॥ [౪-౩-౧౨]

ఇతి ॥ ౫౩ ॥ అస్యార్థః—దశనాచ్చ—శరీరాన్ముఖస్య నా
 డ్యాసముత్క్రిమ్య దేవయానేనగతస్యైవ విదుషోఽవ్యవధానేనైవ ప
 రస్యైవ బ్రహ్మణఃప్రాప్తేశ్చైత్యైవ ప్రతిపాద్యమాచ్య—పరముపాసీనమే
 వనయ త్యాతివాహికగణఇతి జైమినిరాచార్యోమన్యతఇతి ॥ ౫౪ ॥
 అత్రవివక్షితాశ్రుతిశ్చ—'ఛాన్దోగ్యేదహరవిద్యాయామప్తమప్రపాతక
 తృతీయఖణ్డ చతుర్థఖణ్డకాగతా—ద్వాదశఖణ్డ ద్వితీయఖణ్డకాగతా
 చ—ఏషసమ్ప్రసాదోఽస్తాచ్చరీరా త్సముత్థాయ పరంజ్యోతిరుపసమ్ప్ర
 ద్య సేవనరూపేణాభినిష్పద్యతే ॥ ఇత్యేవంరూపా ॥ ౫౫ ॥ అత్ర—శ
 రీరాత్సముత్థాయేతి మూర్ధస్యనాడ్యోత్క్రిమ్య దేవయానేనాగ్రమ
 నాభిధానేన గత్యనుపపత్తితకానవకాశః ॥ ౫౬ ॥ ల్యప్ప్రత్యయేనా
 వ్యవధానాభిధానేనార్చిరాదిగత పురుషామృతత్వాపునరావృత్తిశ్రవణ
 విశిష్టతవిషయత్వకల్పనానవకాశః ॥ ౫౭ ॥ సమానప్రకరణస్థాత్ర
 త్య పరజ్యోతిశ్శబ్దస్య మోక్షాత్మకస్వస్వరూపాభినిష్పత్తిశ్రవణానురో
 ధేన పరబ్రహ్మపరతాయా అవజన్వీయతయా—గతిశ్చైతే బ్రహ్మగ
 మయతీత్యత్ర పరమాత్మముఖ్యవృత్త బ్రహ్మశబ్ద గోణవృత్తి కల్పనా
 నవకాశశ్చ ॥ ౫౮ ॥ ఉక్తశ్చైతే—అస్మాచ్చరీరాత్సముత్థాయ—
 శరీరాత్మభావనాం పరిత్యజ్యేత్వర్థః । నత్వాననాదివసముత్థాయతీహయ
 క్తమితో కుదృష్టివ్యాఖ్యానం త్వనుపపన్నత్వా ద్వివరణశ్రుతివిరుద్ధత్వా
 చ్చహేయమ్ ॥ ౫౯ ॥ శరీరాత్మభావనాపరిత్యాగోహ్యత్ర నపదేనాప
 స్థాప్యతే ॥ ౬౦ ॥ ఉపరిష్టాదుక్తశ్చైత్యుక్త శరీరసముత్థానవివరణైదం
 పర్యప్రవృత్తేషష్టఖణ్డే పంచముషష్టఖణ్డకాయాః—అథ యత్ర తదస్తా
 చ్చరీరాదుత్క్రిమ్యత్వై తేరే వరశ్మిభిరూర్ధ్వ మాక్రమతే—నటమితి
 వాహూద్వామీయతే—నయావక్షి ప్యన్మనస్తావదాదిత్యంగచ్ఛత్యై
 తదైవఖలులోకద్వారంవిదుషాం ప్రపదనంనిరోధోఽవిదుషామ్ ॥ ౧ ॥

తదేషశ్లోకః—శతంచై కాచ హృదయస్య నాద్యస్తాసామూర్ధాన మభిని
 స్సప్రతైకా । తయోర్ధ్వమాయ న్నమృతత్వమేతి విషవజ్జన్యాఉత్క్రమ
 శేభవన్త్యుత్క్రమశేభవన్తి ॥ ౨ ॥ ఇత్యేవంయావయోః—విదుషశ్శరీ
 రాన్మూర్ధస్యనాడ్యోత్క్రమణం రశ్మిభియాధ్యాక్రమణం — ప్రణవేన
 బ్రహ్మనుస్మరణపూర్వకంప్రమాణం— అవిశిష్టేనాదిత్యోపలక్షితే
 నాదిరాదిమాగ్నేః లోకవిశేషగత్వాఽమృతత్వప్రాప్తిశ్చ స్వప్రత
 రం హ్యభిధీయన్తే ॥ ౬౧ ॥ తదేతత్సర్వమభిప్రేతై ర్వ్రతశ్చాత్రభాష్య
 భాష్యకారైః—దశాయతిన శ్రుతిర్మూర్ధస్యనాడ్యానిమ్మమృతేవయా
 నేన గతస్య పరబ్రహ్మప్రాప్తిమ్—ఇత్యభిధాయోక్తశ్రుతిరుదాహృతా॥
 ౬౨॥ తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతీతి వివరణశ్రుతౌ—ఆయన్నితిశ
 తృప్రత్యయేనాదిరాది మాగ్నేప్రసీతానా మమృతత్వప్రాప్తైర్మధ్యే
 లోకవిశేషచిరకాలస్థితి లక్షణ వ్యవధానరాహిత్యంప్రతిపాదయతా—
 ఎషసంప్రసాదఇత్యాది మూలశ్రుతౌ సముత్థాయేతి ల్యప్సృత్యయాఢ్య
 స్య వివృతత్వాదుక్తశ్రుతే రర్చిరాదిమాగ్నేప్రసీతానా మవ్యవ
 ధానేనామృతత్వప్రాప్తి ప్రతిపాదకత్వం దురపహ్నవమ్ ॥ ౬౩ ॥ ఏవ
 ముక్తవివరణశ్రుత్యుపబృంహణభూతయా యాజ్ఞవల్క్యస్మృత్యా—
 ఊర్ధ్వమేకస్థినితస్తేహంయోభిత్వా సూర్యమణ్డాలమ్ । బ్రహ్మలోకమతి
 క్రమ్యతేనయాతి పరాంగతిమ్॥ఇతిశ్రుతీయాధ్యాయ సప్తషష్ట్యధికశతత
 మ్శ్లోకరూపయా—అదిరాదిమాగ్నేప్రసీతానా మేకోత్పత్తేనైవ చ
 తుర్ముఖలోకమవ్యతిక్రమ్యతతఊర్ధ్వంగత్వాఽమృతత్వప్రాప్తిలక్షణ ప
 రమగతిప్రాప్తిం ప్రతిపాదయన్త్యా— తేహంనచతుర్ముఖఃప్రాప్యః—న
 వాత్రచిరకాలస్థిత్వామహతావిశిష్టేనవశ్చౌదమృతత్వప్రాప్తిరీతిప్ర
 తీతే—ఛాన్దోగ్యోపనిషది వష్టప్రపాఠక చతుర్దశఖణ్డే ద్వితీయఖణ్డే
 కాగతయా—తస్యతావదేవచిరం యావన్నవిమోక్ష్యే—అథసమృత్స్య
 ఇతీతినద్విద్యాప్రకరణస్థశ్రుత్యా నద్విద్యానిష్ఠస్య మోక్షప్రాప్తే దే
 హపాతమాత్రానధివిశ్చప్రతీతేశ్చ విదుషశ్శరీరాదుత్క్రొస్తస్య లో

కవిశేషచిరకాలవాసలక్షణస్య సాధానమస్తరేణైవ బ్రహ్మప్రాప్తిః ప్రస్తు-
తా ॥ ౬౪ ॥ ఏవమ్ముణ్డకోపనిషది ప్రథమముణ్డకే ద్వితీయఖణ్డే— ఏ
కాదశఖణ్డికాయామ్—తపశ్శ్రద్ధేయేహ్యుపవసన్తస్యిరణ్యశాంతావిద్వాం
సోభేక్షుచర్యాంచరన్తః । సూర్యద్వారేణ తేవిరజాః ప్రయాన్తియత్రా-
మృత స్సపురుషోహ్యవ్యయాత్మా ॥ ఇత్యేవం హిపాయాం సూర్యోప-
లక్ష్మితార్చిరాదిమాగ్గమినాం విదుషా మమృతత్వావ్యయాత్మత్వ-
విశేషితపరమపురుషత్వోక్తావేవప్రాప్త్యా—నతు ద్వీపరాధావసానకా-
లవినాశి హిరణ్యగర్భత్వోక్తావతి ప్రస్తుతమేవాభిప్రాయతే ॥ ౬౫ ॥
నచాయంపురుషో హిరణ్యగర్భః ఇతి శక్యంవక్తుమ్ ॥ ప్రకరణవిరోధా-
దమృతత్వావ్యయాత్మత్వ శ్రుతివిరోధాచ్చ ॥ ౬౬ ॥ అస్మిహిప్రకరణే—
ఏతత్తణ్డికాతః ప్రాగణ్డోన్తర్వశిచతుర్ముఖిలోక్తాన్త సర్వప్రాప్త్యాణా-
మస్తవత్త్వమభిధాయ—ఏతత్తణ్డికాయాం పరవిద్యాకార్యానన్తస్థిర-
ఫలపరమపురుషప్రాప్తిం ప్రస్తుత్య—ఏతదుపరిష్టాత్ — పరీక్ష్యలో-
కాః కర్తచిత్రా బ్రాహ్మణోనిరేదమాయాత్—ఇత్యాదినాపూర్వో-
క్తాన్తవత్ఫలనిదానువాదేన—యేనాక్షరంపురుషం వేదసత్యంప్రోవాచ-
తాం తత్త్వతోబ్రవ్వదిద్యామ్—ఇత్యన్తేనానన్తస్థిరఫలబ్రహ్మప్రాప్తిఫ-
లాదశితఖణ్డికోక్త పరమపురుషవిషయిణీపరవిద్యాహి విధీయతే ॥
౬౭ ॥ అమృతత్వావ్యయాత్మత్వ విశేషితోక్తపురుషవిశేష ఏవహి-
—అక్షరంపురుషంవేదసత్యమితి పరవిద్యావిషయ శ్శబ్దతోఽర్థతత్త్వ-
ప్రత్యభిజ్ఞాయతే ॥ ౬౮ ॥ ఏవంతృతీయముణ్డకేప్రథమఖణ్డే—సత్యమేవ
జయతే నాన్యతం సత్యేనపథాచితతోదేవయానః । యేనాక్రమస్త్యై-
షయోహ్యప్రకామాయత్రతత్సత్యస్య పరమం నిధానమ్ ॥ ఇతి షష్ఠ-
ఖణ్డికాయాం దేవయానగామినాం విదుషాం సత్యశబ్దవాచ్యపరబ్రహ్మ-
సమ్బన్ధిపరమపదమేవ ప్రాప్త్యమ్—నాపరబ్రహ్మస్థానమితి స్ఫుటతరం
శ్రూయతే—సత్యశబ్దవాచ్యం పరమేవ బ్రహ్మైతితు—బృహచ్చతర్ది-
వ్యమచిన్త్యరూపంసూక్ష్మచ్చ తత్సూక్ష్మతరంవిభాతీదూరాత్సదూరే

తదిహ నికేచ పశ్యత్స్విహైవనిహితంగుహాయామ్ || ఇత్యాద్యుత్తర
భాగనైవన్మప్తమ్ || ౬౯ || అచిరాదిగామినామమృతత్వాపునరావృ
త్తిప్రాప్తైర్మధ్యలోకవిశేషచిరకాలస్థితి విశిష్టేనపశ్చాద్భావిత్వరాహి
త్యం గతిశ్రుతివ్యవహాసేన తత్త్వాప్తిప్రతిపాదనాదివ తాదృశగతి
ప్రతిపన్నస్థానవిశేషేఽదీయస్థితేస్తతఃపర్యవసయంతరేణ తత్తేజ
కాలపరిచ్ఛేదరహితాయాః ప్రతిపాదనాదప్యవగమ్యతే || ౭౦ || అ
చిరాదిమాగ్గతానాం తన్మతిలబ్ధస్థానవిశేషే కాలానవచ్చిన్నాస్థితి
శ్చ—బృహదారణ్యకోపనిషది సప్తమాధ్యాయ దశమబ్రాహ్మణే—
సలోకమాగచ్ఛత్యశోకమహిమం—తస్మిన్వనతిశాశ్వతీస్సమాః || ౧ ||
ఇతిశ్రుత్యా—అష్టమాధ్యాయద్వితీయబ్రాహ్మణపశ్చిదశఖణ్డికాయాం
—తావైద్యుతాత్పురుషోఽమానవపత్య బ్రహ్మలోకాగమయతి—
తేతేషుబ్రహ్మలోకేషు పరాపరావతోవసంతి—తేషాం సపునరావృ
త్తిః || ౨ || ఇతిశ్రుత్యాచప్రతిపన్నా || ౭౧ || ఏతదుక్తంభవతి—
అచిరాదిగతిశ్రుతిషు క్వచిద్భ్రహ్మప్రాప్త్యా—క్వచిల్లోకవిశేషప్రా
ప్తి తత్రత్య కాలానవచ్చిన్నవాసాభ్యామ్—క్వచిచ్ఛతాభ్యామపున
రావృత్తిసహితాభ్యామ్—క్వచిచ్ఛామృతత్వప్రాప్త్యాచ—గస్త్యా
ణాశ్చర్యానిరూపణవిశ్రమోద్యత్యతే । యదిపునరత్ర లోకప్రాప్తిశ్చ
వణం చతుర్ముఖలోకవిషయమ్—అమృతత్వప్రాప్తిశ్రవణం । తత్ర
చిరకాలస్థితివిశిష్టేన పశ్చాన్మోక్షప్రాప్తి విషయశ్చాభవిష్యత్—
తదాలోకవిశేషప్రాప్తితత్త్వ కాలానవచ్చిన్నవాసాభ్యాం విశ్రమః
—అవ్యవహాసేన బ్రహ్మప్రాప్త్యమృతత్వప్రాప్త్యశ్చవణమ్—ఏకే
నైవప్రయాణేన చతుర్ముఖలోకమప్యతిక్రమ్య పరగతిప్రాప్తిస్మరణ
శ్చినాభవిష్యత్—అభవిష్యచ్చ క్వచిచ్ఛతుర్ముఖలోకచిరకాలస్థితి త
దన స్తరమోక్షప్రాప్త్యిరుభయో శ్చవణమపి । ప్రశ్నోపనిషత్పశ్చమ
పాశ్చ పశ్చిమఖణ్డికాయామ్—ససామభిరున్నయతేబ్రహ్మలోకమ్
—సవత్సజ్జవఘనాత్పరాత్పరంపురిశయంపురుషమీక్షతఇతి గస్త్యా

కా మర్చిరాదిగతిలబ్ధబ్రహ్మలోకశబ్దతస్థానవిశేషవ పరమపురుషేషీ
తృప్త్యక్రమగమపి నూపవద్యతే । సర్వగతిశ్రుతీనామైకకణ్ఠ్యాన్వనకథజ్ఞు
దపిసమ్భవతి । తస్మాద్గతిశ్రుతీనామ్— గస్త్యైశాం దేశవిశేషేఽవ్యవ
ధానేన సాక్షాత్పరబ్రహ్మప్రాపకత్వపరతై వదురపహ్నవాసిధ్యతీతి ॥౭౨॥
విముషఉత్కాన్తిప్రతిషేధాదికంతు చతుర్థాధ్యాయ ద్వితీయపాదేప్రా
గేవ సమాహితమ్ ॥ ౭౩ ॥ ద్వితీయసూత్రే వివక్షిత ప్రజాపతిసభావేశ్మ
ప్రాప్తిప్రతిసన్ధానానుపపత్తి స్థూలవస్తుమయ లోకవిశేషప్రాప్యత్వాను
పపత్తిరూపయో బాధరిపృతితన్త్రాిర్థయోః ప్రతిక్షేపపరమవ్యమంసూ
త్రమ్—

!నూ! నచకార్యేప్రత్యభిసంధిః ॥ ౮ ॥ [౪-౩-౧౩]

ఇతి ॥ ౭౪ ॥ అసౌర్యః—ప్రత్యభిసంధిశ్చ—ప్రజాపతిసభావేశ్మప్రా
ప్తిప్రతిసన్ధానాన్వనకార్యే—నకార్యబ్రహ్మవిషయః। అపితు—పరబ్రహ్మవి
షయవేతిజైమినిర్వన్యతఇతి॥౭౫॥ ఇదమత్రతాత్పర్యమ్—చాన్దోగ్యావ్ర
మప్రపాతకే చతుర్దశశబ్దై—ప్రజాపతేస్సభావేశ్మప్రవగ్య—ఇతిశ్రు
యమాణమచిరాదిగతస్య ప్రజాపతిసభావేశ్మప్రాప్తిప్రతిసన్ధానంనకా
ర్యబ్రహ్మహిరణ్యగర్భతత్త్వానప్రాప్తివిషయమ్—అపితు—పరబ్రహ్మత
త్త్వానప్రాప్తివిషయమేవ—వాక్యశేషతస్యభిసంధాతుః—యశోఽహం
భవామిబ్రహ్మణామిత్యాదినాసర్వావిద్యావిలోపపూర్వకసర్వాత్త
భావాశునన్ధానశ్రీవణాత్—కార్యప్రాప్తి స్తదనమ్భివాత్—పూర్వత్ర
త్రయోదశశబ్దై—అశ్వఇవరోమాణివిధూయపాపం చప్రేఇవరాహూ
ర్ముఖాత్పీమువ్యధూత్వాశరీరమకృతంకృతాత్మాబ్రహ్మలోకమభినమ్భ
వామిత్యభిసంధానాన్వనకార్యే బ్రహ్మలోకస్యాకృతత్వశ్రీవణాత్—నర్వబంధవి
నిర్మోకస్య సాక్షాచ్ఛ్రీవణాచ్ఛ్రీ ॥ ౧ ॥—ప్రజాపతిశబ్దశ్చ నాత్రచతు
ర్ముఖవిషయః—స్వవాక్యవపూర్వత్ర—అకాశోహవై నామరూపయో
నిర్వహితాతేయదస్తరాతద్భ్రహ్మతదమ్భతంసలత్కృతిప్రకృతపరబ్ర

హృదిషయత్వాత్—ప్రజాపతిశబ్దస్య—పతింవిశ్వస్యేత్యాదిశ్రుతిసిద్ధని
 రుపాధికపతిత్వతాలిని పరస్మిన్నేవబ్రహ్మణిముఖ్యత్వాత్—ప్రజాపతిశ్చ
 రతిగర్భేఽన్తరిత్యాదిషు పరిబ్రహ్మణ్యైవ ప్రయోగదశానాచ్చ | ౨ | త
 థాచ బ్రహ్మైవాపాస్యసాచిరాదినాగతస్యనస్రజాపతిసభావేత్ప్రాప్తి
 ప్రతిసన్ధానానుపపత్తిః—నాపిఘాలవస్తుమయలోకవిశేషప్రాప్యత్వాను
 పపత్తిః—అకృతంబ్రహ్మలోకమితినిత్యస్యపరబ్రహ్మసాధారణప్రాకృత
 లోకస్య శ్రుత్యైవ సిద్ధస్య తర్కేణానన్మోద్యత్వాల్లోకప్రాప్తిశ్రుతే
 న్నద్విషయత్వసమ్మేవాల్లోకసామాన్యస్య క్షణక్షరణశీలప్రాకృతస్థూలవ
 స్తుమయత్వనిబద్ధాభావాచ్చేతి || ౨౬ || ఇథ మచిరాదిమాగ్గమి
 నా ముపాసకానా మవ్యవధానేన లోకవిశేషే పరస్మైవబ్రహ్మణఃప్రా
 ప్తౌ ప్రమాణగణైర్దురపహ్నవం నిశ్చితాయాం చతుస్త్రింశవాగ్గో
 దాహృతాశ్రుతి స్సప్తత్రింశవాగ్గోదాహృతాస్త్రింశైశ్చ సతద్విరోధే
 నోదేతుం ప్రభవతః || ౨౭ || చతుస్త్రింశవాగ్గోదాహృతశ్శ్రుతేశ్చాయ
 మర్థః—తేనర్వే—ఉపాసకాః | బ్రహ్మలోకేతు—బ్రహ్మైవలోకోబ్రహ్మ
 లోకః—కర్మధారయోఽత్రనిషాదస్థపతిన్యాయాత్—తస్మిన్—ఉపా
 స్యేపరబ్రహ్మణి | వత్మానాః | పరాస్తకాలే—పరః—అన్తిమః—యో
 ఽన్తకాలః—దేహవసానసమయః—తస్మిన్—ప్రారభకర్మభోగహేతు
 ప్రాకృతచరమదేహవసానసమయోపరామృతాత్—పరస్తాచ్చృహ్మణః
 పానసప్రీతాదేతోః | పరిముచ్యన్తి—సర్వస్తాచ్చన్ధా ద్విముచ్యన్తేతి || ౨౮ ||
 సప్తత్రింశవాగ్గోదాహృతాస్త్రింశైశ్చ—నైతల్లోకనిష్పన్నవిద్యాచిరా
 దిమాగ్గప్రస్థితవిద్యద్విషయా—కిన్తు పుణ్యకర్మవిశేషేణ హిరణ్యగర్భ
 లోకం ప్రాప్తానాం—తదుపర్యపిబాదరాయణైతిన్యాయేన తత్రైవ ని
 ష్పన్నవిద్యానాం గతిప్రకారవిషయా || ౨౯ || అన్యస్సస్మృతేరయమర్థః
 —తేనర్వే—పుణ్యకర్మవిశేషేణ హిరణ్యగర్భలోకం ప్రాప్తాః పురుషవి
 శేషాన్సర్వే | బ్రహ్మణానహ—చతుర్ముఖేనసాకమిక్యతాత్మనః—తస్మైవ
 లోకేశ్చిత్తమతయః—అధికతవిద్యాస్సన్తైతియావత్ | పరస్య—చతు

ర్ముఖాయుషః | అన్తై ప్రతిసంఖ్యైశ్చే—మహాప్రళయేనంప్రాప్తై సతీవరంపదం
ప్రవిశన్తీతి || ౮౦ || నచ దశైతశ్చుతి స్మృత్యో భిన్నవిషయత్వం నోచి
తమ్—తద్భూతకకతిపయశబ్దత ఉభయోరేకవిషయతాయా స్వరసతః
ప్రత్యభిజ్ఞాపనాదితివాచ్యమ్—తే బ్రహ్మలోకేత్వితి శ్రుతౌ—తే సర్వభిర్యనే
న—వేదాన్తవిజ్ఞానసునిశ్చితాన్తాస్సన్న్యాసయోగాద్యతయశ్శుద్ధసత్త్వా
ఇతి తత్త్వజ్ఞికాపూర్వాభోక్తానా మత్రైవలోకే సుదృఢపరినిష్పన్నవి
ద్యానాముచానకానామేవగ్రహణేన—బ్రహ్మణాసహితేనర్వే—ఇతి
స్మృతౌచతుర్ముఖేనసాకం తస్మాకేఽధిగతవిద్యానామేవాధికారిణాం గ్ర
హణేనచతయోభిన్నవిషయత్వస్యైవావగమేన బ్రహ్మలోకపరాంతకా
లాదిశబ్దానాం పూర్వోక్తరీత్యా స్వరసతపవ తత్తదానుగుణ్యసమ్భవా
చోక్తస్త్యుత్యాశ్రుతే సమూహవిషయత్వప్రత్యభిజ్ఞాపకత్వాయోగాత్
|| ౮౧ || తైత్తిరీయోపనిషది షష్ఠపశ్చే దశమానువాక—యస్మాత్పరం
నాపరమ స్తికింశ్చి ద్యచ్ఛాన్తాణీయో నభ్యాయోఽస్తికింశ్చిత్ | ఏషు ఇవస్త
భోదివిశిష్టత్వేకస్తేనేదంపూర్ణం పురుషేణసర్వమితి వింశఖణ్డికాయాం
సర్వోత్తరీమ్యశబ్ది తేపరమపదేనర్వవ్యాప్తస్య నిస్సమాభ్యధికస్య కస్య
చిత్పురుషవిశేషస్యసద్భావంప్రస్తుత్య తాదృశపురుషప్రాప్తికస్మిన్దేశే
భవతి—కేనోచాయేనకేమామధికారిణాం భవతిత్యాశక్త్యా—యామ్—న
కర్తౌ నప్రజయాధనేనత్యాగేనైకే అమృతత్వమానశు | పరేణనాకం
నిహితంగుహాయాం విభ్రాజతే యద్యతయోవిశన్తి | ఇత్యేకవింశఖణ్డికా
యాం తాదృశపరమపురుషప్రాప్తై రమృతత్వలక్షణాయాః పరమపదా
ఖ్యదేశవిశేషభావితాం కర్తృప్రజాధనాద్యసాధ్యతాంత్యాగసాధ్యతాం
యతిశబ్దితాధికారివిశేషాధిగమ్యమానతాంచప్రతిపాద్య—తతః—వేదాన్
తవిజ్ఞానసునిశ్చితాన్తాస్సన్న్యాసయోగాద్యతయశ్శుద్ధసత్త్వాః | తే బ్రహ్మ
లోకేతు పరాంతకాలే పరామృతా త్పరిముచ్యన్తి సర్వే | ఇతివాన్వింశ
ఖణ్డికాయాం తాదృశాధికారిణాం స్వరూపస్యతేమాం పూర్వప్రస్తుతప
రమపురుషప్రాప్తిప్రకారస్యచైవ ప్రతిపిపాదయిషితత్వేనాస్మిన్ప్రకరణే

పుణ్యకర్తృణాం చతుర్ముఖలోకప్రాప్తిత్రత్యోపాసనానుష్ఠాన తదనంతర
 మోక్షప్రాప్తిప్రసక్త్యవసనశ్లః ॥ ౧౨ ॥ ఈదృశానుపపన్నానాలోచ్యై
 వ భాష్యతారైరతదధికరణవేదాంతసారదీపయో తు క్తశ్రుతిర్యథోక్తరీ
 తైస్య వ్యాఖ్యాతాః ॥ ౧౩ ॥ సహిఖల్వత్రైవవేదాంతవిజ్ఞానమనిశ్చితత
 త్వహితపురుషార్థానామసంకర్మయోగానుష్ఠానాదిలక్షణసన్నాన
 యోగేన విశుద్ధాంతఃకరణానామాప్రయాణముపాసనాదిలక్షణాభిప్సిత
 పరమపురుషార్థప్రాప్తియతనశీలానామర్చిరాదిమాగప్రసృతానామ
 ధికారిణాం హిరణ్యగర్భలోకప్రాప్తితదావసరత్రైస్థభోగానుభవోపా
 సనాదికం సంకలనం భవతి—తేషాం దేహావసానసమయవసకలముక్తతదు
 మ్మతహావస్య సామృథాయాధికరణసిద్ధతయామధ్యేచతుర్ముఖలోకైః
 ప్రాప్తివ్యవధాయకభోగాద్యసమ్భవాత్—సోపాసనేనాపేక్షితఫల
 ప్రాప్తితత్త్వత్యుక్త్యావరోధాత్—సపనా బ్రహ్మగమయతీ
 త్యాదికాయాంతదానీమేవబ్రహ్మప్రాప్తిశ్రుతేర్విరోధాచ్చ ॥ ౧౪ ॥
 ఏవం—వేదాంతవిజ్ఞానమనిశ్చితార్థాధిగత్యాదివిశేషణవత్తయా శ్రుతా
 నామధికారిణాం కృతాత్మత్వస్యాభివ్యక్తతయా కృతాత్మనామనిత్యచ
 తుర్ముఖలోకప్రహాణన నిత్యస్య పరమపదస్యైవాధిగత్యవ్యతాయా ద
 శితస్మృతావేవ—కృతాత్మానః ప్రవిశన్తిపరంపదమిత్యనేనస్పష్టత్వా
 చ్చ—తే బ్రహ్మలోకత్వితీశ్రుతే బ్రహ్మలోకశబ్దస్యనతాదృశాధికారిప్రా
 ప్యతయానిత్యచతుర్ముఖలోకప్రతిపాదకత్వం సమ్భవతి ॥ ౧౫ ॥ అతః
 వహిషాద్దాగ్నిశ్రుతే—ధూత్వాకరీరమకృతంకృతాత్మాబ్రహ్మలోకమభి
 సమ్భవామీతిహైవ సతఃకృతాత్మనోభిమాన్యస్యబ్రహ్మలోకస్య—
 అకృతమినిత్యత్వం చతుర్ముఖలోకాదవ్యవర్తకమభిహితమ్ ॥ ౧౬ ॥
 ఇథముక్తశ్రుతే ప్రకరణబలేనాత్రైవవేదాంతవిజ్ఞానమనిశ్చితార్థత్వాది
 విశేషణవిశిష్టాధికారివిశేషవిషయత్వాదేవాస్మిన్నధికరణే బాదరిపక్ష
 స్యైవ సిద్ధాంతరూపతాభిమానిభిఃపరైరపి ముద్దాకోపనిషత్త్రుతీయము
 గ్ధక ద్వితీయఖిద్ధ పృథుగ్ధికాయా ముక్తయామేవశ్రుతే సాతభేదతడ

క్రప్రకారేణిక్చిదానుపూర్వీభేదేనచ పర్యమానాయా బ్రహ్మలోకప
రాస్తకాలకబ్దయోరుక్తరీత్యైవ పరబ్రహ్మచరమదేహావసానపరతయై
వ వ్యాఖ్యానంకృతం—నతు చతుష్కృతిలోకతదాయురవసానకాలపరత
యా ॥ ౮౭ ॥ తత్రత్యచాతభేదస్త—తే బ్రహ్మలోకేషుపరాస్తకాలే పరా
మృతాః పరిముచ్యంతిసర్వస్వత్యైవరూపః॥౮౮॥ ఉదంపునరత్రబోధ్యమ్—
యథా—బ్రహ్మలోకాః గమయతీత్యత్ర బ్రహ్మలోకకబ్దస్య—అదితిఃపా
శానిరివ ద్భవచవనాపపత్యా కర్మధారయసమాసం—అప్రాకృత
లోకానామపిబహూనాం ప్రమాణప్రతిపన్నతయా తత్పురుషసమాసం
చాశ్రిత్య ద్వివిధాపియోజనా—పరంజైమినిరితినుత్రే భావ్యకారై
భాషితా—తథేహపి ద్వివిధాయోజనాసమ్యవతి—పరాస్తకాలేతు—
బ్రహ్మలోకే—పరబ్రహ్మసాధారణాప్రాకృతనిత్యవిభాతే॥అవాస్తరలో
కబహుత్వేష్యప్రాకృతవిభాత్యైక్యవివక్షయైకవచనమ్॥పాతాస్తరేతు—
లోకబహుత్వాభిప్రాయేణ బహువచనమ్॥పరామృతాత్—పరమమృ
తంబ్రహ్మప్రాప్య—పరామృతాతిపారేతు—పరమమృతంబ్రహ్మసాధ్యత
యామేషామస్తీ—తేపరామృతాః—పరంబ్రహ్మప్రాప్తాత్త్యర్థగతి య
థాయథం యోజనాద్వయేపి పదానామానుగుణ్యంబోధ్యమ్॥ఏకయో
జనాయాః—బ్రహ్మలోకాః గమయతీత్యత్రోక్తన్యాయేన యోజనాస్త
రోపలక్షణత్వేన దశైతయోజనాద్వయ మభిప్రేతమేవభావ్యకృతామ్
ధూత్వాశరీరమకృతంకృతాత్తా బ్రహ్మలోకమభిసంప్రవామి॥బ్రహ్మలో
కాః గమయతి॥సలోకమాగచ్ఛత్యశోకమహిమమ్॥సప్రజాపతిలోకం న
బ్రహ్మలోకమ్॥ససామభిసున్నయతే బ్రహ్మలోకమ్॥ఇత్యాదిశ్రుత్యస్తరేషు
అచిరాదిగామినాం విదుషామప్రాకృతనిత్యలోకస్యప్రాప్యతయా బ్ర
హ్మలోకకబ్దేన ప్రతిపాదనానుగుణాచేయంద్వితీయయోజనావ్యభిప్రేతై
వ భావ్యకృతామ్ । ఈదృశశ్రుత్యస్తరసంవాదానురోధేనైవ బ్రహ్మ
లోకాః గమయతీత్యత్ర ద్వివిధయోజనాయా సైరుక్తత్వాత్తస్యస్థలా
స్తరస్థ బ్రహ్మలోకకబ్దయోజనాద్వయోపలక్షణత్వేన ॥౯౧॥ సవో

క్రస్తుతే—కృతాత్మాన సైసర్వేబ్రహ్మకానహ పరస్యాస్తే ప్రతిసర్వ
 రే సమ్ప్రాప్తై పరంపదం ప్రవిశంతియోజనా— ఇథంచోక్తస్త్వత్ప్ర
 నానోధేన— సర్వేపివిద్వాంసగ్రహేవానుష్ఠితపరవిద్యాఅపి విద్యానిష్ప
 త్తిశేషం చతుర్ముఖలోక చిరకాలస్థిత్యా ప్రాప్యచతుర్ముఖేనసాకం మహా
 ప్రాప్తయలక్షణ తవాద్యురవసానకాలవచ పరంపదం ప్రవిశంతిత్వభ్యుపగ
 మేకాక్షతిరితివాచ్యమ్— కృతాత్మాబ్రహ్మలోకమభినమ్భవామి—కృతా
 త్మానః ప్రవిశంతిపరంపదం—ఇతిహృదస్త్రాత్మ్యే స్వస్వరసతః ప్రతిపన్న
 స్వకృతాత్మతాయాః సరమపవప్రాప్తిహేతుత్వస్యావవాదాయోగాత్
 —అచిరాపథగామినాం విమమం శరీరావసానవచ సకలకర్తృవిధూ
 ననన్య—చతుర్ముఖలోకమప్యతిక్రమ్యాప్యనచానేనైవ పరబ్రహ్మప్రాప్తై
 శ్చ శ్రుతిస్తోతిప్రతిపన్నతాయాః ప్రాగేవనిరూపితతయా తద్విరోధస్య
 దురపహ్నవత్వాత్— మధ్యేచిరకాలంచతుర్ముఖలోకస్థితిహేతుకర్తృభా
 వేన సర్వేషాం విమమం మాధికారికచతుర్ముఖేనసాక మాప్రళయావస్థా
 నాసమ్భవాచ్చ ॥౯౦॥ తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యే —అథ
 సంపత్స్యగతి ఛాద్దౌగ్యపక్షమప్రసారక చతుర్దశఖణ్డద్వితీయఖణ్డకా
 గతా శ్రుతిహి సద్విద్యాశిష్టస్యమోక్షప్రాప్తే దేహపాలమాత్రావ
 ధివిశమ్భంప్రతిపాదయంతీ విమమంస్తుభ్య చతుర్ముఖలోక ఆప్రళయావ
 స్థానలక్షణవిశిష్టవిరహం విశదయతి ॥౯౧॥ తస్మాదవిమమమేవ పుణ్య
 కర్తృవిశేషేణహిరణ్యగర్భలోకం భజమాం తత్త్రైవాధిగతవిద్యానాం
 ప్రాగ్భక్తర్కఫలభూతహిరణ్యగర్భసాయుభ్యనుభవావసానై తెనైవసా
 కం మోక్షస్థానప్రాప్తింప్రతిపాదయతి సైషాస్త్యుతిరితినతయాదశిత
 శ్రుతేః కథంబిదపి సమానవిషయతానువచా ॥౯౨॥ తథాచోక్తస్త్వ
 తే రచిరాదివత్తనా హిరణ్యగర్భోపాసకానాం తస్లోకప్రాప్తిప్రతి
 పాదకత్వదశేనాత్—ప్రత్యుతాదిరాదిగతిశ్రుతిషు గస్త్యూతాం
 హిరణ్యగర్భతస్లోకవ్యావృత్తపరబ్రహ్మలక్షణపరమపురుషతస్లోకయో
 గేవ ప్రాప్యత్వప్రతిపాదనదశేనాచ్చ పరంబ్రహ్మాపాసీనానేవ సయ

త్యచిరాదిరాతివాహికగణ్యతి జైమినరాశయః ॥ ౯౩ ॥ ఇదనుత్రవ
 ప్లాపితిసూత్రానిష్యన్నం జైమినీతాత్పర్యమ్—పరవిద్యాప్రకరణేష్య
 వార్చిరావిగతిశ్రవణాత్—గతిశ్రుతిమచ గన్తృతాంప్రాప్త్య కార్య
 బ్రహ్మతగ్లోకాదివ్యావృతైః పరబ్రహ్మతగ్లోకాద్యసాధారణైరసన్యధా
 సిద్ధైర్ముఖ్యవృత్తైరేవశబ్దై నిరదేశాచ్చపరబ్రహ్మచాసకావవార్చి
 రాదిమాగ్గేణగన్తారః—పరమేవచ బ్రహ్మ తేమాంప్రాప్త్యమ్—నకార్యం
 హిరణ్యగర్భాదిలక్షణంబ్రహ్మేతినిర్ణయతే ॥ ౧ ॥ నచపరబ్రహ్మసాధార
 ణశబ్దానాంకార్యబ్రహ్మణిలక్షణికత్వకల్పనంయుక్తమ్—అసన్యధాసిద్ధ
 బీజాభావాత్ ॥ ౨ ॥ నచగమనానుపపత్తిఃప్రమాణమ్—సర్వగతస్యనిత్యసిద్ధ
 స్యచబ్రహ్మణోవేదనస్య—తమేతంవేదానువచనేనబ్రాహ్మణావిదిషన్తి
 యజ్ఞేనదానేన తపసానాశకేనేత్యాదిశాస్త్రాద్వదాశ్రమధర్మశౌచా
 చారదేశకాలాదిసాపేక్షత్వవత్సర్వగతత్వేపి తస్య తాదృశవేదనఫలభూ
 తనిశ్శేషవిద్యానివృత్తిపూర్వకప్రాప్తేర్విప్రదేశగతిసాపేక్షత్వస్యాపి గ
 తిశాస్త్రాదేవసిద్ధ్యా గమనస్యానుపపన్నతావిరహాత్ ॥ ౩ ॥ నచవిద్యా
 యాలనివృత్తైఃకుతాపినబ్రహ్మప్రాప్తిః—నివృత్తైఃచాత్రైవసాసన్చువి
 తుమహాతి—సర్వగతత్వాద్భ్రాహ్మణః—అవిద్యానివృత్తిశ్చసత్యాంసా
 మగ్యా మత్రైవసన్చువతీతికథముపపన్నంబ్రహ్మప్రాప్తయే క్వచిన్మ
 నమితివాచ్యమ్—గతిశాస్త్రేణదేశవిశేషేబ్రహ్మప్రాప్తిప్రతిపాదకేనేహై
 వ నిశ్శేషవిద్యానివృత్త్యసన్చువప్రతిపద్యమానతర్కేణహైన తస్య
 మ్చప్రాపపాదనాయోగాత్ ॥ ౪ ॥ సహిఖలుర్జ్ఞానుశుశిం బాధితుంప్రభ
 వతి ॥ ౫ ॥ లోకేసర్వభావానాం స్వాభావికస్వప్నకార్యోత్పాదనశక్తిస్తై
 చిత్రస్యదురపహ్నవతయాఽగ్నిజలదీనాం తత్తస్వప్నానా మాప్యైతై
 త్యశుద్ధత్వాశుద్ధత్వశుద్ధికరత్వా శుద్ధికరత్వాదితక్తిస్తై చిత్రనత్రకృతిమ
 గ్దలస్యావిద్యోత్పాదనశక్తిః—పరమవ్రామాఖ్యదేశవిశేషస్యతన్నివతా
 నశక్తిశ్చప్రమాణసిద్ధిదేనాపహ్నవమహాతః ॥ ౬ ॥ స్వాభావికచిత్రభావశక్తి
 నాం తర్కేణదురపహ్నవతాచ—పరాశరెణాప్యకావిష్టుపురాణప్రథ

మాంశతృతీయాధ్యాయే—శక్తయస్సర్వభావానా మచిన్త్యజ్ఞానగోచ
రాః। యతోఽతోబ్రహ్మణస్తాస్తు సర్గాద్యాభావశక్తయః। భవన్తితప
తాంశ్రేష్ఠ పావకస్యయథోష్ణతా॥ ఇతి ౭ । కిచ్చ—విశుద్ధతరేణాపి సలి
లేనపక్షిలస్యవస్తునః పక్షుమధ్యఏవసతోమలప్రతూళనవద్విద్యయాపి
సంసారిణోజన్మైరవిద్యోత్పత్త్యాకరప్రకృతిమణ్డలఏవసతో నిశ్చేషావి
ద్యాకల్మషనివర్తన మనమ్భావితమ్ । ౮ । అత స్సభగవాఃపరమ
కారుణికః పరంబ్రహ్మపురుషోత్తమోనారాయణః— యథాపక్షిలం
చస్తుప్రతూళయితుకామః పక్షాద్భహినిష్పజ్జం పక్షుహరంచ విశు
ద్ధతీర్థసలిలంనీత్వా ప్రతూళయతి—తద్వదుపాసనప్రీతఉపాసీనా నాతి
వాహికైరర్చిరాదిభిః ప్రకృతిమణ్డలాదూర్ధ్వం తత్సమృద్ధవిధురం త
త్సమృద్ధగర్భానహిష్టుచ ప్రదేశవిశేషంనీత్వా నిశ్చేషమవిద్యాకల్మషం
ప్రతూళ్య స్వాత్మానం ప్రాపయతీతివిదుషాం బ్రహ్మప్రాప్తయే గమన
ముపపన్నమ్ । ౯ । అపిచానుభూయమానాతిరోహిత తత్తద్వస్తుసన్ని
కర్షణవిశేషస్యైవ తత్తద్వస్తుప్రాప్తిరూపత్వా త్రభావిధసన్నికర్షణవిశే
షలక్షణాయావిశదతర బ్రహ్మప్రాప్తై స్తత్సర్వరూపాచ్ఛాదకవితత స
తతపరిణామ ప్రకృతిమణ్డలైఃసమ్భావితయా విదుషాంబ్రహ్మప్రాప్త
యై ప్రదేశవిశేషగమనాభిధాన ముపపన్నతరమేవ । ౧౦ । ప్రకృతేః
పరస్తాద్ధ్యతిరోహితం బ్రహ్మసమస్తతో దీప్తమితిశ్రూయతే । ౧౧।
యథోక్తం ఛాన్దోగ్యతృతీయప్రపాశకై త్రయోదశఖణ్డై—అథయద
తఃపరోదిపూజ్యోతి ర్దీప్యతే విశ్వతఃపుష్పేషు నర్వతఃపుష్పేష్యనుత్త
మశూత్రమేషులోకస్వితి । ౧౨ । ముద్గాణోపనిషది ద్వితీయము
ణ్డకై ద్వితీయఖణ్డైవ — యస్సర్వజ్ఞ స్సర్వవిద్యసైవమహిమాభు
వి । దివ్యేబ్రహ్మపురేహ్యేషవ్యామన్యాత్మాపరిస్థితత్వార్థః —
హిరణ్మయపరకోశవిరజంబ్రహ్మవిష్ణుశివోత్తమచ్ఛుద్రంశ్యోతిహంశ్యో
తి న్నవ్యదాత్మవిదోఽధుః॥నతత్రసూర్యోభాతినచన్ద్రితారకం నేమావిద్యు
తోభాన్తికుతోఽయమగ్నిః। తమేవభాన్తమనుభాతినర్వతస్యభాసానర్వ

మిదం విభాతీత్యస్తచ్చ 1 ౧౩ । పురుషసూక్తవశ్రుతమ్—వేదాహమే
తంపురుషమ్మహాస్తమాదిత్యవణంతమసస్తుపారథి 1 ౧౪ । అతఃప్ర
కృతిమణ్డలే బ్రహ్మణస్తిరోహితత్వాదుపరిష్టాత్సమస్తతోదీప్తత్వా
చ్చతత్ప్రిప్తయే తమసఃపరస్తాద్గమనమావశ్యకమేవ 1 ౧౫ । అతఏవ
విద్వాశరీరాన్మాధాన్యనాద్యానిష్క్రమ్యజీవయానేనాధ్వంక
త్వా తమసఃపరస్తాత్సమస్తతోదీప్తం పరబ్రహ్మభ్యంపరంజ్యోతిః ప్రా
ప్త్యైవస్వస్వరూపావిభావలక్షణమోక్షంప్రాప్నోతీతిస్పష్టముచ్యతేఛా
న్దోశ్య—ఏషసమృసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతి రుప
సమ్పద్య స్వేనయాపేదాభినిష్పద్యతథి 1 ౧౬ । అతఏవచ తైత్తిరీయో
పనిషదానందవల్ల్యా—బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యవక్రమాభిహితప్ర
ప్తివిశదీకరణాథమ్—అథాతోఽనువక్ష్యామి 1 ప్రశ్నానువక్షిష్య—
ఉతావిద్వానముంలోకంప్రేత్య—కశ్చనగచ్ఛతీత్యనేన—బ్రహ్మవిదస్మా
ల్లోకాత్ప్రేత్యాముంలోకం గచ్ఛతినవేతి పరిచోద్య—అస్తేచ—
సయఏవంవిత్—అస్మాల్లోకాత్ప్రేత్య 1 ఏతమన్నమయమాత్మాన
ముపసంక్రామతీత్యాదికయా—బ్రహ్మచారిపాసీనస్సర్వోపవిద్వానస్మా
ల్లోకాత్ప్రేత్యాన్నమయాది సమష్టివ్యష్టివిభాతికంనిరతిశయానందం పర
మాత్మానంప్రాప్నోతీతిపూర్వోక్తప్రశ్నోత్తరాభిధానపరయాసర్వేషాం
విదుషాం స్థానవిశేషే బ్రహ్మప్రాప్తయేఽచిరాదినాగతిమత్త్వం ప్ర
స్ఫుటమేవాభిహితమ్ 1 ౧౭ । ఇథంచ—సత్యంజ్ఞానమిత్యాదిశ్రుత్యా—
యోగుహాయాం నిహితం బ్రహ్మవేద—సపరమేవ్ర్యామని సర్వాకా
మా సమశ్చుతథి ప్రతిపాదయంత్యా—అస్మిలోకే నిజహృదయే
బ్రహ్మచారిసకస్య పరమవ్ర్యామాభ్యుదేశవిశేష భోగప్రాప్త్యభిధా
నన—ఉపాసకోఽస్మాల్లోకాత్పరమపదంగత్వాబ్రహ్మప్రాప్నోతీత్యుక్తం
భవతీతి హ్యుదాహృతోదీచ్యవివరణననిష్పద్యతే 1 ౧౮ । తస్మాద్దేశవి
శేషావచ్ఛిన్నాతిరోహిత పరబ్రహ్మసన్నికషణవిశేషలక్షణబ్రహ్మప్రా
ప్తయే బ్రహ్మవిదాం గమనమవశానీయమితి సిద్ధమ్ 1 ౧౯ । బ్రహ్మ

లోకాగమయతీత్యత్ర బహువచనలోకశబ్దశ్రవణమపి - బ్రహ్మగమ
యతీత్యత్ర బ్రహ్మశబ్దస్య సహారణ్యగర్భాదిలక్షణకార్యబ్రహ్మపరత్వో
త్తమ్భకమ్ - బ్రహ్మలోకానిత్యత్ర నిషాదస్థపతిన్యాయేన స్వతఃప్రాప్త
స్యకర్మధారయస్యాశ్రయణే ద్వయోరపిశ్రుత్యో స్వరసతవ సమ్భ
వత్యైకకణ్యే వస్తీతత్పురుషాశ్రయణేన పరమాత్మముఖ్యవృత్తి బ్రహ్మ
శబ్దస్యస్థలద్వయేపి కార్యబ్రహ్మణిలక్షణాయాస్తత్పురుషస్థల తత్త్వ
యై కలక్షణాంతరస్య కల్పనాయాలన్యాయ్యత్వాత్ - సమానప్రకర
ణనాన్తకత్వేనిశ్చితే బహువచనస్య - అదితిఃపాశానితివదుపపత్తే - ప
రబ్రహ్మసాధారణానామ ష్యనేకేషామప్రాకృతానాం లోకానాం శ్రు
తిస్మృతీతిహాసపురాణాది ప్రమాణగణసిద్ధతయా - బ్రహ్మలోకానిత్య
త్ర తత్పురుషాశ్రయణేపి ద్వయోరవిరోధేనైవ నిర్వాహత్ - ప్రత్యుత
సమానప్రకరణస్థనానాశ్రుతి ఘటకపరమాత్మవాచక శబ్దసమానకణ
స్య - బ్రహ్మగమయతీత్యత్ర బ్రహ్మశబ్దస్య చతుర్ముఖపరత్వవవిరోధా
చ్చ ౧.౨౦ | లోకదృష్టబాహ్యస్థూలపదార్థవిసజాతీయా ఆభ్యంతరసూ
క్ష్మస్వాప్నపదార్థాః శ్రుతిసిద్ధా స్పృహస్వానుభవమాత్రసాక్షికా యథా
నాపలపితుంశక్యాః - తద్దైవవిద్యాప్రకరణేషు ముక్తభోగ్యతయా ప్రతి
పాద్యమానాః కాలానుగుణపరిపాక ప్రాకృతసకలపదార్థవిసజాతీయా
స్తకపదవీడవీయాంసశ్చశ్వరనిత్యముక్తానాం కేవలేచ్ఛానుగుణపరిపా
కాభోగ్యభోగోపకరణ భోగస్థానరూపాశ్శుద్ధసత్త్వమయా అప్రాకృతా
లపి పదార్థానాపలపితుంశక్యాః - అనాఘ్రాతదోషగన్ధాపాపకేయవేద
తన్ములస్మృతీతిహాసపురాణాదిరూప శాస్త్రప్రామాణ్యదేవ ౧.౨౧ |
ఈశ్వరోపి శాస్త్రైకప్రమాణో నిరధారిశారీరకశాస్త్రే ౧.౨౨ | అ
మీపాంచపదార్థానాం కాలకృతవినిశ్చయస్థావైధుర్యేణ సర్వదైవ
ముక్తేచ్ఛానుగుణపరిపాకతయా నకదాచిన్ముక్తశ్వర్యహానితి నమో
క్షానిత్యత్వప్రసక్తః ౧.౨౩ | అశ్వదేహి శ్రూయతేఛాన్ద్రాగ్నైష్టమప్ర
వృత్తే ద్విజీయభిజ్ఞే - నయదిపిత్యలోకకామోభవతీత్యాది ౧.౨౪ | న

చపరిచ్చిన్నత్వ మనిత్యత్వనియతమితివాచ్యమ్—నియామకాభావాత్
—అణుపరిమాణతయా శాస్త్రసిద్ధేషు ప్రత్యగాత్మసవ్యభిచారాచ్చ
— ౧౫ | ఇత్థంచ గతిశ్రుతిషు బ్రహ్మలోకశబ్దస్యాచిరా ద్యాతివా
హికసీయమానపురుష చరమప్రాప్యవిషయస్వలోకపర త్వేపి నచతుర్ము
ఖలోకపరతా—కిన్తు—పరమపురుషాసాధారణప్రకృతిమణ్డలబహిర్భూ
తపరమాకాశవిషయజైవ—తస్యైవ చరమప్రాప్యస్థానత్వాత్—పర
బ్రహ్మప్రాసకస్యార్చిరాదిపథగామిన స్తత్కృతన్యాయవిరోధేన ప
రమప్రాప్యస్థానతయా చతుర్ముఖలోకప్రతిపాదనాయోగాచ్చ | ౧౬ |
యదవ్యర్చిరాదిమాగ్గగామివాం చతుర్ముఖలోకే చిరంస్థిత్యాదగత
విద్యానాం పశ్చాచ్చతుర్ముఖేనసాకం తదాయురవసానె పరమపదప్రాప్తి
స్వీకారేణతేషాం శ్రూయమాణామృతత్వప్రాప్త్యపునరావృత్తిసాజ్ఞ
త్యసమర్థనమ్ | ౧౭ | తదసాధు—గతిశ్రుతిమత్వాపికుత్రచిత్ స్థానే—ఆ
ప్రళయంవిశిష్ట్య తత స్తదూర్షస్థానప్రాప్తిప్రతిపాదనాదశేనాత్—
మాగ్గప్రాప్త చరమస్థాన విశేషపవాపునరావృత్త్యమృతత్వప్రాప్త్యై
రవ్యవధానేనైవసమ్భవప్రతిపాదనాత్—తేషాంప్రథమంహిరణ్యగర్భ
లక్షణ కార్యబ్రహ్మప్రాసకత్వస్యపశ్చాదచిరాదివత్తక్షణాహిరణ్య
గర్భలోకంగత్వా తత్రాధిగతపరవిద్యత్వస్యచ కావ్యప్రతిపాదనాదశే
నాత్—ప్రత్యుతపరవిద్యాప్రకరణేనపరబ్రహ్మప్రాసకత్వస్యైవావగ
మాత్—ఎషసంప్రసాదఇత్యాదిశ్రుతౌతద్వివరణభూతాయాం—అథ
యత్రేతదస్మాచ్ఛరీరాదుత్కామతీత్యాదికాయాం—తయోర్ధ్వమా
యన్నమృతత్వమేతీత్యన్తాయంచశ్రుతౌ—తదుపబృంహణభూతాయాం
—ఊర్ధ్వమేకస్థిసతత్యాదిస్మృతౌచకరీరాన్మూర్ధస్యనాడ్యానిష్కృ
మ్యదేవయానేనగచ్ఛతోవిదుషుకప్రస్థానేనైవ చతుర్ముఖలోకమప్యతి
క్రమ్య పరమస్థానైవ్యవధానేనైవామృతత్వాపునరావృత్తి సిద్ధింప్రతి
పాదయన్త్యాం యథోక్తస్యకృత్సార్థజాతస్య ప్రస్ఫుటమేవాభిధానా
చ్చ | ౧౮ | తేబ్రహ్మలోకేత్విత్యాదిశ్రుతిశ్చ—స్వప్రకరణానుగుణ్యాదు

దాహృతసకలశ్రుత్యైకకణ్ఠ్యాచ్చ పరబ్రహ్మహాసకానామేవ విద్యా
యోనిచరమశరీరావసానకాలే సర్వబన్ధవినిర్మోకాభిప్రాయైవ—(బ్రహ్మ
లోకఞ్ఞత్యస్య కర్మధారయత్వే—(బ్రహ్మణ్యపాస్యేవ ర్తమానాఞ్ఞత్యర్థస్య—
తత్పురుషత్వే — పరమపదఞ్ఞత్యర్థస్యచ సమ్భవాత్—పరాస్తకాలఞ్ఞ
త్యస్య—అస్తకాలేచమూమేవేతి గీతాప్రయోగాద్యానుగుణ్యేన—చరమ
శరీరావసానకాలఞ్ఞత్యర్థసమ్భవాచ్చ 1౨౯। బ్రహ్మభాసహేత్యాదిస్త్రు
తిస్తు— పుణ్యకర్మవిశేషేణహిరణ్యగర్భాసాయుజ్యంగతానాంతత్రే)వా
ధిగతవిద్యానాంతేనైవసాకం తదాయురవసానై పరమపదప్రాప్తిపరా
130। నపునరసయోక్తురిస్మల్లోహిరణ్యగర్భావసకానా మచి
రాదిగత్యాతల్లోకప్రాప్తిప్రసాదనం కించిదపిదృశ్యతే 13౧। అచిరా
దిగతిశ్చుతీనాంసర్వాసాంపరవిద్యాప్రకరణస్థత్వా త్తాదృశగత్యాప్యేవ
త్తానాంశరీరావసానకాలఏవసకలకర్మధూననస్యభోక్తవ్యకర్మవిశేషశా
లినాం తాదృశగత్యభావస్యచ నిణాయాచ్చ తాదృశగతేహిరణ్యగ
ర్భావసకవిషయత్వం తాదృశగత్యాగతానాం మధ్యే లోకవిశేష
కర్మఫలభోగవిశేషేణాదిరకాలవిశిష్టతత్వంవానహికల్పయితంశక్యమ్ ।
3౨। ఏతేనాక్తశ్చుతిస్మల్లోరత్రే)వాధిగతపరవిద్యానామపి విదు
షా మచిరాదిగత్యా చతుర్ముఖలోకంప్రాప్య తత్రాప్రళయంస్థిత్యా
లబ్ధవిద్యాపరిపాకవిశేషాదామేవ చతుర్ముఖసాకం పశ్చాత్పరమపద
ప్రాప్తిపరత్వశ్చాపి దూరోత్సారితా—తత్ప్రతిశ్చున్యాయేన పరబ్ర
హ్మహాసకానాం చతుర్ముఖలోకే భోక్తవ్యభోగశేషాభావశత్రవి
శమ్భేకారణాభావాచ్చ । 33 । ఏవంప్రజాపతే స్సభాంవేశ్మప్రపద్యఞ్ఞత్య
భిసన్ధానమపి పరబ్రహ్మవిషయమేవ — అకాశోహవై నామరూపయో
నిర్వహితేతిపూర్వప్రకృతపరబ్రహ్మవిషయత్వా ప్రజాపతిశబ్దస్య13౪।
ప్రజాపతిశబ్దోహినిరుపాధికః— పరివిశ్వస్యత్యాద్యుక్తినిరుపాధికజగత్స
తౌ పరబ్రహ్మణ్యేవముఖ్యః । 3౫ । ప్రజాపతిశ్చరతిగర్భాలస్తరిత్యాది
మ పరమాత్మవిషయః ప్రయుక్తశ్చ 13౬। ఉత్తరత్ర వాక్యశేషే ప్ర

జాపతినభావే శ్చప్రవన్నస్యాస్య — యశోఽహంభవామి బ్రాహ్మణానా
మిత్యాదినా సర్వావిద్యావిమోక్షపూర్వకసర్వాత్మభావాభిసంధానాత్ —
పూర్వత్ర — అశ్వత్థివరోమాణీత్యాదిశ్రుతౌ — అస్మై స్వపప్లిస్థానదశా
యాం సర్వపాపవిఘ్నానసపూర్వక మభిసమ్మ్యవ్యతయాఽనుసంహితస్య
బ్రహ్మలోకస్యా కృతత్వానుసంధానశ్రవణాత్ — ప్రస్థానదశాయాం ప్రా
ప్యత్యేనానుసంహితస్యప్రాప్తి దశాయాం ప్రాప్త్యేనానుసంహితస్యచైక
తాయా ఆవశ్యకతయా — అకృతంకృతాత్ బ్రహ్మలోకమభిసమ్మవామి
త్యత్ర బ్రహ్మలోకశబ్దస్య — ప్రజాపతేస్సభాంవేత్ ప్రపద్యత్సస్యచసమాన
విషయత్వావశ్యకత్వాచ్చ నాయంప్రజాపతిశబ్దోహిరణ్యగర్భావిషయో
భవితుమవాంతి । ౩౨ । సఖిలహిరణ్యగర్భతల్లోకయోస్సర్వపాపవిఘ్నాన
సపూర్వకప్రాప్యత్వ మకృతత్వంవాసజచ్చతే — నాపిత్రత్వాప్తస్య సర్వా
విద్యావిమోక్షపూర్వకసర్వాత్మభావానుసంధానంవా యుజ్యతే — తయోర
నిత్యతాయాస్తత్ప్రాప్తస్య పుణ్యపాపఫలభోగావిద్యాసమ్మన్త పునరావృ
త్తీనాంచ శ్రుతిస్త్పత్రిప్రతిపన్నత్వాత్ । ౩౩ । తస్మాదుక్తే హేతుభిఃప
రబ్రహ్మోపాసకానేవార్చిరాదిగణో నయతీత్యగ్నేకార్యమితి ॥ ౯౪ ॥

బ్రహ్మపదముఖ్యవృత్త్యాశ్రయణేన జాదరింప్రతిక్షిప్తోజైమినె
రయమాశయోఽవగమ్యతే । ౧ । శ్రాతోహ్యర్థోయథాశ్రుత్యేవప్రతి
పత్తస్య — ప్రమాణాన్తరాగమ్యత్వాత్ । ౨ । ఇథంచ బ్రహ్మణ్యవతదనుబద్ధి
నాం లోకవిశేషాదీనామపి నాపరాపోయుక్తః — శ్రోతత్వావిశేషాత్
। ౩ । అతఏవచ దేశవిశేషావచ్ఛిన్న బ్రహ్మప్రాప్తయై బ్రహ్మవిదామేవా
ర్చిరాదివత్త్వేనా గమనమపినత కేణవ్యాహస్తమహామౌరీప్రవంచనతి
స్వరసవాహితాపి శ్రుతీనాంనపరిత్యక్తాభవతీతి । ౯౫ । అత్రబాదరిజై
మిన్యోరుభయోరపి గతిశ్రుతిఘటకబ్రహ్మశబ్దస్యకార్యబ్రహ్మపరత్వప
రబ్రహ్మపరత్వవివాదేః — కార్యబ్రహ్మోపాసకాన్వా — పరబ్రహ్మోపా
సకాన్వా — ఏకోపాసకానవ నయత్యధికారాదిగణః — సమభిన్నభి
న్నోపాసకా ద్వివిధాః — ప్రాప్యస్య బ్రహ్మణ్యకస్మై స్వశ్రవణా

త్ — తద్యత్కంఠవిదురితి — యేచేమేఽరణ్యితచ — విభాగోయథాక్
 ధంచిదేకవిధోపాసకానామేవ — అక్లాగ్నిభావాపన్నాపాసనభేదమాత్రవి
 మయతయావా — ఉపాసనాకారభేదమాత్రవిమయతయావానేయత్త్యే
 వాభిప్రాయః? బోధ్యమ్ || ౯౬ || అథాస్తే భగవాన్ బాదరాయణః
 పరమసిద్ధాంతభూతంస్వపక్షం నవమాదిసూత్రద్వయేనాహ —

|| సూ || అప్రతీకాలమృనాన్నయతీతి బాదరాయణ

ఉభయథాచ దోషా తత్కృతుశ్చ || ౯ || [౪-3-౧౮]

ఇత్యేదిహ || ౯౭ || అప్రతీకాలమృనాన్ — ప్రతీకం — పరమ
 ప్రాప్యదర్శించినవస్తు — అచిత్తత్వం — తన్నిశ్రించి తత్త్వంవా —
 అలమ్మనే — ప్రాప్యతయోపాసకత్వప్రతీకాలమృనాః | తెనభవ స్తీత్యప్రతీ
 కాలమృనాః — తాన్ — పరమప్రాప్యభూతమేవవస్తు — అచిద్వియు క్తంచి
 తత్త్వం — పరంబ్రహ్మవా — ప్రాప్యతయోపాసీనాన్ — పఞ్చాగ్నివిచ్ఛిద్ది
 తప్రత్యేగాత్మవిద్యానిష్ఠాః — పరమాత్మవిద్యానిష్ఠాశ్చ త్యుభయవిధాన
 వీతియావత్ — నయత్యాతివాహికగణితై బాదరాయణోమన్యతే | ఉ
 భయథాచ — బాదరిపక్షజైమినిపక్షయోరుభయోరపిదోషాత్ — శ్రుతి
 విరోధాత్ | తత్కృతుశ్చ — తథోపాసీన స్తత్తేవ ప్రాప్నోతీత్యయంన్యాయశ్చ |
 ఇహభవతీతిచ బాదరాయణోమన్యతైతి సూత్రార్థః || ౯౮ ||

ఇదమత్రతాత్పర్యమ్ — కార్యముపాసీనాన్నయతీతిబాదరిపక్ష
 ఛాన్దోగ్యోపనిషదప్రమప్రవారకై తృతీయఖణ్డ చతుర్థఖణ్డకాయాం ద్వ
 దశఖణ్డద్వితీయఖణ్డకాయాంచ స్థితాయాః — ఏవనమ్ప్రసాదోఽస్మా
 చ్చరీరాత్మముత్థాయేపరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్వేనూపేణాభినిష్పద్యతైతి
 శ్రుతేః — ఏవంజాతీయానామన్యాసాన్బ్రహ్మనాం శ్రుతీనాం విదుషశ్చ
 రీరాన్ముఖేనాన్యాసాన్బ్రహ్మదేవయానేనూర్ధ్వంగతస్యా వ్యవధా
 నేనపరస్యైవబ్రహ్మణఃప్రాప్తింప్రతిపాదయన్తీనాంవిరోధోదుష్పరిహ
 రః — కార్యబ్రహ్మాపాసకస్య సాక్షాత్పరబ్రహ్మప్రాప్తయోగాత్ —

యథావస్థితస్వరూపావిభావలక్షణమోక్షప్రాప్తిశ్చాయమాణతయా
తాసాంకార్యబ్రహ్మపరత్వాదిభి రన్యథాసిద్ధేర్వర్ణయితుమశక్యత్వాత్
— అవ్యవధానశ్రవణేన విశిష్టస్యాపి దుర్వచత్వాచ్చ | ౧ | పరంబ్రహ్మ
పాసీనానేవనయతీతిజై మినివత్ ఛాన్దోగ్యపశ్చిమప్రపాతకదశమఖడ్గ
తాయః—తద్యత్థంవిదుః— యేచేమేఽరణ్యేశ్రద్ధాతపశ్చత్సుపాసత ఇ
త్యారభ్య—సపనాక బ్రహ్మగమయ త్యేషదేవయానఃపథా ఇతిత్యన్తాయా
శ్చుతిః— బృహదారణ్యకాష్టమాధ్యాయేద్వితీయబ్రాహ్మణవచ్చదశఖ
ణ్డీకాయాపాయః— తేయపవమేతద్వి దుర్యేచామిలరణ్యశ్రద్ధాంసత్య
ముపాసతేతేఽచిషమభిసమ్భవ స్తీత్యారభ్య—తాన్వై వ్యధ్యతాత్పురు
షోఽమానవపత్యబ్రహ్మలోకాగమయతి తేతేషుబ్రహ్మలోకేషుప
రావరావతోవసంతి తేషాం సపునరావృత్తిరత్యన్తాయాశ్చుతిః— ఏవం
జాతీయానా మన్యాసాశ్చశ్రుతీనాం పఞ్గాన్నివిదామ పంచీరాదిమా
గ్గణ పరబ్రహ్మప్రాప్తింప్రీతిపాదయన్తీనాం విరోధోమష్పరిహరః
| ౨ | అతఃపఞ్గాన్నివిదోబ్రహ్మవిదశ్చోభయవిధాన్నయత్యచిరాదిగగణ
త్యగ్గీకార్యమ్ | ౩ | కథమేతేషాముభయేషాం పరమచిరాదిపథగామిత్యం
నాన్యేషామితిచేదదమత్ర పర్యాలోచనీయం — అచిరాదిగతిశాస్త్రే
బ్రహ్మప్రాప్త్యపునరావృత్తి లక్షణఫలశ్రవణాత్తాదృశఫలయోగ్యా ఏ
వాచిరాదిగతియోగ్యాః | ౧ | యేతుబ్రహ్మప్రాప్త్యతిరిక్తనశ్వరప్రా
ప్త్యలక్షణప్రతీకంప్రాప్తతయాఽధ్యవస్థాన్తి | ౨ | నతేలాదృశగతియోగ్యాః
— తేషాంప్రాప్త్యనాశేన పునరావృత్తేనజఙ్గీయతయోక్త ఫలయో
గ్యతావిరహాత్ | ౩ | ప్రతీకాలమ్మన వ్యతిరిక్తాస్తానస్త్వేవతాదృశ
గతియోగ్యాః — తేషాంపునరావృత్తి హేతుప్రతీకాలమ్మిత్యవిరహా
తోక్తఫల యోగ్యత్వానపాయాత్ | ౪ | తథావిధాశ్చాధికారిణ
ఉక్తోభయవిధా ఏవభవన్తీతితేషా మేవార్పిరాదిపథగామిత్యం సమ్భ
వతి | ౫ | నాన్యేషామ్ | ౬ | అతవతద్యత్థంవిదురిత్యాది
ఛాన్దోగ్యశ్రుతౌ — తేయపవమే తద్విదురిత్యాది బృహదారణ్య

కశ్రుతౌచ — అర్చిరాదిపథగామినౌవిభజ్య ద్వివిధావపనిర్దిష్టా
 ఇతి 21 నచ — పఞ్చగ్నివిదోహికర్తవ్యతేన భూతసూక్ష్మసంపరిష్కృతమే
 వతతథత సృజ్యరస్తం ప్రత్యగాత్మాసముపాసనాశ్చూయస్తే 21 గనచతే
 ప్రతీకాలమృనవ్యతిరిక్తార్థవితుమహన్తి — తురణశీలాచిన్తిశోపాసక
 త్వాత్ 19 అతః పఞ్చగ్నివిద్యౌహృవిదుభయానుగమేన — అప్రతీకాల
 మృనాన్నయతీతి ప్రతిజ్ఞానంవ్యాహతమ్ 33 కిచ్చ — తద్యధ్యర్థంవిదురి
 త్యాదిశ్రుతీనాచిరాదిపథగామినాం ద్వివిధత్వ ప్రదర్శనపర 18 అ
 పితు — యే — ఇథంవిదుః — ఇమే — ఇథంవిదస్తగతాపవయే — అరణ్య
 శ్రద్ధాపూర్వకం బ్రహ్మచోపాసతే — తేచిక్షమభినమ్యవస్తీతి తద
 క్షభూతపఞ్చగ్నివిద్యాశబ్దిత ప్రత్యగాత్మవిద్యానుష్ఠానపూర్వక మగ్ని
 భూతబ్రహ్మపాసననిష్ఠానా మేకవిధాధికారిణౌమేవార్చిరాదిగతి
 ప్రతిపాదనపర — 19 అధ్యాత్మయోగాధిగమేన దేవమృత్వాధీరో
 హాక్షశోకాజపతీతి కరవల్లీశ్రుత్యా — అధ్యాత్మయోగాధిగమేనేతి
 ప్రత్యగాత్మవిద్యాంవిధాయ — దేవమృత్వేతితదగ్గీశాం బ్రహ్మవిద్యాంప
 విధాయాగ్నేగ్గీశావాపన్న ముక్తవిద్యాద్యయంక్రమేణానుష్ఠితవతోధిర
 స్యైవ ఫలప్రాప్తిః ప్రతిపాద్యతే 20 యద్వా — ఉపాసనాకారభేద
 మాత్రాయత్తాధికారి ద్వేవిధ్యాభిప్రాయకేవాదశీతశ్రుతీ 22
 ఇథంచోక్త శ్రుత్యోరుక్తరీత్యా నిర్వాహాభ్యుపగమేన పరబ్రహ్మ
 పాసకమాత్రవిషయమేవ గతిశాస్త్రీమితి మన్యమానస్య జైమినీర్వా
 — కార్యబ్రహ్మపాసకవిషయమేవ గతిశాస్త్రీమితి మన్యమానస్య
 బాదరేర్వాపక్షప్రయితముచితః 21 యద్వా — అగ్నేగ్గీశావాపన్న
 స్తుభిన్నప్రాప్యోపాసనపర ద్వివిధోపాసకపరత్వేపి దశీతశ్రుత్యోరుక్త
 లక్షణ పఞ్చగ్నివిత్సాహచర్యేణార్చిరాదిపథగామితయా నిర్దిష్టా
 అన్యేహిరణ్యగర్భలక్షణ కార్యబ్రహ్మపాసకావివాక్షకత్వముచితః
 — అనాస్తరభేదే శ్రుత్యయేషామన్యపాద్యవచ్చిన్న బ్రహ్మలక్షణ కార్య
 బ్రహ్మపాసకత్వా విశేషేణసాహచర్యేణ నిర్దేశౌచిత్యాత్ 21

౯। ప్రశ్నోపనిషత్పల్లముప్రశ్న — ఏతద్దేవసత్యకామపరంచాపరంచ
 బ్రహ్మ—యదోంకార, ఇత్యత్ర కార్యబ్రహ్మపరేణాపరబ్రహ్మశబ్దేనాపి
 కృతీనుద్భూతైశ్చాతీనః కృత్స్నస్య నిర్దేశాదచిన్తిశ్రీప్రత్యగత్యనూ
 పి తదస్తభావస్యావజ్ఞానీయతయా తదుపాసకానాం పశ్యాన్నివిదాం
 కార్యబ్రహ్మసాసకత్వంహిస్వప్నమ్ | ౧౦| తీర్థిరాచిపథగామినాం
 కార్యబ్రహ్మసాసకత్వమివగతిశాస్త్రే తేహంద్వివిధత్వనిర్దేశశ్చివ
 పద్యతే—ప్రాప్యస్య కార్యబ్రహ్మణోనానాత్వేన తదుపాసకానామపి
 నానావిధత్వసమ్భవాత్ | ౧౧| పరబ్రహ్మసాసకత్వేతు తేహంత
 ధావిధనిర్దేశో నసగ్భవ్యతపవ — సకలోపాధివినిర్ముక్తస్య పరస్య
 బ్రహ్మణ ఏకరూపతయా తదుపాసకానా మనేకవిధత్వాసమ్భవేన
 —తద్యత్తత్త్వవిదురిత్యుక్తానామప్యేకవిధ పరబ్రహ్మ సాసకత్వా
 భిధానాసమ్భవాత్ — ప్రాప్యభేదనిబద్ధనోపాసక నానాత్వస్యైవ
 — తద్యత్తత్త్వంవిదురిత్యాది శ్రుతివివక్షితత్వా దన్యథోపాసనాకారభే
 దమాత్రనిబద్ధనోపాసక నానాత్వస్యతద్వివక్షితత్వేన స్తవిధత్వస్యైవ
 సమ్భవేన ద్వివిధత్వనిర్దేశాసమ్భవాచ్చ| ౧౨| తథాచ—తద్యత్తత్త్వవిదు
 రిత్యాది శ్రుత్యో ర్జ్ఞాజ్ఞిభావాపన్నోపాసనపరైకవిధపరమప్రాప్యోపా
 సకవిషయత్వేనవా—అజ్ఞాజ్ఞిభావానాపన్నభిన్నభిన్న ప్రాప్యోపాసనపర
 ద్వివిధాధికారివిషయత్వేనవా—ద్వేభావి నిర్వాహసమ్భవేన కార్యోపా
 సకవిషయమేవ గతిశాస్త్రమితి బాదరిపక్షపవవాఙ్గీకర్తృముచితః| ౧౩|
 ఏవంథితే—తావేతద్వాచపిపక్షాప్రవేక్ష్య ప్రతీకాలమ్భనకోటావేవఘట
 యితన్యానాం పూర్వోక్తలక్షణానాం పశ్యాన్నివిదాం పరబ్రహ్మ
 సాసకానాభిప్రేధయేషామర్చరాచిపథగామిత్య పరతావణానమసగ్భత
 మేన—ఏతేహంసుదూపరస్పరతారతమ్యకాలినాం సమానస్కంధసత్కా
 హాచర్యేకైకపథగామిత్యనిర్దేశానాచిత్యాత్ — అవిశేషేణబ్రహ్మ
 ప్రాప్యపురరావృత్తిశ్రవణానుపపజ్జేశ్చేలివాచ్యమ్ — తత్ప్రతితున్యా
 యసశ్చారేణ వాక్యానిర్ణయేపూర్వోక్త సర్వదోషపరిహారసమ్భవా

తే 1౫1 ఏతదుక్తభవతి—బాదరిపక్షస్తావత్సుతరామయుక్తవ— పూ
 ర్వాక్తాదేవదుర్ధరాద్దోషసమాప్రాత్ — కార్యబ్రహ్మణోనానాత్వేపిప
 జ్ఞాగ్నివిత్సహచర్యేణాచిరాదిపథగామితయానిదికష్టానామన్యేషాం
 పిరణ్యగభవతుణకార్యబ్రహ్మపాసకత్వేపిచభిన్నభిన్నకార్యపాసక
 త్వేనాభ్యవగతానామమామభయేషామభిశేషేణ — సపనాకబ్ర
 హ్మగమయతీత్యేకబ్రహ్మప్రాప్తి శ్రవణానుపపత్తేశ్చ 1౧1 నాపిరశీత
 శ్రుతోర్యరణ్ణాగ్నిభావాపన్నాపాసనద్యయశాత్యేకవిధాధికారిమాత్రవిష
 యత్వాభ్యవగమపక్షోయుక్తః—తద్యత్తత్థంవిదుర్యేచేమేరణ్య శ్రద్ధా
 తపత్యత్సుపాసత్యత్వాదిశ్రుతౌయేచేమ—ఇత్యత్రోపాసకవాచిపదానుబద్ధి
 తయాప్రయుక్తచకారణహనిదికష్టపాసకానాం — తద్యత్తత్థంవిదురితి
 పూర్వనిదికష్టపజ్ఞాగ్నివిద్యోగేనద్యైఃస్ఫుటం ప్రతిపాదకసోభయే
 షామభిన్నత్వాసిద్ధే—ఉపాసకస్యోపాసక్యేవమాత్రావచివతీత్యే
 తద్యత్తత్థంవిదుర్యత్తమేరణ్యశ్రద్ధారప ఇతిహోవాసత్యస్యపాసక
 చిపదానుబద్ధితయైవచకారశ్రవణావశ్యకంప్రొచ్చి 1౨1 కింబహునా 131య
 ద్యుపాసకైక్యమిహావివక్షితమభవిష్యత్ 1౪1 సాధవిష్యదేవతహి—
 యేచేమితి పునరుపాసకవాచిపదశ్రవణమ్ 1౫1 అభవిష్యచ్చ—తద్యత్త
 త్థంవిదురరణ్యశ్రద్ధాతపత్యతిహోపాసత్యత్వేవచశ్రవణమ్ 1౬1 సచైవం
 శ్రూయతే 1౭1 తస్మాదుక్తశ్రుతౌ ద్వాభ్యాంయచ్చద్ధా భ్యాంచకారస
 హకృతాభ్యాంవిధజ్య నిదికష్టా అచిరాదిపథగామినోభిన్నభిన్నమే
 పూపాస్యముపాసీనాన్విధాపవూపాసకాతి స్పష్టమవగమ్యతే 1౮1
 తచపజ్ఞాగ్నివిదః పరబ్రహ్మపాసకాశ్చేత్యుభయవిధాపవ 1౯1న
 చాత్రపజ్ఞాగ్నివిదా ముక్తరీత్యా ప్రకృతివిమళిం ప్రత్యగాత్మానము
 పాసీనానాం ప్రతీకాలమృనత్వావశ్యమ్భవేన బ్రహ్మప్రాప్త్యపునరా
 వృత్తోరనుపపత్తిః—నాప్యప్రతీకాలమృనత్వేన పజ్ఞాగ్నివిద్యుప్సావిదా
 మనుగమోనుపపన్నః—అచిరాదిగతానాం బ్రహ్మప్రాప్త్యపునరా
 వృత్తిశ్రవణౌ దమిషాంచాచిరాదిగతిశ్రవణౌ తత్కృతున్యాయేన

ప్రకృతివినిర్ముక్త బ్రహ్మత్వకాత్మాను సద్ధానలక్షణోపాసనస్యైవా
 మీషాం సిద్ధేః — అతపవ ప్రతీకాలమ్బనత్వా యోగాచ్చ । ౧౦
 తత్త్రితున్యాయశ్చ — అథఖలు క్రతుమయఃపురుషో యథాక్రతు
 రస్మిన్లోకే పురుషోధవతితథేతఃప్రేత్యభవతీచ్ఛాన్దోగ్యతృతీయప్రపా
 రక చతుర్దశఖణ్డ ప్రథమఖణ్డికాగతశ్రుత్యా — తంయథాయథో
 పాసతే తథైవ భవతీతి ముద్గలోపనిషత్తృతీయఖణ్డగత శ్రుత్యా
 చ — తథోపాసీన స్తథైవప్రాప్నోతీత్యేవంరూపః ప్రతిపద్యతే ।
 ౧౧ । తతస్పాసనానురూపమేవ ఫలముపాసకానాం సమ్భవతి—నా
 న్యావృతమితిస్థితి ౧౨ । యదిపునః—పఞ్చాగ్నివిదః ప్రకృతివిమిశ్రం
 బ్రహ్మత్వకాత్వవిశేషితం ప్రత్యగాత్మానమేవప్రాప్యతయోపాసీనాఇతిష్య
 తే । ౧౩ । నౌపపద్యే తేషనరహితేహంశ్రూయమాణా బ్రహ్మప్రాప్తి
 రిపునరావృత్తేశ్చ—అనుపాసితస్యజ్జహ్నుఃప్రాప్త్యయోగాత్—ఉపాస
 తస్య ప్రాప్త్యుపసంహితాదిన్దిశప్రత్యగాత్మ లక్షణప్రాప్యస్యకదాచి
 శ్చైవరణావర్యహృద్ధేవ పునరావృత్తేరవజ్జనీయత్వాచ్చ । ౧౪ । అతః
 పఞ్చాగ్నివిదః ప్రకృతివిముక్తంప్రత్యగాత్మానం బ్రహ్మత్వకముపా
 సీనాఇత్యేవత్వా మితిస్థిత్తి ౧౫ । ప్రత్యగాత్మనౌబ్రహ్మత్వకత్వశ్చ
 —యస్యాత్మాశరీరమిత్యాదిశ్రుతిశతసిద్ధమ్ । ౧౬ । పఞ్చాగ్నివిద్యా
 యాం శ్రూయమాణభూతసూక్ష్మసంపరిష్వక్తస్యైవ సతఃప్రత్యగా
 త్మనః—మ్యలోకపజన్యవృధివీపురుషయోపారూపేషు పఞ్చాగ్నిషు
 దేవశబ్దితప్రాణై హూయమానస్య క్రమేణసోమరాజాఖ్యామృతమయ
 దేహిభావ పర్మభావాన్నభావరేతోభావగర్భభావావన్న త్వేనానుసద్ధా
 నం నాచిన్దిశ్రవేషేణతముపాస్య తథావిధస్యైవతస్యప్రాప్త్యర్థం విధీ
 యతే । ౧౭ । అపితు—యావదచిత్సంసర్గాం ప్రత్యగాత్మనఃకర్మవశేన
 పునఃపునరీదృశరీత్యా సర్వకశ్మలమయే సంసారపవరవశపరిబమ్భి
 మ్యమాణత్వలక్షణదోషదశకనముఖేన జగుప్సయా సర్వదోషాకరహే
 యాచిత్సంసర్గాస్య పరిత్యాజ్యతామనుసద్ధాయ తాదృశాచిత్సంసర్గాది

యుక్తం న్యన్వయాపాపన్నం ప్రత్యగాత్మానముచాన్య తథావిధస్యైవ
 తస్యైవాప్త్యర్థంవిధీయతే । ౧౮ । తథాచానుసన్ధానస్యాభిసన్ధిభేదేన హ-
 నార్థస్యచాదానార్థస్యచద్వివిధస్యసమ్మవాద చిన్మిత్రస్యప్రత్యగాత్మానస్త-
 తేభేతస్సఞ్చురిత్వానుసన్ధానం దోషవశేనవిధయాప్రకృత్యంతశ్చప్రహానా-
 ర్థం—గుణదశానవిధయా ప్రకృతివియుక్తత్వవిశిష్టప్రత్యగాత్మాన్వయావ-
 ప్రాప్త్యర్థంచేత్యవగమ్యతే । ౧౯ । తదిదం ఛాద్యైగ్యపఞ్చముప్రపాసక-
 దశమఖడ్గానై పఞ్చగ్నివిద్యాప్రకరణౌపసానై—తస్మాజ్జగుప్సేత తదేష-
 శ్లోకేత్యారభ్య—అధహాయపతాపఞ్చగ్నికవేదనసహజైరథాచరణ-
 పాపృణాలిప్యతేశుద్ధఃపూతఃపుణ్యలోకోభవతి యపవంవేదయపవంవేదే-
 త్యనైగ్రన్థేన సువ్యక్తముపపాదితమ్—అత్రజగుప్సేతేతి ప్రకృతినంస-
 గణజగుప్సయా తద్వియుక్తప్రత్యగాత్మతత్త్వోపాసనంవిధాయ—శుద్ధః
 పూతఃపుణ్యలోకోభవతీతి లోకవిశేషపచ్చిన్న ప్రకృతివియుక్తత్వవిశి-
 ష్టాత్మప్రాప్తిలక్షణస్యోపాసనఫలస్యాప్యభిధానాత్ । ౨౦ । ఇథిలవ ప-
 ఞ్చగ్నివిదాం ప్రకృతితన్నిత్రయోఃప్రాప్యతయోపాసకత్వలక్షణ ప్ర-
 తీకాలమృతత్వవిరహాదపునరావృత్తిశ్రవణమ్ముఖ్యమేవోపపద్యతే । ౨౧ ।
 హిరణ్యగర్భలక్షణకార్యబ్రహ్మోపాసకస్యేషు రామాన్వయాన కవదేన
 ప్రతీకాలమృతతాయా స్తత్క్రతున్యామేక పునరాన్వయైశ్చానవజానీయ-
 తయా నాచిరరాదినాగతియక్తా । ౨౨ । పఞ్చగ్నివిదామపి బ్రహ్మ-
 ప్రాప్తిశ్రవణపి పఞ్చగ్నివిద్భిః ప్రకృతివియుక్తత్వవిశిష్టప్రత్యగాత్మానః
 —పరబ్రహ్మోపాసకైఃపరబ్రహ్మణశ్చప్రధానప్రాప్యతయోపాసనేన త-
 త్క్రతున్యామైనైవ ప్రాప్యభేదసిద్ధ్యాప్రధానప్రాప్యభేదనిబద్ధస ముచా-
 నకభేదమఖిప్రత్యగతిశాస్త్రే గన్త్యాణాంద్వేధావిభవ్యుచిదేశోపి సుర-
 జ్జతోభవతి । ౨౩ । నచాయంద్విధానిదేశత ఉపాసనాకారభేదమాత్రా-
 యత్తాధికారిదేవివిధ్యపరస్సువచః—తథాసతి విద్యానామనేకనిధత్వేనా-
 నేకనిధత్వస్యైవగన్త్యాణాంవక్తవ్యతయా ద్వివిధత్వకథనాసామర్థ్యా-
 దితి । ౨౪ । తస్మాద్బాధరిజైమినిపతాపుభావపి దోషయుక్తావేవేతి పరం

బ్రహ్మచారిచారిత్రా ప్రకృతి వియక్తం ప్రత్యగాత్మరం బ్రహ్మత్వకత
యోచనీనాకపజ్ఞాగ్నివిదత్త నయ త్యాతివాహికగణ ఇత్యేవాగ్నేకార్య
మితి । ౯౯ ॥

పజ్ఞాగ్నివిద్యాయాంవిహితస్యభూతసూక్ష్మసమ్పూర్ణైకప్రత్య
గాత్మకర్మానుగుణప్రకృతిమణ్డలపంచబహుమ్యూహాత్యానుసంధాన
స్యదోషదశనవిధయా వైత్యప్రజరనార్థత్వాదేవసూత్రకారేణాపి శా
రీరకశాస్త్రే ప్రథమేనాధ్యాయద్వయేనముముహూపాస్యంబ్రహ్మస్వరూ
పంనిరూప్యతమవర్ణనాసకానాం తమపాసనప్రవృత్తిహేతుప్రాప్యవస్తు
వ్యతిరిక్తవైత్యప్రప్రాప్యస్థానాన్ధ్యం దోషగుణపరామర్శపరయో
స్తృతీయాధ్యాయ ప్రథమద్వితీయపాదయో స్తనస్తరప్రతిపత్త్యాధిక
రణప్రభృతి ముద్ధాధికరణపర్యస్తదోషపరామర్శపరగ్రన్థే ప్రథమంప
జ్ఞాగ్నివిద్యోదిత దశికతజనపరిభ్రమణవిశేషవచిచారితః । ౧౦౦ ॥ త
దీదముక్తంభాష్యకారైరపుక్తదోషపరామర్శపరగ్రన్థ కృత్సతా
త్వ్యమనుభాషమానై రుభయశ్చాధికరణప్రథమసూత్రభాష్యే—దో
షదశనాదేవైరాగ్యోదయాయ జీవస్యావస్థావిశేషా నిరూపితా ఇతి
। ౧౦౧ ॥ పజ్ఞాగ్నివిద్యోదితే తత్రతత్రసజ్ఞాగ్నిప్రకృతిమిత్రప్రత్యగాత్మా
నుసంధానై ప్రకృత్యంశానుసంధానం తస్య హేయతయా త్యాజ్యత్వాను
సంధానయామ—ప్రత్యగాత్మానుసంధానంచ తస్యోపాదేయతయా ప్రాప్య
తస్యనుసంధానయామ—మ్యలోకాద్యగ్ని పజ్ఞాకాధికరణకాహుతిపజ్ఞా
కకర్మత్వలక్షణస్య తత్రతత్రసజ్ఞాగ్నిత్వస్యానుసంధానంచ భయజననేన త
త్పరిహారాధ్యమితచ ప్రస్తుటమేవభాషితంగీతాభాష్యతై రెవ । ౧౦౨ ॥
యథోక్తంతత్ర — అక్షరంబ్రహ్మపరమం స్వభావైకధ్యాత్మముచ్యతే
భూతభావైకధ్యవకరో విసర్గఃకర్తృసంజ్ఞితేతివైవల్యాధిజ్ఞాతస్యవిషయా
ప్రమాధ్యాయ తృతీయశ్లోకభాష్యే — పరమమక్షరం — ప్రకృతివిని
ర్జితాత్మస్వరూపమ్ — స్వభావైకధ్యాత్మముచ్యతే — స్వభావః—ప్రకృ
తిః — అనాత్మభూతమాత్మనిసంబధ్యమానం భూతసూక్ష్మతద్వాసనా

దిశం వచ్చిగ్నివిద్యాయాం జ్ఞాతవ్యతయోచితమ్ — తదుభయం
ప్రాప్యతయాత్యజ్యతయాచ ముముక్షుభిజ్ఞాతవ్యమితి — భూతభా
వ్రామనుష్యాదిభావః — తమద్భవకరోయోవినగణః — వచ్చిమ్యా
మామతావాపః పురుషవచసోభవ స్తీతిశ్రుతిసిద్ధోయోపిత్సమ్మజః—
సకమసంజ్ఞితః—తచ్చౌఖిలంసానుబద్ధముద్వేజనియతయా పరిహతణీ
యతయాచ ముముక్షుభిజ్ఞాతవ్యమితి ॥ ౧౦౩ ॥ అచిత్సంసర్గాయ
త్తజరామరణాదినర్వావస్థామోక్షలక్షణైవల్యాధితయా గీతాతద్భా
వ్యయోస్తతతత నివిశ్యమానోఽధికారీవచ్చిగ్నివిదేవేతితూదా
హృత శ్లోకతద్భావ్యాభ్యామేషువ్యక్తమ్ ॥ ౧౦౪ ॥

ఇథంచ—తద్యధింతంవిదుర్యేచేషేరణ్యైశ్రద్ధాతపశ్శమ్యపాసతేలేఽ
చిఃషమభిసమ్భవ స్తీతిచాన్దోగ్యశ్రుతే—తేయవచసోభవ స్తీతి బృహదారణ్యకశ్రు
తేలేచవమథోఽనుసన్ధేయః—యే—పూర్వోక్తావచ్చిగ్నివిదః — త
త్— ద్యులోకపజఃస్యపృథివీపురుషయోషానూపేషుపచ్చిగ్నివిదః—
తైఃకర్మానుగుణ్యేనహూయమాసంసోమభావపక్షా భావాన్నభావశేతో
భావగర్భభావరూపదశాపచ్చికమాపద్యమాసంభూతసూక్ష్మపచ్చికరూపా
చిన్మిత్రంచిద్వస్త—ఇథమ్—హేయభూతాచిద్రూపవిశేషతాం శైత్య
జ్యతయారవియుక్తై శుద్ధజ్ఞానానందమయేతిరోధాసవిగమేనబ్రహ్మత్వకత
యాపిభాసమాన—ఉచీ కీయభూతచిద్రూపవిశేష్యాంశైప్రాప్యతయాచ
—విదుః—జాన్వతి—యేచేమే — తత్రతత్రోపనిషత్సు ప్రసిద్ధాబ్ర
హ్మలాపాసకాశ్చ—అరణ్య—వివిక్తప్రదేశే—తపః — పరంబ్రహ్మ—
శ్రద్ధేతి—శ్రద్ధయాఽధికస్తవ్యమితి—తదేవపురుషార్థవిధయా ప్రాప్యమి
త్యధ్యవసాయపూర్వక తత్సాప్రీతిత్వరాలక్షణాం శ్రద్ధాం కృత్యా—త
యాతదేవప్రాప్తవ్యమితిమత్వేతియావత్ — ఉచాసతే—భక్తిరూపాప
న్నజ్ఞానేనవిషయాకుర్వన్తి—తే—ప్రకృతివియుక్తం బహ్మత్వకం ప్రత్య
గాత్మసం పురుషార్థవిధయాప్రాప్య త్వేనోపాసీనాఃవచ్చిగ్నివిదః—పర

బ్రహ్మహదారణ్యకగతసత్యశబ్దయోరేకార్థకతా— శ్రద్ధయాపరయాయు
తాత్పర్యేన దర్శితశ్రుత్యో శ్రద్ధాగ్రహణస్యబ్రహ్మపాసన బ్రహ్మ
శ్రద్ధాపూర్వకత్వప్రతిపాదనపరతాచ స్పష్టికృతా ॥ ౧౦౭ ॥ పరమం
యోమహత్తపత్తిసహస్రనామపాతాత్ — సత్యంజ్ఞానమనంత్రబ్రహ్మ
త్యాదిషు బ్రహ్మశివత్యశబ్దశ్రవణాత్ — స్వవాచ్యోచనకానాంతరాయ
మాణ బ్రహ్మప్రాప్తిసుగుహ్యచ్చదర్శిత శ్రుతిగతతపస్సత్యశబ్దయో
బ్రహ్మపరత్వమ్ ॥ ౧౦౮ ॥ ఏనంగీతా శాస్త్రేఽపురరావృత్తిలక్షణార్పిరా
దిపథగామితయానిర్దిష్టానాం ద్వివిధాధికారిణామక్షరావ్యక్తశబ్దప్ర
త్యుగాత్తోపాసకేభ్యఃపఞ్చగ్నివిద్యోభ్యేత్యేషాంశ్రద్ధాపూర్వకం పరమ
పురుషాపాసకత్వేననిర్దేశా త్తాదృశశాస్త్రీయ దర్శితశ్రుతిద్వయోప
బృంహణత్వాచ్చ పఞ్చగ్నివిదితోపాన్యవిషయే దర్శితశ్రుతిగతతపస్స
త్యశబ్దా పరబ్రహ్మపరావశ్యంభవితుమహతః ॥ ౧౦౯ ॥ తత్రహిద్వా
దశాధ్యాయే దర్శితద్వివిధాధికారిన్వరూపపరాయాం ప్రథమాధినస్త
శ్లోక్యామ్—ఏవంసతతయక్తాయే భక్తాస్త్యంపర్యుపాసతేయేచాప్యక్ష
రమవ్యక్తం తేషాంకయోగవిత్తమాః॥ ఇతిప్రథమశ్లోకేఽజుఃసప్రశ్నవ
ర—త్యాంపర్యుపాసతత్పరిభగవదుపాసకత్వేన—మయ్యావేశ్యమనాయే
మాంనిత్యయక్తాడిపాసతే శ్రద్ధయాపరయోపేతాస్తేమయక్తతమామ
తాః॥ ఇతితాదృశప్రశ్నసమాధానపరద్వితీయ శ్లోకేశ్రద్ధాపూర్వకభగవ
దుపాసకత్వేనచపఞ్చగ్నివిదన్యేషాంనిర్దేశఃకృతః॥ ౧౧౦॥ అస్మిన్ శాస్త్రే
ఽప్రమాథ్యాయప్రాగర్పిరాదిపథగామితయా నిర్దిష్టద్వివిధాధికార్య
నువాదపరత్వాత్ — శ్రద్ధయాపరయోపేతాత్పర్యేన శ్రద్ధాతపత్తిత్యు
పాసతత్పర్యాది ప్రత్యభిజ్ఞాపకత్వాచ్చైయం సప్రశ్నోదర్శితశ్రుత్యుక్త
ద్వివిధాధికారిపరైవేత్యతో దర్శితశ్రుతిగతతపస్సత్యశబ్దా గీతాశా
స్త్రీభగవత్తేవపరబ్రహ్మపరా వ్యాఖ్యాతౌభవతః ॥ ౧౧౧ ॥ అత్రద
ర్శితద్వివిధాధికారిణా మ్పథ్యేపఞ్చగ్నివిదా ముపాసనన్యజ్ఞానయో
గయాత్వమ్—బ్రహ్మనిష్ఠానాముపాసనస్య భక్తిరూపత్వంచశ్రుతిస్మృ

తివివక్షితమ్॥౧౧౨॥ అత ఏవ—శ్రద్ధారసత్వత్వపాసతే—శ్రద్ధాంసత్వము
పాసతే— ఉపాసతేతపస్సత్వంశ్రద్ధయాపరయాయతాః॥ ఏవంసతతయ
క్తాయై భక్తాస్తా ఏవంసత్వపాసతే॥మయ్యాశేష్యమనూయేమాంసత్వయ
క్తాఉపాసతే॥ శ్రద్ధయాపరయోపేతాః॥ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిభిరబ్రహ్మని
ష్ఠానా ముపాసనస్య భక్తియోగరూపత్వమ్—తద్గీర్ణత్యంవిదుః—తేయఏవ
మేతద్విదుః—యఏవమేనంజానన్తి—యేచాప్యక్షరమవ్యక్తం—యేత్వక్షర
మనిర్దేశ్యమవ్యక్తంపర్యుపాసతే॥ సర్వత్రగమచిన్త్యంచకూటస్థమచలం
ద్రువమ్॥సన్నియమ్యేన్ద్రియగ్రామం సర్వత్రసమబుద్ధయః॥ఇత్యాదిశ్రుతి
స్మృతిభిఃపఞ్చగ్నివిదాముపాసనస్యజ్ఞానయోగరూపత్వంచావగమ్యతే॥
౧౧౩॥ అత ఏవచ— త త్తదధికారిస్వరూపనిరూపా పరప్రకరణేషుపఞ్చ
గ్నివిదాంజ్ఞానయోగః—బ్రహ్మనిష్ఠానాంభక్తియోగశ్చత్రతతతాభిధీ
యతే॥౧౧౪॥ అత్రయద్యపి—యేచాప్యక్షరమవ్యక్తమిత్యత్ర—భక్తా
స్తా ఏవంసత్వపాసతత్వత్వతఃపర్యుపాసతత్వతిపదమనువత్తతే—యేత్వక్షరమ
త్యాదివచనేపతత్వదంస్వత ఏవతిష్ఠతి—తథాపి—తత్రత్వంపర్యుపాసతత్వ
తిపదమనునద్దతత్వత్వేతావంతాత్మార్థకమ్—నతుభజన్తత్వత్వార్థకమ్—త
ద్యత్వత్వంవిదుః—యఏవమేనంజానన్తీత్యాది శ్రుతిస్మృత్యైకాథ్యాయత్
—అన్యథా—భక్తాస్తా ఏవంసత్వపాసతత్వత్వత్ర—భక్తాస్సమైభజన్తత్వ
పాసరుక్తైవానన్వయాపత్రేక్ష్యకించ—స్వాపేక్షయాత్పవ్యపూజ్యవిష
యకప్రీతిరూపాపన్నోపాసనస్యైవభక్తిరూపత్వేన స్వాత్మానుసంధాన
రూపాపాసనస్యభక్తిరూపత్వం సకథచ్ఛిదపిసంభవతి—తస్మాన్నొక్తస్థ
లే—పర్యుపాసతత్వతిపదంభక్తియోగాధాకమిత్యనుసంధేయమ్॥౧౧౫॥

ఇదంపునరత్రావధేయమ్—యద్యపున్యదాహృతశ్రుతిస్మృతిషుబ్ర
హ్మనిష్ఠోపాసనవిషయేపున్యపాసతత్వతిపదమేవదృశ్యతే—తచ్చనావశ్యం
భక్తిరూపస్యైవైవాపాసనస్యవాచకమ్—తథావిధోపాసనవాచకత్వనై
యత్యాభావస్యానుపదమైవాక్తత్వాత్—ప్రమాణాన్తరైకకణ్ఠ్యేనతి
స్యేహతథాత్వమితిచేత్పఞ్చగ్నివిదుపాసనవిషయశబ్దస్యాపిరత్నునచమ్॥భ

తుర్విధాభజనైమాంజనానుక్రమినాః ౭౭౯౯౯ అతోఽజ్ఞానురథాః ౧౧౧౧౧
 సేవభరతమః ॥ ఇతిభక్తియోగస్య చతుర్విధాధికారిసాధారణతా
 యాగీతత్వాత్ 1౧1 తథాపి-శ్రద్ధాదిపదసహకృతతాదృశపదస్యశ్రద్ధా
 పూర్వకబ్రహ్మపాసకవచినా భక్తిరూపాసనవాచకతానైయ
 త్యాదృశేతత్రుతిస్మృతమ బ్రహ్మనిష్ఠానాంభక్తిరూపస్యైవబ్రహ్మ
 పాసనస్యసిద్ధినిష్ఠామృత్యువశా ౨1 శ్రద్ధాపూర్వకస్య బ్రహ్మపాసనస్య
 హిభక్తిరూపతానియతా 31 తత్తద్గుణానుసంధానాద్యధీనయూరుచ్యా క
 జ్ఞాత్వదార్థం నప్రప్తాప్యపురుషార్థత్వేనపరిగృహ్య తదేకప్రియతయా తద్వి
 శ్లేషానహిష్టారచిరేణతత్ప్రయే తత్సాధనత్వేన విశ్వాసవాసితే తమ
 పాసనాదాయాత్పరా-తస్యాపవశ్రద్ధాశబ్దార్థత్వేనప్రకృతేబ్రహ్మనిష్ఠ
 స్వశేషిత్వ నిరస్తనిఖిలదోషత్వ సమస్తకల్యాణగుణాకరత్యాద్యనుసంధా
 నజనిత తదేకప్రియత్వాద్యవసాయ తన్ముతతత్ప్రీతివిశేష్యాసహిష్టు
 త్యాధీనసాధవత్వ విశ్వాసపూర్వక తత్ప్రీతిసాధనానుష్ఠానత్వరాపూ
 ర్వకతమపాసనస్యైవశ్రద్ధాపూర్వకబ్రహ్మపాసనరూపతాయా అత్ర
 వివక్షితత్వేన తాదృశోపాసనస్య శేషిత్వాభిమతవిషయకప్రీతిరూపా
 సనత్వలక్షణంభక్తిత్వం దురపహ్నవమేవ 1౪1 ప్రకృతివియుక్తప్రత్యగా
 త్మోపాసనస్యతు తన్నసమ్భవతి-ప్రత్యగాత్మసస్సాన్విత్యా సంప్రతికే
 షిత్వేనాభిమతత్వాభావాత్ 1౫1 శ్రద్ధాయాఉక్తలక్షణప్రీత్యత్పరా
 ధీనసాధనత్వ విశ్వాసపూర్వక తత్ప్రీతిసాధనానుష్ఠానత్వరాపూర్వక
 భావ్యకారైరేవ తత్రతత్రోచ్యతే 1౬1 యథోక్తంగీతానుసంప్రదశా
 భ్యాయద్విరీయశ్లోకభాష్య-యత్రరుచి స్తత్రశ్రద్ధాజాయతే-శ్రద్ధా
 హి-స్వాభిమతంసాధయత్యేతదితి విశ్వాసపూర్వకాసాధనత్వరేతి 1౭1
 మష్టాధ్యాయాన్నిమగ్లోకపి-శ్రద్ధావాణభజతేయోమాంసమేయుక్తత
 మోమతృణక్తుత్రరాధాభాష్య-శ్రద్ధావా-అత్యర్థమప్రియత్వేన
 మణమాత్రవిశ్లేషానహతయా మత్ప్రీతిప్రవృత్తైత్వరావా 1౮1 యో
 మాంభజతృణక్తుక్త్యాపి శ్రద్ధాయాఉక్తరూపతావ్యక్తా 1౯1 ఉద్యశవి

శ్లేషాసహిష్ణుతాలక్షణత్వరాపూర్వక ప్రాప్యభూతశేష్యుపాసనస్యభక్తి
 రూపత్వాదేవహి — ఘనర్విశ్లేషభీరుత్వం పరమాభక్తిరుచ్యతేతిభక్తి
 స్వరూపనిర్వచనమపిసంగచ్ఛతే । ౯ । పఞ్చగ్నివిదాంతం ప్రత్యగాత్మ
 నవవపురుషార్థతయాభిమతత్వేన తత్త్వాప్రవృత్తపాతయార్థగవద్భక్తి
 యోగస్యాభిమతత్వేపిబ్రహ్మణ్యక్తలక్షణశ్రద్ధాపూర్వక బ్రహ్మపా
 సకత్వంనాపైన్యవ — ప్రకృతివియుక్తప్రత్యగాత్మన్యవతేహంతథావీధశ్ర
 ద్ధాసమ్భవాత్ । ౧౦ । అతవవహీదశితస్మృతిమ శ్రద్ధాపూర్వకబ్ర
 హ్మపాసకత్వేనపఞ్చగ్నివిద్యావృత్తతయా బ్రహ్మనిష్ఠానానిదే
 శః—శ్రద్ధాతపశ్చత్సుపాసతే— శ్రద్ధాంసత్యముపాసతత్వత్వాదినాక్రియతే
 । ౧౧ । భావ్యకారైరపుక్తశ్రుత్యాదిమ శ్రద్ధాపూర్వకబ్రహ్మపాస
 కత్వం పఞ్చగ్నివిద్యావృత్తతయాభిప్రేతస్తున్వానైస్తద్భుతశ్రుత్య
 ర్థమనువదద్భిరనియమాధికరణభావ్య— యథిథంవిదురితిపఞ్చగ్నివి
 ద్యానిష్ఠా—యచెమత్వత్వాదినాశ్రద్ధాపూర్వకం బ్రహ్మపాసీనాం
 శోచ్యద్విశ్వాసిరాదిగతిరుపదిశ్యత ఇతితేనైవరూపేణపఞ్చగ్నివిద్యావృ
 త్తతయాబ్రహ్మనిష్ఠానానిదేశఃశక్యతః । ౧౨ । తాదావదశాధ్యాయావ
 తారికాభావ్యపి—అనన్తరమాత్మప్రాప్తిసాధనభూతాదాత్మోపాసనా
 ద్భక్తిరూపస్యభగవదుపాసనస్యస్వసాధ్యనిష్పదనశ్చైక్రమ్యత్సునుభోపా
 దాసత్వాచ్చత్రైప్య మిత్యాదినాభావ్యధ్యాయార్థంసన్నిహేణప్రదశ
 యద్భిర్యథోక్తంపఞ్చగ్నివిదుపాసన బ్రహ్మనిష్ఠాపాసనయోదేశిత
 శ్రుత్యాద్యభిప్రేతం నేలక్షణ్యంస్పష్టతరమేవాభాషి । ౧౩ । తస్మాదుక్తో
 పాసననైలక్షణ్యం దురవహ్నవమవేతి । ౧౪ । ఉక్తశ్రుతే— తద్య
 థిథంవిదురిత్యత్ర బ్రహ్మత్వకతయా ప్రత్యగాత్మనూవేదనంవివక్షితమ్
 —యతత్మనితిప్రన్నాత్మనూన్తరోయమాత్మా నవేదయస్యాత్మాక
 రీరం యతత్మానమన్తరోయమయతీత్యాదిశ్రుత్యాప్రత్యగాత్మనూబ్ర
 హ్మకీరభూతతయా తదాత్మకతయైవ విద్యమానత్వాత్తిరోధానపేతు
 భూతప్రకృతివియుక్తశుద్ధప్రత్యగాత్మ స్వరూపసాక్షాత్కారదశాయాం

ద్రవ్యచాక్షుషేయాపావలమ్భావశ్యమ్భావపదస్త్రామిభూత పరబ్ర
హ్మసలమ్భావావశ్యమ్భావాత్ — తమేవవిదిత్వాఽతిమృత్యుమే
తినాన్యువధావిద్యతేఽయనాయెతిశ్రుత్యానిశ్చేషనంసార సంబంధనివృత్తి
యావమృత్యుతరణస్యబ్రహ్మప్రాప్తేశ్చబ్రహ్మవేదనైకసాధ్యత్వావగమే
నతదావశ్యకత్వాద్దేవీకేమావచ్చిన్నబ్రహ్మప్రాప్తిమస్తరణ నిశ్చేమావి
ద్యావివృత్తిలక్షణప్రకృతివియుక్తత్వవిశిష్ట ప్రత్యగాత్మప్రాప్తిరూపప
ఞ్చగ్నివిద్యాపురుషార్థాసిద్ధ్యాపత్త్యతదథంతాదృశబ్రహ్మప్రాప్తేరా
వశ్యకత్వేతత్క్రితున్యాయేనానుపాసితస్యప్రాప్త్యయోగేనాపి తదుపాస
నావశ్యకత్వాచ్చ1002 తమిమంపఞ్చగ్నివిద్యాయాంబ్రహ్మణోపుపా
సననద్భావం శ్రుతిరేవన్యాయానుగృహీతానమ్యగవగమయతి 1003
శ్రద్ధాతపశ్చిత్తుపాసతే1 శ్రద్ధాంసత్యముపాసతే ఇత్యాదికాహిశ్రుతిః—
సామాన్యతోబ్రహ్మపాసకత్వమాత్రేణ—తద్యత్థంవిదుః! తేయఏవ
మేతద్విదుః1 ఇతిపూర్వనిదిష్టపఞ్చగ్నివిద్యోఽబ్రహ్మనిష్ఠానాంసమ్య
గావ్యవృత్త్యసిద్ధిమభిసద్ధాయశ్రద్ధాపూర్వకబ్రహ్మపాసకత్వేన తే
భ్యస్తావ్యావర్త్యప్రతిపాదయన్తిపఞ్చగ్నివిద్యాయామపి బ్రహ్మ
పాసననద్భావ మవగమయత్వేన 1004 ఏవమ్—సేవనాబ్రహ్మగమ
యతీతిపఞ్చగ్నివిదామపిబ్రహ్మప్రాప్తిం ప్రతిపాదయన్తి శ్రుతిరపి
త్క్రితున్యాయానుగృహీతాతమవగమయతి—అనుపాసితస్యబ్రహ్మణః
ప్రాప్త్యయోగాత్ 1005 అపిచ—ఏవదేవపథోబ్రహ్మపథవీతేనప్రతిపద్య
మానాఇమమ్మానవమావర్తంనావర్తస్తేనావర్తస్తే—తేతేషుబ్రహ్మ
లోకేషుపరాపరావతోవసన్తి—తేషాంసపునరావృత్తిః1 ఇత్యాదికా—
అవిచారాదిమార్గాగామినామపునరావృత్తిశ్రుతిరపి—యోవాపతదక్ష
రం గాగ్మ్యవిదిత్వాఽస్మిక్లోకజాహ్నులియజతేతపస్తస్యతే బహూ
నివర్తససాప్రాణ్యవ్రవదేవాస్య తద్భవతీతి — యోవాపతదక్షరంగా
గ్మ్యవిదిత్వాఽస్మాక్లోకాత్ప్రేరితస్కపణోఽథయపతదక్షరంగాగ్వి
దిత్వాఽస్మాక్లోకాత్ప్రేరితి సప్రభాన్యతా ఇతి బృహదారణ్యకవఞ్చ

మాధ్యామ్యాష్టమబ్రాహ్మణగత శ్రుత్యైకాధ్యానుగృహీతాతమవగ
మయతి — అచిరాదిగామితయాశ్రుతానాం పఞ్చగ్నివిదాం స్వవి
ద్యాయాం బ్రహ్మపాసనాభావేనైవవత్సలత్వేన పునరావృత్తైవ
జనీయత్వేనాపునరావృత్తిశ్రవణవిరోధాపత్తే॥౧౨౧॥ ఏవంగీతాస్వప్న
ప్రమాధ్యాయే — ఐశ్వర్యాధిపఞ్చగ్నివిద్యైహ్మనిష్ఠేషుప్రథమానాం
పునరావృత్తిమత్త్వ మితరేషామపునరావృత్తిమత్త్వంచప్రతిపాద్యతే
షాంపునరావృత్త్యపునరావృత్తియోగ్యమాగతకథనావసరే — యత్ర
కాలేత్వేనావృత్తిమావృత్తించైవయోగినః॥ప్రయాతాయాన్వితంకాలం
వత్సేమిభరతమథ ॥ అగ్నిజ్యోతి రహశ్శుక్లష్మణ్మాసాడత్రరాయ
ణమ్ । తత్రప్రయాతాగచ్ఛన్తి బ్రహ్మబ్రహ్మవిదోజనాః ॥ ఇత్య
త్ర — బ్రహ్మవిచ్ఛదైవపఞ్చగ్నివిద్యైహ్మనిష్ఠానా ముభయేషాంగ్రహ
ణం కుర్వతాథగవతా యథోక్తరీత్యాపఞ్చగ్ని విద్యాయాం బ్ర
హ్మపాసనసద్భావస్సప్తతరమభిహితః ॥ ౧౨౨ ॥ తదిదంసర్వమభి
ప్రేత్యేవభాష్యకారై ర్దేశితగీతా శ్లోకద్వయావతారి కాభా
ష్యే — తద్యథైతం విదురితిశ్రుతైర్యథోక్త రీత్యాచిదంశస్యత్యాజ్య
త్వేన చిదంశస్యప్రాప్యత్వేనచానుసంధానపరత్వమ్—తతాపి తత్కృతు
న్యాయానుగృహీతబ్రహ్మప్రాప్త్యపునరావృత్తిశ్రవణబలేనాచిద్వియు
క్తస్యాత్మవస్తునాబ్రహ్మాత్మకత్వేనానుసంధాన పరత్వంచవ్యాఖ్యాతమ్
॥ ౧౨౩ ॥ సమర్థితంచాన్వయేవదిశాపఞ్చగ్నివిదాం ప్రకృతివియుక్తబ్ర
హ్మాత్మకాత్మాను సన్ధాయిత్య మేతదధికరణభాష్యదీప సారాదిషు
॥౧౨౪॥ ఇత్యంపఞ్చగ్నివిదామపి — సప్తనాబ్రహ్మగమయతీతి శ్రూయ
మాణ బ్రహ్మప్రాప్తిహేతుబ్రహ్మపాసనస్యప్రమాణన్యాయపఞ్చ
రాభ్యాం నిష్పృక్యాహంసిద్ధేః—తత్కృతున్యాయస్య ప్రత్యక్షశ్రుతిబ
లేన పఞ్చగ్నివిద్యాయాం పరంబాధేన సజ్జీచమభ్యుపగమ్యాన్యత్రా
ప్రతిపాతప్రసరత్వవణాన మితరేషామయుక్తమేవేతిభాష్యకారాశయః
— బాధకత్వేనాభిమతాయాశ్చుతేరేన కృత్యన్తరైకాధ్యమాపన్నా

యా స్మృత్యుపబంహితాయా న్యాయానుగృహీతాయాశ్చయ
 ధోక్తరీత్యా * పఞ్చగ్నివిదామపి బ్రహ్మపాసకత్వ బోధకత్వాత్
 । ౧౨౫ ॥ నచ— ఏవంపఞ్చగ్నివిదామపి బ్రహ్మప్రాప్తిఫలబ్రహ్మ
 పాసనవివృత్తే బ్రహ్మనిష్ఠానామమీమాంసకోవిశేష ఇతివాచ్యమ్ —
 బ్రహ్మనిష్ఠానాం పురుషార్థవిధయా ప్రాప్యత్వలక్షణస్యపరమప్రా
 ప్యత్వస్య పరస్మిన్ బ్రహ్మణి పఞ్చగ్నివిదాం తథావిధప్రాప్యత్వస్య
 ప్రత్యగాత్మనివస్వీకారేణ వైలక్షణ్యనిదేశః—అన్యథోభయేమాంవిభజ్య
 నిదేశశాసాన్లుత్యాచారాచ్చ । ౧౨౬ ॥ కించ—పఞ్చగ్నివిదాపాసనబ్ర
 హ్మణః—బ్రహ్మనిష్ఠోపాసనప్రత్యగాత్మనశ్చవిషయత్వేపి తయోస్తత్రా
 ప్రధానత్వాత్—యత్ప్రధానంయదుపాసనం—తదేవతత్రకర్మతయా ని
 దేశప్రవ్యంప్రాధాన్యద్యోతనాద్యేత్యాశయేనైవ—తద్యఇథింవిదురిత్యత్ర
 పూర్వోక్తపరామర్శినాతచ్చబ్రేనప్రత్యగాత్మనావేదన ప్రధానకర్తృ
 యా—శ్రద్ధాతపఇత్యుపాసతే—శ్రద్ధాంసత్యముపాసతే—ఇత్యత్రతపస్స
 త్య శబ్దార్థ్యాం పరబ్రహ్మణుపాసనప్రధానకర్తృతయాచక్రత్యానిదేశః
 క్రియతో౧౨౭॥ స్మరతిచభగవాన్పాణినిః—కతుఃసీహితతమంకర్తేతిక
 ర్తుఃక్రియయాప్రాప్తమిష్టతమస్యైవకారకస్యముఖ్యకర్తృత్వమ్ । ౧౨౮॥
 ఇథంచ—పఞ్చగ్నివిదామపిసోపాసననబ్రహ్మణఃప్రాప్తమిష్టత్వేపి —
 ప్రత్యగాత్మన ఏవప్రాప్తమిష్టతమత్వం— బ్రహ్మనిష్ఠానాంచప్రత్యగాత్మ
 నోపి—ఏకతత్తనశ్శరీరభావాత్ ॥3-3-౫॥ ఆత్మైతిమావగచ్ఛన్తిగ్రాహ
 యన్తిచ।౪-౧-3॥ అవిభాగేనదృష్టత్వాత్ ।౪-౪-౪॥ ఇత్యధికరణేమాపా
 స్యప్రాప్యకోటినివిష్టతాయానిదేశతతయాసోపాసనేన ప్రాప్తమిష్టత్వేపి
 —ప్రాప్తమిష్టతమత్వంపరస్యైవబ్రహ్మణ ఇతిదురవహ్నవమేవప్రాప్యనై
 లక్షణ్యమ్।౧౨౯॥ తద్యఇథింవిదుః—తేయఏవమేతద్విదుః ॥ఇత్యత్రశ్రూ
 యమాణపఞ్చగ్నివిద్యా ప్రజాపతివాక్యాదా శ్రుతపరవిద్యాజ్ఞాభూతప్ర
 త్యగాత్మవిద్యామాత్రరూపాతు సకథంచిదపినిర్వోధుంశక్త్యా—తథాసతి
 బ్రహ్మనిష్ఠానాం పఞ్చగ్నివిదాభిన్నతయా పఞ్చగ్నివిదాంగత్వపదే

శనైవ తేమాంతర్నిధ్యా — యచేమేఽరణ్యశ్రద్ధాతపశ్చత్యుపాసతే —
 యేచామీరణ్యశ్రద్ధాంసత్యముపాసతే—ఇతిబ్రహ్మనిష్ఠానాం పృథగ్
 త్యుపదేశేనైయథాన్యత్ ॥ ౧౩౦ ॥ పశ్చన్నీవిద్యాయాః పరవిద్యాజ్ఞభూ
 తప్రత్యగాత్మవిద్యామాత్రోత్పే తస్యాస్సర్వబ్రహ్మవిదాంవిదితత్వావశ్యక
 తయా పశ్చన్నీవిద్యాప్రకరణే ప్రవాహణాభ్యేనజై బలినాపాశ్చుల
 రాజేన గాతమంప్రత్యపదిత్యమానాయాలస్యాః—తతఃపూర్వంకేనాపి
 బ్రాహ్మణేనావిజ్ఞాతత్వం క్షత్రియపరమృరయేవప్రవర్తమానత్వంచ తేనా
 భిక్షియమానమునుపపన్న మేవభవేత్ — కాలత్రయేపిబ్రాహ్మణేషేవబ్ర
 హ్మవిద్యాచుశ్యత్రవణేనాగ్నినిష్ఠానాంతేమామగ్నద్యావాచశ్యకతయా ప
 శ్చన్నీవిద్యావిజ్ఞాననైధుర్యాసమ్భవాత్ ॥ ౧౩౧ ॥ శ్రూయతేహి బృ
 హదారణ్యకాప్తమాధ్యాయద్వితీయబ్రాహ్మణే— యథేయంవిద్యేతః పూ
 ర్వంనకస్తింశ్చసబ్రాహ్మణ ఉవాసతాం త్వహంతుభ్యం వత్సామితి
 ॥ ౧౩౨ ॥ ఛాన్దోగ్యేపి పశ్చమప్రపాఠకర్తృతీయఖండే—యథేయంసప్రా
 క్తవీతః పురావిద్యాబ్రాహ్మణాఽగచ్ఛతి తస్మాదుసర్వేషులోకేషు క్ష
 త్రస్యైవప్రకాసనమభూదితి ॥ ౧౩౩ ॥ అప్రతీకాలమ్మనానిత్యత్ర—అ
 ప్రతీకోపాసకానిత్యసుక్తా వై— ఉపాసకపదస్థానే—ఆలమ్బనపదప్రయో
 గాత్—ప్రాప్యతయాప్రతీక ముద్దిశ్యోపాసకాస్సర్వపవ ప్రతీకాలమ్బనశః
 భేనగృహ్యంతే— ప్రాప్యతయాప్రతీకో పాసకత్వస్యైవప్రతీకాలమ్బనత్వ
 రూపత్వాత్ ॥ ౧౩౪ ॥ ఇత్థంచ ప్రాప్యబుద్ధ్యాప్రతీకం ప్రాప్యబుద్ధ్యా
 ఽన్యచ్ఛాసీనాః — ప్రాప్యబుద్ధ్యాప్రాప్యబుద్ధ్యాచప్రతీకమేఘాపాసీ
 నాశ్చై త్యుభయవిధాలపిప్రతీకాలమ్బనశఃభేనగృహీతాభవంతి ॥ ౧౩౫ ॥
 యదిపునఃప్రతీకోపాసకపదమహస్యాత్తదాస్సరసతోఽసజ్జోచేనప్రాప్య
 తయాప్రాప్యతయాచప్రతీకముపాసీనానామేవబోధస్యాత్— తథాసతి
 —దృష్ట్యుపాసకవ్యతిరిక్తానామర్వాచీనైశ్చర్యాగ్నినా మూతివాహికనేయ
 త్వనిషేధో నసమ్భవతీతితాదృశపదోపేతా ॥ ౧౩౬ ॥ ఉపాసనవాచిప
 దస్యాసతిబాధకేప్రాప్యతయాప్రాప్యతయాచ న్నసమభివ్యాచృతకర్తృత్వా

చిపద్ధాగోపరోపానసపరత్వమేవానతోచ్యచవ్యాప్యేనస్వరససిద్ధమ్॥౧౩౨॥
 అతపవ్రాక్తంప్రతికాధికరణభాష్య— ప్రతికోపాననంహినామ— ఆబ్ర
 హ్మణిబ్రహ్మదృష్ట్యానుసన్ధానమితి॥౧౩౩॥ బ్రహ్మదృష్ట్యానుసన్ధానం
 చాత్ర—బ్రహ్మణఃప్రాప్త్యేనప్రాప్త్యేనచాభినంహితస్య దృష్ట్యాను
 సన్ధానరూపంసత్ప్రప్త్యప్రాప్త్యవిధయాప్రతికానుసన్ధానరూప మేవప
 ర్యవస్యతి॥౧౩౪॥ అత్రత్రప్రతికాలమ్మనశబ్దో దశైతాలమ్మనపదస్వా
 రస్యపర్యాయోచననైవబ్రహ్మదృష్ట్యాన్వయాపేణవప్రతికానుసన్ధాయినాం
 ద్వివిధానామప్రతిపాదనపరోవ్యాఖ్యాతపతదధికరణభాష్యాదిషు॥౧౩౫॥
 యథోక్తంభాష్య—యేతుబ్రహ్మకార్యాన్తర్భూతనామాదికంవస్తు దే
 వదత్తాదిషుసింహాదిదృష్టివద్బ్రహ్మదృష్ట్యా కేవలంవాత తద్వస్తుపాసతే
 —నతాన్నయతీతి—అచిన్నిశ్చింకేవలంవాచిద్వస్తుబ్రహ్మదృష్ట్యాతద్వి
 యోగేనచయఉపాసతే నతాన్నయతీతిచ॥ ౧౩౬॥ దీపేవ్యక్తమ్ —
 ప్రతికాలమ్మనాస్తు—అచిన్నిశ్చింకేవలమచిద్వస్తుచసింహదృష్ట్యాదేవదత్త
 వత్ బ్రహ్మదృష్ట్యాన్వయాపేణా తద్వస్తుయఉపాసతే—తథితి॥౧౩౭॥
 సారేవ్యభిహితమ్—అప్రతికాలమ్మనాహి— నామాదిప్రాణశబ్దనిర్దిష్ట
 ప్రత్యగాత్మపర్యస్తం సర్వంచిదచిద్వస్తుజాతం బ్రహ్మదృష్ట్యాన్వయాపేణ
 వాయఉపాసతేప్రతికాలమ్మనాః— తద్వ్యతిరిక్తాదితి॥ ౧౩౮॥ అత్ర
 సర్వత్రబ్రహ్మదృష్ట్యాపాననంపూర్వోక్తత్యా ప్రాప్త్యప్రాప్త్యవిధయో
 పాననరూపమ్—స్వయాపేణోపాననంచ ప్రాప్త్యవిధయోపాననరూపమితి
 బోధ్యమ్॥ ౧౩౯॥ తథాచ—ప్రతికాలమ్మనత్వేన హిరణ్యగర్భాలక్షణ
 కార్యోపానకన్యాగ్రహణనతస్యాచిరాదిగతినిషేధసిద్ధ్యాబాదరిపక్షః
 —అప్రతికాలమ్మనత్వేన పశుగ్నివిద్యుత్తానష్టోభయవిధోపానకగ్రహ
 ణంకృత్వా తేషామచిరాదిగతిప్రతిపాదనేన తైమనిషక్షప్రత్యా
 ఖ్యాతౌభవతః॥ ౧౪౦॥ యద్యపిహబాదరిపక్షస్యదసార్థంహిరణ్యగ
 ర్భోపానకమత్రస్యాచిరాదిగతినిషేధా— నత్యవ్యవహారికాల
 మ్మనానామ్—తథాచ—అమ్యేషాం ప్రతికాలమ్మనానామనప్రతికాల

మృనత్వవిశేషేణాస్యాపి నార్చిరాదిగతిరిద్వైస్తముఖేన వ్యవదన
నార్థం ప్రతీకాలమృనత్వేన సర్వగ్రహణమితిబోధ్యమ్ || ౧౮౬||

అథ—అంగంప్రతీకోఽవయవః—ఇత్యాదికోశేనాంగపర్యాయః
ప్రతీకశబ్దోఽస్థిస్థానీయప్రాప్యాదర్వాచీనప్రాప్యోపలక్షకః | ౧ | యద్వా
—బృహదారణ్యకతృతీయాధ్యాయపంచమబ్రాహ్మణప్రథమఖడ్గికాస్థస్య
—సోన్నమత్రిప్రతీకనేతి మత్ప్రఖడ్గస్యవివరణాధూతేన తదీయద్వితీయ
ఖడ్గికాస్థిన — సోఽన్నమత్రిప్రతీకనేతి ప్రతీకముఖంముఖేనైత్యేతదితి
బ్రాహ్మణేన ప్రతీకశబ్దస్య ముఖశబ్దేనద్వారపరతయావ్యాఖ్యానాత్ —
తథా— తత్రైవాప్తమాధ్యాయద్వితీయబ్రాహ్మణతృతీయఖడ్గికాయామ్
—ఇమితిహప్రతీకాన్యదాజహరేతిప్రశ్నపతిపత్తివాన్వరణాత్ తత్పర
వణావశీపరతయా ప్రతీకశబ్దప్రయోగాచ్చ ద్వారిస్థానీయపరబ్రహ్మల
క్షణప్రాప్యముఖస్థానీయ తదర్వాచీనప్రాప్యోపలక్షకోవా భవతుమహా
త్యసాశబ్దః | ౨ | పక్షద్వయేపి పరమప్రాప్యాదర్వాచీనప్రాప్యోపలక్షకవి
వాయంభవతి | ౩ | ఇథంచ ప్రకృతిపురుషపరబ్రహ్మలక్షణతత్త్వత్రయే
పరమప్రాప్యభూతా త్పరస్మాద్భ్రూహ్మణోఽవాచీనప్రకృతివియుక్త
ప్రత్యగాత్మతత్త్వవలంబినాం పంచాగ్నివిదాంప్రతీకాలమృనత్యబిలప
నీయానాం కథమప్రతీకాలమృనత్వమితిచేదిదమత్రావధేయమ్ | పరమస్థా
నప్రకృతివియుక్తప్రత్యగాత్మస్వరూపభగవత్స్వరూపాణాం త్రయాణా
మపిపరమప్రాప్యత్వేనై కేనైవ ప్రవృత్తినిమిత్తేన పరమపదశబ్దవాచ్య
తాయా వెదార్థసంగ్రహేభాష్యకారై స్సమర్థితత్వా త్ప్రకృతివియుక్త
ప్రత్యగాత్మస్వరూపస్యపరమప్రాప్యత్వమేవసమ్భవతి—నప్రతీకత్వమే | ౧ |
యథోక్తంతత్ర—ఏతదుక్తంభవతి—క్వచిత్పరమస్థానం పరమపదశబ్దేన
ప్రతిపాద్యతే | క్వచిత్ప్రకృతివియుక్తాత్మస్వరూపం—క్వచిద్భగవత్స్వరూ
పంచ—తద్విస్తోపరమంపదమితిపరమస్థానం—సగ్రాసిత్యస్తకాలేషుత్రి
భేదంసంప్రవతే | తేగుణప్రవృత్త్యాపరమంపదం తస్యాగుణమృపాదితి
ప్రకృతివినిర్ముక్తాత్మస్వరూపమ్—సమస్తహేయరహితం విష్ణోవ్యంపర

మంపదమిత్యత్రభగవత్స్వరూపమ్—త్రీణ్యప్యేతానిపరమప్రాప్యత్యేనవ
 రమపదశబ్దేనప్రతిపాద్యస్తే—కథంత్రయాణాంపరమప్రాప్యత్యమితిచేత్
 —భగవత్స్వరూపం పరమప్రాప్యత్వాదేవపరమపదశబ్దవాచ్యమ్—ఇత
 రయోరపి భగవత్ప్రాప్తిగర్భాత్వాదేవ పరమపదత్వమ్—సర్వకర్మవిని
 ర్ముక్తా త్యస్వరూపాహప్తిగర్భావత్ప్రాప్తిగర్భా—తద్ధమేనత్యః కా
 మాఅన్యతాపిధానాశ్చితి భగవతోగుణగణస్యతిరోధాయకత్వేనాన్యతశ
 బ్దేన స్వకర్మణఃప్రతిపాదనాదితి । ౨ । అత్రభగవత్ప్రాప్తినిమిత్తకృత్య
 త్రయాణాంపరమప్రాప్యత్వం ప్రతిపాదయతాంభావ్యకృతామిదంతాత్ప
 ర్యమ్—యస్మిన్ప్రాప్యప్రాప్తైసర్వస్తాత్పరంతత్త్వేనప్రాప్తంభవతి—
 వశ్చాత్ప్రాప్త్యతయైవచావశిష్యతే—తదేవచప్రతీకశబ్దవాచ్యమర్వా
 చీనప్రాప్యమ్—౧—యస్మిన్ప్రాప్తైసర్వస్తాత్పరంతత్త్వంప్రాప్తమేవభవ
 తి—వశ్చాత్ప్రాప్త్యతయాచనావశిష్యతే—తత్పరమప్రాప్యమేవ—౨—
 అత్రభగవత్స్వరూపస్య స్వయంపరతత్త్వరూపత్వేన తత్ప్రాప్తిఃపరత
 త్వప్రాప్తిరూపత్వాత్తస్యస్వతవపరమప్రాప్యత్వమ్—౩—స్థానవిశేష
 ప్రకృతివియక్తాత్మస్వరూపయో భగవత్స్వరూపతిరోధాయకనిశ్చే
 షావిద్యానివృత్త్యా స్వప్రాప్తిసమకాలమేవ భగవత్ప్రాప్తినైయత్యేనప
 రమప్రాప్యత్వంసమ్యవతి—౪—ఏతదభిప్రాయేనైవచత్రయాణాంపరమప
 దశబ్దవ్యపదేశః—౫—నామాదిపదార్థాస్సాత్మైర్బహ్మప్రాప్తివిధుర
 స్వప్రాప్తికత్వాదేవప్రతీకశబ్దేనవ్యవహియస్తద్ధతి । ౩ । ఇథంచబహ్మ
 ప్రాప్తితదభావయోరేనపరమప్రాప్యత్వప్రతీకత్వప్రయోజకత్వావగమా
 దచిద్వస్తుతన్మిత్రయోరేవప్రతీకతావిశ్రామ్యతి—తత్రేవావిద్యయాబ
 హ్మప్రాప్తిప్రతిరోధాత్ । ౪ । అతఏవచ పూర్వోదాహృతభావ్యదీపసా
 రగ్రంథేషుచిద్వస్తుతన్మిత్రోపాసకవిషయతయైవప్రతీకాలమ్యనశబ్దోవాన్య
 భావః । ౫ । ప్రకృతివియక్తప్రత్యేకాత్మస్వరూపంతు యథోక్తరీత్యా
 ౭విద్యాకృతతిరోధానవిగమేన బ్రహ్మప్రాప్తిగర్భాత్స్వప్రాప్తికత్వాత్ప
 రమప్రాప్యమేవ । ౬ । అతఏవ—పరమగతిపరమధామపరమపదాదిశబ్దైః

ప్రకృతివియుక్త ప్రత్యగాత్మ స్వరూప నిదేశస్తత తతదృశ్యతే
 ౧౨ । త్రితయసాధారణమిహవివక్షితంపరమప్రాప్యత్వంచ తత్ప్రతియ
 స్వప్రాప్త్యుత్తర కాలప్రాప్త్యసోత్కృష్ట ప్రాప్యకభిన్నప్రాప్యత్వమ్
 — స్వప్రాప్త్యుత్తరకాలప్రాప్త్యత్వ సోత్కృష్టత్వోవ్యభిసమృద్ధా
 వచ్చిన్నా ధేయతాసమృద్ధేన ప్రాప్యవిశిష్టాన్య ప్రాప్యత్వవర్యవసితమ్
 ౧౩ । ఉక్తసమృద్ధేనప్రాప్య విశిష్టప్రాప్యత్వరూపమర్వాచీనప్రాప్యత్వ
 మేవచ ప్రతికపదప్రవృత్తినిమత్తమిహవివక్షితమ్ ౧౪ । పరమాయ
 స్థాత్వతే — పరమమ్ — పరమంచతత్ప్రాప్యంచ — పరమప్రాప్యమితివిగ్ర
 హే — పరమశబ్దఘటకపరశబ్దస్య — ఉత్తరకాలప్రాప్త్యైత్యుత్కృష్టసమభి
 వ్యాహృతపదార్థతావచ్ఛేదకావచ్చిన్నపరతయా — యస్తాత్ప్రాప్తాదు
 త్తరకాలప్రాప్త్యైత్యుత్కృష్టప్రాప్యవస్తునాస్తి — తాదృశం ప్రాప్యమిత్య
 ధిసిద్ధ్యా పరమప్రాప్యశబ్దేన యథోక్తరూపావచ్చిన్నోఽర్థః పర్యవసాన
 తోలభ్యతథిబోధ్యమ్ ౧౫ । స్థానవిశేషప్రకృతివియుక్తప్రత్యగాత్మ
 స్వరూపయోః ప్రాప్తిదశాయాం పరమాత్మనోపి ప్రాప్తైరుత్తరకాల
 ప్రాప్త్యుత్కృష్టాభివేన యథోక్తలక్షణం పరమప్రాప్యత్వంతయోసమృ
 నతి ౧౬ । ఉదృశమేవచ పరమప్రాప్యత్వం దశితవేదార్థసజ్జిహగ్
 ణాభిప్రేతమ్ ౧౭ । ఉత్కృష్టత్వంచాత్రానన్దహేతుత్వాది నిబంధనం
 గ్రాహ్యమ్ ౧౮ । తేనాన్యాయశోత్కృష్టత్వస్యాన్యత్రసత్త్వేవినక్షతి
 ౧౯ । యద్వా — పరాన్తహత్ — పరమమితివిగ్రహే — అపరత్వేనాభి
 మతాత్మస్తాచ్చిత్వాత్పరత్వేనాభిమతంచయత్ప్రాప్యమ్ — తస్మాదు
 త్కృష్టప్రాప్యం పరమప్రాప్యశబ్దేనలభ్యతే ౨౦ । ఇథంచ — అచిత్త
 త్వరూపప్రాప్యత్వరం యదచిచ్ఛిశ్చచిత్తత్వయాపంప్రాప్యమ్ — తస్మా
 దుత్కృష్టత్వలక్షణం పరమప్రాప్యత్వం సోత్కృష్టప్రాప్యోత్కృష్టత్వస
 సమృద్ధేనప్రాప్యవిశిష్టప్రాప్యత్వ పర్యవసితంపృథక్ప్రతివియుక్తప్రత్యగాత్మ
 స్వరూపపరమాత్మలక్షణాప్రాప్యద్యయసాధారణమ్ ౨౧ । పృథోదరాదిత్వే
 వ తత్తదవయవలోపమాశ్రిత్యన్యత్వాదనీయస్యపరమశబ్దస్యపూర్వోక్త

వ్యుత్పత్తివదేషాపి వ్యుత్పత్తిస్సమ్భవతి । ౧౬ । ఏషాపివ్యుత్పత్తిర్భాష్య
 కారాభిమతైః ౧౭ । అత ఏవగీతాప్తమాధ్యాయవింతైకవింశశ్లోకభాష్యే
 భాషితమ్ — తస్మాదపరమంధామ — పరమంనియమనస్థానమ్ — అ
 చేతనప్రకృతిరేకం నియమనస్థానం — తత్సంస్పృష్టరూపాజీవ ప్రకృతి
 ద్విత్వేత్యంనియమనస్థానమ్ — అచిత్సంసర్గవియక్తం స్వరూపే
 తావస్థితంముక్తస్వరూపం పరమం నియమనస్థానమిత్యర్థః । ౧౮ ।
 అత్రప్రకృతినిర్ముక్త ప్రత్యగాత్మవిషయస్య — పరమంధామేత్యస్య
 నియమనస్థానపర్వత్రయే తృతీయపర్వస్థానరూపతాం ప్రకృతివియు
 క్తప్రత్యగాత్మన ఉపపాద్యతత్పరత్వోపపాదనాత్పరమశబ్దస్య — పరా
 న్తరూపితివ్యుత్పత్తిరేవాభిప్రేతా — అన్యథానియమనస్థానపర్వత్రయప్రద
 శ్శానానావశ్యకత్వాత్ । ౧౯ । ఏవంతయోదశాధ్యాయద్వావింశశ్లోక
 స్థ పరమాత్మశబ్దవ్యాఖ్యానపరభాష్యగ్రంథేన పంచదశాధ్యాయసప్తద
 శ్శ్లోకస్థ పరమాత్మశబ్దభాష్యగ్రంథేనచ పరమశబ్దస్యదృశవ్యుత్పత్తిరేవా
 భిమతాఽపగమ్యతే — తత్రాప్యర్వాచీనపర్వద్వయప్రదశ్శానాత్ । ౨౦ ।
 ఏవంపరమేవపరమమితి స్వాధికప్రత్యయాస్తత్వమాశ్రిత్య పరమశబ్దస్యో
 త్కృష్టమాత్రవిషయతాయాలపి సువచత్వాదపునరావృత్తిహేతుత్వని
 బ్ధననోత్కర్షణశాలిప్రాప్యత్యేన దశితోభయవిషయః పరమప్రాప్యశ
 బ్దోభవితుమహతి । ౨౧ । పరమశబ్దస్యదశితరీత్యా కేవలోత్కృష్ట
 మాత్రవిషయతాపి దశితరీతాభాష్యే దశితథామశబ్దస్య ప్రకాశవ
 రత్వకల్పేఽభిప్రేతా । ౨౨ । యథోక్తంత్ర — అథవాప్రకాశవాచీధామ
 శబ్దః — ప్రకాశశ్చేహజ్ఞానమభిప్రేతమ్ — ప్రకృతिसంస్పృష్టాత్పరిచ్ఛి
 న్నజ్ఞానరూపాదాత్మనోఽపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానరూపతయా ముక్తస్వరూపం
 పరమంధామేతి । ౨౩ । అత్ర పరాపరప్రకాశపర్వద్వయస్త్రేవభి
 ధానాత్పరమశబ్దస్యోత్కృష్టమాత్రవిషయత్రేవాభిప్రేతా । ౨౪ । పూ
 ర్వకల్పాభిప్రేతవ్యుత్పత్తేరహంవ్యభిప్రేతత్వే — అపరఃప్రకాశః — పరఃప్రకా
 శః — పరాత్పరఃప్రకాశశ్చేతి ప్రకాశపర్వత్రయంహ్యభిధాతవ్యమ్ । ౨౫ ।

అసమ్భావితమేవచ పరాత్పరప్రకాశస్వరూపత్వం ప్రత్యగాత్మని-ప్రకృ
తితత్త్వస్య ప్రకాశరూపత్వాభావేనాపరప్రకాశపర్యరూపత్వసమ్భవా
త్ ॥ ౨౬ ॥ ఇథంపరమప్రాప్యత్వస్య వివక్షాభేదేనానావిధస్య ప్రకృతివి
యుక్తప్రత్యగాత్మపరమాత్మోభయసాధారణస్య సమ్భవేన పరమప్రా
ప్యదర్వాచీనత్వవిక్షణం ప్రతీకత్వం ప్రకృతివియుక్తప్రత్యగాత్మవ్యావృ
త్తమేవభవతి ॥ ౨౭ ॥ అతోనపశ్చాన్నివిదః ప్రతీకాలమ్భనాభవన్తి ॥ ౨౮ ॥
యద్వా— పరమశబ్దఘటకపరశబ్దస్యోత్పత్తిప్రమాత్రవిషయత్వస్వీకారే
పరమప్రాప్యశబ్దేన లభ్యమానంస్వోత్పత్తిప్రత్య సమ్భన్తావచ్చిన్నాభేయ
తాసమ్భవేన ప్రాప్యవిశిష్టాస్య ప్రాప్యత్వపర్యవసన్నంపరమప్రాప్యత్వం ప
రబ్రహ్మసాధారణమేవేహవివక్ష్యతామ్ ॥ ౨౯ ॥ ఉక్తలక్షణపరమప్రాప్య
ర్వాచీనప్రాప్యత్వమేవచ ప్రతీకత్వమిహావీవక్షీతంభవతు ॥ ౩౦ ॥ తథాపి
నైతేపశ్చాన్నివిదః ప్రతీకాలమ్భనకోటానివిశన్తే ॥ ౩౧ ॥ తథాహి ప్రతీ
కాలమ్భనత్వం నతావత్స్వప్రాప్తిప్రయోజక స్వనిష్ఠవిలక్షణవిషయతా
నిరూపకత్వసమ్భవేన ప్రతీకవిశిష్టోపాసనాశ్రయత్వమ్—తథాసతి సర్వా
సుబ్రహ్మవిద్యాసు ప్రత్యగాత్మనోపి బ్రహ్మశరీరతయోపాస్యతాయా
ముక్తిదశాయాం తదైవప్రాప్యతాయాశ్చ తృతీయాధ్యాయ తృతీయపా
దైకవింశాధికరణతద్భావ్యచతుర్థాధ్యాయ ప్రథమపాద ద్వితీయాధిక
రణతద్భావ్యసిద్ధత్వాత్—సర్వంహపశ్యఃపశ్యతి సర్వమాప్నోతిసర్వశక్తి
త్యాదిశ్రుత్యా సర్వసాక్షాత్కారసర్వప్రాప్తోర్నిర్మలైశ్వర్యతయాశ్రూ
యమాణత్వాత్—తత్కృతున్యాయేన ప్రాప్యస్యోపాస్యతాయాపశ్యక
త్వాచ్చ సర్వేషాంబ్రహ్మవిదాంపక్షద్వయేపి ప్రతీకాలమ్భనత్వావత్తైః
౩౨ ॥ ఉక్తంహి—ప్రథమాధ్యాయతృతీయపాద పశ్చిమాధికరణన ప్రమ
నూత్రభాష్యే—బ్రహ్మ ప్రేప్సోర్ని జీవాత్మనస్వరూపంచజ్ఞాతవ్యమేవ
—స్వయమపికల్యాణగుణవచన సన్నవపథికాతిశయాసజ్ఞేయకల్యాణగుణ
గణంపరంబ్రహ్మనుభవిష్యతీతి బ్రహ్మోపాసనఫలాంతరేతావత్స్వ
స్వరూపయాథాత్మ్యవిజ్ఞానస్యేతి ॥ ౩౩ ॥ చతుర్థాధ్యాయచతుర్థపాద

పృథాధి. రణత్వతీయసూత్రభాష్యే పున్యక్తమ్—నిర్ధూతనిఖిలవికారనిఖి
 లహేయప్రత్యసీకల్యాణైకతానం నిరతిశయానందం పరంబ్రహ్మసవిభూ
 తికం సమస్తకల్యాణగుణమనుభవతిముక్తిః—తద్విభూత్యన్తగతత్వేన
 వికారవర్తనాంలోకానామపిముక్తభోగ్యత్వమితి 13౮। అపితు—బ్రహ్మ
 ప్రాప్త్యభావవిశిష్టస్వప్రాప్తిప్రయోజకస్వనిష్ఠవిలక్షణవిషయతానిరూ
 పకత్వసంబంధసప్రతీకవిశిష్టోపాసనాశ్రియత్వమేవేహ వివక్షితంప్రతీకాల
 మ్భవనత్వమ్—తదేకప్రాప్తిప్రయోజకతన్నిష్ఠవిలక్షణవిషయతాశాలున్య
 పాసనాశ్రియత్వస్వేవతదాలమ్భనత్వరూపత్వాత్—స్వప్రాప్తాబ్రహ్మ
 ప్రాప్త్యభావనైశిష్ట్యంచసమానకాలత్వసామానాధి కరణ్యోభయసమ్భ
 ధేన—బ్రహ్మవిదాముక్తిదశాయాంబహుప్రాప్తేవిద్యమానాయామేవతద
 స్తూపాతితయాప్రతీకపదాగ్ధప్రాప్తేర్విద్యమానతయా నప్రతీకాలమ్భన
 త్వంతేషామితివక్తవ్యమ్ 13౫। ఇత్యంచపరమాత్మప్రకృతివియుక్తప్ర
 త్యగాత్మోభయసాధారణపరమప్రాప్యత్వపక్షపరమాత్మాసాధారణ పర
 మప్రాప్యత్వపక్షయోర్ద్వయోరపి పఞ్చగ్నివిదామపి నప్రతీకాలమ్భన
 త్వప్రసంగః—బ్రహ్మప్రాప్తిగర్భాయాంప్రకృతివియుక్తప్రత్యగాత్మ
 ప్రాప్తేస్తదియవిద్యాఫలత్వాత్—తదధఃమేవతదీయవిద్యాయాస్తత్ప్రా
 తున్యాయేనప్రహ్మత్వకత్వేనప్రకృతివియుక్తప్రత్యగాత్మోపాసనరూప
 తయాశిక్షణాచ్చ 13౬। ప్రతీకాలమ్భనశబ్దసుబకప్రతీకశబ్దస్యప్రకృతితన్ని
 శ్రమాత్పరతయావ్యాఖ్యానపరోదాహృతభాష్యాధిగ్రీష్ఠస్తదేతత్పక్ష
 ద్వయేపిసంజతః—ద్వితీయపక్షే ప్రకృతివియుక్తప్రత్యగాత్మనాసిప్రతీక
 పదార్థాస్తభావేపి తత్ప్రాప్తిదశాయాంబ్రహ్మప్రాప్తినై యత్వేన బ్ర
 హ్మప్రాప్త్యభావవిశిష్టతత్ప్రాప్తిప్రయోజకతదుపాసనాపసిద్ధ్యా
 త్ప్రత్యప్రతీకశబ్దస్య తత్పరత్వాసమ్భవేన తథావ్యాఖ్యానోపపత్తే 13౭।
 తథాచ—ప్రకృతితత్వంతస్మిశ్రంవా తదేకప్రాప్యతయోపాసీనానామ
 వాస్తవపురుషార్థతారతమ్యసద్భావేతదీయపురుషార్థస్య ప్రకృతితత్వ
 నిబంధనపురుషార్థోదావేవనివిష్టతయా తాదృశాధికారివిషయఃప్రతీకా

అమృతశబ్దఃప్రకృతితత్త్వనిబద్ధనపురుషార్థభూతైశ్వర్యాధివిషయ ఏవవి
శ్రామ్యతి(౩౮)తద్వ్యతిరిక్తవిషయోఽప్రతీకాలమ్మన శబ్దశ్చతాదృశపు
రుషార్థవిలక్షణ ప్రత్యగాత్మతత్త్వనిబద్ధన పురుషార్థభూతైవల్యనిష్ఠప
ఞ్చగ్నివిదధికారివిషయః—తతోపివిలక్షణపరమాత్మతత్త్వనిబద్ధన పు
రుషార్థభూతభగవత్ప్రినిష్ఠపర బ్రహ్మసాహసకాధికారివిషయశ్చవి
శ్రామ్యతి(౩౯) పఞ్చగ్నివిదాంపరబ్రహ్మసాహసకానాంచప్రాప్యనిత్య
త్వేనాపునరావృత్త్యహాత్వేనైకోక్త్యాగ్రిహణమిహకృతమ్ (౪౦) అ
తోనకథంచిదపి పఞ్చగ్నివిదాం ప్రతీకాలమ్మనతాప్రసజ్జఇతి || ౧౪౭ ||

నామాదిప్రతీకోపాసకాద్దృష్టాస్తీకృత్య ప్రతీకాలమ్మనత్వావిశే
షేణహిరణ్యగర్భలక్షణకార్యబ్రహ్మసాహసకానామవ్యర్చిరాదిగతి
తదధీనాపునరావృత్తి బ్రహ్మప్రాప్తిలక్షణఫలాభావస్సమర్థితఃప్రాక్ ||
(౧౪౮) దృష్టాస్తతయాఽభిమతానాం నామాదిప్రతీకోపాసకానాం తద
భావైఽసిద్ధృత్యాశక్త్యా—పరిహారాయ తేమాంతదభావంశ్చుత్త్యా దృశీ
కర్తుంప్రవృత్తందశమసూత్రమ్—

సూ|| విశేషంచదశేయతి || ౧౦ || [౪-౩-౧౫]

ఇతి || ౧౪౯ || అస్యార్థః—విశేషంచ—నామాదిప్రతీకోపాసకానా
మచిర్రాదిగత్యపునరావృత్తిబ్రహ్మప్రాప్తిర్వినా తాదృశగత్యనపేక్షప
రిమితఫలప్రాప్తిలక్షణవిశేషంచ—దశేయతి—ప్రతిపాదయతిశ్చుతిరే
వేతి || ౧౫౦ || అత్రవివక్షితాశ్చుతిశ్చ—చాన్దోగ్యసప్తమప్రపాఠకప్ర
థమఖండై—నయోనామబ్రహ్మైత్యుపాసై యావన్నామ్నాగతం తత్రా
స్యయథాకామచారోభవతీత్యాది పఞ్చమఖండికాప్రభృతిః—ప్రాణో
హ్యేనైతానిసర్వాణిభవతీత్యాదిపఞ్చదశఖండవతుర్దశఖండికాంతా—ఏవం
జాతీయకాస్థలాస్తరస్థితాచ || ౧౫౧ || అత్రనామాదిగోచరమాత్రే య
థాకామపఞ్చరాదిలక్షణ పరిమితఫలప్రాప్తిరేవ నామాదిప్రాణవర్య
స్తప్రతీకోపాసకానాంశ్చాయతే—నత్వపరిమితబ్రహ్మప్రాప్తిః || ౧౫౨ ||

యావచ్ఛబ్దాదినా ఫలస్య పరిమితత్వం హి స్పష్టీక్రియతే । ౧౫౩ ॥ యగ్య
 పి ప్రాణిలక్షణప్రతికోపాసనస్య పరిచ్ఛిన్న ఫలశ్రేణం న స్పష్టతయోప
 లభ్యతే— తథాపి—ప్రాణోహ్యేవై తాని సర్వాణి భవతీత్యాదిషు—ఏత
 చ్ఛబ్దనిర్దిష్ట ప్రాకృత సకల ప్రాణిలక్షణాచిన్నిత చిత్తత్వరూపపరిమి
 తఫలప్రాప్తిరవగమ్యతేపవ ॥ ౧౫౪ ॥ ఏకతువాలతిచదతియస్స త్యేనా
 తివదతీత్యాది పోడతఖడ్గాశ్రుత్యా ప్రాణోపాసకాదపి సత్యోపాసకస్యా
 తివాదిత్వం ప్రతిపాదయంత్యాపి ప్రాణోపాసకస్య పరిమితఫలభాక్త్వమేవ
 గమ్యతే ॥ ౧౫౫ ॥ యద్యపి సత్యశబ్దవాచ్యభూమశబ్దితపరబ్రహ్మోపాసక
 స్యాపి పశ్చిమింశఖడ్గాస్తేన చ వికాతశయానస్త బ్రహ్మనుభవసర్వలో
 కకామచారాదిలక్షణా పరిమితఫలప్రాప్తిమాత్రం శ్రూయతే—నాచి
 రాదిగతిః—తథాపి—సకలబ్రహ్మవిద్యానిష్ఠానాంతృతీయాధ్యాయతృతీ
 యపాదస్థేత్రయోదశేన నియమాధికరణే—యవవమేతద్విదుర్దేచా
 మిలరణ్యత్రధాంసత్యముపాసతే తేచిప్రమభిసమ్భవస్తీతివాజసనేయ
 కశ్రుత్యా—తద్యత్తథం విదుర్దేచేమేరణ్యత్రధాతపత్త్యుపాసతేతే
 చిప్రమభిసమ్భవస్తీతిచాన్దోగ్యశ్రుత్యాచార్చిరాదిగత్యా బ్రహ్మప్రాప్తి
 సమర్థనాత్—చతుర్థాధ్యాయేతృతీయపాదస్థే ప్రథమేర్చిరాద్యధిక
 రణే సర్వేషామపి బ్రహ్మోపాసకానాం సమానప్రకరణన్యాయేనార్చి
 రాదిలక్షణై కమాగ్రామితాస్థాపనాచ్చేహపి తన్నాన్యాయేన గతిస్సిద్ధ్య
 తీతి నవిరోధఇతిబోధ్యమ్ ॥ ౧౫౬ ॥ లయంభావః—లర్చిరాదిగతే బ్ర
 హ్మప్రాప్తిఫలవియతతయా శ్రుతిభిః ప్రతిపన్నతయా తాదృశగత్యనపేక్ష
 బ్రహ్మప్రాప్తీతరపరిమితఫలానాం ప్రతీకాలమ్భనానాం న తాదృశగతిస్స
 మ్భవతి ఇత్యంతచావ్యవధానేన బ్రహ్మప్రాప్తిరూపం ఫలమధిగమ్యంతే ఽధికా
 రిణః ప్రకృతాః—తానేనార్చిరాదిరాతివాహికగణోనయతి—నహిరణ్య
 గభోపాసకమ్—తస్యాపి ప్రాణరూపప్రతికోపాసకసమకీలతయా ప్ర
 తీకాలమ్భనతాయాలనజనీయత్వాదితి ॥ ౧౫౭ ॥ బాదరిపక్షే చతుర్థవ

ఇమసూత్రోదాహృతశ్రుతిస్మృత్యో జ్ఞేమినిపక్షో క్తయేవదితా ని
ర్వాహూబాదరాయణస్యాప్యభిమతోబోధ్యః ॥ ౧౫౮ ॥

ఇదమత్ర నవమాదిద్విసూత్ర్యానిష్పన్నం బాదరాయణతాత్పర్య
సర్వస్వమ్—హిరణ్యగర్భలక్షణం కార్యబ్రహ్మ్యాచాసీనాం స్తాదృశం
బ్రహ్మనయత్కాతివాహికగణాది బాదరిపక్షోనయక్తః—బ్రహ్మవి
ద్యాప్రకరణేష్యేవ శ్రూయమాణాయాలర్చిరాదిగతే స్సాక్షాత్పరబ్ర
హ్మప్రాప్తిహేతుతమైవ తత్రశ్రూయమాణత్వాత్—క్లిప్తకల్పనాదిభి
స్తాదృశశ్రుత్యన్యథానయనే ప్రబలతరబీజాభావాత్—తాదృశశ్రుతేరప
రబ్రహ్మవిషయశ్చే పరవిద్యాప్రకరణవిరోధాత్—సర్వగతస్యాపిబ్ర
హ్మణః—గతిశాస్త్రబలసిద్ధ్య దేశవిశేషమివ నిశ్చేషావిద్యానివృత్తిసమ్మ
వస్య మరపహ్నవతయా త. ని. తత్త్వాప్తిరయోగేన మార్గవిశేషే
ణ దేశవిశేషగతిపూర్వకమేవప్రాప్తి రయక్తత్వాభావాచ్చ ॥ ౧ ॥ య
థాహి ప్రకృతిమద్భలవ క్వచిత్సుఖ్యదేశేన త్వగుణోన్మేషః—క్వచి
త్వాపదేశేరజస్తమోగుణోన్మేషః—స్వగాదిషుక్వచిత్సుఖైకతానతా
—సరకాదిషు క్వచిద్దుఃఖైకతానతాచ లోకవేదసిద్ధానాపలపితుంశక్యా
—తద్దైవసర్వగతేబ్రహ్మణి క్వచిత్ప్రదేశవిశేష జనానాంసర్వవికార
హేతుగుణత్రయమయప్రకృతితత్త్వసంసర్గ తన్మూలావిద్యాదిసకల
దోషసంపత్తిః— క్వచిత్ప్రదేశవిశేషశుద్ధసత్త్వతత్త్వసంసర్గతన్మూ
లనిశ్చేషావిద్యానివృత్తినిరతిశయజ్ఞానవికాసాదిసంపత్తిశ్చ నాపలపితుం
శక్త్యేవేతి దేశవిశేషమనిశ్చేషావిద్యానివృత్తివణానంనాసంభవదుక్తిక
మే ॥ ౨ ॥ పరబ్రహ్మసాధారణనిత్యలోకాలపిచశ్రుతిస్మృత్యాదిషూఘ్ణమ్య
మాణా నతకమాత్రేణాపలపితుంశక్యాః—శ్రౌతేతేర్థేయథాశ్రుతి
ప్రతిపత్తేరేవన్యాయత్వాత్—అన్యథాశాస్త్రేకప్రమాణస్య బ్రహ్మణో
పితకబలేనాపలాపప్రసక్తాచ్చ ॥ ౩ ॥ కింబహునా ॥ ౪ ॥ బాదరిపక్షో
పరిజ్ఞేమిన్యపక్షిస్తా సర్వవివదోషా సర్వవివస్వపక్షసమాధయశ్చస
మ్మవంత్యేవ ॥ ౫ ॥ తస్మాత్పరమప్ర్యామవిష్ణుపదాదిశబ్దవాచ్యః స్థానవిశేషః

—అచిరాదినాతత్రగతస్యేవ చ నిశ్చేషావిద్యానివృత్తిః—బ్రహ్మప్రా
ప్తిః—అపునరావృత్తిశ్చేతి సర్వంప్రామాణికమేవ । ౬ । అతోబాదరి
పక్షోఽయుక్తవ 121 ఏవం—పరబ్రహ్మపాసకానేవార్పిరాద్యా
రివాహికగణోనయతీతి జైమినిపక్షోవ్యయుక్తః—ప్రత్యగాత్మోపాస
కానాం పశ్చుగ్నివిదామప్యర్పిరాదిగతిశ్రుతేః—ప్రత్యగాత్మోపాసకా
నాం తత్క్రతున్యాయేన ప్రత్యగాత్మప్రాప్తిరేవయుక్తత్వేపి బ్రహ్మప్రా
ప్తిశ్రవణాన్యథానుపపత్త్యా తేనైవన్యాయేన తేషాంపురుషార్థభూతప్ర
త్యగాత్మప్రాప్తే బ్రహ్మప్రాప్తిగర్భతా—తదీయప్రత్యగాత్మోపాస
నస్య బ్రహ్మపాసనగర్భతాచకల్ప్యతే—యథాబ్రహ్మపాసకా
నాం బ్రహ్మప్రాప్తిస్తచ్చరీరతయా ప్రత్యగాత్మప్రాప్తిగర్భతా—తదీయ
బ్రహ్మపాసనంచ ప్రత్యగాత్మోపాసనగర్భమే 1౮1 తృతీయాధ్యా
యతృతీయపాదస్థే—శరీరేభావాధికరణే—ద్వితీయసూత్రే—ప్రత్యగా
త్మనూపిముక్తిదశాయాంప్రాప్యతా—ఉపాసనదశాయాం ప్రాప్యకా
రవిశిష్టస్యతస్మానుసంస్థేయతాచనర్వబ్రహ్మపాసకసాధారణీనిరూపితా
1౯1 చతుర్థాధ్యాయప్రథమపాదస్థేద్వితీయే—అత్మతోవోపాసనాధికరణేపి
—సావత్మానంప్రత్యాత్మతయేవ బ్రహ్మణఉపాస్యతానిణీతా1౧01 చతు
ర్థాధ్యాయచతుర్థపాదస్థేద్వితీయే—అవిభాగనదృష్టత్వాధికరణే—ము
క్తిదశాయాం పరస్మాద్భివృద్ధిస్సాన్విత్యనూఽవిభాగేన ప్రాప్యతాచ
నమర్థయిష్యతే 1౧౧1 అతోయథాబ్రహ్మపాసకానాం ప్రత్య
గాత్మనుఃప్రాప్తిరుపాసనంచాస్తి—తథాప్రత్యగాత్మోపాసకానామపి
బ్రహ్మప్రాప్త్యుపాసన ప్రత్యగాత్మప్రాప్త్యుపాసనాస్తభూతేస్తః1౧౨1
నచైవంపతిసర్వేషాంబ్రహ్మపాసకానా మాత్మప్రాప్తిబ్రహ్మప్రా
ప్త్యోరవిశిష్టత్వే—పరబ్రహ్మపాసకానేవనయతీతివదతా జైమిని
నాకిమవరాధ్యమ్—తత్పక్షాదస్మిన్పక్షోఽపి విశేషోనూపలభ్యతే—ప
శ్చుగ్నివిదోపిహ యథోక్తరీత్యా బ్రహ్మపాసకేషేనాస్తభూత

తాభవస్తీతివాచ్యమ్ — ఉభయేషాం సామాన్యతో బ్రహ్మప్రాప్తి
 ఫలబ్రహ్మపానననిష్ఠత్వతౌల్యసి ప్రత్యగాత్మపరమాత్మ లక్షణ
 ప్రాప్యప్రాధాన్యాప్రాధాన్యవ్యత్యాసేన ప్రాప్యతారతమ్యస్య దుర్లభ
 మ్నవత్వాత్ । ౧౩ । బ్రహ్మపానకస్యహి బ్రహ్మైవప్రధానప్రా
 ప్యమ్ । ౧౪ । ప్రత్యగాత్మస్వరూపంత్వప్రధానప్రాప్యమేవ । ౧౫ ।
 పశ్చాన్నివిదస్తుప్రత్యగాత్మస్వరూపమేవ ప్రధానప్రాప్యమ్ । ౧౬ । బ్ర
 హ్మత్వప్రధానప్రాప్యమేవ । ౧౭ । అతఃప్రాప్యభేదోదుర్భారః । ౧౮ । ఏత
 దుక్తంభవతి—భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాదివిధయా నానావిధంప్రా
 ప్యమస్తి—౧—తత్రభోగ్యవిధయాప్రాప్యత్వంప్రధానప్రాప్యత్వమ్ — ౨
 —తదితరవిధయాప్రాప్యత్వంచాప్రధానప్రాప్యత్వమ్—౩—పరస్యబ్రహ్మ
 ణోభోగస్థానవిధయా ప్రాప్యత్వంతూభయాధికారిసాధారణమ్ — ప్ర
 కృతిమణ్డలోధ్వజేశావచ్చిన్నే సమస్తతఃప్రదీప్తజ్యోతీరూపే పరస్మి
 న్నేవబ్రహ్మణి స్వస్వభోగప్రతినియతావాస్తరస్థానభేద— ఉభయేషాం
 స్వస్వభోగానుభవత్—౪—పశ్చాన్నివిదామపి ప్రకృతివియుక్తప్రత్య
 గాత్మలక్షణప్రాప్యస్య ప్రకృతిమణ్డలే ప్రాప్తమశక్యస్య ప్రకృతేపర
 స్తాదేవప్రాప్తవ్యతయా తత్రచజ్యోతీరూపస్య పరస్యబ్రహ్మ సమస్త
 తఃప్రదీప్తతయా తదేవభోగస్థానం—౫—తత్రబ్రహ్మనిష్ఠానాంభోగ్యవిధ
 యాప్రాప్యమపిపరమేవబ్రహ్మ —౬— పశ్చాన్నివిదాంతుప్రకృతివియు
 క్తప్రత్యగాత్మతత్త్వమేవతథా —౭— ప్రకృతిమణ్డలోధ్వజేశావచ్చి
 న్నస్యపరస్యబ్రహ్మణోభోగస్థానవిధయాప్రాప్తిరేవచోభయవిధాధికారి
 సాధారణీ—౮—సవనా బ్రహ్మగమయతీత్యాదిశాస్త్రేష్వమానవాయతా
 ప్రతిపాద్యతే—౯— భోగ్యవిధయాస్వాభిమతప్రాప్యప్రాప్తిస్తుస్వస్వపా
 ననస్వభావైకనిర్వాహ్య— నామానవయత్నాదిసాధ్యా—౧౦—భోగ్య
 విధయా ప్రాప్తినామస్వాదుతమతయానుభూయమానతత్త్వస్తుస
 న్నికషణవిశేషలక్షణప్రధానతమప్రాప్తిరేవ—౧౧— తాదృశీచప్రాప్తిః
 —ఉపాసనదశాయాయస్తేవప్రధానప్రాప్యతయోపాసనమ్— తస్యే

వనాన్యస్య—తత్కృతున్యాయాత్—౧౧— లోకేపిస్వభావతోమధురే
 ష్వపీక్షుక్షాద్రగుడాదిషువస్తుషుకస్త్రేచిత్కించదేవరోచతే—౧౨—స్వ
 స్వవాసనానుగుణరుచిభేదవశాచ్చ తత్తత్పురుషస్సస్వస్వరుచిపరిగృహిత
 మేవవస్తు స్వాదుతమమనుభవతి— నావరమృధురతమమపివ స్తస్వనుభవి
 తుంప్రవతే—౧౩—తస్మాత్ప్రకృతిప్రత్యగాత్మ పరమాత్మనామను
 కూలత్వతారతమ్యేపిప్రాథమికస్వస్వరుచిభేదవశాదధికారిణాంతత్త్వరి
 గ్రహణాప్యవతిష్ఠతే—౧౪—తథాచ— ఐశ్వర్యార్థినామీదృశంప్రధా
 నతమప్రాప్యత్వమదిద్వస్తువిశేషవేతివిలక్షణాచిద్వస్తువిశేషప్రిలక్ష
 ణమైశ్వర్యమేవ తేషాంపురుషార్థః—౧౫—ప్రకృతివియుక్తప్రత్యగా
 త్మోపాసకానాంపశ్చున్నవిదాం ప్రకృతివియుక్తత్వలక్షణకైవల్యవిశి
 ష్టప్రత్యగాత్మస్వరూపవ తాదృశప్రాప్యత్వమితి కైవల్యవిశిష్టప్రత్య
 గాత్మస్వరూపప్రాప్తిరేవ తేషాంపురుషార్థః—౧౬— బ్రహ్మనిష్ఠానాం
 భగవత్సేవ తాదృశప్రాప్యత్వమితి భగవత్ప్రాప్తిరేవ తేషాంపురుషా
 ర్థః—౧౭— ఉపాసకానాం సుకృతతారతమ్యాయ త్తత్త్వవిశేషవిష
 యకప్రాథమికరుచివైచిత్రీనిబద్ధనే యంపురుషార్థవైచిత్రీకృతిః—౧౮—
 అల్పాస్థిరత్వాల్పాస్థిరత్వానస్త స్థిరత్వాదికం తత్తత్త్వస్వభావనిబద్ధ
 నమ్—౧౯— ప్రకృతితత్త్వస్య క్షరణశీలతయా గుణత్రయమయతయా
 చ తత్ప్రాప్తిలక్షణస్తే శ్వర్యపురుషార్థస్యానిత్యత్వమల్పత్వం ప్రాప్య
 స్యానిత్యతయా తదర్థినాంపునరావృత్తిశ్చనమ్భవతి—౨౦— ప్రకృతివి
 యుక్తప్రత్యగాత్మస్వరూపస్యనిత్యతయా తత్ప్రాప్తిలక్షణస్య కైవల్య
 పురుషార్థస్యనిత్యత్వం ప్రత్యగాత్మనౌజ్ఞానానందమయతయా ప్రకృతిత
 త్వాత్పురూహవ్యావృత్తత్వేపి పరిచ్ఛిన్నస్వరూపగుణతయా భగవత్సన్
 దూరాపకృష్టతయా తత్ప్రాప్తిలక్షణపరమానందాదల్పతమత్వంచనమ్భ
 వతి—౨౧— భగవచ్ఛబ్దితస్య పరబ్రహ్మతత్త్వస్య త్రివిధపరిచ్ఛేదరహి
 తస్వరూపతయా—౨౨—త్యద్భూత దివ్యరూపతయా—౨౩—నవధికాతిశయాసంఖ్యే
 యకల్యాణగుణగణాఘమహాణవతయా—౨౪—పరిచ్ఛిన్నాభయ విభా

త్యైశ్వర్యసమ్మన్నతయాచ తత్ప్రాప్తిలక్షణస్య పరమపురుషార్థస్య సి
 రత్వమున న్తత్వంచసమ్భవతి । ౨౪ । కైవల్యపురుషార్థనిష్ఠానాం పఞ్చ
 గ్నివిదాం భగవత్ప్రాప్తిలక్షణపరమపురుషార్థనిష్ఠానాం పరబ్రహ్మని
 ష్ఠానాంచోభయేషాం ప్రాప్యవస్తుస్థానాదినిత్యతానిబన్ధన మపునరా
 వృత్తిత్వం త్వేకరూపమేవ । ౨౫ । అతఏవచోభయేషా మపునరావృత్తి
 హేతురచిరాదిలక్షణాగతిరేకాశూన్యతే । ౨౬ । ఇత్థంచ తత్త్వి
 త్రయస్వభావవైచిత్రీవశేనైవ తత్ప్రాప్తిలక్షణపురుషార్థవైచిత్రీసమ్భ
 వా త్పఞ్చగ్నివిదాం బ్రహ్మనిష్ఠానాంచ ప్రాప్యపురుషార్థభేదోఽవశ్యమే
 వాభ్యుపేయః—అన్యథా—సుమారమపిగత్వా—తద్య ఇత్థంవిదుర్గ్యేచేమే
 ఽరణ్యశ్రద్ధాతప ఇత్యుపాసత ఇత్యాదిశ్రుత్యా పఞ్చగ్నివిదాపరబ్ర
 హ్మపాసకాంశ్చవిభజ్య నిర్దిశ్యార్చిరాదిగతి బ్రహ్మప్రాప్త్యపున
 రావృత్త్యుపదేశాసాక్షాత్ప్రసక్త్య పరిహతుఃమతశ్చ త్వాత్ । ౨౭ । అప్యా
 శ్శ్రుతేశ్చ పరమప్రాప్యభూతైకవస్తు పర్యవసాయ్యుక్తాన్గీభావాపన్నా
 పాసననిష్ఠద్వివిధాధికారివిషయత్వంవా కార్యబ్రహ్మస్తధర్మాతభిన్నభి
 న్నద్వివిధప్రాప్యపర్యవసాయద్వివిధోపాసననిష్ఠ ద్వివిధాధికారివిషయ
 త్వంవా నసమ్భవతీతిచ ప్రాగేవనిరూపితమ్ । ౨౮ । ప్రాప్యపురుషార్థభే
 దమస్తరేణోపాసనాకారవైచిత్రీమాత్రేణతథోపదేశ ఇత్యపిచననువచమ్
 తథాసత్యనేకాసాంబ్రహ్మవిద్యానాం నానాస్థానవిశేషణాదిభేదభిన్నాత్వ
 స్తవిలక్షణాకారాణాం శూన్యమాణతయాతన్నిష్ఠానాం భేదేనాను
 త్కీర్తనస్య పఞ్చగ్నివిదాంపరంభేదేనూత్కీర్తనస్యచ కారణా
 భావాత్ । ౨౯ । కింబహునా పఞ్చగ్నివిద్యాయాం పృత్యగాత్ర
 స్వరూపమేవ తత్తదాకారైరుపాస్యతయా నిర్దిష్టదృశ్యతే బ్రహ్మవి
 ద్యానుచ బ్రహ్మైవాపాస్యతయా నిర్దిష్టదృశ్యత ఇతిస్పష్టతరమేవ వై
 లక్షణ్యందృశ్యతే । ౩౦ । శ్రుత్యాతథానిర్దేశశ్చ తయోస్తప్రేరేపా
 సతయోపాస్యత్వం ప్రాప్యత్వంచాస్తరేణానువచన్నః — పూర్వోక్తరీ
 త్యా దశాతద్వివిధాధికారివిద్యాను పృత్యగాత్రపరబ్రహ్మభయ

విషయకతాయా అవశ్యంస త్వేవ్యక్తైకస్థిపకరణై— ఏకైకమాత్రీ
 స్పష్టనిదేశకస్య తత్రతత్ర తస్యతస్య ప్రాధాన్యేనాపాస్యత్వప్రాప్యత్వ
 గమకత్వాత్ 13౧। నచతత్త్వాప్యవస్త్యనుభవగతస్వాదుతాతా
 రతమ్యస్య తత్త్వస్తుగతానుకూలతా తారతమ్యనిబద్ధనత్వాదుభయే
 మామధికారిణాం ప్రత్యేగాత్మపరమాత్మ లక్షణోభయప్రాప్యప్రాప్తేన
 త్యా ముభయేషామపి పరబ్రహ్మణఃప్రాప్తిరేవ ప్రధానతయానిష్ప
 త్యతే—నప్రత్యేగాత్మనః — పరబ్రహ్మణివానుకూలతాప్రకాశవ
 త్వేనతత్త్వాప్తైరెవస్వాదుతమతయానుభవసమ్భవాత్— అతఃపశ్యా
 గ్నివిదాంబ్రహ్మవిదాంచనా కరీత్యాపురుషార్థతారతమ్యంవక్తుంశక్యమి
 తివాచ్యమ్—పరస్యబ్రహ్మణఏకస్యైవ స్వేచ్ఛాప్రతినియతదేశభేదేషు
 నానావిధవిలక్షణానందహేతుపరికరవిశిష్టవేషేణతదవిశిష్టవేషేణచనా
 నావిధాయాఃప్రాప్తేస్సమ్భవేనపురుషార్థతారతమ్యస్యసూపపాదత్వా
 త్ 13౨। ఉపాసనప్రీతం పరంబ్రహ్మ హ్యుపాసకానాతివాహికవత్త్వేనా
 ప్రకృతిమణ్డలాత్పరస్తా త్సమస్తతఃప్రదీప్తజ్యోతీరూపం స్వాత్మానంప్రా
 పయ్యతాదృశేస్వాత్మని తత్రతత్ర తత్త్వపురుషార్థానుభవప్రతినియత
 స్థానేషు తాంస్తానుపాసకాం స్తత్త్వమపాసనానుగుణపురుషార్థప్రాప్త
 యే యథాహాం స్వస్వశక్తైవప్రవర్తమానావాసూరిభిరభ్యుద్గమ్య
 నీయమానావాక్యత్వా తంతంపురుషార్థమసంకీర్ణమేవానుభవయతీ
 తిషకశ్చిద్విరోధః । 33 । పరంబ్రహ్మచ ప్రకృతేఃపరస్తాదతిరోహితం స
 మస్తతఃకాశవత్ప్రదీప్తమపి సర్వత్రనైకవిధానందహేతుపరికరవిశిష్టంవ
 ర్తతే । 3౪ । ఆపితు తత్త్వమపాసకోపాసనానుగుణ్యేన తత్రతత్ర పరస్ప
 రవిలక్షణనానావిధభోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాది లక్షణ వానాపరికర
 విశిష్టవేషేణ తాదృశపరికరావిశిష్టవేషేణ చ ప్రదీప్తంవర్తతే । 3౫ ।
 తాదృశపరికరావిశిష్టవేషేణ వత్కమానబ్రహ్మప్రదేశవిశేషే విలక్షణా
 నస్తహేతుపరికరవిశేష విశిష్టబ్రహ్మప్రాప్తిలక్షణవతిపూర్ణా బ్రహ్మ
 ప్రాప్త్యభావాన్మహతినభసి భిక్షోతవత్పరస్మిన్ బ్రహ్మసిస్వాత్మానుభ

వప్రతినియతే ప్రదేశవిశేషే స్వాచ్ఛద్యేన ప్రవర్తమానానాం ప్రకృతివి
 యాక్తస్వస్వరూపావన్నప్రత్యగాత్మసాంస్వాత్మనుభవానన్దమాత్రత్య
 ప్రత్వలక్షణకై వల్యమోక్షవపురుషార్థః—తాదృశపరికరవిశేష విశిష్ట
 బ్రహ్మప్రదేశవిశేషప్రవర్తమానానాం పరబ్రహ్మనిష్ఠానాం చ పరిపూర్ణ
 బ్రహ్మప్రాప్తిలక్షణపరమమోక్షవ పురుషార్థస్థితిపురుషార్థతారతమ్యం
 హి సూపపాదమ్ 13౬। ప్రకృతిమణ్డలోపరిష్టా త్సమంతఃప్రదీప్త
 స్యాపి పరస్యబ్రహ్మాణోనైకవిధా ప్రాప్తిర్దృశ్యతే 137। సహిఖల్వర్చి
 రాదిమాగ్నేయతానాం పరబ్రహ్మచాసకానామపి లోకవిశేషప్రా
 ప్తిః—లోకవిశేష ప్రవిష్టోన్మాదకనగరోద్ధ్యానవిమానకీర్ణోద్దేశవిశేషాది
 ప్రాప్తిః—సకలేతరపదార్థవిస్మారకనిరవధికుఘనస్థోహ త్తకానుభవవి
 శేషహేతుభగవద్దివ్య మజ్జశివిగ్రహతచ్చరతారవిన్దతత్కూక్షతాతాది
 ప్రాప్తిశ్చైకరూపాసమ్ప్రతిపన్నా 13౮। తత్తద్వస్తుగతస్వాభావికానుకూ
 లత్వాకారాణాం తారతమ్యం హి స్వశస్సిద్ధమ్ 1౩౯। సహి బ్రహ్మస్వ
 రూపగుణవిగ్రహాదిగతమనుకూలతమత్వం విభూతిభూతేషు ప్రకృత్యాది
 షుప్రామాణికమ్ 1౪౦। యథాచ నిశ్చేషావిద్యానివృత్తి ర్దేశవిశేష
 కాలవిశేషాదిసాపేక్షా—తథైవ తత్తద్వస్తుగతానుకూలత్వాతిశయవి
 షయకానుభవవిశేషోపి స్థానవిశేష తత్తద్వస్తుసన్నికర్షణవిశేషాదిసాపే
 క్షవ 1౪౧। ప్రకృతితత్త్వనిబద్ధనైశ్వర్యపురుషార్థాధినామపిహి ప్ర
 కృతితత్త్వస్య సర్వత్రైకత్వేపి సలోకవిశేషప్రాప్త్యుపగచ్ఛాప్రాయ
 స్తుల్యరూపతాదృష్టా 1౪౨। సహిస్త్రలోకవపహిరణ్యగర్భేశ్వర్యప్రా
 ప్తిస్సమ్భవతి 1౪౩। తథాచ—ప్రకృతిమణ్డలవశ్వర్యవిశేషప్రాప్తి ర్యథా
 ధానభేదసాపేక్షా—తథానిశ్చేషావిద్యానివృత్తిరదేశవిశేషేపి పురుషార్థభే
 దస్థానభేదోలోకభేదశ్చ సమ్ప్రతిపన్నవ 1౪౪। తస్మాద్దేశవిశేషావచ్చి
 న్నాతిరోహితబ్రహ్మసంయోగలక్షణాయా స్వస్వాభిమతపురుషార్థ
 భాగాధారవిపులతరస్థానభూతబ్రహ్మప్రాప్తి రమానవాయత్రాయాః ప
 ఛ్చగ్నివిద్బ్రహ్మవిదోరవిశేషేణ ప్రతిపాదనమత్రేణ సతయోః పురుషా

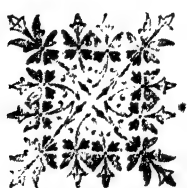
ర్థభేదోఽపరిపితుంశక్యః— యథోక్తలక్షణస్వాదుతమానుభూయమాన
తత్త్వస్యస్తువిలక్షణప్రాప్త్యరేవపాథక్యేనతయోఃపురుషార్థత్వసమ్భవా
త్ ॥౪౫॥ పరస్యబ్రహ్మణోభోగాధారస్థానరూపతాచ— ఏవమేషసంప్ర
సాదోఽస్తాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్ఞాతిరుపసంపద్య స్వేనయాపే
ణాభినిష్పద్యతే।నఉ తమఃపురుషః—సతత్రేపర్యేతిజక్షత్ప్రీడకరమమా
ణస్తీభిర్వాయా వైర్వాజ్ఞాతిభిర్వానోపజనంస్తరన్నిదగ్ం శరీరమితి
చ్చాన్ద్రోగ్యాప్తమప్రపాతక ద్వాదశఖణ్డగత ద్వితీయతృతీయఖణ్డకాంశ
భూతశ్చిత్రే—తత్రేతిపరబ్రహ్మణో భోగాధారస్థానతయానిదేశశాస్తిద్ధా
॥౪౬॥ యథోక్తలక్షణవిలక్షణా త్తప్రాప్తీచ్ఛయాఽఽ త్రోపాసన
కరణాదేవపహ్చ్ఛివిదామాత్తోపాసక త్వేనవ్యవహారః—ఉ క్తలక్షణపరి
పూణబ్రహ్మప్రాప్తీచ్ఛయా బ్రహ్మైవాపాసనకరణాదేవచ బ్రహ్మనిష్ఠా
నాం బ్రహ్మైవాపాసక త్వేనవ్యవహారశోఽపపద్యతే— అన్యథాతాదృశవ్య
వహారభేదకాకారస్త్వేన దుగ్ధచత్వాత్ ॥౪౭॥ ప్రాధాన్యేన తత్తమపా
సీనెష్వేనహి తత్తమపాసకత్వవ్యవహారోముఖ్యః ॥౪౮॥ అనయోఃపురు
షార్థభేదతదనుభవస్థానభేదాదికంచ శుశ్రీష్టతీతిహాసపురాణభగవచ్చా
స్త్రాదిషు బహుభాషాపృశ్చతంనాపరిపితుంశక్యమ్ప్రమాణపరతన్త్రేరా
స్తికాగోసరైః ॥౪౯॥ అతఃపరంబ్రహ్మైవాసీనానేవనయత్యాతివాహికగ
ణితీజై మినిపక్షోఽప్యయ క్తవ ॥౫౦॥ తథాచ—పరంబ్రహ్మైవాసీ
నాన్ ప్రకృతివియుక్తంప్రత్యగాత్మానం బ్రహ్మత్వముపాసీనాంశ్చ నయ
త్యాతివాహికగణితీసిద్ధ స్సిద్ధా నైతి ॥ ౫౧॥

ఇదమత్రేషోద్ధన్యమ్—అర్చిరాదిగతిశ్చుతయః కార్యబ్రహ్మైవాపా
సకమాత్రవిషయావా పరబ్రహ్మైవాపాసకమాత్రవిషయావా పరబ్ర
హ్మైవాపాసకప్రకృతివియుక్తబ్రహ్మత్వప్రత్యగాత్మోపాసకై తదుభయని
షయావేతితిశిరస్సువిచారే తృతీయపక్షసిద్ధా స్తస్థాపనపరమిదంకార్యా
ధికరణమ్।౧॥పరంబ్రహ్మైవాసకానాం స్వప్రాప్త్యస్య పరస్యబ్రహ్మణస్సర్వ
గతత్వేనతత్ప్రాప్తయే క్వచిద్దమనానౌచిత్యాదర్చిరాదిమూర్త్యగ స్త

కాంప్రీప్యస్యబహువచనా స్తబ్రహ్మలోకశబ్దేనస్థూలవస్తుమయలోకవిశే
షాదిరూపతయా పృథిపాదనాత్ — పరబ్రహ్మోపాసకానాంతథావిధ
వస్తుప్రాప్త్యయోగాత్ — హిరణ్యగర్భలక్షణకార్యబ్రహ్మోపాసకా
నామేవతత్సమ్మవాచ్ఛహిరణ్యగర్భలక్షణకార్య బ్రహ్మోపాసకవిష
యైవగతిశ్రుతిరితిబాదరితాత్పర్యనిష్కషణః 12 | బ్రహ్మశబ్దముఖ్యవృత్తి
ప్రహాణాయోగాత్తద్భలేనసమానప్రకరణస్థబహువచనా స్తబ్రహ్మలోక
శబ్దస్యసమానాధికరణసమాసతయా బ్రహ్మమతాసమ్మవాత్ — పాశా
ధికరణన్యాయేన బహువచనాగావివక్షాసమ్మవాత్ — పరబ్రహ్మసా
ధారణలోకవిశేషాణామపి ముక్తప్రాప్యాణాం ప్రామాణికతయా తద్వి
షయతయా షష్ఠీసమాసన్యాసిసమ్మవాత్ — బ్రహ్మసృష్ట్యంత్యేప్యని
చ్ఛానివృత్తిపూర్వకతత్ప్రాప్తే ర్వశాశ్రమధర్మశాచాచారకాలవిశే
షాదిసాపేక్షత్వపదేశవిశేషసాపేక్షతాయాఅపి ప్రమాణప్రతిపన్నాయా
దురపహ్నవత్వాచ్చోతన్యాథాస్య యథాశ్రుత్యేవ ప్రతిపత్త్యత్వా
చ్ఛ పరబ్రహ్మోపాసకవిషయైవ గతిశ్రుతిరితిజైమినితాత్పర్యనిష్క
షణః 13 | అనయోబాదరితైమినిపక్షయోః — తద్యత్తత్త్వవి
దుర్భేచేమైరణ్యశ్రద్ధాతపశ్చత్యుపాసత ఇత్యాదిశ్రుతౌ — అర్చిరాది
పథగామినాం ద్విధావిభజ్యనిర్దేశః — సపనాబ్రహ్మగమయతీతి
ప్రాప్తేక్యశ్రవణేన కార్యబ్రహ్మపరబ్రహ్మలోకేవిధప్రాప్యోపాసకేష్యే
వ పూర్వాపరభావావన్నాజ్ఞాజ్ఞిభూతోపాసనపర్వద్వయనిష్ఠ ద్వివిధాధి
కారి తాత్పర్యకతయావా — ఉపాసనాకారభేదమాత్రాగ్నీన ద్వేవిధ్యతా
త్పర్యకతయావాఽగత్యానయిత్యేవాభిప్రేతమ్ 14 | తద్యత్తత్త్వవిదురి
త్యాదిశ్రుతేః పూర్వాపరభావావన్నాజ్ఞాజ్ఞిభూతోపాసననిష్ఠద్వివిధాధి
కాతిపరత్వే తాదృశద్వివిధాధికారిణామృత్యే — ఏకవిధాధికారిణామ
ర్చిరాదిగతుపదేశమాత్రేణ ద్వివిధాధికారిణామపితత్త్విద్ధ్యాద్వివిధాధి
కారిణాంవిభజ్య నిర్దేశశుభార్వకగతుపదేశస్యనిరర్థకత్వాత్ — ఉపా
సనాకారభేదమాత్రాగ్నీన ద్వేవిధ్యాభిప్రాయకత్వేచ — అనేకాసాంబ్ర

హృద్విద్యానాం వివిధవిచిత్రనానాస్థానాకారవిశేషణాదిభేదభిన్నానాం
త్వేన తన్నిష్ఠా పృథక్పృథక్సేదేనానిర్దిశ్య పఞ్చగ్నివిద్యాలక్షణై
కవిద్యానిష్ఠా పరంపృథక్నిర్దిశ్య తేషామర్చిరాదిగత్యుపదేశేకార
ణాభావా త్పఞ్చగ్నివిద్యాయాంతరవిద్యాభిస్తల్యప్రాప్యకత్వేతాసామి
వాస్యాలపి—యేచేమెరణ్యశ్రద్ధాతపఞ్చత్కుచాసత ఇత్యనేనై వసజ్జిహస
మ్భవేన పృథక్నిర్దేశస్య కథంచిదపిప్రయోజనవత్త్వాసమ్భవాచ్చ ద
శితశ్రుతేస్తుమూరమపిగత్వా పరస్పరవిభిన్నప్రాప్యోచాన్యకవిలక్షణవి
ద్యానిష్ఠ ద్వివిధాధికారివిషయత్వస్యావశ్యాభ్యుపగస్తవ్యత్వాత్ — స
వినాబ్రహ్మగమయతీతిప్రాప్త్యైక్యనిర్దేశస్య — ఉభయసాధారణా
వాస్తవప్రాప్త్యైక్యవిషయతయాపి నిర్వాహసమ్భవాచ్చ — తద్యద్యత్థంవి
దురితనిర్దిష్టాః పఞ్చగ్నివిదః కైవల్యపురుషార్థఫలకప్రకృతివియుక్త
బ్రహ్మత్వకప్రత్యగాత్మోపాసననిష్ఠాపవాధికారిణః— యేచేమెరణ్య
శ్రద్ధాతపఞ్చత్కుచాసతఇతీనిర్దిష్టాః భగవత్ప్రీతిలక్షణపరమపురుషార్థ
ఫలక పరబ్రహ్మోపాసననిష్ఠాపవాధికారిణఇతీస్వీకృత్యతావృశద్వివిధా
ధికారిపరత్వమేవాస్యాత్మ్యైర్గోచర్యమితి భగవతోబాదరాయణస్య
తాత్పర్యనిష్కర్షణః । ౫ । దశితాత్కానుగుణ్యేన దశితాధికరణసూ
త్రాభిప్రేతానుమానానాం ప్రయోగోపిబోధప్యథితి ॥ ౧౬౦ ॥

ఇతి శ్రీ శాకీరకమిమాంసామహాణ్డావస్తాః పాతిని శ్రీ తైలా
నస్తపూరుష శ్రీరంగాచార్యవిరచిత కార్యాధికరణవాదక
ర్ణోత సిద్ధాంతార్థాభిధానంనామప్రథమ స్తరంగః॥

శ్రీయఃకాంతాయనమః.

కార్యాధికరణవాదే ద్వితీయతరజః ప్రారభ్యతే.

అథాత్ర సర్వతస్త్రిస్వతస్త్రికవితాకికసింహవేదాంతాచార్య
పక్షః ప్రమాణప్రాచీనసమ్ప్రదాయాననుగుణ్యతీ ప్రతిపాద్యతే || ౧ ||
అయంతావదాచార్యోవేజ్జుటనాథార్యనామా విశ్వామిత్రగోత్రోద్భ
వౌ భగవద్రామానుజమునినా నిష్కండ్వికీకృతే ప్రాచీనపనుసమీచీ
నపరమవైదికసిద్ధాంతే ప్రాచీనవిజాతీయమభినవం కంచనపథానంస్వయ
ముత్తేక్ష్య తస్మిన్స్వయంప్రవృత్త స్వపాజ్ఞిత్యమహిమాదమృతం
విభితవిప్రమాంభంశ్చజనాం స్తత్రప్రవత్యయం స్తేహంస్వత్ప్రేక్షితేనప
థా వేదాంతార్థప్రవచనప్రాచుర్యప్రథితవేదాంతాచార్యసంజ్ఞః - స్వాశ్రి
తేనామయమేవ భగవద్రామానుజమునృభిమతఃపథాభిచ బోధం
సంజనయన్నస్మిన్సిద్ధాంతే కాంచిద్రేవీయామలీమాపాదయామాస || ౨ ||
అపిచాయం ప్రాయశస్సర్వతే. ౧వ స్వాత్ప్రేక్షితేనస్వతస్త్రిజైవవత్త్వ
నాసంజ్ఞారేణ-సర్వతస్త్రిస్వతస్త్రిభి-స్వాత్ప్రేక్షితవత్త్వానుగుణగ
న్తగ్రధన తదనుకూలతకకాశల తన్మూలప్రతిపక్షప్రతిక్షేపప్రవృత్తిభిః
కవితాకికసింహభిచసమగీయత || ౩ || తేనవిరచితా ప్రకృతాధికర
ణారణ్యే యాశ్చలీతావదిహపరిహీయతే || ౪ ||

ఇదంతావదత్రవేదాంతాచార్యమతమ్-కై వల్యంనముక్తిః || ౧౧ || త
న్నిష్ఠాశ్చప్రతీకాలమ్మనావప || ౧౨ || నచతేమామపునరావృత్తిః || ౩ || అస్తు

నాకథంచిదపునరావృత్తిః । ౪ । తథాపి ననిశ్చేషప్రకృతినమ్మననివృత్తి
 రేతేషాం సమ్భవతి । ౫ । అవజన్యైవచకథంచిదపి సూక్ష్మతమప్రకృ
 తినమ్మనానువృత్తిరేషామ్ । ౬ । నచతేషామచిరాదిగతిః । ౭ । నాపి
 చప్రకృతేః పరస్తాత్ఫలానుభవస్థానమ్ । ౮ । పశ్చాన్నివిచ్ఛబ్రహ్మనిష్ఠే
 ష్వేవాన్యతమఃకశ్చిత్ । ౯ । సహోక్తకేవలాదన్యవతేతి ॥ ౫ ॥ ఏవమ్బూ
 తంచైతన్మతంతప్రకీతరహస్యత్రయసార తాత్పర్యచద్వికాన్యాయసి
 ధ్ధాంజనాదిఘవ్యక్తమ్ ॥ ౬ ॥

ఇమాస్తావదత్రవేదాంతాచార్యతదనుబద్ధినాం సిద్ధాంతినాంచదశ
 విధావిషయితత్తయోభవంతి—ఆత్మనుభవలక్షణతైవల్యాఖ్యపురుషార్థో
 నశ్వరోవానిత్యోవా । ౧ । మార్గాస్తరగామిగమ్యోవా—అచిరా
 దిమార్గాగామిగమ్యోవా । ౨ । నిశ్చేషప్రకృతినంసర్గానివృత్తిలక్షణ
 మోక్షానాత్మోవా—తాదృశమోక్షాత్మోవా । ౩ । తస్యసూక్ష్మత
 మప్రకృతినంసర్గాగర్భత్వముపగమ్యైవ కథంచిన్నిత్యత్వముపపాద
 యితుంశక్యంవానవా । ౪ । తదనుభవస్థానం ప్రకృతిమణ్డలాంతఃపాతి
 నశ్వరంవా తద్వహిభూతంనిత్యంవా । ౫ । పశ్చాన్నివిచ్ఛానిష్ఠాదన్యః
 పైవల్యానిష్ఠోనామకశ్చిదధికారిప్రామాణికోవా—సపవనవా । ౬ । ప
 శ్చాన్నివిద్యానిష్ఠస్య ప్రకృతిమణ్డలాంతఃపాతిస్థానానుభావ్యమాత్మప్రా
 ప్తిఫలమేకం—తద్వహిర్భూతస్థానానుభావ్యంబ్రహ్మాప్తిలక్షణం ఫల
 మపరంచేతి పారావర్యానుభావ్యం ఫలద్యయంప్రామాణికంవానవా ।
 ౭ । పశ్చాన్నివిద్యానిష్ఠబ్రహ్మానిష్ఠయోః పరమంఫలంతుల్యశీలంవానవా
 । ౮ । ప్రకృతిమణ్డలాదూర్ధ్వదేశే పురుషార్థభేదోఽప్రామాణికోవా
 ప్రామాణికోవా । ౯ । తత్కృతున్యాయోఽయోగవ్యవచ్ఛేదపరోవా
 అన్యయోగవ్యవచ్ఛేదపరోవా । ౧౦ । ఇతి ॥ ౭ ॥

అత్రసర్వానువిప్రీతిపత్తిషు పూర్వకఙ్కావేదాంతాచార్యతదను
బద్ధినాముత్తరకలార్యసంజ్ఞానామ్—ఉత్తరాతులోకాచార్యతదనుబద్ధి
నాం దక్షిణకలార్యసంజ్ఞానా మితివివేకోబోధ్యః ॥౮॥ అత్రసర్వత్ర
పూర్వాపూర్వపక్షితాంకఙ్కా సామ్ప్రదాయకసర్వపూర్వాచార్య శ్రీ
నూక్తి శ్రుతిస్మృత్యాదిప్రమాణజాతశారీరకశాస్త్రీన్యాయవిరుద్ధా—
నాపిచ సమాచీనన్యాయమూలెత్యత్తరాసిద్ధాన్తినాంకత్వైవ సర్వత
స్సాధ్యేయనీ ॥౯॥

ఇతి శ్రీశారీరకమీమాంసామహాణ్ణవాస్తవసాతని శ్రీశైలా
నస్తపూరుష శ్రీరక్కాచార్యవిరచిత కార్యాధికరణవాదక
ల్లోల వాదిప్రతివాదివిప్రీతిపత్తి విభాగోనామ.

ద్వితీయస్తరజ్ఞః॥

శ్రీయఃకాన్తాయనమః.

కార్యాధికరణవాదే తృతీయతరంగిప్రారభ్యతే.

అథాత్మానుభవలక్షణకై వల్యాఖ్యపురుషార్థోనశ్వరోవా నిత్యో
 వేతిప్రథమవిప్రతిపత్తిర్విచార్యతే । ౧ । అత్రపూర్వపక్షిణోమన్యస్తే—
 కై వల్యాఖ్యపురుషార్థోనశ్వరపవ—సర్వేవ్యవసధర్మాణః ప్రతిబుద్ధస్తుమో
 డ్భాగితి మోక్షధర్మపచనేన ప్రతిబుద్ధేతరేషాం సర్వేషామనిత్యపురు
 షార్థత్వావగమాత్ — జిజ్ఞాసులభతేభక్తిమితిమోక్షధర్మపచనేన జి
 జ్ఞాసుశబ్దితస్యకై వల్యనిష్కస్య స్వప్రపాద్యపురుషార్థప్రాప్త్యనందరం ప్రమే
 ణ భగవత్ప్రాప్తిహేతుభక్తియోగలాభాభిధానేన కై వల్యపురుషార్థస్య
 నిత్యత్వే తదుత్తరపురుషార్థాన్తరప్రవృత్త్యయోగాత్ — భగవత్పరా
 బ్దుశబ్దివ్యసూరిణాపి శ్రీముఖసూక్తాఖ్యద్రావిడబ్రహ్మసంహితాయాం
 ప్రథమకాండవివీతియశ్రీముఖసూక్తపంచమగాధాయాం కై వల్యపురుష
 ధ్నిదేశానందరం భగవత్ప్రాప్తిరూపపురుషార్థస్య నిత్యత్వాభిధానేన
 తద్వ్యవచ్చేద్యతయాభిప్రేతస్య కై వల్యస్యానిత్యతాయాపవాభివ్యక్త
 త్వాచ్చేతి । ౨ । యథోక్తంతైరహస్యత్రయసారైశోనవింశ చరమశ్లో
 కాధికారే మోక్షయ్యమ్యామితిపదవ్యాఖ్యానభాగే — కేవలాత్మాను
 భవప్రానిత్యోనేత్యంశ స్యాత్మాన్మాత్మోనేత్యంశశ్చ — చతుర్విధామమజ
 నా భక్తాపవహితేశ్రుతాః । తేషామేకానినశ్చేష్టా స్తేవైవానన్యదేవ
 తాః । అహమేవగతిస్తేషాం నిరాశీకర్మకారిణామ్ । యతుశిష్టాస్త్రీయో
 భక్తాః ఫలకామాహితేమతాః । సర్వేచ్యవసధర్మాణః ప్రతిబుద్ధస్తుమో
 డ్భాగితివచనేనసిద్ధః । ౧ । ముచ్యేతాత్మస్తథాశోగా చ్ఛ్చుత్వేమా

మూఁదితఃకథామ్|జ్ఞానులభతేభక్తిం భక్తోభక్తగతింభేదిత్యుక్త్యాన్తి
 శ్రీగీతాయాంజ్ఞానురిత్యుక్తతత్త్వనిష్ఠోపి క్రమేణజ్ఞానీభవేదిత్యుక్తంభ
 వతి| ౨ | శ్రీముఖసూక్తాఖ్యద్రావిడబ్రహ్మసంహితాయాం ప్రథమకా
 ణ్డాద్వీసయశ్రీముఖసూక్తపఞ్చమగాధాయామ్ — భగవదనుభవస్యనిత్య
 త్వాభిధానేనాప్యేతద్వ్యవచ్ఛేద్య ఆత్మమాత్రానుభవేనానిత్యోనేత్యం
 శోవ్యభిప్రాయః | ౩ | అస్య — పృథక్కాండనవమశ్రీముఖసూక్తదశమగాధాది
 షు నానరాహిత్యోక్తిరపిచాతుర్మాస్యాదికర్మ ఫలవిశేషేషవ్యక్తయ్య
 త్యోక్తిరదతి చిరకాలస్థామిత్యాభిప్రాయేతి || ౩ || ఏవంస్తోత్రభాష్య చ
 తుస్థానకవ్యాఖ్యానేప్యుక్తమ్—భాగవహస్వగఃస్వరాజ్యాది సుఖానుభ
 వస్సాన్విత్యానన్దానుభవశ్చ | ౧ | తస్మిన్స్తోత్రజిత్వంకేచిదుపచరన్తి | ౨ |
 నహినిత్యంకించిత్యాన్విత్యానన్దమాత్రానుభవమాపం క్తేవల్యమస్తి—చ
 తుర్విధామమజనా భక్తావహితేశుతాః|తేమామేకాన్తిశ్శ్రేష్ఠాస్తే
 వైవానన్యదేవతాః|అహమేవగతిస్తేషాం నిరాశీఃకర్మకారిణామ్|యేతు
 శ్చిష్టాస్త్రోయోభక్తాః ఫలకామాహితేమతాః|సర్వేచ్యవసధర్మాణః ప్ర
 తిబుద్ధస్తమాక్షభాగితివిశేషణాదితి || ౪ || ఏవతావత్ప్రథమవిప్రతిపత్తే
 పూర్వపక్ష్యభిమతఃపూర్వఃపక్షః || ౫ || అథాత్ర సిద్ధాన్త్యభిమతఉత్తరః
 పక్షఉచ్యతే || ౬ || శ్రుత్యాదిప్రమాణాదివ్యసూరిముఖావిభూత ద్రావిడ
 వేదతదజ్ఞోపాక్లపూర్వాచార్యశ్రీసూక్తిభిన్యానయతశ్చ కైవల్యపురుషార్థ
 స్య నిత్యత్వమేవాగమ్యతత్తత తస్యనశ్వరత్వకథనమయుక్తమేవ | ౭ || ఉ
 దాహృతమోక్షధర్మవచన శ్రీపరాబ్రహ్మశ్రీవిద్యసూరిగాథయోః కైవల్య
 స్వానిత్యత్వపరతాలేశోపిసవిద్యతే—ప్రత్యుతనిత్యత్వపరత్వమేవాస్తిత్యే
 తదుత్తరత్ర స్వావసరేనిపుణతరముపసాదయిష్యామః || ౮ || శాస్త్రేషు
 సర్వత్రేష్వర్యకైవల్యభగవత్సాన్తిపిరూపపురుషార్థాధికారివగఃత్రే
 విధ్యంప్రతిపాద్య తత్రేష్వర్యపురుషార్థాధికారివగఃస్య ధూమాదిగ
 త్యా పునరావృత్తిలక్షణానిత్యఫలగామితాయాః—కైవల్యభగవత్సాన్తి
 స్వర్ణానూరితరయోర్వగఃయో రగ్నిరాదిమాగ్నేతాపునరావృత్తిల

క్షణనిత్యఫలగామితాయాశ్చస్ఫుటతరంప్రతిపాదనేన నకైవల్యస్యానిత్య
పురుషార్థరూపతా కథంచితవినునచా — తథాసతి కైవల్యార్థినామైశ్వ
ర్యాధివగ్గవాస్తభావనీయతయా తద్బహిర్భూతత్వాభిప్రాయక
పుథజ్ఞి దేశా యోగాచ్చ ॥ ౯ ॥ యదిపునః కైవల్యమపి పునరావృత్తి
లక్షణనిత్యఫలమేవస్యాత్ — తదేదమైశ్వర్యపురుషార్థినవాస్తభభూతం
స్యాదితి శ్రీగీతాసప్తమాధ్యాయసోదశశ్లోకభాష్య — అతఃప్రతిష్ఠాహి
నోభ్రష్టైశ్వర్యఃపునస్తత్ప్రీతికామః! అథాకాధీక — అపాప్తైశ్వర్యత
యైశ్వర్యకామః! తయోర్ముఖభేదమాత్రం! ఐశ్వర్యవిషయతయైశ్వర్యదేవ
నాధికారః! ఇతిద్వివిధావచ్ఛాతాన్ధార్థిరూపైశ్వర్యార్థినావేక్తవగ్గే
౨స్తభావయతా భాష్యకారణజ్ఞానుశబ్దితః కైవల్యార్థిని తత్రేవ
వగ్గే౨స్తభావ్యేత ॥ ౧౦ ॥ సచతథా౨స్తభావితః ॥ ౧౧ ॥ ప్రత్యు
తాపునరావృత్తిలక్షణనిత్యఫలాధికారిముముక్షుత్వసామ్యాజ్ఞాని జ్ఞా
న్వారేకరూపేణసంగృహ్య నిదేశఃకవచిత్క్రియతే ॥ ౧౨ ॥ ప్రదశ్
యిష్యతేచేద్యశోనిదేశశఉపరిష్టాద్యధావసరమ్ ॥ ౧౩ ॥ తస్మాత్కైవ
ల్యార్థినో౨నిత్యఫలభూతే శ్వర్యపురుషార్థివగ్గబహిర్భూతత్వా
త్కైవల్యస్య నిత్యపురుషార్థరూపతామరపన్నవా ॥ ౧౪ ॥ ఏతేన ప్రాక్ష్
తుర్థవాన్యోదాహృతస్త్రైభాష్యే—భోగఇహస్వగ్గస్వారాజ్యాది సు
ఖానుభవస్సాత్మానందానుభవశ్చేతి కైవల్యస్త్రిశ్వర్యపురుషార్థాస్త
భూతత్వాభిమానిస్వభిప్రాయానురోధేన భోగశబ్దార్థతయా వ్యాఖ్యా
నంపూర్వపక్షితాంస్వోత్పేక్షామాత్రవిద్యుచ్ఛితమేవేతివేదతస్యమ్—
పూర్వవ్యాఖ్యాతృభిః కైవల్యస్య భోగావపగ్గేత్రతాపవగ్గశబ్దాథ
తయైవవ్యాఖ్యాతత్వాత్ ॥ ౧౫ ॥ భోగః—బ్రహ్మవిపివీలికాస్తబద్ధచే
తనవగ్గస్యకర్మానుగుణతారతమ్యానుభావ్యాశ్శబ్దాదయా! అపవగ్గః—
శబ్దాదీనామల్పస్థిరత్వాదిదోషదశనేన భీతానాంచేతనానాం దుఃఖని
వృత్తిరూపాత్మప్రాప్తి స్సుఖైకతానా భగవత్ప్రీతిశ్చత్యేవంరూ

పాహి ప్రాచీనస్యశ్రీయామునార్యసూనో శ్చీమత్యుష్ణసూరే నైద్వి
 మయావ్యాఖ్యా ॥ ౧౬ ॥ పూర్వోక్తమధికారివగః త్రైవిధ్యంచసంస్కృ
 తవేదస్మృతీతిహాసపురాణ శ్రీపంచరాత్రద్రావిడవేదతదజ్ఞోపాక్ష పూ
 ర్వాచార్యశ్రీసూక్తిషు సమస్తతఃప్రసిద్ధమ్ ॥ ౧౭ ॥ శ్రుతౌతావద్భూహ
 దారణ్యకోపనిషద్యుష్ణమాధ్యాయే ద్వితీయబ్రాహ్మణే పంచదశఖణ్డికా
 యాం—తేయవమెతద్విమరితిపంచాగ్నివిదః ప్రకృతివియుక్తప్రత్యగా
 త్వవిద్యానిష్ఠాకైవల్యార్థిణః—యేచామీలరణ్యేశ్రద్ధాంసత్యముపాస
 తఇతి పరమాత్మవిద్యానిష్ఠాభగవత్ప్రార్థినిశ్చపుష్యక్షిదిశ్య తే
 పాముభయేపామ్—తేర్చిరభిసమ్భవస్తీత్యారభ్య—తానైద్యతా
 త్పురుషోఽమానవపత్యబ్రహ్మలోకాగమయతి తేతేషుబ్రహ్మలోకేషు
 పరాఃపరావతోవసన్తితేమాంసపునరావృత్తిరత్యస్తేనాచిరాదిమాగః
 కాపునరావృత్తిలక్షణనిత్యఫలప్రాప్తిమభిధాయ—సోడశఖణ్డికాయాం
 —అథయేయజ్ఞేనదాసేనతపసాలోకాజయన్తితి ప్రకృతితత్త్వనిబద్ధన
 విలక్షణభోగరూపైశ్వర్యార్థిరూపాః పుణ్యకర్మణోఽధికారిణోనిదిశ్య
 శ్యతేమాం—తేఘామమభిసమ్భవస్తీత్యారభ్య—తేలోకాప్రత్యుత్థా
 యినస్తవనమేవానుపరివతన్త్యత్యస్తేన ఘామాదిమాగణోధ్యో
 ధోగమనాగమనరూప పునఃపునరావృత్తిలక్షణనిత్యఫలప్రాప్తిశ్చాభి
 హితా ॥ ౧౮ ॥ ఏనంఛాంద్రోగ్యోపనిషది పంచమప్రపాఠకే దశమఖణ్డి—
 తద్యత్తత్త్వంవిదుర్వేదేమేఽరణ్యేశ్రద్ధాతప ఇత్యుపాసతేతేఽచిక్షమభిస
 మ్భవస్తీత్యారభ్య—సపనాబ్రహ్మగమయత్యేషదేవయానః పథాఇతీత్య
 నైన ప్రథమాదిఖణ్డికాద్వయేన బృహదారణ్యకవదేవపంచాగ్నివిద్భృ
 హ్మవిద్రూపద్వివిధాధికారిణౌ మపునరావృత్తిప్రతీనియతార్చిరాదిగతి
 రూప దేవయానాభిధానముఖేనాపునరావృత్తిలక్షణనిత్యఫలప్రాప్తిమ
 భిధాయ—అథయ ఇమేగ్రామిణస్తాపూర్తేఽదత్తమిత్త్యుపాసతే తేఘామ
 మభిసమ్భవస్తీత్యారభ్య ఖణ్డికాద్వయేన బృహదారణ్యకవదేవ పుణ్యక
 ర్మశబ్దితైశ్వర్యార్థినిధికారిణౌ పునరావృత్తిప్రతీనియతఘామాదిమా

గాఢభిధానపూర్వకం—తస్మిన్ యావత్సమృతముపిత్వాఽతైతమేవా
 ధావసం పుననివతః—స్తథిత్యాదినాఖడ్గికాత్రయేణ పునరావృత్తిలక్ష
 ణానిత్యఫలప్రాప్తిరభిధీయతే ॥ ౧౯ ॥ అత్ర—సంనానాబ్రహ్మగమయ
 త్యేషదేవయానాపథ్యాఞ్చి దేవయానాభిధానమపునరీవృత్తిలక్షణనిత్య
 ఫలప్రాప్త్యభిప్రాయకం—అన్యథావత్సమాగపునరావృత్తిలక్షణానిత్య
 ఫలాధికారిపుణ్యకర్మణాం వజ్ఞాగ్నివిద్యుహ్మవిదాంచ పరస్పరనైలక్ష
 ణ్యాభిధాయకప్రకరణానుగుణ్యానన్యువాత్—అస్యామెవ్రావనిషది చ
 తుర్థప్రపాతకే వజ్ఞదశఖిణ్ణాస్తే—సంనానాబ్రహ్మగమయ త్యేషదేవషధో
 బ్రహ్మపథవతేన ప్రతిపద్యమానా ఇమమ్మానవమావతః—నావతః—
 నావతః—స్తథితీ దేవయానస్యాపునరావృత్తిలక్షణనిత్యఫలనైయత్యక్రవ
 ణాచ్చ ॥ ౨౦ ॥ ఎవంగీతాశాస్త్రేపి సప్తమాధ్యాయపాదశ్లోకప్రభృత్య
 ప్తమాధ్యాయాస్తపర్యస్త గ్రంథేనేదృశమేవాధికారిత్రయం పునరావృ
 త్త్యపునరావృత్తిలక్షణతత్ఫలవైషమ్యం ధూమాద్యర్పిరాశీమార్గాగ
 తినైషమ్యంచ స్ఫుటమేవప్రతిపాదితమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఉక్తంహి తత్రసప్తమా
 ధ్యాయే—చతుర్విధాభజస్తేమాం జనాస్సుకృతినోఽజ్ఞానాత్రోజ
 జ్ఞానురథాఢీః జ్ఞానీచభరతమాభేతి పాదశ్లోకేనాధికారివైచిత్ర్య
 మ్ ॥ ౨౨ ॥ అతోఽభ్రష్టైశ్వర్యకామః|అర్థాధీ—అప్రాప్తైశ్వర్యకామః|జ
 జ్ఞానుః|ప్రకృతివియుక్తాత్మస్వరూపావాప్తీచ్ఛుః|జ్ఞానీభగవత్ప్రాప్తీచ్ఛురి
 తి యద్యస్యధికారిచాతుర్విధ్యమత్రప్రతీయతే|తథాపిప్రథమయోచ్య
 యోరపిముఖభేదేనైశ్వర్యాధికారిత్వావిశేషాదేకపవాధికారిత్యేశ్వర్యా
 ధికైవల్యాధి భగవత్ప్రాప్త్యధికరూపాధికారిశ్చైవిధ్యమేవాన్యత్ర స
 ర్వతః ప్రసిద్ధమహవ్యభిధితిమితిబోధ్యమ్ ॥ ౨౩ ॥ ప్రాగ్దశమవాన్యో
 చాహ్మతైత చ్ఛ్లోకగీతాభాష్యగ్రంథేఽప్యుచాహ్మతశ్చత్యైకకణ్ఠ్యమ
 భివ్రత్యైవ యథోక్తలక్షణాధికారిత్రయపరస్వ మన్యశ్లోకస్యభాష్య
 కారైర్వ్యవహారికమ్ ॥ ౨౪ ॥ అర్థాధ్యాదిపదేనైవతత్పదబోధ్యాధికా
 రిణః ప్రాప్త్య పురుషార్థవైశ్వర్యమితిస్పష్టమవగమ్యతే ॥ ౨౫ ॥ జ్ఞానినః

ప్రాప్యపురుషార్థస్తు— ఉచారాస్సర్వవై తేజ్ఞానీత్వాత్తైవమేమతమ్ |
 అస్థిసస్సహియక్తాత్మా మామేవానుత్తమాద్భుతిమ్ | బహునాంభన్తనా
 మస్తే జ్ఞానవాక్మాంప్రపద్యతే | షాసుదేవస్సర్వమితిసమహత్వాసుదులః
 భః || ఇత్యస్తాదతైకోనవింశశ్లోకాభ్యాం భగవత్ప్రీతిరేవేతి స్పష్టమభి
 ధీయతే—అత్ర—మామేవానుత్తమాంగతిమిత్యనేన — వాసుదేవస్సర్వ
 మిత్యనేనచ — అస్యాధికారిణః పరమప్రాప్యోభగవానేవేత్యంశస్యాభిధా
 నాత్ || ౨౬ || ఉక్తంచ దశైతాస్తాదశశ్లోకగీతాభాష్యే— మామేవాను
 త్తమంప్రాప్యమాస్థిత ఇతి ఎకోనవింశశ్లోకభాష్యే—వాసుదేవపవమమపర
 మప్రాప్యంప్రాపకంచాన్యదపియన్తనోరథవర్తి— సపవమమతత్సర్వమితి
 మాంప్రపద్యతే—మాముపాస్త ఇతి || ౨౭ || జిజ్ఞాసోః ప్రాప్యపురు
 షార్థస్తు—జరామరణమోక్షాయ మామాశ్రిత్యయత నియో | తేబ్రహ్మత
 ద్విమఃకృత్స్న మధ్యాత్మంకర్తృచాఖిలమిత్యేకోనవింశశ్లోకైస్త్యాధికా
 రిణోవేదితవ్యతయా బ్రహ్మశబ్దవాచ్యపరిశుద్ధాత్మస్వరూపస్యఫలతయా
 ప్రకృతిసంసర్గఃరాహిత్యలక్షణ కైవల్యాత్మకజరామరణమోక్షస్యచ
 నిదేశశాత్ఫలోపాస్యయోరైక్యావశ్యంభావాచ్చ ప్రకృతివియక్తాత్మ
 స్వరూపమేవ బ్రహ్మశబ్దవాచ్యముపాస్యం—తదేవచజరామరణమో
 క్షశబ్దితం ప్రాప్యజిత్యవగమేన కైవల్యపర్యాయజరామరణమోక్షశబ్ది
 తప్రకృతివియక్తాత్మస్వరూపావాప్తిరూపవసిద్ధ్యతి || ౨౮ || అతఏవత
 చ్చోక్తభాష్యే—జరామరణమోక్షాయ — ప్రకృతివియక్తాత్మస్వరూప
 దశనాయేతివ్యాఖ్యాతమ్ || ౨౯ || షోడశశ్లోకభాష్యే—జిజ్ఞాసుః—
 ప్రకృతివియక్తాత్మస్వరూపావాప్తీచ్ఛః — జ్ఞానమేవాస్యస్వరూపమితిజ
 జ్ఞానురిత్యుక్తమితి జిజ్ఞాసుపదవ్యాఖ్యానంకృతమ్ || ౩౦ || అతో జిజ్ఞా
 సోకైవల్యంపురుషార్థతిసిద్ధమ్ || ౩౧ || కైవల్యంహినామ ప్రకృతి
 సంసర్గతన్నిబద్ధన దేవత్వతిర్భక్త్వపనుమ్యత్వస్థావరత్వాద్యాపాధికధ
 ర్మప్రహణన జ్ఞానానందమయత్వాదిలక్షణ స్వస్వరూపయాథాత్మ్యేస్తు

ప్రత్యగాతనోఽవస్థానమేవ || ౩౨ || ఆత్మసాప్రీతైః వల్యాత్మయాథా
త్మ్య ప్రకృతివియక్తాత్మ స్వరూపజరామరణమోక్షాదిశబ్దాశ్చ పర్యా
యవాచినస్తత్రతప్రప్రయుజ్యంతే || ౩౩ || తథాచ— ప్రకృతితత్త్వని
బద్ధనవిలక్షణశబ్దాద్యనుభవలక్షణో భోగరూపవశ్యర్యాఖ్యః పురుషార్థః
—ప్రత్యగాతృతత్త్వనిబద్ధనవిలక్షణానుభవలక్షణో మోక్షరూపః క్షేవ
ల్యాఖ్యః పురుషార్థః—భగవత్తత్త్వనిబద్ధనవిలక్షణానుభవలక్షణో మో
క్షరూపాభగవత్ప్రప్రాయః పరమపురుషార్థత్వే పురుషార్థత్వే విధ్య
మైశ్వర్యాధికైః వల్యాధికభగవత్ప్రప్రాయ రూపాధికారిత్వే విధ్యంచ గీ
తాశాస్త్రసిద్ధంభవతి || ౩౪ || ఏతదవచాధికారిణో వేదాన్తైః పుణ్యక
ర్మాధికారి పంచాగ్నివిద్యాధికారి పరబ్రహ్మవిద్యాధికారిరూపతయా
వివక్షితాః || ౩౫ || ఏతదవచశారీరకశాస్త్రే కార్యబ్రహ్మసాసకప్ర
కృతివియక్తబ్రహ్మకప్రత్యగాతృసాసకపరబ్రహ్మసాసకరూప
తయా వివక్షితాః || ౩౬ || శ్రుతావైశ్వర్యాధికారి పుణ్యకర్మాధికారి
త్వేననిర్దేశః—ఏతదభీష్ఠితస్య చతుర్ముఖలోకానుభావైశ్వర్యస్యాపి
స్వగాద్యైశ్వర్యవత్ప్రకృతితత్త్వనిబద్ధనవిలక్షణశబ్దాద్యనుభవలక్షణ
భోగాభ్యైశ్వర్యరూపతాయాః కర్మసాధ్యఫలరూపతాయాశ్చ విశిష్టత్వే
నపుణ్యకర్మానుష్ఠానబాహుళ్యసాపేక్షత్వాభిప్రాయః || ౩౭ || ప్రసిద్ధం
హి శ్రుతిష్టవత్ఫలానాంకర్మసాధ్యత్వం నిత్యపురుషార్థరూపమోక్ష
స్య విద్యాసాధ్యత్వంచ || ౩౮ || గీతాశాస్త్రే తేషాం—చతుర్విధాభజంతే
మామితిభగవద్భక్తత్వేననిర్దేశశ్చ—ఐశ్వర్యేష్యపుత్రమైశ్వర్యస్యభక్తి
యోగంవిసా కేవలకర్మయోగాసాధ్యతయా విద్యాసాపేక్షత్వాభిప్ర
యః || ౩౯ || శారీరకశాస్త్రేకార్యబ్రహ్మసాసకత్వేన తేషానిర్దేశ
శ్చప్రప్రాయతయా తమసాసకత్వాభిప్రాయః || ౪౦ || అతస్మ్యగీతాశా
స్త్రీశారీరకశాస్త్రీవివక్షితాః పుణ్యకర్మానుష్ఠానబాహుళ్య భగవద్భ
క్తియోగకార్యబ్రహ్మసాసకరూపాస్త్రీయోగ్యంశాఐశ్వర్యాధికీనామ
పేక్షితావేతి సతత్త్వనిర్దేశభేదాదధికారిభేదశబ్దావకాశః || ౪౦ ||

శాకీరకశాస్త్రే కార్యాధికరణప్రథమసూత్రాన్ని య బాదరిపక్షే కార్య
 శబ్దితాత్పర్యవతి హిరణ్యగర్భలక్షణకార్య బ్రహ్మణోవిలక్షణైశ్వర్యవిశిష్ట
 సోపాసనం. తాదృశైశ్వర్యప్రాప్తిఫలకం యథోపన్యస్తం—తథేవగీతా
 శాస్త్రేవైశ్వర్యార్థినాం జ్ఞాతప్ర్యాపాదేయనిరూపణపరేఽప్రమాధ్య
 యచతుర్థకోశ—అధిభూతంక్షరోభావఃపురుషశ్చాధిదైవతమ్. అధియజ్ఞో
 హమేవాత్ర దేహేదేహభృతాంవరేత్యేవంరూప—పురుషశ్చాధిదైవత
 మిత్యనేన విలక్షణైశ్వర్యవిశేషవిశిష్టపురుషవిశేషోపాసనం తథావిధేశ్వ
 ర్యప్రాప్తిఫలకం విధీయత ఇత్యుభయత్రైకవిధాధికారివివక్షాస్ఫుటా॥
 ౪౨॥ తథోక్తంతచ్ఛ్చోభావ్యేపి—పురుషశ్చాధిదైవతం—అధిదైవతశబ్ద
 నిర్దిష్టఃపురుషః—అధిదైవతం—దైవతోపరివతమాన ఇంద్రోప్రజాప
 తిప్రభృతికృత్సఽదైవతోపరివర్తమాన ఇంద్రోప్రజాపతిప్రభృతీనాం
 భోగ్యజాతాద్విలక్షణ శబ్దాదేభ్యోక్తాపురుషః — సాచభోక్తృత్వా
 వక్తా—ఐశ్వర్యార్థినాం ప్రాప్యతయాఽనుసంధియేతి ॥ ౪౩ ॥ ఐశ్వర్య
 థినాం పుణ్యకర్మాధికార్యస్త గతత్వేనైకోక్త్యా శ్రుతౌగ్రహ
 ణసూచితం పుణ్యకర్మానుష్ఠానబాహుళ్యసాపేక్షత్వవిజ్ఞానాన్నిక
 —అధియజ్ఞోఽహమేవాత్రేత్యనేన ప్రతిపాద్యతే ॥ ౪౪ ॥ యథోక్తంత
 ద్వాప్యే—అధియజ్ఞోఽహమేవ—అధియజ్ఞ శబ్దనిర్దిష్టోఽహమేవ—
 యజ్ఞైరారాధ్యతయావతమానః। అత్ర—ఇంద్రాదౌమమదేహభూతే—
 ఆత్మతయాఽవస్థితోఽహమేవ యజ్ఞైరారాధ్యతీతి ॥ ౪౫ ॥ యద్యపి
 తచ్ఛ్చోభావ్యే మహాయజ్ఞాదినిత్యనైమిత్తికానుష్ఠానవేళాయాంత్రయా
 ణామధికారిణామనుసంధేయమేతదిత్యుక్తమ్ ॥ ౪౬ ॥ తథాపి—అధియజ్ఞ
 శబ్దనిర్దిష్టంపుణ్య కర్మానుష్ఠానబాహుళ్యంనాధికారిత్రయసాధారణమి
 హవివక్షితమ్—అపిత్రైశ్వర్యార్థినామనుష్ఠేయతయేహవివక్షితేషుయ
 జ్ఞశబ్దనిర్దిష్టేషుబహుళేషుపుణ్యకర్మస్వారాధ్యభూతేంద్రాదిదేవతాస్వ
 స్వరాత్మతయాఽవస్థితస్య పరమాత్మనవప ప్రధానారాధ్యతానుసంధాన

న్యాయస్యాభిహితస్య—అధికారిత్రయసాధారణైషునిత్యనై మిత్రికకర్మ
 సు త్రయా. తామప్యధికారిణాంతల్యతాప్రతిపాదనమాత్రస్యేహవివక్షి
 తత్వాత్—ఐశ్వర్యార్థిప్రకరణవచ— అధియజ్ఞోఽహమేతేత్యభిధానస్య
 తేషాంపుణ్యకర్మానుష్ఠానబాహుళ్యసద్బానుమాచకతాయా అవజ్ఞానీ
 యత్వాచ్చ । ౪౭ । ఏవమస్మిగీతాశాస్త్రేఽష్టమాధ్యాయ—కైవల్య
 ర్థినాం జ్ఞాతప్యాసాదేయనిరూపణపరీ—అక్షరంబ్రహ్మపరమం. స్వభా
 వాఽధ్యత్మమువ్యతే। భూతభావాద్భవకరో విసర్గఃకర్తృసంజ్ఞితై
 తృతీయశ్లోక— ఉపనిషత్సుపశ్చాన్నివిద్యాయాంవేద్యతయాఽభిహితా
 నాం ప్రత్యేగాత్మస్వరూపతత్సమ్భవిభూతనూత్మతద్వాసనాదికరేతోవిస
 గ్లక్షణపశ్చమాహుతీనామేవజ్ఞాతవ్యతయా బ్రహ్మధ్యాత్మకర్తృశ
 బైరభిధేయమానత్వాత్—గీతాభాష్యేఽస్యశ్లోకస్యవశ్చాన్నివిద్యావా
 శ్యోదాహరణపూర్వకం తాదృశవిద్యావేద్యపరతయైవ వ్యాఖ్యాతత్వా
 చ్చపనిషత్ప్రసిద్ధః పశ్చాన్నివిద్యానిష్ఠపవేహ జ్ఞానుశబ్దితః కైవల్యార్థి
 తిస్సుబతరంప్రత్యభిజ్ఞాయతే । ౪౮॥ ఉపనిషత్సుక్తీతైవచేహపి జ్ఞా
 నుశబ్దితకైల్యార్థిజ్ఞానిశబ్దిత భగవత్ప్రప్తికామలక్షణాద్వివిధాధికారిణా
 మపునరావృత్తి—ఐశ్వర్యార్థిలక్షణైకవిధాధికారిణాంపునరావృత్తిశ్చప్ర
 తిపాద్యతే । ౪౯ । తస్మాచ్ఛానరీరకశాస్త్రపివక్షితమేవాధికారిత్రయమ
 త్రాపి గీతాశాస్త్రేఽభిహితమ్ । ౫౦ । పూర్వపక్షిణాంకైవల్యార్థినా
 పశ్చాన్నివిద్యానిష్ఠాదస్యత్వవాదస్తుచమవిప్రీతమివిచారేనిరాకరమ్యతే
 । ౫౧ । గీతాభాష్య భాష్యకారై గీతార్థసంక్లిషే భగద్యామునము
 విభిన్నేదృశమేవాధికారిత్వేయం పురుషార్థేయం తద్వైలక్షణ్యంచ స
 మ్యగేవాసకృద్విశదీకృతమ్ । ౫౨ । భగవచ్ఛాస్త్రే నారదాదిభిరపు
 క్తమ్ — ఐహికాకమేశ్వర్యం స్వర్గాద్యంపారతాకీకమ్ కైవల్యం
 భగవంతంచ మన్త్రోఽయంసాధయిష్యతీతి । ౫౩ । అత్రేషుపసా
 ర్థత్రయాభిధానేన తదర్థినామధికారిణామపి త్రేవిధ్యముక్తప్రాయ
 మ్ । ౫౪ । ఏవయాజ్ఞవల్క్యస్మృతావపి తృతీయాధ్యాయ దశ

తమధికారివర్గత్వే విధ్యం స్పష్టమభిహితమ్ ||౫౫|| తత్రహి యాజ్ఞాన
 ల్యన దశితోపనిషదు కత్తివిధాధికారిస్వరూపనిరూపణప్రవృత్తేన
 విత్పయాణోఽజపీధ్యాశ్చ యదగస్త్యస్యచాస్తరం తేనాస్మి హేమా
 తిణోయాన్తి స్వగకామాదివంప్రతియేచదానపరాస్సమ్య గస్తాభి
 శ్చగునై ర్యుతాః తేపితేనై వమాగేణ సత్యవ్రతపరాయణాః తత్రా
 ప్తాశీతినాహనా మునయోగ్యహమేధినః పునరావతీనాబీజ భూతాధ
 ర్మవ్రవర్తకాః ఇతిచతురశీత్యుత్తరశతతమాదిశ్లోకచ్రయేన అప్తాశీతి
 సహస్రసంఖ్యకైః పునరావృత్తిలక్షణానిత్యఫలహేతుప్రవృత్తిధర్మవ్ర
 వర్తకబీజభూతగృహమేధిమునిభి స్స్వయమపి పునఃపునరావృత్తిశీ
 లై రధిపీతం పునరావృత్తిహేతుపితృయాణాఖ్యమ్మగ్ం పుణ్యకర్మా
 ధికారిశబ్దిత నకలవిధే శ్వర్యాధి వగ్న్యతన్మాగ్గామితాంచాభిధా
 య—సప్తషీనాగవీధ్యస్త దేవయానంసమాశ్రితాః తావస్తవమున
 య స్సర్వారవృద్ధివజ్జితాః తవసాబ్రహ్మచర్యేణ సంకత్యాగేనమేధ
 యతత్రగత్వాఽవతిష్ఠన్తే యావదాభూతసంప్లవమ్ ఇతిసప్తాశీత్యుత్త
 రశతతమాదిశ్లోకద్వయేనాప్తాశీతినహస్రసంఖ్యేరేవాపునరావృత్తిలక్ష
 ణనిత్యఫలహేతునివృత్తిధర్మప్రవర్తకబీజభూతై స్స్వయమపిపునఃపున
 రావృత్తిశీలతా విధురై ర్విరక్తైర్మునిభి రధిపీతమపునరావృత్తిం దేవయా
 నాఖ్యమ్మగ్ంమభిధాయ — యతోవేదాః పురాణానివిద్యోపనిషదస్త
 థాశ్లోకాస్సూత్రాణిభాష్యాణి యచ్చకించనబాబ్ధయమ్ ఇత్యేకోనసవ
 త్యుత్తరశతతమ శ్లోకేనపూర్వోక్తమాగ్ద్వయాధిష్ఠాయినాద్వివిధా
 దేవమునిసమూహోత్తదాతదాప్రవృత్తినివృత్తిలక్షణ ద్వివిధధర్మవిషయ
 నకలవిధశాస్త్రప్రవృత్తిమభిధాయ—వేదానువచనంయజ్ఞోబ్రహ్మచర్యం
 తపోదమః శ్రద్ధోపవాససన్న్వితస్త్రీమాతృనాజ్ఞానహేతవః సహ్యశ్ర
 మేర్విజ్ఞాన్యసమస్తేరేవమేవతు ద్రష్టవ్యస్తవిధమస్తవ్యశ్శ్రోతవ్యశ్చద్రవి
 ణాతిభిః ఇతిసవత్యుత్తరశతతమాదిశ్లోకద్వయేనమాత్రోపయోగిప్రత్య
 గాత్మస్వరూపయాథాత్మవిజ్ఞానాత్పత్తిహేతుః సాక్షాత్కారరూప

తదీయవిశదజ్ఞానహేతూః సపరికరాః శ్రవణాదీంశ్చాభిధాయ—యసీ
 వమేనంజానంతి యేవారణ్యకమాశ్రితాః। ఉపాసతేతపస్సత్వంశ్రద్ధయా
 పరయాయుతాః॥ ఇతిద్వినవత్కుత్తరశతతమశ్లోకేనప్రాగప్రాదశైశ్శోనవింశ
 వాక్యోదాహృతోపనిషదుక్తవ్రతేనకైవల్యాధిరూపప్రత్యగాత్మవిద్యా
 నిష్కభగవతాప్రిప్తగ్ధిరూపపరమాత్మవిద్యానిష్ఠాః ద్వివిధానప్యధికారి
 ణోదేవయానమార్గగామినోనిదేశ్య—క్రమాత్తేనమృనస్త్యగ్చిరహృత్సు
 క్లంతథోత్తరమ్॥ అయనందేవలోకంచనవితారంసవైద్యుతమితత్సతత్సు
 రుషోదివ్యాఽమానవౌ బ్రాహ్మతాకికాః। కరోతిపునరావృత్తిస్తైషా
 మిహనవిద్యతే॥ ఇతి త్రినవత్కుత్తరశతతమశ్లోకపృథ్విశ్లోకద్వయేన దే
 వయానమాగాతివాహికాః—తేరుక్తానాంద్వివిధానామప్యధికారిణాం
 బ్రాహ్మలోకశబ్దితం ప్రకృతిమణ్డలోధ్వదేశంసీతానామపునరావృ
 త్తించాభిధాయ—యజ్ఞేనతపసాదానైశ్చేహిస్వగజతోనరాః। ధూమం
 నిశాంకృష్ణపక్షం దక్షిణాయనమేవచ। పితృలోకంచంద్రిమసం వాయుం
 వృష్టింజలమ్మహిమ్। క్రమాత్తేనమృనస్త్యహపునరేవావృజన్తిచ॥ ఇతిపంచ
 నవత్కుత్తరశతతమాదిశ్లోకద్వయేనపితృయాతాఖ్యమాగౌగస్తృణాం
 పుణ్యకర్మాదిశబ్దితసకలవిధైశ్చర్యాధినామూర్ధ్వోధానయనహేతూః
 ధూమాద్యభిషానినః—తన్మాగౌగామినామూర్ధ్వోధోగమనాగమనల
 క్షణాం పునఃపునరావృత్తించాభిధాయ—ఏతద్యోనవిజానాతి మాగౌ
 ద్వితయమాత్మవాః। దద్దశూకఃపతశ్లోవా భవేత్కిటోఽథదాక్రిమిః॥ ఇ
 తినస్తనవత్కుత్తరశతతమశ్లోకేనమాగౌద్వయానభిజ్ఞానఫలమప్యభిధాయ
 నిగమితంద్వివిధాధికారిస్వరూపనిరూపణమ్ ॥ ౫౬ ॥ ఏవంశ్రీవిష్ణుపురా
 ణాపి ప్రాప్యస్వభావభేదనిబద్ధనమీదృశాధికారివగౌనైచిత్యుండశ్చేతమ్
 ॥ ౫౭ ॥ తత్రహిస్సగమాంశే ద్వావింశాధ్యాయే—సర్వావస్థావస్థితయో
 శ్చేతనాచేతనయోబ్రహ్మశరీరతయాకృత్సప్తజగతోబ్రహ్మరూపతాం
 పృథివాదయితంపృథ్వీతేనభగవతాపరాశరేణ— ఏవమేషజగత్సృష్టా

జగత్పాతాతథానగచ్ఛేజగద్భక్షయితాదేవ స్వమస్తస్యజనాదనః॥ ఇతి
 చత్వారింశశ్లోకా నైనగ్రన్థే—గుణత్రయాశ్రయణేనక్రియమాణేషు జగ
 తస్సప్రిసిత్తిసంహారేషు ప్రవృత్తానాంచతుర్థాచతుర్థావిభక్తానాంస
 ర్వేషాంతత్తత్సప్రిసిత్తిసంహారకత్వాణాంబ్రహ్మశరీరతాం—చతుర్థా
 చతుర్థావిభక్తేషు తేషుసప్తాదిప్యేవ గుణత్రయానుగుణప్రవృత్తి
 కప్రకృతిమిశ్రచేతనాచేతనాత్మక సర్వభూతానామస్తభావంచాభిధా
 య—తస్మిన్భేనగుణత్రయానుగుణప్రవృత్తిక చేతనాచేతనాత్మకసర్వ
 భూతానాం బ్రహ్మశరీరతానిరూప్య—సర్గస్థితృప్తకాలేషు త్రిభైవంసం
 ప్రవతతే।గుణప్రవృత్త్యాపరమం పదంతస్యగుణమృహత్॥ ఇత్యేకచ
 త్వారింశశ్లోకేగుణప్రవృత్త్యేత్యన్తేన—ప్రకృతిమణ్డలాస్తః పాతిగుణత్ర
 యవశ్యకృత్సజగదాత్మకస్య పరబ్రహ్మసమ్బన్ధినో మూర్తావిభాగా
 స్తభూతస్యరూపస్య నిరూపణముపసంహృత్య—తతః—పరమంపదమి
 త్యాదినా—తత్రాన్యజ్ఞానరోధేనత్యాదిద్విపక్షాశ్లోకా నైనగ్రన్థేనా
 మూర్తావిభాగాస్తగతయోఃపరబ్రహ్మసమ్బన్ధిరూపయోఃప్రథమంకై
 వల్యాగ్నిప్రాప్యభూతాపునరావృత్తిలక్షణపురుషార్థభూతప్రకృతివినిర్ము
 క్తప్రత్యగాత్మస్వరూపలక్షణంరూపం ప్రతిపాద్య—తతః—ఏవంప్రకార
 మమలమిత్యాది శ్లోకద్వయేనభగవత్ప్రార్థిప్రాప్యభూతాపునరావృ
 త్తిలక్షణ పరమపురుషార్థభూతం పరమపురుషదివ్యాశ్మస్వరూపలక్ష
 ణం దక్షిణతరూపద్వయప్రతిసంబన్ధిభూతవస్తుస్వరూపం ప్రతిపాద్య—త
 తః—ద్వేరూపేబ్రహ్మణస్తస్య మూర్తాంచామూర్తామేవచక్షురాక్షర
 స్వరూపేతే సర్వభూతేష్వవస్థితే।అక్షరంతత్పరంబ్రహ్మక్షరంసర్వమిదం
 జగత్॥ ఇతిసాధశ్లోకేన పూర్వాక్తేషు బ్రహ్మసమ్బన్ధిమరూపేషు మూ
 ర్తామూర్తావిభాగం—క్షురాక్షరవిభాగం—తత్రప్రకృతిమణ్డలాస్తఃపా
 తినః కృత్సస్య మూర్తరూపస్యక్షరత్వం—అమూర్తరూపస్య పరబ్ర
 హ్మశబ్దితముక్తాత్మస్వరూపలక్షణస్యాక్షరత్వం చాభిధాయ—తతః—
 వ్యవహితావ్యవహితానామమీషాంపూర్వనిర్దిష్టానాంవస్తునాంకథం

పరబ్రహ్మసమ్బద్ధిరూపత్వమిత్యాశంకామ్ — ఏకదేశస్థితస్యాగ్నేజ్యోత్సాన్నివిస్తారణీయథాపరస్యబ్రహ్మణశ్చక్తిస్తథేదమఖిలంజగత్ || ఇత్యనేన ప్రభాప్రభావతోరివజగద్భ్రహ్మణో ర్విశేషణవిశేష్యభావలక్షణ సమ్బద్ధివిశేషోపపాదనేనసమాధాయ — తత్రాప్యసన్నదూరత్వాద్భ్రహ్మత్వస్వల్పతామయః । జ్యోత్సాన్నిభేదోఽస్తితచ్చక్తైస్తదవస్త్రిత్యేయవిద్యతే — ఇత్యాదినాశ్లోకత్రయేణ పరబ్రహ్మశక్తిభూతస్యకృత్సన్నిస్య జగత్సన్నికర్షకప్రకర్షాదినిబంధనజ్ఞానశక్త్యాదతారతమ్యసద్భావంచ నిరూప్య — తదేతదక్షయంనిత్యంజగన్మునివరాఖిలమ్ | ఆవిభావతోభావ జన్మనాశవికల్పవదితిశోకేన ప్రస్తుతస్య ప్రాకృతజగదాఖ్యమూతకూపస్య స్వరూపతోఽనిత్యతాం ప్రవాహతోనిత్యతాంచనిరూప్య — తతః — సర్వశక్తిమయోవిష్ణుః స్వరూపంబ్రహ్మణోఽపరమ్ । మూతకాయద్యోగిభిఃపూర్వం యోగారమ్భేషుచిన్త్యతే — ఇత్యాదినాశ్లోకత్రయేణ భగవత్సాన్నిసాధారణమప్రాకృతం యోగాలక్ష్మ్యనశుభాశ్రయభూత మస్తరజ్జతమమ్మూతకాయపాస్తరంచాభిధాయ — తత్రసర్వమిదంప్రాతమోతంచైవాఖిలంజగత్ | తతోజాతంజగత్తస్మిన్సజగచ్చాఖిలమ్మునై | ఇతిప్రకాస్తం సర్వస్యజగతోబ్రహ్మరూపత్వం నిగమితమ్ || ౫౮ ||

అత్రేకచత్వారింశశ్లోకప్రభృతి ద్విపంచశ్లోకపర్యస్తభాగైవల్యాఢిప్రాప్యభూత ప్రకృతివినిర్ముక్తప్రత్యగాత్మస్వరూపప్రతిపాదనపర — యోగిసూముక్తికామస్య ప్రాణాయామాదిసాధనమ్ | సాధ్యంచపరమంబ్రహ్మ పుననానర్తతేయతః || ఇతిపంచచత్వారింశశ్లోకేన — తత్రాస్యజ్ఞానరోఢేన యోగిసూయాన్తియేలయమ్ | సంసారకర్షణోప్తాతేయాన్తినిబీజతాంద్విజైతి ద్విపంచశ్లోకేనచ కైవల్యాఢినామాత్మోపాసకానాం ప్రకృతివియుక్తంప్రత్యగాత్మస్వరూపంప్రాప్యమ్ — తత్త్వాన్తిలక్షణంకైవల్యంచముక్తిః — తాదృశముక్తిప్రాప్తానాంచ నపునస్సం

సారసమ్భవలక్షణాపునరావృత్తిరితిప్రతిపాదనాత్—తతః—ఏవంప్రకార
మమలం నిత్యంవ్యాపకమక్షయమ్|సమస్తహేయరహితం విష్ణావ్ఖ్యం
పరమంపదమ్||తద్భ్రహ్మ పరమంయోగీపునరావృత్తీయతః|అపుణ్యపు
ణ్యోపరమః క్షీణక్షోశోఽతినిర్మలః||ఇతి త్రిపంచాశాదిశ్లోకద్వయేన పర
మాత్మలక్షణపరబ్రహ్మోపాసకానాం భగవానేవపరమప్రాప్యః—త
త్త్వాప్తిలక్షణపరమమోక్షంప్రాప్తానామపి సపునరావృత్తిరిత్యభిధానా
త్—ప్రాకృతకృత్సజగదాత్మకమూర్తరూపస్య కురత్యావిభావతి
రోభావజన్మనాశవికల్పవత్త్వభిధానేన తత్త్వాప్తిలక్షణైశ్వర్యపురుషా
ర్థాధీనా మధికారిణాంపునరావృత్త్యభిధానసిద్ధేశ్చ|ఉపనిషత్సుగీతాశా
స్త్రేహోక్తయానీత్యైవజ్ఞానుపఞ్చగ్నివిదాదిశబ్దితాత్పర్యగాత్తోపా
సకాఽపరమపురుషనిష్ఠ పరబ్రహ్మోపాసకాదిశబ్దితాఽపరమాత్మో
పాసకాంశ్చభేదేననిర్దిశ్యతత్త్వాప్త్యభేదాపునరావృత్త్యాదికమైశ్వర్యా
ర్థినాంపునరావృత్త్యాదికంచసర్వంప్రతిపాదితంభవతి ||౫౯|| అత్రాన
యోఃకైవల్యభగవత్త్వాప్తిస్త్వర్థినోద్వేయారధికారిణో రవివక్షితత్వే
—యోగినోముక్తికామస్యేత్యాద్యదాహృత పఞ్చచత్వారింశ ద్విష
ఞ్చాశ్లోకయోఃకైవల్యముక్తికామస్యాత్మయోగినఃప్రాప్యస్వరూపాపు
నరావృత్త్యోపుషగభిధానమ్—పునః—ఏవంప్రకారమమలమిత్యాద్య
దాహృతత్రిపంచాశాదిశ్లోకద్వయేభగవద్యోగినఃప్రాప్యస్వరూపాపునరా
వృత్త్యోపుషగభిధానంచసకథంచిదప్యసపద్యతే||౬౦||దశైతవిష్ణుపురా
ణఘట్టస్యదశైతవ్రత్యగాత్త్వస్వరూపపరమాత్మస్వరూపలక్షణప్రాప్యభే
దతదధ్యధికారిదవ్యయపరత్వంచ—వేదార్థసంగ్రహేపరమప్ర్యామాది
శబ్దాభిధేయస్థానవిశేషసమర్థనప్రకరణేదశైతవిష్ణుపురాణఘట్టై—ఏకచ
త్వారింశశ్లోకస్థస్య—పరమంపదమిత్యస్యవకృతివియుక్తాత్మస్వరూపపర
తామ్—త్రిపంచాశ్లోక—సమస్తహేయరహితం విష్ణావ్ఖ్యంపరమంపద
మిత్యుత్తరాధాన్యస్య—పరమంపదమిత్యస్య భగవత్సవరూపపరతాంచ
వ్యాచక్షణే భాష్యకారైరేవస్పష్టముపదశితమ్ || ౬౦ || అయంచ

వేదార్థసంగ్రహగ్రంథః ప్రథమతరణైః ప్రచత్వాంశదు తరణతతమవాక్యఉ
దాహృతః ॥౬౨॥ శ్రీవిష్ణుచిత్రార్యైరపిదర్శితవిష్ణుపురాణఘట్టంతదైవ
వ్యాకుర్వాణైః—తతస్యజ్ఞానరూఢేనత్యాదిప్రపంచశ్లోకావతారికా
యామ్—ఆత్మయోగినామన్తిమప్రత్యయేనావశ్యంభావ్యమ్ — అన్యథా
పునరావృత్తేరిత్యాహేతి—తద్భగిహృదరమందోగీపుననావతేయ
తథాత్వాద్యుదాహృతచతుష్పంచశ్లోకవ్యాఖ్యాన— యోగీ — భగవ
ద్యోగీ—అన్యాయాన్తిమప్రత్యయేన భగవతీనవృత్తిరదృష్టవ్యేతిచ ప్రతి
పాదయద్ధిః — ఆత్మయోగినోభగవద్యోగినశ్చపరస్పరవిలక్షణాధికారి
ణః—తేషాంస్వస్వపాననానుగుణాన్తిమస్మృత్యాన్వసప్రప్యలాభఇతి
నిరూపణేనాన్యఘట్టస్యగీతాశాస్త్రోక్తజ్ఞానుజ్ఞానిలక్షణ ద్వివిధాధికారి
వరత్వమేవ స్పష్టముపదర్శితమ్ ॥౬౩॥ ఉపదర్శితంచ గీతాశాస్త్రేణా
న్యసమానప్రకరణత్వమన్తిమస్మృతిప్రప్యన్వరూపాదీనా మేకరూపత
యాప్రతిపాదనాత్ ॥౬౪॥ ఏవంసర్వత్రశాస్త్రేషుదర్శితలక్షణాన్త్రివిధా
ఎవాధికారిణః ప్రతిపాద్యంతే ॥౬౫॥ ఆచార్యైరపితథైవప్రతిపాద్యంతే ॥
౬౬॥ గీతార్థసంగ్రహద్వాదశ్లోక—ఐశ్వర్యాక్షరయాథాత్మ్యభగవచ్చర
ణార్థినామితి—చతుశ్లోక్యన్తగతతృతీయశ్లోక — సంస్మృత్యక్షరవైష్ణవా
ధ్వన్వీతిచయామునమునిభిర్భేదనిర్దేశఃకృతః ॥౬౭॥ భాష్యకారైరపిగీతా
సప్తమాధ్యాయాష్టావింశశ్లోకభాష్య — జరామరణమోక్షాయమహాతే
వైశ్వర్యాయమత్ప్రిప్తయేచదృఢప్రతాపితి—అప్తమాధ్యాయవతరణి
కాభాష్య — ఐశ్వర్యాక్షరయాథాత్మ్యభగవత్ప్రిప్తపేక్షయోపాసక
భేదమితి—చతుర్దశాధ్యాయాన్తిమశ్లోకభాష్య—గుణాత్మయస్యతత్త్వా
ర్థకాక్షరైశ్వర్యభగవత్ప్రిప్తినాంచేతి— శరణాగతిగద్యేచ—సంస్క
మాంశ్చపాక్షరానితిచత్రదధికారిపురుషార్థానాం పృథక్నిర్దేశశస్సప్త
తరంకృతః ॥౬౮॥ శ్రీవత్సాజ్ఞామిశ్రేరపి వరదరాజస్తవైకాశీతిమశ్లో
కే— భోగాగ్రమేవిధిసివాదిపదంచకించస్వాత్మానుభూతిరితి యాకిలముక్తి
రుక్తా ! సర్వంతదూషణలజోషమహంజపేయహస్త్యదినాథతవదాన్య

మహారసజ్ఞః॥ ఇత్యేవంయాప- బ్రహ్మలోకైశ్వర్యపర్యవైశ్వర్యాణాంభో
గశబ్దేన- ఆత్మానుభూతిశబ్దితకైవల్యస్యముక్తిశబ్దేన- భగవద్దాస్యశబ్దితభ-
గవత్ప్రార్థనార్థహారసహేతుపరమపురుషార్థత్వేనచనిర్దేశంతుర్వచ్ఛిస్త్రీ-
విధపురుషార్థస్వరూపతత్తారతమ్య తదధికారిభేదాస్పృష్టం దశికతాః
॥ ౧౯ ॥ తదాత్మజైశ్చీపరాశరభట్టాచారైర్పి శ్రీగుణంత్తుకోశైఃప్ర-
పంచాశశ్లోకై - ఐశ్వర్యమక్షరగతింపరమంపదంవాకస్మైచిదజ్జలిభరంప-
వాతేవితీర్య॥ ఇతినిర్దేశేన- శ్రీరంగరాజస్త్రవోత్తరశతకై పంచాశీతమ-
శ్లోకేన - ప్రత్యక్షంస్వంపజ్జివింశంపరాచ స్పృశ్మాతాస్తత్త్వ-
రాశిర్వివిచ్యాయజ్ఞానాశ్చత్రంభరాయాంస్వబుద్ధా స్వంవాత్వాంవా-
రంగనాథాఘ్నవంతి॥ ఇత్యేవంయాపేణ- సహస్రనామభాష్య-ముక్తా-
నాంపరమాగతిరితి నామనిర్వచనప్రకరణస్థేన- పరమేతివిశేషణేన ము-
క్తానామేవకేమాం చిదర్వాచీనాగతిగమ్యతే- గీయతేచ- నిర్ముక్తజ-
రామరణాత్మకైవల్యలక్షణా - జరామరణమోక్షాయ మామాశ్రిత్య-
యతన్తియే॥ ఇతి॥ సంసారపరమపదయోర్మధ్యే తేమాంస్థానంచ- యో-
గినామమృతంస్థానం స్వాత్మసంతోషకారిణామితీగ్రధేన చైశ్వర్యకైచ-
ల్యభగవత్ప్రార్థనా పురుషార్థస్వరూపభేద తదధికారిభేదాదికంద-
శికేతమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఏవం దివ్యసూరినూక్తిష్వపి పరశ్చతస్థతేష్వేవముఖ్య-
తానిర్దేశాద్రప్తవ్యాః ॥ ౨౧ ॥ శస్త్రాస్త్రీవిధాధికారిణోనిర్దేశ్యతత్రై-
కవిధానామధికారిణా మనిత్యభోగశబ్దితైశ్వర్యాఖ్యఫలప్రాప్తైరన్యేషాం-
ద్వివిధానామధికారిణా మపవగేశబ్దితనిత్యఫలప్రాప్తేశ్చాభిహితత్వా-
త్తత్రనిత్యఫలప్రాప్త్యధికార్యస్తగతతయా ప్రకృతివియుక్తప్రత్యగా-
త్మోపాసకానాం కైవల్యార్థనామభిధీయమానత్వాచ్చ తత్ప్రార్థనా-
తః కైవల్యాఖ్యపురుషార్థోనిత్యవ-అన్యథాతదర్థినామైశ్వర్యలక్షణాని-
త్యపురుషార్థనిష్ఠేభ్యఃపృథగ్నిర్దేశానాం ముక్తాదితద్దైర్వ్యవృత్తనిర్దేశ-
కానాంభగవత్ప్రార్థనార్థిషరబ్రహ్మోపాసకైస్తుతయూచ నావృ-

త్రివిదేశానాంచాయోగాత్ || 2౨ || కైవల్యపురుషార్థస్యానిత్య
త్వేత్వాత్కాఢ్ధాన్యనూరవాస్తరవిశేషసద్భావే ప్యనిత్యపురుషార్థభూతే
శ్వర్యాధిత్వా విశేషేనైకవిధాధికారికోటినివేశవత్కైవల్యార్థినోపై
శ్వర్యాధికోటినివేశోహి దుష్పరిహరస్సాన్ || 23 || అనావృత్తిశ్రుతి
బలాదేవహి — అనావృత్తిశ్చబ్దాదనావృత్తిశ్చబ్దాత్ — ౪- ౪- ౨౨ ||
ఇతియాత్రకారేణాపివరబ్రహ్మప్రాప్తి లక్షణపురుషార్థస్యానిత్యతానమగ్ని
తా || 2౪ || సాచేదనావృత్తిశ్రుతిరన్యథాసిద్ధిముపేయాత్తదాసంప్రతిప
న్నమోక్షరూపవరమపురుషార్థస్యాపి నిత్యతానసిద్ధ్యేదేవ || 2౫ || అ
నావృత్తిశ్రుతిశ్చోభయేషా మధికారిణాం సర్వత్రసాధారణీదృశ్యతే
|| ౨౬ || ప్రాప్యసత్తదనుభవస్థానాదినిత్యత్వాదపి పరమపురుషార్థ
వదేవాసాసపి పురుషార్థోనిత్యః || 2౭ || తదనుభవస్థాననిత్యత్వంచ పశ్య
మవిప్రతిపత్తివిచారే స్థాపయిష్యతే || 2౮ || దివ్యసూరిభి స్సర్వేవేషా
ర్వాచారేవైచ్చకణ్ఠే ద్రావిడవేదతదంగోపాంగ తద్భాష్యాదిషు
ముక్తకణ్ఠమసందిస్తే రన్యథాసిద్ధిగ్ధానహో రనేకైర్నిదేశైః —
అయం కైవల్యఖ్యపురుషార్థో భగవత్ప్రాప్తిలక్షణపురుషార్థవన్నిత్య
ఏవ—నిత్యతాయాం సకించిదనయోరైవషమ్యమ్—అల్పత్వాసల్పత్వా
భ్యాంస్వరూపానుగుణత్వ తదననుగుణత్వాభ్యామేవచానయోరైవషమ్య
మితి సమస్తతఃప్రతిపాద్యతే || ౨౯ || శ్రీపరాశురదివ్యసూరిహౌతావ
దన్యకైవల్యఖ్యపురుషార్థస్యాన్వరూపం ద్రావిడబ్రహ్మసంహితాయాంప్ర
థమకాణ్డేద్వితీయశ్రీముఖసూక్తై పశ్చిమగాఢాయాం సప్తమశ్రీముఖ
సూక్తై ప్రథమగాఢాయాం—చతుర్థకాణ్డే ప్రథమశ్రీముఖసూక్తై దశమ
గాఢాయాం నవమశ్రీముఖసూక్తేదశమగాఢాయామ్—షష్ఠకాణ్డే నవమ
శ్రీముఖసూక్తై దశమగాఢాయామ్—సప్తమకాణ్డే పశ్చిమశ్రీముఖసూ
క్తై దశమగాఢాయామ్—అష్టమకాణ్డేఽష్టమశ్రీముఖసూక్తై పస్తాదిగా
ధాత్రితయై దశమశ్రీముఖసూక్తై ద్వితీయగాఢాయామ్—ఏవంస్థలాంతరే
షుప్రబధ్ధాంతరేషుచ సమ్యక్ప్రతిపాదితందృశ్యతే || ౩౦ || తత్రసర్వత్ర

నిత్యత్వమేవాస్యావగమ్యతే ॥ ౮౧ ॥ ద్రావిడవేదాదిభాష్యకారైః ప్రా
చీనైః శురుకేశార్యవేదాంతయోగిక్యస్థపాదసూక్ష్మజ్ఞైరపి కృష్ణగురువా
దికేశరిరమ్యజామాతృమునిప్రభృతిభిస్సర్వైరపి స్వస్వభాష్యేషు సు
ప్రతిష్ఠాపితోఽయమర్థః ॥ ౮౨ ॥ ఏవం భట్టనాథాదిదివ్యసూర్యైరై
రపి స్పష్టతరము క్తలక్షణఎవాయంపురుషార్థ స్తత్రతత్రస్వప్రబంధేషుని
రూపితః ॥ ౮౩ ॥ కింబహునాశ్రీభాష్యకారైరేవ శ్రీగీతాభాష్యే కైవ
ల్యపురుషార్థోనిత్యఎవేతిమందమతీనామపిసుజ్ఞానస్సృటతరమేవనిరూపిత
ఇతి నప్రమాణాంతరగవేషణమపేక్షితమాస్తికానామ్ ॥ ౮౪ ॥ ఎతేచ
గ్రంథాయథావసరముపరిష్టాదుదాహరిష్యంతే ॥ ౮౫ ॥ అత్ర ద్రావిడ
వేదతద్భాష్యాదిగ్రంథాశ్చస్త్రీణానంస్మృతగ్రంథే సాజాత్యేనానురూపః
టనాసిద్ధ్యర్థ మపరిచితద్రావిడవేదానామపి ప్రతిపత్త్యాణాంసుఖప్రతి
పత్త్యర్థంచ ప్రాయశస్యంస్మృతవాణ్యప్రతిసంస్కృత్యైవప్రాదాహరి
ష్యంతే ॥ ౮౬ ॥ యర్హునః—సర్వేచ్యవనధర్మాణ్యితి మోక్షధర్మచనశ
కలమేవ సమస్తతక్షణాహృత్య సర్వమపిశాస్త్రంవ్యాకులయంత్యేతేస్వ
తంత్రాః ॥ ౮౭ ॥ తదేవతావత్ప్రభుమం విచార్యతే ॥ ౮౮ ॥ తత్తుపరస్స
హసాన్యథాసిద్ధిసంవలితం నకథంచిదసికైవల్యస్యానిత్యతాసాధకంభవి
తుమహాతి ॥ ౮౯ ॥ అథాత్రోప్రభుమం పాఠవిస్లవతన్మూలకనిరూపక
కృతయోజనాభేదాదిప్రదర్శనార్థందర్శితమోక్షధర్మవచనపూర్వోత్త
రసందర్భపాఠభేదాదికం లిఖ్యతే ॥ ౯౦ ॥ ఏతద్వచనఘటితంహి ప్రకర
ణం భారతేశాన్తిపర్వణి ద్విచత్వారింశదధికతీరతతమ శ్రీనారా
యణీయోపాఖ్యానేఽష్టమేచాధ్యాయే — చతుర్విధామమజనా భక్తా
ఏవహిమేశుతాః । తేషామేకానినశ్శ్రేష్ఠాయేచైవానన్యదేవతాః॥
అహమేవగతిస్తేషాం నిరాశీకర్తకారిణామ్ । యతుశిష్టాస్త్రీయో
భక్తాః ఫలకామాహితేమతాః ॥ సర్వేచ్యవనధర్మాస్తైప్రతిబుద్ధస్త్రై
ష్ఠభాక్ ॥ బ్రహ్మణంశీతికణ్ఠంచ యాశ్చన్యాదేవతాస్సమృతాః ॥ సంబుద్ధచ
ర్యాస్సేవనౌ మామైవైష్యన్తియత్పరమ్ ॥ భక్తంప్రతివిశేషస్తపమహ

ధా=నుకీర్తితః॥ ఇత్యేతాదృశపూర్వోత్తరసన్దర్భశాల్యద్యతనోశేష
 దృశ్యతే ॥ ౯౦ ॥ అత్ర—యేచైవానన్యదేవతాఇతిస్థాన—తేచైవానన్య
 దేవతాఇతిపాతాస్తరమ్ ॥ ౧ ॥ ఏవం—చతుర్విధాభివ్యక్తానస్తరం—
 ఆలోచిజ్ఞాసురధాన్వీజ్ఞానీచేతి పృథక్పృథగిత్యర్థమధికంకన్వచిదుపల
 భ్యతే ॥ ౨ ॥ ఏవం—సర్వేచ్యవనధక్తాస్తేప్రతిబుద్ధస్తుశ్రేష్ఠభాగిత్యన్యస్థా
 న—సర్వేచ్యవనధర్మాణఃప్రతిబుద్ధస్తుమాక్షభాగి—సంబుద్ధచర్యాస్సేవ
 స్తథిత్యర్థమస్థాన—ప్రతిబుద్ధానసేవనైయన్తృప్తిరిమితంఫలమితిచపా
 తః నైశ్చిదుదాహృతాకన్వచిదుపలభ్యతే ॥ ౩ ॥ ఇత్యేవంతావదిహపా
 తభేదఉపలభ్యతే తత్తద్గ్రీష్ణాదాహృతః ॥ ౯౨ ॥ ఇథం పాతభేద
 తేననశితమోక్షధర్మచనజాతస్య—చతుర్విధాభజనైమామిత్యా
 ది గీతానప్రమాధ్యాయగ్రంథసమానప్రకరణతామ్—యేత్వన్యదేవతా
 భక్తాయజనైశ్చీధ్రయాఽన్వితాః ॥ తేషామేవకానైయయజన్త్యవిధి
 పూర్వకమ్ ॥ అహంహిసవయజ్ఞానాంభోక్తాచప్రభురేవచ ॥ నతుమామభి
 జానన్తితత్తేనాతశ్చ్యవన్తితేయాన్తిదేవప్రతాదేవాపిత్యాయాన్తి
 పితృప్రతాః ॥ భూతానియాన్తిభూతేభ్యాయాన్తిమద్యాజసౌపిమామితి
 నమాధ్యాయత్రయోవింశత్లోకాది ప్రవృత్తగ్రంథసమానప్రకరణతాం
 చయథాయథమాచార్యఃపరిజగృహః ॥ ౯౩ ॥

తత్రసవమాధ్యాయసమానప్రకరణతావాదినస్తేవమన్యస్తే—
 తదేతన్మోక్షధర్మచనజాతం దేవతాస్తరభక్తభగవద్భక్తపరం సద్దశే
 తన్మాధ్యాయసమానప్రకరణమేవ ॥ ౧ ॥ యాన్తిదేవప్రతాఇతిలోకో
 క్త దేవభక్తపితృభక్తభూతభక్తభగవద్భక్తరూపాధికారిచతుష్టయపర
 తయా—చతుర్విధామమజనాఇతి చతుర్విధత్వోక్తితేనమపిసంగచ్ఛ
 తే ॥ ౨ ॥ చతుర్థాధికారిణా మేకాన్తిప్రతిబుద్ధశబ్దితానామ్—తేచైవాన
 న్యదేవతాభివ్యక్తేన—బ్రహ్మాంశితికణ్ఠంచెత్వాదిలోక—ప్రతిబుద్ధానసే
 వస్తథిత్యనేనదేవతాస్తరసేవనరాహిత్యేనేతరత్రివిధాధికారివ్యాప్తత
 తాప్రతిపాదనమపి నవమాధ్యాయసమానప్రకరణతామేవాన్యగ్రంథస్యా

వగమయతి । 3 । సప్తమాధ్యాయదశఃప్రకరణోపాత్తానాం చతుర్వి
ధానామప్యధికారిణామ్— చతుర్విధాభజస్తేమామితి భగవద్భక్తతా
యావప్రతిపాదనాత్— కేహంచిద్దేవతాస్తరభక్తతాప్రదశోనాచ్చ
నతత్సమానప్రకరణత్వమస్యసమ్భవతి । ౪ । కిం— సర్వేచ్యవనధర్మాణ్య
త్యనేన—సతుమామభిజానన్తితత్త్వేనాతశ్చ్యవన్తితత్త్వస్యప్రత్యభిజ్ఞా
పనాచ్చ సప్తమాధ్యాయసమానప్రకరణత్వ మవగమ్యతే । ౫ । సంబుద్ధ
చర్యాస్సేవస్త్యతి పాఠదశానమప్యప్రేక్షాత్తమ్భకమ్—దేవతాస్తరా
స్తర్యామితయా భగవతేపవారాధ్యత్వజ్ఞానజ్ఞానాభ్యా మపునరావృత్తి
పునరావృత్తిసమ్భవప్రతిపాదనస్య ప్రకరణస్వయాభిప్రేతత్వాత్ । ౬ ।
దశాతనవమాధ్యాయగ్రంథభాష్యమప్యత్ర ప్రత్యభిజ్ఞాపకందృశ్యతే । ౭ ।
తత్ర చతుర్వింశశ్లోకావతరణికాయామ్—అతస్త్రివిధ్యాశ్చంద్రియశరీరస్య
పరమపురుషస్యారాధనాన్యతానికర్తాణి—ఆరాధ్యశ్చసంవేతినజానన్తి—
తేచ పరిమితఫలభాగినశ్చ్యవనస్వభావాశ్చభవన్తీత్యనేన—యస్తాత్పరిమి
తంఫలమితి— సర్వేచ్యవనధర్మాణ్యతిచ మోక్షధర్మవచనైకకణ్ఠ్యమే
వాన్య భాష్యకారై భాషితమిత్యవగమ్యతే । ౮ । ఏవం—యాన్తిదే
వప్రతాగ్త్యాది పశ్యుమింశశ్లోకావతారికాయామపి—అహేమామహది
దంవైచిత్స్యి—యదెకస్మిన్నేవకర్మణి వత్తమానాస్సంకల్పమాత్రభే
దేన కేచిదత్యల్పఫలభాగినశ్చ్యవనస్వభావాశ్చభవన్తి— కేచనానవధి
కాతిశయానన్ద పరమపురుషప్రాప్తిరూపఫలభాగినోఽపునరావతీనశ్చ
భవన్తీత్యాహేత్యనేన—తద్వాక్యానే—యేతుతైరెవయజ్ఞైర్దేవ పితృ
భూతశరీరకం పరమాత్మానంభగవన్తం వాసుదేవంయజామహాగ్నిమాం
యజస్తే—తేమద్యాజినోమామేవయాన్తీత్యనేనచ— సమ్బుద్ధచర్యాస్సే
వస్తో మామేవైష్యన్తియత్పరిమితిపాఠభేదస్య— చ్యవనధర్మాణ్యత్యస్య
చ ప్రత్యభిజ్ఞాపనం సమ్యక్కృతమవగమ్యతే । ౯ । ఏవం—చతుర్విధామ
మజనా భక్తావహితేశ్రుతాగ్త్యత్ర—తేభక్తావహితేశ్రుతాగ్తి కథంచి
ద్భక్తత్వసమర్థన వాగ్ధన్యైరస్యపర్యాలోచనేపి—తేపిమామేవకాన్తే

య యజన్త్యవిధిపూర్వకమితి నవమాధ్యాయస్థాయాః—దేవతా స్తరభక్తానాం భగవద్భక్తత్వసమర్థనకైలాప్యవ ప్రత్యభిజ్ఞానాయ తే ౧౦౧ తస్మాద్దిదమోక్షధర్మవచనజాతం భగవద్భక్తానామేవాపునరావృత్తిలక్షణమోక్షస్సమ్యవతి—దేవతా స్తరభక్తానాంతు సుదూరమపిగత్వా పునరావృత్తిలక్షణం చ్యవనధర్మత్వమవజన్నీయమేవేత్యేతదథా ప్రతిపాదనపరం నవమాధ్యాయసమానప్రకరణమేవ—నతుభక్తావా స్తరవిభాగవరేణ—చతుర్విధాభజస్తేమామిత్యాదినస్తమాధ్యాయగ్రహేనసమానప్రకరణమితి సిద్ధ్యతీతి ॥ ౯౮ ॥ ఈదృశనిర్వాహక్రమశ్చ—శ్రీమత్పుష్పపాదసూరితనయేన జ్ఞానాధిరాజసూరిణా రహస్యత్రయార్థకారికాఖ్యైగ్రంథే చరమశ్లోకప్రకరణానై—చతుర్విధామమజనా ఇత్యేతదపిసంగతమ్ | దేవతాపితృభూతానా మృమభక్తాశ్చయేజనాః || తేషామ్మద్యాజినశ్చైష్టా స్త్రయోష్యన్త్యేన్యదేవతాః || అతశ్చైవనధర్మాణ ఇతితస్మాథావణానాదిత్యభిహితః ॥ ౯౯ ॥ రహస్యత్రయతాత్పర్యదీపికాకారై రపి మూలమన్త్రాధికారాస్తేదశితమోక్షధర్మవచనకాలముక్తాభిప్రాయకతయాపి యోజితమ్ ॥ ౯౯ ॥

అస్యవచనజాతస్య స్తమాధ్యాయసమాన ప్రకరణతావాదినస్తేవనమృత్యస్తే—చతుర్విధామమజనా ఇత్యాది మోక్షధర్మవచనజాతస్య గీతానస్తమాధ్యాయసమానప్రకరణత్వమేవయుక్తమ్—అధికారిచాతుర్విధ్యకీర్తనస్య తత్రైకవిధాధికారిశ్రేష్ఠ్యవణానస్యరథాధికారిత్రయవ్యావృత్త తాదృశకేవిధాధికారిగత భగవదేకప్రాప్యకత్వలక్షణత్రైష్ఠ్యబీజప్రదత్తనస్యచ ప్రకరణద్వయైకకణ్డ్యప్రత్యభిజ్ఞాపకత్వాత్ ౧౦౧ యాన్తిదేవప్రతాదేవానిత్యాది నవమాధ్యాయశ్లోకోక్తానాం దేవాదిభక్తానామథావృత్తుర్విధత్వేపిత్రతదకథనేన చతుర్విధత్వేతాత్పర్యవిరహాత్—తాదృశానామనేకవిధత్వసమ్భవేన చాతుర్విధ్యస్యసంభిత్యయోగాచ్చాన్యత్ర చతుర్విధత్వేన నిర్దిష్టాధికారిచతుష్టయవిషయత్వమేవా

స్య స్వారసికమ్ | ౨ | అతఏవచ—చతుర్విధామమజనా ఇత్యాద్యధా-
 నస్తరం—అతోజజ్ఞాసురధాన్ధీజ్ఞానీచెతిపుథకృష్ణగతికృచిత్యాతోపే-
 ద్యశ్యమానస్సంగతోభవతి | 3 | ఇత్థంచ—తేషాంజ్ఞానీనిత్యయుక్తఎకభ-
 క్తివిశిష్టతృణిగీతానప్రమాధ్యాయప్రకరణస్థజ్ఞానిశ్రేష్ఠ్యవరసప్రద-
 శ్లోక జ్ఞానిశ్రేష్ఠ్యహేతుతయాభిధీయమాన నిత్యయుక్తత్రైవిక-
 భక్తిత్వప్రతిఘాటిభూత మితరాధికారిణామశ్రేష్ఠ్యభీజతయాతత్రవివ-
 షీతం నిత్యయుక్తత్వాదిరాహిత్యవర్జవసన్నం చ్యవనధర్మత్వమేవేహ-
 వీతరాధికారిణామశ్రేష్ఠ్యభీజతయాభిధీయతే | ౪ | పునరావృత్తిమ-
 త్వలక్షణం చ్యవనధర్మత్వంతునేహవివక్షితమ్—తథానతిగీతాకాస్త్రై-
 జ్ఞానిజ్ఞానోపేరుభయోరపునరావృత్తిమత్వస్త్రైశ్యశ్యర్యాధిన ఎకస్యైవ
 పునరావృత్తిమత్వస్యచాభిధానేన—ఇహప్రతిబుద్ధశబ్దజ్ఞానీతరాధి-
 కారిద్యయస్య పునరావృత్తిమత్వాభిధాన పరస్పరవిరోధాపత్తే | ౫ |
 ఇదంకిలాత్రాభిప్రేతమ్—శ్రేష్ఠాధికారిణో భగవత్పరివరమప్రాప్య
 తయాతత్క్రంకర్యాచిలక్షణతదుపాసనాత్మకధర్మానుష్ఠానసహిత తత్స-
 హవాసయాప సైసహయోగస్తమధికారిణంప్రతి స్వయంపురుషార్థ-
 భూతో యావదాత్మభాష్యనువర్తతృణి సోఽధికారీనిత్యయుక్తతృణ్య-
 చ్యతే—ఇతరయోస్తువిలక్షణాచిత్తత్వప్రకృతివియుక్తాత్మస్వరూప-
 లక్షణ భగవదితరప్రాప్యతదనుభవలక్షణైశ్వర్య కైవల్యరూపపురుషా-
 థాన్తరవరతయా దశితధర్మానుష్ఠానసహితసహవాసలక్షణయోగ-
 స్య స్వాభిలషితపురుషాథాన్తరసాధనమాత్రతయైవాపేక్షితత్వేన నదీ-
 తరణానస్తరం స్థవపరిత్యాగవత్స్వాభిలషితప్రాప్త్యనస్తరం ప్రహ-
 ణాదేవతాదృశధర్మోనివర్తతృణి చ్యవనధర్మత్వం నిత్యయుక్తత్వప్రతి-
 ఘాటిభూతంతయో రభిధీయతృణి | ౬ | తథాచ—చ్యవనధర్మాణ్యత్యనేన
 —చ్యవనః—కాలవిశేషేనివతేనశీలః—ధర్మః—అపేక్షితశ్రేయస్సాధ-
 నభూతః క్రంకర్యాదిరూపాపాసనలక్షణ స్సాన్నిమిప్రీతిహేతువ్యాపారః—

యేషాం తేచ్యవనధర్మాణ్యత్యర్థకేన సేవ్యసేవకభావలక్షణధర్మనివృత్తి
 రూపోనిత్యయోగాభావఎవేహాభిధీయతఇతి నాత్రకైవల్యాధిః పున
 రావృత్తిప్రతిపాదనగన్థః ౧౭ అతఎవ చాత్రచ్యవనధర్మాణ్యతి ధర్మపద
 ప్రయోగసాధ్యత్వమ్—అన్యథా—నతుమామభిజానన్తి తేన్తేనాతశ్చ్యవ
 న్తిత ఇత్యత్రేవ చ్యవనశబ్దమాత్రేనైవ పునరావృత్తిలాభేన ధర్మశబ్ద
 వైయర్థ్యాత్ ౧౮ జ్ఞానిన స్తదితరయోశ్చ ప్రధానతమపరస్పరవ్యావతః
 కధర్మతయా గీతాశాస్త్రే బహుషుస్థలేష్వసక్యదభిధీయమానం నిత్య
 యుక్తత్వతద్రాహిత్యరూపం పరస్పరవైలక్షణ్యమిహాప్యవశ్యమభిధాత
 వ్యమేవేతి తదభిధానమేవ్రాచితమ్ ౧౯ గీతాస ప్రమాధ్యాయస్థ దశై
 తప్రకరణగతస్య—తేషాంజ్ఞానీనిత్యయుక్తవకభక్తిర్విశిష్టతత్త్వాది సప్ర
 దశశ్లోకస్యభాష్య భాష్యకారైః—తేషాంజ్ఞానీవిశిష్టతే—కుతః—నిత్య
 యుక్తవకభక్తిరితిచ—తస్యహి మదేకప్రాప్యస్య మయాయోగోనిత్యః
 —ఇతరయోస్తు యావత్సాన్నిభిలషితప్రాప్తిమయాయోగః—తథా—
 జ్ఞానినామయ్యేకస్మిన్నైవభక్తిః—ఇతరయోస్తు సాన్నిభిలషితే తత్సాధన
 త్వేనమయిచ—అతస్సఎవవిశిష్టతత్త్వతి భాషమాజ్ఞైస్తదిదంసర్వంవైల
 షణ్యం స్వప్రమేవనిరూపితమ్ ౧౦౧ అత్రాభిధీయమానాయోగస్సేవ్యసే
 వకభావేనసహవతఃనలక్షణో గుణానుభవకైంకర్యరూపధర్మఎవపర్యవ
 స్యతి—పరమాత్మనావిభుత్వేన యథాకథంచిత్సంయోగాచిలక్షణస్య
 తదీయాన్యాదృశయోగస్య వ్యావతఃకత్వకాదాచిత్ర—త్వాద్యయోగా
 త్ ౧౦౧ అతఎవ—సతతంకీర్తయంతోమాం యతస్తత్సద్బుధప్రతాః ౧
 మస్యేస్తత్సమాంభక్త్యా నిత్యయుక్తాడపానతత్త్వతి గీతానవమాధ్యాయచ
 తుదశశ్లోకభాష్య—నిత్యయుక్తాః—నిత్యయోగంకాంక్షమాణాః—ఆ
 త్మాస్తంమద్దాస్యవ్యవసాయినఇతి వ్యాకుర్వాణైభాష్యకారై రేవభా
 షితం—నిత్యయుక్తశబ్దార్థఃఘటకయోగస్య యావదాత్మభావినిత్యకైం
 కర్యపర్యవసన్న తస్మాకోక్తపరిచర్యాయుక్తసతతసహవాసరూపత్వమ్ ౧
 ౦౨ యేతుసర్వాణిశర్వాణి మయిసన్నస్యమత్పరాః ౧౧ న్యేనైవయో

గౌన మాంధ్యాయ స్తఉపాసతఇతి ద్వాదశాధ్యాయషష్ఠశ్లోకభాష్యేపి—
 మత్పరాః—మదేకప్రాప్యః—అనన్యేనేవయోగేన—అనన్యప్రయోజనే
 నయోగేన—మాంధ్యాయ స్తఉపాసతే—ధ్యానాచనప్రణామస్తుతికీ
 తనాదీని స్వయమేవాత్యర్థప్రియాణి ప్రాప్యసమానికుర్వంతౌ మా
 ముపాసతఇత్యర్థఇతి యోగశబ్దో గుణానుభవకైంకర్యలక్షణధర్మరో
 వ్యాఖ్యాతః | ౧౩ | తథాచ—సేవ్యసేవకభావలక్షణోయోధర్మస్సాధనాను
 ప్థానదశాయాంస్వస్వప్రాప్యప్రాప్తిసాధనత్వేన త్రయాణామధికారిణాం
 సాధారణోఽపేక్షితః—సధర్మజ్ఞానినః ప్రాపకరూపః ప్రాప్యరూపశ్చే
 త్యత స్వయమేవాయంపురుషార్థభూతస్సక్ ప్రాప్యదశాయామపి
 యావదాత్మభావీజ్ఞానినానచ్యవతే—అన్యయో స్వయమైశ్వర్యకై వల్య
 పురుషార్థయో స్వయంసాధనమాత్రభూతస్సక్ సాధ్యనిష్పత్తౌ చ్యవ
 తఇత్యయమంకోఽత్రాభిధీయతే—సర్వేష్యవనధర్మాణ్యత్యకేనేతి, నా
 త్రకశ్చిద్విరోధః | ౧౪ | ఏషధర్మజ్ఞానినః ప్రాపకరూపః ప్రాప్యరూప
 శ్చేతీదృశంవేచిత్ర్యం గీతాశాస్త్రేఽసకృదుచ్యతే | ౧౫ | యథోక్తం న
 వమాంధ్యాయద్వితీయశ్లోకే—ప్రత్యక్షావగమంధర్మ్యం సుసుఖంకర్తృమ
 వ్యయమితి—ద్వాదశాధ్యాయాస్త్యశ్లోకే—యేతుధర్మ్యామృతమిదం
 యథోక్తంవయస్సపాసతఇతి | ౧౬ | ఏవమన్యత్రాపి నిత్యయక్తాదిశబ్దై
 రిదమేవాభిహితంద్రష్టవ్యమ్ | ౧౭ | దశేతనవమాంధ్యాయద్వితీయశ్లోక
 భాష్యే—ధర్మ్యం—ధర్మాదనపేతం—ధర్మత్వంహినిశ్చేయససాధన
 త్వం—స్వరూపేణైవాత్యర్థప్రియత్వేన తదాసీమేన మద్దశనాపాదన
 తయాచ స్వయంనిశ్చేయసరూపమపి నిరతిశయనిశ్చేయసరూపాత్య
 న్నికమత్ప్రిసాధనమిత్యర్థఇతి — దశేతవాదశాధ్యాయాన్నిమ
 శ్లోకభాష్యే—ధర్మ్యంచామృతంచేతిధర్మ్యామృతం—యేతుప్రాప్యస
 మంప్రాపకంభక్తియోగంయథోక్తం — మయ్యావేశ్యమనౌయేమామి
 త్యాద్యుక్తేన ప్రకారేణోపాసతే—తేభక్తాలతితరామృమప్రియాణిచ

భాషమాణై భాష్యకారైరపీదృశంవైచిత్ర్యం నృపటమేవ్యాఖ్యాతమ్ । ౧౮ । తస్మాదిహేవాచ్యమానం చ్యవనధర్మత్వం నపునరావృత్తి మత్వరూపమ్—అపితుయథోక్తరూపమేవేతిసమ్యగవధార్యతామ్ । ౧౯ । అహమేవగతిస్తేషాం నిరాశీకర్తకారిహమ్|యెతుశిష్టాస్త్రయోభక్తాః ఫలకామాహితేమతాః॥సర్వేచ్యవనధర్మాణః॥ ఇత్యత్రేనవచన —అహమేవగతిత్యాద్యధేనై కాన్తినాం భగవదితరఫలాన్తరాభినన్ధిరహితకర్మకారిత్వపూర్వకంభగవదేకప్రాప్యత్వమభిధాయ-హి-యస్మాత్-తే-ఫలకామూః—భగవదితరస్వస్వాభిమతఫలాన్తరకామూః-మతాః-తత్సవ హేతోః-తేనర్వే-చ్యవనధర్మాణఇత్యుక్త్యా దశితగీతాభాష్యోక్తవార్ధ శ్చ్యవనధర్మత్వరూప స్పష్టముచ్యతేఇత్యవగమ్యతే । ౨౦ । అత్ర-అహమేవగతిస్తేషామితిభగవదేకప్రాప్యత్వం జ్ఞానినామభిధాయ తత్ప్రతికోటితయా౨న్యేషామభిధీయమానమిదంఫలకామత్వం భగవత్ప్రాప్తి తరప్రయోజనవిశేషకామత్వరూపమేవ— తన్నిమి త్తీకృత్యాభిధీయమానమిదంచ్యవనధర్మత్వం దశితతనిత్యయుక్తత్వాభావరూపమేవేతిహి స్పష్టమేవ్రాపలభ్యతే—చ్యవనధర్మత్వస్య పునరావృత్తిమత్వరూపత్వే ఫలాన్తరకామతాయాస్తద్ధేతుత్వానమ్భవాత్—భగవదుపాసనాది లక్షణవ్యరూపానుగుణధర్మవిశేషచ్యుతిరూపత్వేచ ఫలదశాయా ముపాయానువృత్త్యనావశ్యకత్వేన ఫలాన్తరప్రాప్తిదశాయాం తదుపాయ మాత్రతయా౨భిమత భగవత్సేవనలక్షణధర్మనివృత్త్యవశ్యంభావేన ఫలాన్తరకామతాయాస్తద్ధేతుత్వనమ్భవాచ్చ । ౨౧ । నచ—సర్వేచ్యవనధర్మాణః ప్రతిబుద్ధస్తుమోక్షభాగితి ప్రతిబుద్ధాధికారిణో౨పునరావృత్తి లక్షణమోక్షరూపఫలాభిధానదశనేన తత్ప్రతికోటితయా ప్రతిబుద్ధే తరాధికారిత్రయస్యాభిధీయమానమిదం చ్యవనధర్మత్వం పునరావృత్తి మత్వరూపం క్షిప్యాదితివాచ్యమ్—సర్వేచ్యవనధర్మాస్తై ప్రతిబుద్ధస్తుశ్చేషభాగిత్యేవసారదశనేనాత్— తత్పారద — తేషామేకానినశ్చే

ప్రా ఇత్యుపక్రాంత్యేష్టస్యైవ— శ్రేష్ఠభాగిత్యనేనౌపసంహారదశే-
 నేన భగవత్ప్రీతిలక్షణస్వరూపానుగుణపరమపురుషార్థస్యైవ శ్రేష్ఠ
 ఫలరూపతయా తద్భావంప్రతిబుద్ధానాం నిరుక్తధర్మవిశ్లేషప్రచ్యుతివి-
 రహితత్వప్రతిరోధితయా ప్రతిబుద్ధేతరేషాం నిరుక్తధర్మవిశేషప్రచ్యు-
 తిమత్వరూప చ్యవనధర్మత్వస్యైవభిధానాచిత్యేన దశితశజ్ఞాన-
 వకాశాత్—సమానప్రకరణదశిత గీతాగ్రన్థానుగుణ్యేన దశితపాఠ-
 న్యైవప్రామాణికత్వాచ్చ ॥౨౨॥ ఇదమత్రావధేయమ్— సమానప్రక-
 రణదశితగీతాగ్రన్థే చతుర్విధాధికారిమధ్యే జ్ఞానిశబ్దనిర్దిష్టాధికారి-
 ణః— తేషాంజ్ఞానీనిత్యయుక్తఏకభక్తిర్విశేష్యత ఇత్యాదినాల్లోకత్రయేణ
 నిత్యయుక్తత్వైకభక్తిత్వ భగవదేకానుత్తమగతికల్పపరమప్రాప్త్యప్రా-
 పకాది సర్వప్రకారవాసుదేవప్రసన్నత్వాది రధికార్యస్వరేభ్య శ్చే-
 వ్యత్వదుర్లభత్వాదికముక్తమ్—౧—ప్రత్యుత తత్రజ్ఞానుశబ్దనిర్దిష్టా
 ధికారిణోఽపునరావృత్తిలక్షణ ప్రకృతివియుక్తాత్మస్వరూపప్రాప్తిరూ-
 పమోక్షఃఫలముచ్యతేస్వప్తమ్—౨— అపునరావృత్తిశ్చజ్ఞానిజ్ఞానోర్విరు-
 భయో స్తుల్యరూపే వప్రతిపాద్యతే—౩— అనయోర్వైవమ్యంతు-
 న్యస్వప్రాప్త్యభూతపరమాత్మ ప్రత్యగాత్మనౌ సుమేరుసంహాపనమా-
 ప్రాంశుఖద్యోతాదివ త్వప్రతిస్పిద్ధాతిమాత్రోత్కమాపకషణలక్షణతా-
 రతమ్యమాత్రనిబద్ధనమిత్యపి స్ఫుటముచ్యతే—౪— అచిరాదిగతిశ్చే-
 భయో సాధారణీప్రతిపాద్యతే—౫—నచమోక్షభిన్నపురుషార్థస్య సా-
 గతిఃకవచిదుచ్యతే—౬— నచమోక్షోఽప్యనిత్యః—౭—ఏవం సమాన-
 ప్రకరణ మహతాగ్రన్థేనవిశదతమం దశితాధికారిచతుష్టయ స్వయా-
 వఫలగత్యాద్యభిధానేన తద్విరోధేనేహ—నర్వేచ్యవనధర్మాణః ప్రతిబు-
 ద్ధస్తుమోక్షభాగితిపాఠః ప్రామాదికః ప్రక్షిప్తోవేతి సంభావనీయోవతః-
 తే—౮—నచాసాపాఠోఽద్యతనకోశేష క్వచిదపిదృశ్యతే—౯—దృశ్యతే-
 చ—నర్వేచ్యవనధర్మాస్తే ప్రతిబుద్ధస్తుశ్రేష్ఠభాగిత్యేన సర్వతపాఠః—
 ౧౦—అనుగుణ్యాపాఠో గీతాసమానప్రకరణగ్రన్థస్య స్వీయ

పూర్వోత్తరసప్తభాగస్యచ—౧౧—అస్యచాయమథః — ప్రతిబుద్ధేత
 రాధికారిత్రయప్రాప్య ప్రకృతితత్త్వప్రత్యగాత్మతత్త్వయాపపురుషా
 భేద్యః పరమాత్మతత్త్వరూపశ్రేష్ఠపురుషార్థభావప్రతిబుద్ధః—అతో
 ఒస్యాధికార్యత్వరేభ్యస్త్రేష్ఠ్యంపూర్వోక్తమతి—౧౨—తదిదంప్ర
 తిబుద్ధాధికారిపురుషాథేష్ఠ్యం గీతాశాస్త్రేష్వప్తమాధ్యామై ప
 జ్ఞాదశక్లోకప్రభృతి ద్వావింశశ్లోకపర్యంతగ్రంథే తత్తదధికారిప్రాప్యవస్తు
 వినాశిత్యావినాశితోవృత్త-పాపకమప్రతిపాదనపరప్రథమతపశ్యన్యా
 ధికైవల్యాధికప్రాప్యవస్తు తదుత్కమాపకమతారతమ్యాభిధానా
 నస్తరం జ్ఞానిప్రాప్యస్య సర్వోత్కృష్టపురుషార్థరూపతాప్రతిపాదనపరే
 ణ—పురుషస్సపరఃపార్థక్త్యానభ్యస్తవినన్యయేత్యాది ద్వావింశశ్లోకే
 న స్పష్టముచ్యతే—౧౩—అతపశ్చాత్తం తచ్చోకావతరణికాభాష్యే
 —జ్ఞానినఃప్రాప్యంతు తస్మాదత్యంతవిభక్తమిత్యాహేతి కైవల్యాధిక
 భగవత్ప్రాప్త్యధికనోః ప్రాప్యతారతమ్యమాత్రం—౧౪—ఉక్తంచ
 తమత్తరశ్లోకావతరణికాభాష్యే — అథాత్మయాథాత్మ్యవిదః పరమ
 పురుషనిష్ఠస్యచ సాధారణీమచిరాదికాంగతిమాహ — ద్వయోరప్య
 చిరాదికాగతిశ్చిత్రాశుతా—సాచాపునరావృత్తిలక్షణే త్వనయోరు
 భయోరప్యవిశేషేణాచిరాదిగతిమత్త్వ మపునరావృత్తిమత్త్వంచ
 —౧౫—ఏవంసతి కథమిహ ప్రతిబుద్ధేతరేషాం సర్వేషామవిశేషేణ
 పునరావృత్తిమత్త్వమభిధీయేత—౧౬—తస్మాత్— సర్వేచ్యవనధర్మా
 సై ప్రతిబుద్ధస్తుశ్రేష్ఠభాగిత్యేవపాతస్యాద్యతనోశేషు సర్వత్ర దృశ్య
 మానత్యా తస్యైవచ ప్రమాణాస్తరసమాసప్రకరణ స్వప్రకరణపూ
 ర్వోత్తరసందర్భాదీనా మనుగుణత్వాచ్చాన్యాదృశఃపాఠః ప్రామాదికః
 ప్రక్షిప్తోవేతిసమ్భావ్యతే —౧౭— తతోనతేనకైవల్యాధినః పునరావృ
 త్తిమత్త్వశంకాపినుకరేతి । ౧౩ । అస్తువా కథంచిదయమపిపాఠః ప్రా
 మాణికః । ౧౪ । తథాపి-శబ్దస్యస్వప్రతిపాద్యముఖ్యతమార్థపవ ప్రథ
 మంప్రవృత్తేరత్రత్య మోక్షశబ్దస్య భగవత్ప్రాప్తిలక్షణముఖ్యమోక్షప

రతయాత్రాతనిరు క్తధర్మ విశేషప్రచ్యుతివిర హేణతదుపాదానముఖనయ
 ణోక్తరీతే నప్రతిబుద్ధస్య త్రేవ్యమిహాభిధిత్తితమితిప్రమాణాన్తర
 సమానప్రకరణాది విరుద్ధార్థ పరతాన్యప్రకరణస్య కేనచిత్సువచా
 ౨౫। ఇదంపునరత్రబోధన్యమ్— మోక్షశబ్దోహిప్రతిబుద్ధకనివృత్తిమాత్ర
 పరః—౧—నత్వపునరావృత్తిపరః—౨—మోక్షశబ్దేన ప్రతిబుద్ధస్యాపునరా
 వృత్తిమత్తేవసాక్షాత్ప్రతిపాద్యమాననత్యేవచ—చ్యవనధర్మాణ ఇత్యనే
 న తత్ప్రతికోటితయాప్రతిబుద్ధేతరేషాం పునరావృత్తిమత్తస్య స్వరసతః
 ప్రతితంస్యాత్—౩—నచేహతదస్తి—ర—పరంతు— మోక్షసతి పున
 రావృత్తిరాహిత్యస్య వస్తుతోవిద్యమానతయా మోక్షశబ్దేనపరంపర
 యా తత్ప్రతిపాదనసిద్ధిమభిప్రేత్య తత్ప్రతికోటితయా — చ్యవనధర్మాణ
 ఇత్యనేనపునరావృత్తిప్రతిపాద్యత ఇతి నత్తన్యమ్—౪— తథానతి—పర
 మమోక్షే నిరుక్తధర్మ విశేషప్రచ్యుతిరాహిత్యస్యాపి వస్తుతోవిద్య
 మానతయా మోక్షశబ్దేనపరంపరయా తత్ప్రతిపాదనసిద్ధిమేవాభిప్రేత్య
 తత్ప్రతికోటితయా ప్రతిబుద్ధేతరేషాం నిరుక్తధర్మ విశేషప్రచ్యుతిమ
 త్తస్యమేవ ప్రమాణాన్తరాద్యానుగుణ్యేన స్వరసతఃప్రతిపాదయితుంశ
 క్యమ్—౫— మోక్షశబ్దస్యచ భగవత్ప్రీతిక్షణముఖ్యమోక్షఏవప్ర
 థమతరం ప్రవృత్తిరుక్తా—ప్రాధాన్యాలితయాత్ — సావిద్యాయావి
 ముక్తయ ఇతి విద్యాశబ్దస్యప్రాధాన్యాలితయేన మోక్షవిద్యాపరతయా
 ప్రవృత్తిన్యాయాత్— ఏతేవైనిరయాస్తాతస్థానస్య పరమాత్మన ఇత్య
 క్తన్యాయేన తత్త్వజ్ఞానాంతద్వైష్ట్యాన్యస్య మోక్షశబ్దేనవ్యపదేశాన
 హాత్వాత్—క్షేవల్యహేతుభగవత్సంకల్పస్యాపి భగవత్ప్రీతివిశేష
 ప్రతిబుద్ధకత్వావిశేషేణ—ముక్తిమోక్షోమహానంద ఇత్యాది కోశసి
 ధ్ధరూఢిశక్యతావచ్చేదకప్రాసేనచ మోక్షశబ్దస్యాస్మిన్నైవార్థే ప్రవృత్తి
 నిమిత్తపౌష్యుల్యసద్భావాచ్చ—౬—అతః— ప్రతిబుద్ధస్తుమోక్షభా
 గితి ప్రతిబుద్ధస్యకైవల్యాభిసూపివ్యావృత్తతయా నిర్దేశశఉపపద్యత
 ఇతి॥౨౬॥ తెచ్చెవానన్యదేవతాఇతి—ప్రతిబుద్ధాననేవ న్నఇతిచ ప్రతిబు

ద్ధానాం దేవతా స్తరసేవనరాహిత్యేనతరవ్యావృత్తతయాఽభిధానంతు
 — ఇతరేషాం భగవద్భక్తానామప్యత్ర వివక్షితాధికారిణాం పరిమిత
 ఫలా స్తరసంగిత్వనిబద్ధసం కించిద్దేవతా స్తరసేవనమవజన్వీయమ్— కా
 త్యేన్యైవ పరిమితఫలత్వాగినాం ప్రతిబుద్ధానామేవ తన్నాస్తీత్యభి
 ప్రాయశః॥౨౭॥ ఏతద్వచనప్రామాణ్యాదేవచ పరిమితఫలస్య దేవతా
 స్తరసేవననియతత్వమభ్యుపగమ్యతే ॥౨౮॥ అతపశ్చాక్షం వేదాంతాచా
 ర్యైరపి శ్రీపాశ్చురాత్రరక్షాయాం తృతీయాధికారే పరమైకాన్తిపద
 వ్యాఖ్యానావసరే—ఏవంపరిమితవిషయత్వాగినాం పరిమితదేవతా స్తర
 త్యాగోనియతోభవతి — కాంక్షంతఃకర్మణాంసిద్ధిం యజస్తద్భూదేవ
 తాః॥క్షిప్రంహిమానుషేలోకే సిద్ధిభవతికర్మజా॥బ్రహ్మాంశితకణ్ఠంచ
 యాశ్చన్యాదేవతా స్సృతాః॥ప్రతిబుద్ధానసేవనై యస్మాత్పరిమితం
 ఫలమితి పరిమితఫలసంగతదభావాభ్యాం దేవతా స్తరసమ్బద్ధాసమ్బద్ధప్ర
 తిపాదనాదితి॥౨౯॥ వస్తుతస్తు—తేచైవానన్యదేవతాఇత్యనేన ప్రతిబుద్ధా
 నాం తత్ప్రకరణవివక్షితాధికార్యవ్రతేభ్యో దేవతా స్తరసేవనరాహిత్యే
 న వ్యావృత్తతానవివక్షితా—అపితు—భగవదనన్యప్రాప్యత్యేనైవ—అ
 హమేవగతిస్తేషాం నిరాశీకర్మకారిణామిత్యత్రరేణాధేన—అనన్యదే
 వతాఇత్యస్యానన్యప్రాప్యవిషయతయాఽనుపదమేవవివృతత్వాత్ — అ
 న్యాస్వప్రాప్యాదన్యా—దేవతా—ప్రాపకతయాస్వోపాస్యాదేవతా—యే
 షాంతేఽన్యదేవతాః — తేనభవస్తీత్యనన్యదేవతాఇతి పున్రుత్త్యా—అన
 న్యా—స్వప్రాప్యాదభిన్నా—దేవతా — ప్రాపకతయాస్వోపాస్యాదేవతా
 యేషాంతే—అనన్యదేవతాఇతిపున్రుత్త్యావా భగవదనన్యప్రాప్యత్వస్య క
 బ్ధైనైవస్వరసతోలాభాత్—భగవత్తముపాస్య తేనవిలక్షణాచిత్తత్వప్ర
 కృతివియుక్తప్రత్యేగాత్మతత్త్వరూపప్రాప్యాస్తరసాధనపరైరైశ్వర్యా
 ర్థకైవల్యాధివ్యావర్తకతాయా భగవదనన్యప్రాప్యత్వస్యావ్యాహతత్వా
 చ్చ॥౩౦॥ బ్రహ్మాంశితకణ్ఠంచేత్యాదిశ్లోక — ప్రతిబుద్ధానసేవనైత్యభి
 ధానంతు నప్రతిబుద్ధానాం దేవతా స్తరసేవనరాహిత్యేన తత్రవివక్షితా

ధికార్యస్తరవ్యావృత్తిప్రదశఃనాభిప్రాయకమ్—అపితు — నిత్యనైమి
త్తికేషుకర్మసు తేషామపిదేవతాస్తరసేవనస్య ప్రసక్తత్వేన భగవదేక
ప్రాప్యతాంతేషాంతాద్యశదేవతాస్తరస్య తత్సేవనరూపధర్మస్యచ ప్రా
పకణోటిమాత్రనివిష్పతయా ప్రాప్యదశాయా మనువృత్తివిరహేణాన్య
దేవతత్వోచ్యవనధర్మత్వంచావజన్వీయమిత్యాశంకాయాః— బ్రహ్మ
ణంశీతికణ్ఠంచత్యాదినా — భక్తంప్రతివిశేషస్తవపాథానుకీర్తితఇ
త్యస్తేనగ్రస్థేన—నిత్యనైమిత్తికేష్వపికర్మసు ప్రతిబుద్ధానాం పరిమితఫల
హేతుదేవతాస్తరసేవనం నాస్యైవ—తత్రాపి తత్తదస్తర్యామిణఃపర
మాత్మనవివక్షైస్తైశ్చజ్ఞైర్వివక్షితస్య తేషామారాధ్యత్వాత్ — నచాయం
ప్రతిబుద్ధానామేవవిశేషః—అపితు దేవతాస్తరభక్తభ్యోవ్యావృత్తేకృ
త్సప్తేనైవ భగవద్భక్తస్వాయంవిశేషః— ఇత్యేవంపరిహారమాత్రతా
త్పర్యకమేవ—సమ్బుద్ధచర్యాస్తేవస్తగిత్యాదితత్రత్యసాతాస్తరేణ—నతు
మామభిజానన్తితత్త్వేనాతశ్చస్యన్తితత్త్వేనసగీతావచనేనచైకాధ్యాయ
త్ 131 సంబుద్ధచర్యాస్తేవస్తగిత్యాదేశ్చాయమర్థః—సమ్బుద్ధచర్యాః —
సర్వాస్తరాత్మభూతపరమాత్మ యాథాత్మ్యజ్ఞానగర్భకర్మయోగని
ష్ఠాఃప్రతిబుద్ధాః—బ్రహ్మదీన్ — తదస్తర్యామిణంపరమాత్మానమేవసా
క్షాదారాధ్యమనుసన్ధాయ— బ్రహ్మకణంబ్రహ్మహవి బ్రహ్మకౌ
బ్రహ్మణాహుతమ్|బ్రహ్మేవతేనగస్తవ్యం బ్రహ్మకర్మసమాధినీతి గీ
తాచతుర్థాధ్యాయచతుర్వింశశ్లోకోక్తస్వాయేన సాక్షాదారాధ్యాది
భూతంపరమాత్మానంప్రతి వీతాదిమాత్రస్థానీయతయాసేవమానాః|సర్వ
స్మాత్పరంయత్ 1 తత్ — పరబ్రహ్మభూతంమామేవైవ్యస్తీతి 132 ఇత్థం
చ చతుర్థామప్యధికారిణాం భగవదేకభక్తత్వేనసూతిః 133 తథా
చ—మోక్షధర్మప్రకరణేపి— అతోజ్ఞానసూరధాన్ధోజ్ఞానీచేతి పృథ
క్పృథగిత్యర్థస్యాపి క్వచిత్పాఠదశనాదనైఃప్రత్యభిజ్ఞాపకైః ప్రక
రణద్వయైకకణ్ఠ్యోవగమాచ్చ దశితమోక్షధర్మవచనజాతం దశితగీ
తానస్తమాధ్యాయవచన సమానప్రకరణమేవాభ్యుపగన్తంయ క్తమితి

॥౯౭॥ అయం సప్తవతితమవాక్యోక్తయోజనాభేదకల్పః - అధికారి
 ణాంచతుర్వ్యధత్వకీర్తనసావరస్యం- ఆత్మోజ్జ్ఞాసురధాన్జ్ఞానీచేతి పృథ
 క్పృథగిత్యర్థస్యాపి క్వచిత్పాఠదర్శనంచోపజీవ్యప్రవృత్తః ॥౯౮॥ చ
 శిఃతాథశ్లోకసద్భావపాఠశ్చ-తత్త్వదీపే ద్వయప్రకరణే వాదికేసరి
 సామ్యజామాతృమునిభిః-తత్త్వత్రయరహస్యతృతీయప్రకరణవ్యాఖ్యా
 నే వరవరమునిభిశ్చోదాహృతోద్దేశ్యతే ॥౯౯॥ ప్రాకృతునవతితమవా
 క్యోక్తయోజనాభేదకల్పస్తు-తేచై వానన్యదేవతాఇతి వదసావరస్యం-ప్ర
 తిబుద్ధానసేవ స్తథత్వస్య ప్రతిబుద్ధానాం ప్రకరణపఠితేతరప్రతిధాధికారి
 వ్యావృత్తిప్రతిపాదకతాసావరస్యంచోప జీవ్యదశిఃతాధికార్థపాఠానాద
 రేణప్రవృత్తః॥౧౦౦॥

వయంతుమన్యామహే-దశిఃతమోక్షధర్మవచనజాతస్య దశిఃత
 గీతాసప్తమాధ్యాయవచనోక్తాధికారిచతుష్టయపషయత్వేపి - చ్యవన
 ధర్మాణిత్యస్య పునరావృత్తిమత్త్వార్థకత్వస్వీకారేపిచ స్వరసతవ
 విరోధేన సద్దర్శనిర్వాహస్సమ్భవతి-దశిఃతమోక్షధర్మవచనజాతే ద
 శిఃతగీతా సప్తమాధ్యాయప్రకరణేచ భగవద్భక్తేషేవకస్యచిదితరే
 భ్యోవ్యావృత్తే భగవద్భక్తానాం దేవతాస్తరభక్తేభ్యోవ్యావృత్తేశ్చ
 భయోరేవప్రతిపిపాదయిషితత్వేన యథాయథం తత్తదంశానాం తత్త
 ద్విషయత్వసమ్భవాత్ ॥౧॥ దశిఃతనవమాధ్యాయప్రకరణస్య దశిఃతస
 ప్తమాధ్యాయప్రకరణశేషత్వేనానయోరుభయోరేకప్రకరణత్వేన సభి
 న్నప్రకరణత్వానుసంధానంయుక్తమ్ ॥౨॥ యతస్సప్తమాధ్యాయప్రకరణ
 ప్రతిపిపాదయిషితార్థస్వేవ విశదనిరూపణపరందృశ్యతే నవమాధ్య
 యప్రకరణమ్ ॥౩॥ తథాహి-గీతాసప్తమాధ్యాయే దశిఃతప్రకరణస్య
 భగవద్భక్తేషు జ్ఞాన్యాఖ్యాధికారిణో భగవద్భక్తాస్తరదేవతాస్తరభక్త
 రూపకృత్సాధికార్యస్తరాపేక్షయాశ్రేష్ఠ్యం పరమమల్భభత్వంచ
 ప్రధానప్రతిపాద్యమ్ ॥౪॥ ఇదంజ్ఞానీతరసకలాధికారిణాం స్వరూపస్వభా

వప్రతిపాదనపూర్వకం జ్ఞాన్యపేక్షయాఽపకషా ప్రతిపాదనం జ్ఞానిదశా
 యాదు స్తరబహుతరవిరోధినివతఃనపూర్వక ప్రాప్త్యతాప్రతిపాదనం
 చాన్తరేణ ప్రతిపాదయితుంసశక్యతే । ౫ । అతస్సర్వేషాంభగవద్భక్తా
 నాం దేవతాన్తరభక్తానాంచ స్వరూపస్వభావాదివర్ణన మిహప్రస్తుత
 మేవ । ౬ । అతఏవ గీతాసప్తమాధ్యాయే - చతుర్విధాభజస్తేమామి
 త్యాదివిషయశ్లోకే చతుర్విధభగవద్భక్తాన్నిరూప్య - తేషాంజ్ఞానీత్యా
 దినస్తదశశ్లోకప్రభృతిశ్లోకత్రయేణ జ్ఞానినస్సేవితరసకలభగవద్భక్తేభ్య
 త్త్రేప్య్యంప్రతిపాద్య తత్త్రేకోనవింశశ్లోక-సమహత్మాసుదుర్లభఇతి
 తస్యదుర్లభత్వమపిప్రస్తుత్య-కామేష్టేష్టేహృతజ్ఞానాః ప్రపద్యంతే
 న్యదేవతాః-ఇత్యాదివింశశ్లోకమారభ్య-యేషాంత్యస్తగతంపాపం జ
 నానాంపుణ్యకర్మణామ్తేద్యస్త్వమోహనిర్మక్తా భజస్తేమాందృఢప్ర
 తాః॥ఇత్యుప్తాదివింశశ్లోకానైస్సగ్రంథేన - తైస్తైకాఃమైహృతజ్ఞానతయా
 తత్తత్పిద్యథేందేవతాన్తరాణ్యవప్రపద్యమానానా మనాదిపాపవాస
 నాబలమోముహ్యమానతయా భగవత్ప్రభావమజానతాంలోకానాం
 సహసాభగవద్భక్తజనాన్సుఖ్యగన్ధేవనవిద్యతే- అపిత్వనేకజన్మాజ్ఞాత
 సుకృతసంచయేనయేషీణపాపాః-తవభగవన్తంప్రపద్యన్తథాభగవద్భ
 క్తదశాయావమర్లభత్వప్రతిపాదనముఖేన జ్ఞానిదశాయాస్సుదుర్లభ
 త్వం-దేవతాన్తరభక్తానా మస్తవత్ఫలతయాఽనన్తఫలానాం భగవ
 ద్భక్తానాంతేభ్యో వ్యావృత్తత్వంచప్రతిపాద్యతే॥ తత్ర-అన్తవత్తుఫ
 లంతేషాం తద్భవేదల్పమేధసామ్ దేవాదేవయజ్ఞోయాన్తి మద్భక్తా
 యాన్తిమామపి॥ఇతిత్రయోవింశశ్లోకే దేవతాన్తరభక్తభగవద్భక్తానా
 మస్తవత్ఫలత్వానన్తఫలత్వాభ్యాంనైషమ్యముచ్యతే॥ ఏతదేవచనై
 షమ్యం-నవమాధ్యాయే-త్రేవిద్యామాంసోమపాఃపూతపాపాః । ఇ
 త్యాదివింశశ్లోకప్రభృతినా-యాన్తిదేవప్రతాదేవా ॥ ఇత్యాదిపంచ
 వింశశ్లోకానైస్సగ్రంథేన విశదతరముచ్యతేఇతి నదర్శితనన్తమనవమా
 ధ్యాయగ్రంథయోభిన్నప్రకరణతా ॥ ఇత్యంచ దర్శితనన్తమనవమా

ధ్యాయగ్రంథసతిపాదితం భగవద్భక్తదేవతావ్రభక్తరూప సకలేత-
రాధికారిభ్యో జ్ఞాన్యధికారిణః శ్రేష్ఠ్యమనదశితమోక్షధర్మ ప్రక-
రణేనాపి ప్రతిపాద్యత ఇతి నాత్రవిరోధగర్భః । ౧౦ । దశితమో-
క్షధర్మవచనజాతేచ — చతుర్విధామమజనాః — ఇత్యనేనచతుర్విధా-
భజస్తేమామ్ — ఇత్యుక్తచతుర్విధభక్తనిర్దేశవక్రియతే । ౧౧ । తే-
షామేకాన్తినశ్శ్రేష్ఠా ఇతిచ — తేషాంజ్ఞానీనిత్యయుక్త ఇత్యాదివజ్ఞానిని-
ర్దేశః । ౧౨ । యేచైవానన్యదేవతాస్తేషామేకాన్తినశ్శ్రేష్ఠా ఇతియో-
జ్యమ్ । ౧౩ । యేచైవమభగవదనన్యదేవతావచ చతుర్విధాభక్తానిచి-
ష్టాః — తేషామృధ్యవేకాన్తినవశ్శ్రేష్ఠా ఇతితదగ్ధః । ౧౪ । యేచైవానన్యదే-
వతా ఇత్యేవపాత స్సమ్ప్రతిసర్వత్రదృశ్యతే । ౧౫ । తేచైవానన్యదేవతా-
ఇతిపాతేపి తచ్చబ్రహ్మసార్వత్యచచ్చబ్రహ్మసమానవిషయవచ । ౧౬ । చకారేణైకా-
న్తినామపిసముచ్చయే నతుసర్వేషామనన్యదేవతాకత్వబోధః । ౧౭ । అ-
త్ర — తేచైవానన్యదేవతా ఇతి చతుర్థామనన్యదేవతాకత్వవర్ణనం —
ఉదారాస్సర్వవైత ఇతి గీతానిర్దేశసమానవిషయమ్ । ౧౮ । సర్వ-
వైతేమామైవాపాత ఇత్యుదారా ఇత్యుదారత్వమనన్యదేవత్వపర్యవ-
సన్నమేవ తత్రభాషితమ్ । ౧౯ । తథాచ — చతుర్థామనన్యదేవత్వేష్వే-
కాన్తినవ తత్ర శ్రేష్ఠావత్సమానానన్యప్రయోజనత్వేనైత్యుభయత్రై-
కరూపేణైవశ్రేష్ఠ్యముపపాదితంభవతి । ౨౦ । అత్రానన్యదేవతాభక్త-
శబ్దాభావాత్ప్రసిక్తక్రీత్యా — అనన్యదేవతా ఇత్యన్యనన్యప్రాప్యపర-
తాపివాసువచా । ౨౧ । సర్వథా — చతుర్విధాభజస్తేమామిత్యత్ర — చ-
తుర్విధామమజనా ఇత్యత్రచ వివక్షితానాంచతుర్థామన్యధికారిణాం-
భగవదేకభక్తత్వమేవాభిమతమ్ । ౨౨ । తథాచ — చత్వోరోపిభగవద-
నన్యదేవతావేతియద్యప్యత్యస్తావచ — తథాపి తేషామప్యేకాన్తినవ-
శ్రేష్ఠాః — యతోనిరాశీకర్మకారిణోమేకాన్తినాం భగవానేవపరమ-
ప్రాప్యః — ఇతేషాంత్రయాణాంతు భగవత ఇతరదేవభలమ్ — తతః — ఇ-
త్యయమర్థః — తేషామేకాన్తినశ్శ్రేష్ఠా ఇత్యాదినా — ఫలకామాహితే

మతాశ్చ త్యన్తేనాధాత్రయేణ గీతాదేవేహపి ప్రతిపాద్యత ఇతి సిద్ధమ్ । ౨౩ ।
 ఇత్థంచ గీతాశాస్త్రే—ఉచారాస్సర్వవేతే తథ్యాదిశ్లోకపదత్రాపి భగవ
 దేకపరమప్రాప్యత్వభగవదితరపరమప్రాప్యత్వాభ్యామేవ జ్ఞానితదితరా
 ధికారిత్రయవ్యావృత్తిః ప్రతిపాదితేతి నాత్రపునరావృత్తిమత్వాపునరా
 వృత్తిమత్వాభ్యాం నైషమ్యుంవివక్షితమ్ । ౨౪ । ఇత్థంభగవద్భక్తేష్యే
 వప్రాప్యనేషమ్యమూలాం జ్ఞానినభతరాధికారిత్రయాద్వ్యావృత్తిమ
 భిభాయ—సర్వేచ్యవనధర్మాణ్యత్యాదినా సాధాశ్లోకద్వయేన దేవతా
 స్తరభక్తేభ్యో భగవద్భక్తస్యవ్యావృత్తిరభిధీయతే । ౨౫ । తదిదంగీతా
 శాస్త్రేపి—కామైస్తైస్తైహ్యతజ్ఞానాః ప్రపద్యన్తే న్యదేవతాః । ఇత్యార
 భ్య—అస్తవత్తుఫలం తేహం తద్భవేదల్పమేధనామ్ । దేవాదేవయజో
 యాన్తి మద్భక్తాయాన్తిమామపీత్యన్తేనాచ్యతే । ౨౬ । ఎరదేవ
 చనవమాధ్యాయే వింశాదిశ్లోకత్రయేణ ప్రథమంసంగ్రహేణాభిభా
 య—తతప్రయోవింశాదిశ్లోకత్రయేణ తదేవఫలనైషమ్యహేతు
 పన్యాసపూర్వకం వివృతమితి నసప్తమనవమాధ్యాయగ్రంథయోభి
 న్నప్రకరణతా జ్ఞానిశ్రేష్ఠ్యప్రతిపాదనశేషత్వేనైకప్రకరణత్వాత్ ।
 ౨౭ । ఇత్థంచ—సర్వేచ్యవనధర్మాణ్యత్యత్ర సర్వపదం సర్వదేవ
 తాస్తరభక్తపరం—జ్ఞానినస్సేవితరభగవద్భక్తేభ్యోవ్యావృత్తేరనుప
 దమేవనిరూపితతయా దేవతాస్తరభక్తేభ్యోవ్యావృత్తేరేవ నిరూపణీ
 యతయా—వశిష్టత్వాత్—సమానప్రకరణగీతా సప్తమాధ్యాయే
 భగవద్భక్తాస్తరభ్యోవ్యావృత్తి ప్రదర్శనానస్తరం దేవతాస్తరభక్త
 భ్యోవ్యావృత్తేరేవనిరూపణదర్శనాత్—ఇహపి—బ్రహ్మణంశితిక
 ణ్డంచత్యాదివాక్యశేషే పరిమితఫలకత్వపర్యవసన్నచ్యవనధర్మకత్వాపరి
 మితఫలకత్వపర్యవసన్నమోక్షఫలకత్వయోదేవతాస్తరసేవకత్వతదనే
 వకత్వవిశిష్టభగవదుపాసకత్వనిబద్ధనతాప్రతిపాదనపూర్వకం ప్రతిబు
 ధ్ధానానిరుక్తచ్యవనధర్మత్వహేతు దేవతాస్తరసేవకత్వాభావప్రతిపా
 దనముఖేన దేవతాస్తరభక్తేభ్యోవ్యావృత్తేరేవప్రతిపాదనాచ్చ । ౨౮ ।

కించ—సర్వేచ్యవనధర్మాణః ప్రతిబుద్ధస్తుమోక్షభాగితవచనవ్యక్తిపర్యా
 లోచన—ప్రతిబుద్ధసమోక్షం ప్రాప్త్యుపాధి—ప్రతిబుద్ధేతరేనర్వే
 చ్యవనధర్మాణామేత్యర్థప్రతిత్యా—తత్సంస్కారవ్యవస్థా ప్రతిబుద్ధేతరపర
 తాయావనస్వరసికత్వాత్—బ్రహ్మాణంశిత్కణంచత్యాదిశ్లోకేనప్రతిబు
 ద్ధశబ్దస్యానన్యదేవతాయాజివిషయత్వేనవ్యాఖ్యాతత్వాచ్చప్రతిబుద్ధేతర
 పరతయా—పరమ్యనూనో—యంసంస్కారోదేవతాస్తరభక్తపరవన—న
 తుప్రస్తుతజ్ఞానీతరభగవద్భక్తాధికారిత్రయపరః—తథాసతి—బ్రహ్మాణం
 శిత్కణంచత్యాదిశ్లోకే దేవతాస్తరాసేవకత్వేనప్రతిబుద్ధానామితరవ్యా
 వృత్తిప్రతిపాదనానాంగత్వాత్ 1౨౯| ఆతాదయశ్చత్వారోపి భగవ
 దసన్యభక్తాఃప్రతిహి ప్రాగేవనిరూపితమ్|౩౦| మోక్షధృప్తవచనస్థైర్యా
 ప్రతిబుద్ధశబ్దానైకధర్మావచ్ఛిన్నవిషయా—ప్రథమస్యప్రయోజ
 నాస్తరానవలంబ్యభగవదేకప్రప్యకాధికారిపరతయా—అహమేవగతిరి
 త్యాదినా—ద్వితీయస్యానన్యదేవతాయాజపరతయా—బ్రహ్మాణంశిత్క
 ణంచత్యాదినాచ పృథక్పృథక్గవ్యాఖ్యానాదేకవిషయత్వే పృథక్పృథ
 క్గవ్యాఖ్యానానావశ్యకత్వాచ్చ 1౩౧| ఇథంచ—చ్యవనంప్రచ్యుతిః—
 స్వప్రాప్యఫలభోగవిరాజేనపునరావృత్తిః—ధర్మః—అవజన్మీయతయా
 ప్రాప్తంవిశేషణం—యేషాంతేచ్యవనధర్మాణాఃప్రత్యుత్పత్త్యా చ్యవనధ
 ర్మాణాఃప్రత్యుత్పాదనం—సర్వేచ్యవన
 ధర్మాణః ప్రతిబుద్ధస్తుమోక్షభాగిత్యనేన—భగవద్భక్తవమోక్షభాగ్భ
 వతి—తదితర సర్వేదేవతాస్తరభక్తా అవజన్మీయచ్యవనావవధవస్తీత్యు
 క్తంభవతి—దేవతాస్తరభక్తభగవద్భక్తానాం పరస్పరవ్యావృత్త్యభి
 భానన్తేషు సర్వత్ర పునరావృత్త్యపునరావృత్తిరూపవైలక్షణ్యస్యై
 వాభిధీయమానతయా—తాపి తస్మైప్రతిపాదయిషితత్వాత్ 1౩౨|
 యథోక్తం గీతాయాంసప్తమాధ్యాయ—కామైస్సైస్సైహృతజ్ఞానాః
 ప్రపద్యంతే—సర్వదేవతాః|తంతంనియమషాస్థాయ ప్రకృత్యానియతా

స్వయాం యోయోయాంయాంతనుంభక్త శృద్ధయార్పితమిచ్చతి త
 స్యతస్యాచలాంశ్రద్ధాం తామేవవిదధామ్యహమ్ । సతయాశ్రద్ధయా
 యుక్తస్తస్యారాధనమీహతే లభతేచతఃకామామయైవవిహితా
 హితాః । అస్తవత్తుఫలం తేహం తర్హవేదల్పమేధసామ్ । దేవాదేవయ
 జోయాన్తి మద్భక్తాయాన్తిమామపి । ఇతివింశాదిచతుశ్లోకాః । ౩౩ ।
 ఎవంనవమార్థాయేపుష్కమే— త్రైవిద్యామాంసోమపాః పూతపాపా
 యశ్చైర్విష్టాస్వగతింప్రార్థయన్తే । తేపుణ్యమాసాద్యనుగేంద్రలోక
 మశ్చన్దివిద్యాదివిదేవభోగాః । తేతంభుక్తాస్వగ లోకంవిశాలం
 షీతేపుణ్యమర్త్యలోకంవిశన్తి । ఏవంత్రయూధర్మమనుప్రపన్నా గతా
 గతంకామకామాలభన్తే । అనన్యాశ్చిన్తయన్తౌ మాంయేజనాః పర్యుపా
 నతే । తేహంనిత్యాభియుక్తానాంయోగక్షేమంవహామ్యహమ్ । యేత్వస్య
 దేవతాభక్తా యజన్తేశ్రద్ధయాన్వితాః । తేహిమామేవకన్తేయ యజ
 న్త్యవిధిపూర్వకమ్ । అహంహిసర్వమజ్ఞానాంభోక్తాచప్రభురేవచనతు
 మామభిజానన్తి తత్త్రేనాతశ్చ్యవన్తితే । యాన్తిదేవతాదేవాః
 చిత్పూయాన్తిచిత్ప్రతాః । భూతానియాన్తిభూతేజ్ఞా యాన్తిమద్యాజ
 నూపిమామ్ । ఇతివింశాదిశ్లోకషట్కనః । ౩౪ । అత్ర—త్రైవిద్యామామితి
 శ్లోకే మామిత్సుక్తిరింద్రాదిశరీరకథగవత్పరా - యష్టుభిభాగవత్పర్య
 స్తతా మింద్రాదిశబ్దానామవగమ్యాయజనేపి స్వశరీరభూతేంద్రాదియజ
 నస్య వస్తుతస్త్వయజనేపర్యవసన్న తామనునద్దధతోభగవతస్సాన్విభిప్రా
 యమాత్రమూలెత్యనధేయమ్—యేత్వస్యదేవతాభక్తా ఇతిశ్లోక భగవత్త్రే
 వాస్యార్థస్య స్పష్టికృతత్వాత్ । ౩౫ । అత్రచ—సప్తమార్థాయే వింశా
 దిశ్లోకత్రయేణ దేవతానైరోపాసకానాం తత్తత్ఫలభాక్త్యమభిధాయ
 త్రయోవింశశ్లోక పూర్వాధేనతాదృశఫలస్యాస్తవత్త్వమభిధాయ—
 తః—కథందేవతానైరభక్తానామస్తవత్ఫలత్వమిత్యాకంకాపరిహారా
 యోక్తం—దేవాదేవయజోయాన్తి మద్భక్తాయాన్తిమామపితి । ౩౬
 ఎవంకథనేచ—నశ్వరభోగదేవతానైరప్రాప్తిః పునరావృత్తిఫలా—తద్వి

పరితలక్షణభగవత్సాన్నిప్తిస్తవపునరావృత్తిసలేతిసిద్ధ్యతి 1321 తదిదం
 స్పష్టముక్త మప్యమాధ్యాయపోషశ్లోకే — అబ్రహ్మభవనాన్లోకా
 పునరావర్తితానాంజ్ఞానమాముపేత్యతుకాన్తేయ పునర్జన్మనవిద్యతఇ
 తి 1321 నవమాధ్యాయేపి— వింతైఃవింశశ్లోకాభ్యాం దేవతాన్తరయా
 జనాంఫలభోగప్రకారం పునాపునరావృత్తిచాభిధాయ ద్వావింశశ్లోక
 భగవద్భక్తానాం—యోగక్షేమంవహామ్యహమిత్యపునరావృత్తిరభిహి
 తా 1321 అత్రశ్లోక—అహమృత్యాన్నిప్తిరూపయోగమపునరావృత్తి
 రూపంక్షేమంచవహామితి వ్యాకుర్వతాభావ్యకృతా దేవశబ్దోహ్యపు
 నరావృత్తిపరోభాషితః 1 రం । తదుపరి త్రయోవింశచతుర్వింశశ్లోకా
 భ్యాం సర్వాన్తరాత్మభూతభగవత్తత్త్వయాధాత్మ్యజ్ఞానపూర్వక
 ముపాసనస్యాకరణంకరణంచ పునరావృత్తావపునరావృత్తేచహేతురిత్య
 భిధాయ—తతఃపూర్వవదేవదేవామ్యహానకానాం దేవాదిప్రాప్తిప్రతిపా
 దనముఖేనపునరావృత్తిమత్త్వం భగవద్యాజనాం భగవత్సాన్నిప్తిప్రతిపా
 దనముఖేనాపునరావృత్తిమత్త్వంచోపపాదితమ్ 1 రం । అయంభావః—
 ఉపాసకైర్యథానమపాసితాహి దేవతాస్ససమాన భోగత్వలక్షణం
 సాయుజ్యందద్యాత్ । నాధికమ్ — అసామధ్యాయే । ఇథంచదేవతాపితృ
 భూతాదీనాం పరిచ్ఛిన్నకాలవర్తిపరిమితభోగతయా తత్సాయుజ్యల
 క్షణా తత్సాన్నిప్తిపునరావృత్తిరూపైవవిశ్రామ్యతిభగవతస్తు తద్విపరీ
 తలక్షణతయా తత్సాన్నిప్తిరపునరావృత్తిలక్షణైవవిశ్రామ్యతీతి 1 రం ।
 తదిదముక్తంసప్తమాధ్యాయత్రయోవింశశ్లోకభాష్య—ఇద్వాదయో
 హి పరిచ్ఛిన్నభోగాః—పరిమితకాలవర్తినశ్చ—తత్సాయుజ్యంప్రాప్తా
 నైస్సహస్రచక్రనైఃపద్భక్తాలపితేహమేవకర్మణా మృదారాధనరూప
 తంజ్ఞాత్వాపరిచ్ఛిన్నఫలసంగంశక్యత్వామప్నోన్తైకప్రయోజనామాం
 ప్రాప్నున్తన్తినచపునర్జన్మవర్తకై—మాముపేత్యతుకాన్తేయ పునర్జన్
 మనవిద్యతఇతిహివక్యతఇతి 1 రం । నవమాధ్యాయపంచవింశశ్లోకభో
 ష్యైర్భక్తమ్—దేవాదిప్రతాదేవాదీప్రాప్త్యతైస్సహపరిమితంభోగం

భక్త్యా తేషాం వినాశకాలే తైస్సహవిసప్తాభవన్తి — మద్యాజనన్త
మామనాదినిధనంసర్వజ్ఞం సత్యసంకల్ప మనవధికాతిశయా సంఖ్యేయ
కల్యాణగుణగణమహానాదధి మనవధికాతిశయా నందంప్రాప్యోప
ననివర్తన్త ఇత్యర్థః ఇతి । ౪౪ । ఇథంగీతాశాస్త్రే భగవద్భక్తే
షేష్వ కస్యచిదధికారిణ ఇతరేభ్యః ప్రాప్యైరవరేభ్యోభగవదేకప్రా
ప్యైర్వరూపనైషమమ్యాభిధానానన్తరం దేవతాన్తరభక్తభగవద్భక్తానాం
వైలక్షణ్యాభిధానస్థితే పునరావృత్తిమత్త్యాపునరావృత్తిమత్త్వరూపనై
షమమ్యాసకృదభిధానదశానా తత్సమానప్రకరణైస్త్రిమాక్షధర్మ
వచనేపి తద్వదేవప్రాప్యైరవరత్వై భగవదేకప్రాప్యత్వలక్షణ భగవద్భ
క్తానాన్తరనైషమమ్యాభిధానానన్తరం కేహంచిత్పునరావృత్తిమత్త్యాపు
నరావృత్తిమత్త్వరూపనైషమమ్యావర్ణనం దేవతాన్తరభక్తభగవద్భక్తవి
షయం స్వరసతస్సువచమతినాత్ర — సర్వేచ్ఛననధర్మాణ ఇత్యన్య పునరా
వృత్తిమద్భక్తత్వేపి వైవల్యాధికః పునరావృత్తిప్రతిపాదనపరత్వనిబంధ
ఉపలభ్యతే । ౪౫ ।

నను—సర్వేచ్ఛననధర్మాణః ప్రతిబుద్ధస్తుమోక్షభాగిత్యత్ర ప్రతి
బుద్ధశబ్దోఽనన్యదేవతాయాజిభగవద్భక్తమాత్రపరోవా—జ్ఞానిమాత్ర
పరోవా—ఆద్యేపునరావృత్తిమత్తేనావశ్యసంగ్రహ్యానైర్వ్యవస్థాధికః
— సర్వేచ్ఛననధర్మాణ ఇత్యత్ర ప్రతిబుద్ధేతరకృత్స్నపిషయేణ సం
శబ్దేనాసంగ్రహప్రసంగః — ప్రతిబుద్ధశబ్దేన గృహీతస్యతస్యమోక్ష
భాక్త్యకథనవిరోధశ్చస్యాతామ్ । ష్ఠితీయజ్ఞానీతరకృత్స్నపిషయేణ
సర్వశబ్దేన కైవల్యాధిసౌఖ్యే గ్రహణసమ్మేషతస్యపునరావృత్తిప్రతి
పాదనమునాయత్వాస్థిం భవతితిచేన్న — ఐర్వ్యవస్థాధికః పునరావృ
త్తేర్వర్ణనీయత్వే తద్వర్ణనస్య సమానప్రకరణగీతాశాస్త్రేద్యై
కకణ్ఠానురోధేన భగవద్భక్తానాన్తరనై లక్షణ్యానిరూపణావసరీవ
ప్రసక్తతయా దేవతాన్తరభక్త భగవద్భక్తవై లక్షణ్యాభిధానప్రకర

తతస్యాప్రస క్తత్వాత్ - ప్రమాదా నైః ప్రకరణా నైః భగవద్భక్తావా నైః లక్షణ్యస్య విస్తృతవిశేషనిరూపణావసరమేవ తస్మిన్ధ్యావంశేషతో నిరూపణావసరః త్రస్పష్టతద్వణానాసిదాన్ధపి క్షత్యభావాత్ - అపిచ - ఇహవివక్షితస్య చ్యవనధర్మత్వస్యావజన్వీయచ్యవనకత్వరూపస్య స్వాసాస్య దేవతాప్రసాదాపరిహర్యపునరావృత్తికత్వచర్యవసాయిన ఐశ్వర్యాధిసాధారణ్యవిరహేణ నిరుక్తరూపేనైశ్వర్యాధినింగ్రహస్యాసమ్మనేనావివక్షితత్వాత్ - ప్రతిబుద్ధస్తమాక్షభాగిత్యేకవచనవిజ్ఞానేన ప్రతిబుద్ధేష్యపి కస్యచిదేవమోక్షభాక్తవీసమ్మవస్య ప్రతిపిపాదయిషితత్వేనైశ్వర్యాధినా మోక్షభాక్త్యాభావ విరోధాభావాచ్చ ప్రథమపక్షే బాధకాభావాత్ । ౪౬ ।

ఎతదుక్తంభవతి-చతుర్విధభక్తానా మవా నైః చిత్రినిరూపణప్రకరణమేవ తదస్తాపాతినఐశ్వర్యాధిసః పునరావృత్తినిరూపణంగ్రహక్రమే-౧-నతుదేవతా నైః భక్తానాం భగవద్భక్తానాంచ నై లక్షణ్యనిరూపణప్రకరణ-౨-అతః-సర్వేచ్యవనధర్మాణః ప్రతిబుద్ధస్తమాక్షభాగిత్యత్ర తత్ప్రసక్తమేవనా స్తి-౩-తతఃపూర్వం - చతుర్విధామమజనా ఇత్యారభ్య-ఫలకామాహితేమతా ఇత్యక్తస్య భగవద్భక్తావా నైః లక్షణ్యనిరూపణప్రకరణత్వేన తత్రతాదృశనై లక్షణ్యస్య సంక్షేపతమేవ నిరూపణదేశేన విశేషనిరూపణంనా స్తి-౪-అతఏవ-ఏకాన్తశబ్దితానాంజ్ఞానినాం తదితరేషాంచపరం భగవదేకప్రాప్యత్వతదితరప్రాప్యత్వాభ్యాంనై లక్షణ్యం ప్రతిపాదితం-౫-నతైశ్వర్యాధికై వలగ్ధిన్యాః పరస్పరనై లక్షణ్యంతత్ప్రాప్యస్వరూపంచ- ౬-అతస్తత్సర్వంగీకారా తద్విశేషనిరూపణప్రకరణమేవబోధ్యమితిచేహతద్వివక్షా-౭-అపిచ- ఉపాసకానాంచ్యవనసంస్వీయాపేక్షావిశేషలక్షణస్వదోషమూలం-౮-స్వాపాస్యదేవతాసామర్థ్య నై కల్యలక్షణదేవతాదోషమూలంచేతి ద్విప్రకారమ స్తి-౯-తత్ర ప్రథమం-స్వాపాస్యదేవతాయామోక్షలక్షణ విత్యఫలప్రదానసామర్థ్యేనత్యపి భక్తురక్షుద్ధఫలవిషయవ్యక్తా

మనావిశేషానుగుణ తత్ప్రసాదలభ్యఫలవివాకావశ్యభావిపునరావృత్తి
 రూపం—౯—ఇదంచ స్వావేక్షావిశేషదోషమూలమేవేతి తత్ప్రసాదే
 నవజన్యతుంశక్యతయా నావజన్యీయంచ్యవనం—౧౦—ద్వితీయంతా
 స్వాపాస్యజేవతా సాధ్యపరిపూర్ణోత్తమఫలప్రాధానేనత్యపి దేవతా
 యానిత్యఫలదానసామర్థ్యవైకల్యేనతత్ప్రసాదలభ్యానిత్యఫలనాకావశ్య
 భావి పునరావృత్తిరూపమ్—౧౧— ఇదంస్వాపాస్యజేవతాసామర్థ్యవై
 కల్యదోషమూలం దేవతాప్రసాదతోష్ఠ్యపరిహార్యమేవేత్యపరిహార్యమే
 వచ్యవనమ్—౧౨— సర్వేచ్ఛవనధర్మాణ్యత్యత్రధర్మపదం—చ్ఛవనమే
 మాంధర్మ్యేనత్యభావివిశేషణమితికీర్త్యా చ్యవనస్య నిరుక్తరూపమవ
 జన్యీయత్యమవగమయ దేవసఫలం—౧౩—అత్రధర్మపదవివక్షితం చ్య
 వనస్యావశ్యభావ్యవజన్యీయవిశేషణత్వమేవ — గీతానవమాధ్యాయ
 చతుర్వీంశశ్లోకావతరణికాభాష్యే—తేవపరిమితఫలభాగినశ్చ్యవనస్వభా
 వాశ్చభవనీతి—పంచవింశశ్లోకావతారికాభాష్యే—కేచిదత్యల్పఫలభా
 గినశ్చ్యవనస్వభావాశ్చభవనీతిచ భాషమాణాభాష్యకారానిదిశన్తి
 —౧౪—స్వభావశక్తోహ్యవజన్యీయవిశేషణపర్యాయః—౧౫— ఉపా
 స్యదేవతాసామర్థ్యవైకల్యమూలమైశ్వర్యాస్థిలక్షణభగవద్భక్తవ్యావృ
 త్తవనజన్యీయవ్యవనమేవచ—సర్వేచ్ఛవనధర్మాణ్యత్యత్రవివక్షితం—
 ధర్మపదప్రయోగస్వరస్యాత్—అన్యథా—ప్రతిబుద్ధస్య కథంచ్యవనధ
 ర్మత్వంనాస్తీత్యాదికంకావరిహారాయప్రవృత్తే—బ్రహ్మణంశితికణ్ఠాంత
 త్యాద్యుత్తరశ్లోక ప్రతిబుద్ధానాం పరిమితఫలమాత్రదానశక్తీమేవో
 పాసకత్వాభావాన్నచ్యవనధర్మత్వమితి పరిహరకథనస్యాసాంగత్వా
 పత్రే— స్వావేక్షావిశేషలక్షణదోషమూలదర్శితప్రథమప్రకారచ్యవ
 నస్య ప్రతిబుద్ధేష్యవినన్యజేన తదభావస్య దేవతాప్రసాదేవకత్వాభావేన
 సాధనానన్యవాచ్య—౧౬—ఇథేచ నిరుక్తరూపస్య చవనధర్మత్వస్య
 పకలభగవద్భక్తవ్యావృత్తేస్త్యేవేహవివక్షితోత్తేన నైశ్వర్యాస్థిలక్షణభ
 గినశ్చ్యవనస్వరస్యాతారివక్షితేతి పరదనరిగ్రహణాదోష— ౧౭—

ఏమ—సర్వేచ్యవనధర్మాణ్యత్యత్ర సర్వపదప్రయోగా తృతియధేతరః
 త్యావచ్చేదేన నిరుక్తరూపచ్యవనధర్మత్వస్య—ప్రతిబుద్ధస్తుమోక్షభావో
 —ఇత్యత్రైకవచనాన్తప్రతిబుద్ధశబ్దప్రయోగస్వారస్యతృతియధ్యవసా
 మానాధికరణ్యన మోక్షభాక్త్యస్యచ ప్రతిపాదనస్తే వేహాభిమతత్వద
 తేనేననేశ్వర్యాధిలక్షణభగవద్భక్త్యమోక్షభాక్త్యప్రతిపాదనప్రస
 జ్ఞమూలోబరోధః—తాదృశభగవద్భక్త్యహప్రతిబుద్ధశబ్దనావివక్షిత
 త్వేనక్షతివిరహాత్—౧౮—ప్రతిబుద్ధత్వావచ్చేదేనేహ మోక్షభాక్త్యా
 వివక్షణంచ—గీతాసప్తమాధ్యాయ—మనుష్యాణాంసహస్రేషుకశ్చిద్య
 తతీసిద్ధయోయతతామపిసిద్ధానాం కశ్చిన్నాంచేతితత్త్వతఃఇతితృతీయ
 శ్లోకేన—బహూనాంజన్మనామన్వేజ్ఞానవామాంప్రపద్యతేనానుదేవ
 స్సర్వమితి సమహత్మాసుదుర్లభః॥ఇత్యేకోసవింశశ్లోకేనచోక్తరీత్యా
 —ప్రతిబుద్ధాలపినర్వేనమోక్షభాజోభవన్తి—తేష్వపి తాదృశోఽధికా
 రీక్ష్వచిత్కశ్చిదేవవధవతీతి తద్దుర్లభత్వాభిప్రాయేనైశ్వర్యాధినాం త
 దభావాభిప్రాయేణచేతి నాత్రకశ్చిద్విరోధఇతి । ౧౮ ॥ ఇథంచ కైవల్య
 ధిభగవత్ప్రప్రథివోరుభమోరపీహవివక్షితత్వసమ్భవేన తయోద్భ
 యోరేవాపునరావృత్తిలక్షణమోక్షభాక్త్యం ప్రతిపాదితంభవతీతి స్వ
 వమానప్రకరణగీతాశాస్త్రసమానార్థకమేవేదం మోక్షధర్మవచనం
 । ౧౮ । యద్వా—ప్రతిబుద్ధశబ్దఇహానిత్యఫలవిరక్తముముక్షుభగవ
 ద్భక్తవిషయస్స నైశ్వర్యాధిమాత్రవ్యావృత్తపవ—అనిత్యఫలవిష
 యాన్మోక్షరూపనిత్యఫలదానసమర్థాసమర్థపరాపరదేవతాతత్త్వ
 విషయాచ్చవ్యామోహ తృతియధ్యవస్థైవ ప్రతిబుద్ధశబ్దప్రవృత్తినిమి
 త్తత్వాత్—బ్రహ్మణంశితకణ్ఠంచెత్యాద్యుత్తరశ్లోకేన తథేవవివర
 ణాచ్చ । ౧౯ । ఇథంచ భగవద్భక్తదేవతానరభక్తరూపాణాంసర్వే
 హమేనైశ్వర్యాధినాం—సర్వేచ్యవనధర్మాణ్యత్యత్ర ప్రతిబుద్ధేతర
 క్షత్వవిషయైసర్వకదేవసంగృహీతానాంపునరావృత్తిమత్వమితి

ఇహ క్తంభవతి నభగవద్భక్తభూతైశ్వర్యాగ్నినాం పునరావృత్త్య
 భవన్యూనతా । ౫౦ । నాపివా కైవల్యాగ్నినా మపునరావృత్త్య
 భవన్యూనతా— అనిత్యఫలవిరక్తముముక్షు భగవద్భక్తవిషయేణ
 పతిబుద్ధజ్ఞేనకైవల్యాగ్నిభగవత్ప్రార్థనాముభయేషామపిసంగహా
 గ్మాక్షభాక్చజ్ఞేనోభయేషా మపునరావృత్తిలక్షణమోక్షప్రతిపాదనసే
 వ్యేచ్ఛ । ౫౧ । ఎవంచ ప్రతిబుద్ధత్వావచ్ఛేదేన మోక్షభాక్త్వస్య ప్రతి
 పాదయిషితత్వేపిసవిరోధః । ౫౨ । నచైవంసతి దేవతాన్తరానేవక
 త్వేన ప్రతిబుద్ధానామైశ్వర్యాగ్నిభ్యోవ్యావృత్త్యభిధానమసంగతం—భగ
 వద్భక్తభూతైశ్వర్యాగ్నిభ్యో నిరుక్తరూపేణ వ్యావృత్త్యయోగాదితివా
 చ్యమ్—బ్రహ్మణంశితకణ్ఠంచేత్యాదిశ్లోకే—ప్రతిబుద్ధానసేవ నభివ్యక్త
 ప్రాప్యప్రాపకసాధారణోపాసనలక్షణాశ్రయణసామాన్యరాహిత్యాథా
 కతయా భగవద్భక్తభూతైశ్వర్యాగ్నినాం ప్రాపకతయా భగవదుపాస
 కత్వేపి ప్రాప్యభూతైశ్వర్యస్య బ్రహ్మదిపదప్రాప్తిరూపత్వేనప్రాప్య
 తయా దేవతాన్తరోపాసకత్వస్యావడఃనీయతయా దేవతాన్తరానాశ్ర
 యిత్వలక్షణతదసేవకత్వేనప్రతిబుద్ధానాం సకలైశ్వర్యాగ్నివ్యావృత్త్యభి
 ధానస్య సంగతత్వాత్ । ౫౩ ।

ఇదమత్రబోధ్యమ్ — ఐశ్వర్యాగ్నిః భగవద్భక్తానాంప్రాచ
 కతయా భగవదాశ్రయిత్యస్య—దేవతాన్తరభక్తానాంప్రాపకతయా దే
 వతాన్తరాశ్రయిత్యస్యచవ్యావృత్త్యసత్త్వే ప్రైశ్వర్యస్య బ్రహ్మదిప
 దప్రాప్తిరూపతయా ప్రాప్యతయా దేవతాన్తరాశ్రయిత్యముభయేషాం
 తుల్యమ్—౧—అతఎవ—గీతాప్రమాధ్యాయే — ఐశ్వర్యాగ్నిప్రాప్యేప్ర
 కృతిత్యైవిబద్ధనపునరావృత్త్యభూతభోకైశ్వర్యస్య నశ్వరత్వే నపునరావృ
 త్తిప్రతిపాదనముట్టె—౨బ్రహ్మభువంశ్లోకాః పునరావర్తనోఽజా
 నేత్యాది షోడశశ్లోకమారభ్యగోసవింశశ్లోకపర్యంతేనగ్రన్థేన బ్రహ్మ
 దిపదానాం బ్రహ్మదీనాంచోత్పత్తివినాశకాలవ్యవస్థావర్ణనం సంగచ్ఛ
 తై—౩— ఐశ్వర్యస్య బ్రహ్మదిపదతదధిపతివత్తుల్యాదిప్రాప్తిభావ

త్వాభావేతు తేమామిహానశ్వరత్వవణాన మప్రస్తుతమనంగతంస్యాత్ —
 ౩—స్వస్యైవచతుర్ముఖాదిభావేన ప్రాప్తిరైశ్వర్యరూపత్వేపితథావిధా
 వస్థాప్రాప్త్యత్యాయతథావిధావస్థావన్న దేవతా నైరస్యప్రాప్త్యతయోపాస
 నమావశ్యకమేవ —౪—అన్యథాహి తథావిధావస్థాప్రాప్తిరేవనసమ్భ
 వతి—తత్కృతున్యాయాత్ —౫— అన్తతస్సస్వస్యైవతథావిధావస్థావ
 న్నస్యప్రాప్త్యతయోపాసనేపి తథావిధావస్థావన్నస్య స్వస్యైవదేవతా నై
 రయావతయా తథావిధావస్థాపానప్రాప్తి దేవతా నైరూపాసనప్రాప్తియా
 పెవభవతః—౬—అతఏవ—శారీరకశాస్త్రైవికార్యాధికరణే హిరణ్య
 గర్భలక్షణకార్యబ్రహ్మోపాసకత్వమైశ్వర్యాధిగో బాదరివత్సోపన్యా
 సముఖనప్రతిపాద్యతే —౭— నచ భగవద్భక్తాన్తపాతినామైశ్వర్యా
 ధిగాం స్వాపాభారణదివ్యమంగళవిగ్రహవిశిష్టస్య భగవతఏవోపాస
 నమన్తిమస్మరణంచవిహితం దృశ్యతే—యథోక్తం — గీతాప్రమా
 ణ్యాయైష్టమాదిశ్లోకత్రయే— అభ్యాసయోగయుక్తేన చేతనానాన్యు
 గామినా పరమంపురుషందివ్యంయాతిపార్థానుచిన్తయన్ కవింపురాణ
 మనుకాపితార మణోరణీయాంసమసుస్మరేద్యః । సర్వస్యధారామచి
 త్తరూప మాదిత్యవణాంతమసఃపరస్తాత్ । ప్రయాణకాలేమనసాచవ
 తేన భక్త్యా యుక్తయోగబలేనతైవ । భువ్నాశ్చ ధ్యేప్రాణమావేశ్య
 నమ్య క్షతంపరంపురుషముపైతిదివ్యం॥ ఇత్యేవంయాపే— అదిత్యవణం
 తమసుపరస్తాదిత్యసాధారణదివ్యమంగళవిగ్రహనిర్దేశఃకృతః— ఉక్తం
 హితత్రభాష్యే—అదిత్యవణాంతమసఃపరస్తాత్—అప్రాకృతస్వాపాధా
 రణదివ్యరూపమితి పరమంపురుషందివ్యమితి—సతంపరంపురుషముపైతి
 దివ్యమితిచ భగవతఏవనిర్దేశఃకృతః— తత్కృతమేహంహిరణ్యగర్భా
 దిబ్బక్షణదేవతా నైరూపాసకత్వమున్యత్యధిగోపాన్యమ్ — సకలేతరదేవతా
 కాలభోగ్యభారణిలక్షణశబ్దాదిభోక్తృత్వదశావిధ్యచతుర్దశలోకగర్భా
 ద్భోగ్యతీ హిరణ్యగర్భకరీకస్య తదియన్యదయఃకముఖదివ్యస్వాపాధా

రణాప్రాకృతదివ్యమంగళవిగ్రహసమేతస్య చతుర్ముఖాస్తస్యన్నివత్య
తస్యభేదశీతలీలక్షణ ప్రాకృతశబ్దాదీభుజ్జానస్య తతస్తాదృశభో
క్తృత్వదశాలక్షణవిలక్షణైశ్వర్యసమృద్ధస్య భగవతఉపాసనస్య తత్ర
వివక్షితతయా తదసాధారణాప్రాకృతదివ్యరూపనిర్దేశేవైశ్వర్యా
ధీనాం తత్రవిశేషణీభూతదేవతాస్తరోపాసకతాయా అవజన్
యత్వా దప్రాకృతరూపవిశిష్టభగవద్రూపవిశేష్యాంశస్య ప్రావకత్వ
మాత్రేణోపాస్యతాయాః హిరణ్యగర్భాకారభూతలీలక్షణశబ్దాదిభో
క్తృత్వలక్షణవిలక్షణైశ్వర్యరూపవిశేషణాంశస్యైవ ప్రాప్యతయోపా
స్యతాయాశ్చవివక్షితత్వేన విరోధాభావాచ్చ-౮-తదిదం గీతాభాష్యే
భాష్యకారైరేవ తత్రతత్రస్పష్టముపదశీతమ్-౯-యథోక్తమష్టమా
ధ్యాయచతుర్థశ్లోకభాష్యే-పురుషశ్చాధిదైవతం-అధిదైవతశబ్దనిర్ది
ష్టఃపురుషః-అధిదైవతం-దైవతోపరివర్తమానః-ఇద్ధిప్రజాపతిప్రభృ
తికృత్సదైవతోపరివర్తమాన ఇద్ధిప్రజాపతిప్రభృతీనాం భోగ్యజా
తాద్విలక్షణశబ్దాదేభోక్తాపురుషః-సాచ భోక్తృత్వావస్థావశ్వర్యా
ధీభిః ప్రాప్యతయా-నుసంధేయేతి-౧౦-అతాధిదైవతపురుషఇతిని
ర్దిష్ట శ్చతుర్ముఖ శరీరకతదీయహృద్ధయకమలనివిష్టాప్రాకృతాసా
ధారణరూపదశీతలీలక్షణపరమపురుషఏవ-నతు పరమపదనాథాదీః
-తస్యక్షరప్రాకృతశబ్దాదిభోక్తృత్వదశాయాః ప్రమాణసంప్రదాయా
సమ్ప్రీతిపన్నత్వాత్-౧౧-ఇద్ధిప్రజాపతిప్రభృతీత్యత్ర-ప్రజాపతిశబ్ద
శ్చచతుర్ముఖాదర్వాచీనప్రజాపతిపరవ-౧౨-అష్టమశ్లోకభాష్యే-
పరమంపురుషం దివ్యంమాంసత్వమాణ ప్రకారంచీస్తయమామేవ
యాతి-అదిభరతమృగత్వప్రాప్తివదైశ్వర్యవిశిష్టతయా మత్సమానా
కారోభవతీత్యైశ్వర్యదశాయాఃప్రాప్యత్వమభిహితమ్-౧౩-దశమశ్లో
కభాష్యే-దివ్యంపురుషంయోనుస్మరేత్-సతమేష్టాపైతి-తత్సమా
నైశ్వర్యోభవతీత్యర్థఃఇత్యైశ్వర్యదశాయావప్రాప్యత్వముక్తమ్-౧౪
-సాదైశ్వర్యదశాచతుర్ముఖాకారేణాద్ధాధిపత్యప్రాప్తిలక్షణైవ-

౧౫—అతవప్రాక్తం — శ్రీభట్టనాథవివేకసూరిప్రబంధప్రథమశ్రీసూక్తవ
 యమగాధాభాష్యే—కృష్ణపాదసూరిభిః, దేవతానామైశ్వర్యస్య కృత్స
 స్యపరితనమణ్డాధిపత్యంఖతైశ్వర్యస్యపరితనసీమా— తాభిబ్రహ్మ
 దిభిరీశ్వరస్యాశ్రయణప్రకారఉచ్యతే—అణ్డాధిపతయనమణ్డవిశ్వతత్త్వద
 (ప్రాప్తయేసాధనమస్త్రీ) — తాదృశాణ్డైశ్వర్యవిశిష్టతయాఖలుసర్వేశ్వర
 స్యనుసంధానం—వ్యాహరన్మామనుస్మర్క—ఇత్యుక్తరీత్యా—ఎతన్మస్త్రీ
 స్యాభిధానం— మనైశ్వర్యవిశిష్టతయా—నుసంధానంచైవహ్యశ్రయణప్ర
 కారస్థితిరితి—౧౬—అత్రదేవతానామిత్యాదినా భావ్యకారోక్తాధిదేవ
 తశబ్దార్థంప్రత్యభిజ్ఞాప్య తాదృశపదవివక్షితైశ్వర్యస్యాణ్డాధిపత్యరూప
 తాయాఅభిధానాచ్చతుర్ముఖైశ్వర్యరూపతేవాభిహితాభవతి —౧౭—
 భగవద్భక్తభూతైశ్వర్యార్థిప్రకరణేషు ప్రాయశస్తేషాంహిరణ్యగర్భేభి
 శ్వర్యప్రేపుతావణానం చాత్రధినిసంఘోచప్రసంగాభావేన సీమా
 భూతైశ్వర్యప్రేపుతాయాఏవ ప్రాయశస్సమృవాభిప్రాయకం— నత్విత
 రైశ్వర్యాధిత్వాసమృవాభిప్రాయకమ్—తథాసతిశ్రీభారతతాన్త్రివర్వ
 జ్యకచత్వారింశదధికత్రిశతతమే శ్రీనారాయణీయోపాఖ్యాన సప్తమే
 చాధ్యాయేబ్రహ్మదీనాంసర్వేషామేవదేవానాంభగవత్తముద్దిశ్య పర
 మంతపోనుస్థాయ తత స్సవ్యవదప్రాప్తిలక్షణైశ్వర్యప్రాప్తిప్రతిపాదన
 విరోధావత్రేః —౧౮— తథాచ—ప్రకృతిమణ్డలాన్తఃపాతిషు సత్యలోకా
 దిపదేషుతత్త్వదాధిపత్యప్రాప్తిస్తత్త్వదాధిపతిభిస్సహ సమానభోగ
 తయాన్యూనభోగతయావాసహవస్థానంచేత్యేతత్సర్వం భగవత్స్తత్త్వద్దే
 వతాన్తరాణాంచనకాశాల్లభ్యం తత్త్వదాధిపతిదేవతాన్తరప్రాప్తిలక్ష
 ణైశ్వర్యపవాన్తర్థవతీత్యైశ్వర్యాధినిసంఘేషాంప్రాప్యతయా దేవ
 తాన్తరోపాసనంతత్ప్రాప్తిశ్చవజ్జనీయేవ—అన్తరస్తత్త్వదాధిపతి
 ప్వాత్మనపదేవతాన్తరరూపతయా తథావిధిస్యాత్మానుసంధానప్రాప్త్యై
 స్సత్త్వత్— తదేతత్సర్వమభిప్రేత్యైవభగవతాగీతాప్తమాధ్యాయే—
 ఐశ్వర్యాధినిం ప్రాప్యవినిశాధినపునరావృత్త్యపపాదనఘట్టే—అబ్ర

హృభవనాల్లోకాఃపునరావర్తి నోఽజానేత్యాద్యభిధానాచ్చతి | ౫౪ |
 తథాచైశ్వర్యాధి నాం పునరావృత్తిం కైవల్యాధిభగవత్సాప్త్యర్థి
 నోశ్చపునరావృత్తిః ప్రతిపాదయదిదంమోక్షధర్మవచనప్రకరణం గీ
 తాశాస్త్రసమానకణ్ఠమేవేతి నకించిదిహవిరోధఉపలభ్యతే | ౫౫ |
 అథవా ప్రతిబుద్ధశబ్దో దేశతఃకాలతోవస్తుతోవాపరిచ్ఛిన్నఫలవిషయా
 ద్వ్యామోహాదు తీర్ణవిషయస్య — తేషామేకా నివశ్చేష్ఠా ఇత్యు
 త్రస్థితై కా నిశబ్దేనసమానవిషయేవ — సర్వేచ్ఛవసధర్మాస్త్యధిపాత
 పూర్వనిదిప్రచతుర్విధాధికారిఘటక జ్ఞానీతరత్రివిధాధికారిపరామర్శే
 తచ్చబద్ధస్వారస్యాద్యహువచనవిరోధేన ద్వివిధాధికారిమాత్రపరామర్శే
 స్వారస్యాసమ్భవాత్ — బ్రహ్మాణంశతికణ్ఠంచైత్యాద్యుత్తరశ్లోకే — పరి
 మితంఫలమిత్యస్య కాలపరిచ్ఛిన్నమాత్రవిషయత్వలక్షణసంఘోచాస్వార
 స్యాత్ — త్రివిధపరిచ్ఛిన్నవిషయత్వే ప్రతిబుద్ధాసాధారణధర్మతయా త
 చ్ఛోకవివక్షితస్య పరిమితఫలవిరక్తత్వస్య కైవల్యాధివా్యవతఃకతా
 లాభస్వారస్యాచ్చ | ౫౬ | గీతార్థసంగ్రహైకాదశశ్లోకే — భక్తభేదఃప్ర
 బుద్ధస్య శ్రేష్ఠ్యంన ప్రమడుచ్యత ఇతిప్రతిపాదయద్భి భగవద్యామున
 మునిభిరపి గీతాన ప్రమాధ్యాయై జ్ఞానిశబ్దేననిదిప్రస్యాధికారిణః ప్రతి
 బుద్ధశబ్దపర్యాయ ప్రబుద్ధశబ్దేననిదేశా ద్దశితమోక్షధర్మవచనప్రక
 రణసితప్రతిబుద్ధశబ్దోజ్ఞానిపరఇతి — జ్ఞానిగతోత్కర్షస్య శ్రేష్ఠ్యమితీ
 భేదనిదేశాత్ — తేషామేకా నివశ్చేష్ఠా ఇతి — ప్రతిబుద్ధస్తుశ్రేష్ఠభాగ
 తిచదశితమోక్షధర్మవచనప్రకరణోక్తం శ్రేష్ఠభాక్తవలక్షణంశ్రేష్ఠ్య
 మేవ — ఉదారాస్సర్వేవై తే జ్ఞానీత్వాత్త్వేవమేమతమిత్యత్ర గీతాన ప్ర
 మాధ్యాయై వివక్షితమితీచ దశితమోక్షధర్మవచనగీతాశాస్త్రప్రక
 రణయోగేకవిషయత్వం సమ్యక్ప్రత్యభిజ్ఞాపితమ్ | ౫౭ | ఇథ మేకా నిప్ర
 తిబుద్ధశబ్దమోగేకవిషయత్వేనతీచ — ప్రాక్ — అనన్యదేవతా ఇత్యుక్త
 స్త్యేకా నివిశేషణస్యైవ — బ్రహ్మాణంశతికణ్ఠంచైత్యాదినా వివరణం
 స్వారసికంభవతి | ౫౮ | ఇథంచ — తేషాంజ్ఞానీనిత్యయ క్షుణ్ణ క్షిప్రీశివ

తైత్తిరియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమహంసచమప్రియః । ఉదారాస్సర్వసి
వైతేజ్ఞానీత్వాత్మైవమేమతం । ఆస్థితస్సహియక్తాత్మామామేవానుత్త
మాంగతిమ్ । ఇతిగీతాసప్తమాధ్యాయసప్తదశాష్టాదశశ్లోకవివక్షితతదిత
రాధికారిత్రయవైలక్షణ్యమేవేహాభిధిత్తితమ్ । ౫౯ । తత్రహిజ్ఞానినో
భగవదేకప్రాప్యత్వములకం నిత్యయుక్తత్వమేకభక్తిత్వంచేతివిశేషణ
ద్యయమస్తి—ప్రాప్యస్తరపరస్యతన్నాస్తీత్యేతదేవవైలక్షణ్యమభిమతమ్
। ౬౦ । తదేవచదశితమాక్షధర్మప్రకరణప్యభిధిత్తితమ్ । ౬౧ । ఇదమత్రావ
ధేయమ్—నిత్యయుక్తత్వమేవచ—శ్రేష్ఠభాగితి—మోక్షభాగితిచపాఠ
భేదేనాభిధీయతే । ఎకభక్తిత్వమేవచ—అనన్యదేవతాత్వత్యనేన—బ్రహ్మ
ణంశితికణ్ఠంచేత్యాదినాచోచ్యతే । నిత్యయుక్తత్వప్రతికోటిభూతమేవచ
చ్యవనధర్మత్వం—ఎకభక్తిత్వప్రతికోటిభూతమేవచాన్యదేవతత్వమిత
రాధికారిత్రయస్యవివక్షితమితి । ౬౨ ।

ఇదంపునరత్రావధేయమ్—విలక్షణభోగశక్తియుక్తచేతనవిశేష
త్వస్యైవదేవతాత్వరూపత్వాత్—తస్యబ్రహ్మచిహ్నోపివిలక్షణభోగ
శక్తియుక్తప్రకృతివియుక్తప్రత్యగాత్మస్వరూపైకైముతికన్యాయసిద్ధ
త్వాత్—తత్ప్రతిత్వన్యాయేనప్రాప్యస్యాప్యపాననీయత్వాచైచ్యవి
ర్యాధినాంప్రకృతిమిత్రచేతనవిశేషాత్మకబ్రహ్మదిదేవతాస్తరేష్వివ
కైవల్యాధిణాంప్రకృతివియుక్తప్రత్యగాత్మస్వరూపలక్షణదేవతాస్త
రప్రాప్యతయోపాసనస్యనత్వాత్ప్రప్యతయాదేవతాస్తరోపాసకత్వ
లక్షణమన్యదేవతత్వంజ్ఞానీతరాధికారిత్రయసాధారణమ్—౧—
ప్రాప్యతయాదేవతాస్తరానుపాసకత్వలక్షణమనన్యదేవతత్వంజ్ఞాని
నోఽసాధారణమేవ—౨—ఇథంచ—తేషామేకాన్తినశ్చేష్టా
యైవైవానన్యదేవతాత్వం—బ్రహ్మణంశితికణ్ఠంచయాశ్చన్యాదేవ
తాస్మత్ప్రత్యాప్రతిబుద్ధానసేవస్తేయస్మాత్పరిమితంఫలమితిచ—
దేవతాస్తరానుపాసకత్వన్యజ్ఞానీతరాధికారిత్రయన్యావృత్తజ్ఞానిధర్మ

తయా ప్రతిపాదనంసాధుసంగచ్ఛతే — ౩ — తేచైవానన్యదేవతాత్మనిహ
 లోపినాస్మికాత్మేక్షేనసమన్వేతవ్యః — ౪ — యాశ్చన్యాదేవతాస్సత్త్వ
 తాత్మత్యనేన యథోక్తరీత్యా ప్రకృతివియుక్తప్రత్యగాత్మస్వరూపమపి
 సంగృహీతంభవతి — ౫ — ప్రకృతివియుక్తప్రత్యగాత్మప్రాప్తిమూలాన
 స్దస్యాపి భగవత్ప్రాప్తిమూలానద్వాదత్యల్పతయా — యస్మాత్పరిమితం
 ఫలమితిచ సాధుసంగచ్ఛతే — ౬ — జ్ఞాపితంచేదంగీతాప్తమాధ్యాయ
 ద్వావిశేషశోకావతారికాభాష్యే — జ్ఞానినః ప్రాప్యంతు తస్మాదత్యస్తవిభ
 క్తమిత్యాహేతి భాషమాణైర్భాష్యకారైరపి — ౭ — ఏకాన్త్యంభగవ
 త్యేషాం సమానమధికారిణామితిగీతార్థసంగ్రహోష్టావింశశ్లోక భగవ
 ద్యామునమునివచనం — ఉదారాస్సర్వవైతేత్యితి గీతానప్రమాధ్యాయా
 ష్టాదశశ్లోకభాష్యే — సర్వవైతేమామెవ్రాహ్మణ్యత్యుదారాశ్చిభాష్య
 కారవచనంచప్రాపకతయా దేవతాన్తరానుపాసకత్వలక్షణానన్యదేవత
 త్వవిషయమితిసవిరోధః — ౮ — వ్యక్తమేవేదంతల్లోక భాష్యవచన
 యేమత్త్యయత్కించదపిగృహ్యంతి తేమమనర్వస్వదాయినత్యనేనగ్రాహ్యేన
 — ౯ — ఎవంచ్యవనధర్మత్వమపి జ్ఞానీతరాధికారిత్రయసాధారణమేవే
 హవివక్షితం — సేవ్యసేవకభావేనప్రసక్తసమ్బంధా త్వితఃపరమప్రాప్య
 భూతా త్పరస్మాద్భిహ్మాణోభగవతఃప్రాప్యాన్తరాశ్రయణేన ప్రచ్యు
 తేస్త్రయాణామవిశిష్టత్వాత్ — ౧౦ — చ్యవనంహినామ ప్రసక్తసమ్బ
 ధ్నాదుపరితనవస్తునఃకేనచిద్ధేతునా తాదృశనంసంగప్రహాణపూర్వకా
 ర్యాచీనవస్తుప్రాప్తిః — ౧౧ — స్వప్రాప్యప్రాపకతయా సేవ్యసేవకభావేన
 భగవన్తమేవ్రాహ్మణీనేషు చతుర్విధేష్వధికారిషు జ్ఞానినోభగవదేక
 ప్రాప్యా స్తమేవపరమప్రాప్యంప్రేక్ష్యస్తడ్ధిపాసనదత్తాయామివఫలదత్తా
 యామ వ్యనివృత్తసేవ్యసేవకభావలక్షణతత్సంసంగతయాయావదాత్మ
 భాష్యనువృత్తతాదృశభగవత్సంసర్గానిత్యయక్తాడ్యస్తే — ౧౨ — ఇత
 రేత్యధికారిణవ్యర్థ్యకైవల్యలక్షణప్రాప్యాన్తరపరతయా స్వస్వప్రాప్య
 ప్రాప్తయే సేవ్యసేవకభావేన భగవన్తమేవ్రాహ్మణీనా స్వస్వప్రాప్యప్రా

ప్రవృత్తయః సర్వే నదీని స్తరణాన స్తరం ప్రవహంత్యాగవదుపాసనదశాస్థితసేవ్య
 సేవకభావలక్షణభగవత్సంసర్గప్రహణాన భగవతః ప్రచ్యవనాత్ — సర్వే
 వ్యవసధర్మాణ్యత్యవిశేషేణ నిష్ప్రసే—౧౩—ఇదమేవచ కేషాంచిన్నశ్వ
 రప్రాప్త్యా స్తరభజనరూపంసత్ప్రాప్త్య వినాశేనపునరావృత్తిరూపంభ
 వతి—కేషాంచిత్థిరప్రాప్త్యా స్తరభజనరూపంసత్ప్రాప్త్య వినాశాభావే
 నాపునరావృత్తిరూపంభవతివిశేషేషి పరమప్రాప్త్యభూతాద్భగవతః
 ప్రచ్యుతత్వవవిశేషమేవ జ్ఞానీతరేషాంసర్వేషామ్—౧౪—ఇత్యంభ—
 వ్యవసధర్మాణ్యత్యస్య—చ్యవనం—యథోక్తలక్షణభగవతః ప్రచ్య
 తి—ధర్మో యేషాంతర్థత్యేవాథాసిద్ధ్యా నాత్రకైవల్యాధినా మైశ్వ
 ర్యాధితుల్యప్రాప్త్యపురుషార్థవినాశాధీనపునరావృత్తి ప్రతిపాదనగర్భిత
 । ౬౩ । జ్ఞానినాం నిత్యతయా ౨ న్యేషాంతత్వత్ప్రాప్త్యసిద్ధిపర్యంతమను
 వృత్త్య పశ్యాన్నివర్తమానతయాచ గీతాసప్తమాధ్యాయసప్తశ్లోక
 భాష్యే ౭ భిహితఉపాసకానాం భగవతాసహాయోగ సేవ్యసేవకభావల
 క్షణమ— నాన్యాయ్యశ కేవలసంయోగాదిరూపఇతి— అయంయోగః
 ప్రాపకతయాప్రాప్త్యతయాచాభిమతత్వాదేవజ్ఞానినాం నిత్యతయా ౨ నువ
 త్తత్యితి— సర్వేవ్యవసధర్మాస్తే ప్రతిబుద్ధస్తుక్తేష్టభాగితిపాఠఎవచ
 స్వారిసకఇతి—సర్వేవ్యవసధర్మాణః ప్రతిబుద్ధస్తుమోక్షభాగితిపాఠేషి
 మోక్షకర్తవ్య భగత్ప్రాప్తిప్రతిబుద్ధక పర్యవనిర్మోక్షవిషయస్య భగ
 త్ప్రాప్తిలక్షణపరమమోక్షమేవ ముఖ్యతమత్యేనతద్విషయతయా —
 ప్రతిబుద్ధస్తుమోక్షభాగిత్యత్ర ప్రతిబుద్ధస్య కైవల్యాధివాప్త్యవృత్తత
 యాపి నిర్దేశకఉపపద్యత్యితిచ ప్రాగేవాపవాదితమ్ । ౬౪ । అథకప
 ఛాకరహస్య— లోకాచార్హేరపి—కైవల్యమచిత్సమృద్ధసనివృత్తిమా
 త్రేణ మోక్షఇతికేచిద్వ్యపదికనీతివదద్ధి స్తస్యముఖ్యమోక్షరూప
 త్యాభావఎవభ్యాపితః । ౬౫ । దశితమోక్షధర్మవచనప్రకరణసేవ్యదృ
 శార్థకత్యమేవ స్వప్రకరణనమానప్రకరణ సకలపూర్వాచార్యశ్రీమా
 క్త్యనుగుణమ్ । ౬౬ । అతోజ్ఞానురథాధీన జ్ఞానీచేతివృత్త్యుభ

గీత్యధికార్థనద్భావముంగీకుర్వతాం వాదికేసరిరమ్యజామాతృమునివ
 రవరమునిప్రభృతీనామపి చేదమేవాభిప్రేతమిత్యవగమ్యతే । ౬౭ ।
 భక్తంప్రతివిశేషస్తవపాథానుకీర్తితఇతివాక్యశేషస్యాపి భక్తావాస్త
 రవిశేషకీర్తనపరత్వమేవచ స్వీరసికమ్ । ౬౮ । తథాచ—దశాతమో
 తుధర్మవచనప్రకరణస్య ప్రాగుక్తైషుకల్పైషు కేనాప్యేకేనకల్పనశాస్త్రా
 స్తస్యోక్తకైవల్యాధ్యక్షపునరావృత్త్యవిరోధేన పూర్వోక్తార్థపరతాయా
 ఏవ స్వరసతోలాభేన నకథంచిదపి కైవల్యాధినా మైశ్వర్యాధితుల్య
 పునరావృత్తిప్రమాణతాసిద్ధ్యతీతి సర్వధాపి నాత్రవిరోధగన్ధతి
 ॥ ౧౦౧ ॥ యఃపునః—సర్వేచ్ఛవనధర్మాణఃప్రతిబుద్ధస్తుమోక్షభాగితి
 వచనస్య—జ్ఞాన్యోక ఏవమోక్షభాక్—తదన్యైఽధికారిణతాథాథాధి
 జ్ఞానురూపాస్త్రీయోపి స్వప్రాప్యపురుషార్థవిరాజేన కాలవిశేషేఽ
 వజ్జనీయపునరావృత్తయఇతి పూర్వపక్ష్యభిమతోర్థః ॥ ౧౦౨ ॥ సతు
 సకథంచిదపిసమ్భవతి—సమానప్రకరణగీతాశాస్త్రే మహతాగ్రన్థేనై
 శ్వర్యాధినాం ప్రాప్యభూతైశ్వర్యస్యబ్రహ్మాదిపదప్రాప్తిరూపస్య కాల
 విశేషేఽవశ్యవినాశితేనావజ్జనీయ పునరావృత్తికతాం ప్రతిపాద్య
 జ్ఞానినాం ప్రాప్యభూతభగవత్తత్త్వస్యవినాశప్రసంగాభావేన పునరావృ
 త్త్యభావంప్రతిపాద్య తథేవ కైవల్యాధినామపి జ్ఞానుశబ్దితానాం
 ప్రాప్యభూతప్రకృతివియుక్తప్రత్యగాత్మ తత్త్వస్యావినాశితేనాపునరా
 వృత్తింప్రతిపాద్య తతఃశ్వర్యాధినాం పునరావృత్తిహేతుధూమాదికతః
 —జ్ఞానినాంజ్ఞానునాం చాపునరావృత్తిహేత్యుచితాదిగతేశ్చస్ఫుటత
 ప్రతిపాదనేనతద్విరోధస్యదుష్పరిహరత్వాత్—ఎవం సర్వత్రశ్రుతిస్మృ
 తిష్యైశ్వర్యాధిలక్షణైకవిధాధికారిణాం పునరావృత్తేస్తదన్యద్వివిధాధి
 కారిణామపునరావృత్తేశ్చప్రతిపాదనదశనే నేహైకవిధాధికారిమాత్ర
 స్యాపునరావృత్తింప్రతిపాద్య తదితరేషాం సర్వేషామవిశేషేణపునరా
 వృత్తిప్రతిపాదనే సకలశాస్త్రీవిరోధప్రసక్తాచ్చ । ౧౦౩ । గీతాశాస్త్రే
 హ్యప్తమాధ్యాయే—అబ్రహ్మణువనాల్లోకాః పునరావర్తినోఽజా

నేత్యాదిమోడశశ్లోకా ద్యేవోనవింశశ్లోకా న్నగ్రక్తేనైశ్వర్యాధిశానాం ప్రా
ప్యభూతబ్రహ్మదిపదైశ్వర్యవినాశేనావజ్జనీయంపునరావృత్తిమత్తవ్సం
ప్రతిపాదితమ్ ॥ ౧౦౦ ॥ మాముపేత్యపునర్జన్మ దుఃఖాలయమశాశ్వ
తమ్ నాఘ్నవ నిమహాత్మాన స్సంసిద్ధంపరమాంగతాః॥ ఇతిపఞ్చదశశ్లో
కేన— మాముపేత్యతుకాస్తేయపునర్జన్మనవిద్యతే॥ ఇతిమోడశశ్లోకోత్త
రాధేనచపరమకారణభూత భగవత్తత్త్వస్యకదాచిదపివినాశ ప్రసజ్గా
భావేనతదేకప్రాప్యనాంజ్ఞానిచాంప్రాప్యవినాశప్రసజ్గాభావేనాపునరావృ
త్తిఃప్రతిపాదితా ॥ ౧౦౧ ॥ పరస్తస్మాత్త్రుభావోఽన్యోఽన్యోఽన్యోఽన్యక్తా
త్సనాతనః॥ యస్సనర్వేషుభూతేషు నశ్యత్సునవినశ్యతి॥ అవ్యక్తోఽక్షరః
తుక్తస్తమావలూపరమాంగశిమ్॥ యంప్రాప్యననివర్తస్తే తద్ధామపర
మమ్మమ॥ ఇతివింశైకవింశశ్లోకాభ్యాంజిజ్ఞానుశబ్దితానాం కైవల్యాధినా
మపిప్రాప్యభూతప్రకృతివియక్తప్రత్యగాత్మ తత్త్వస్యావినాశిత్యేనాపు
నరావృత్తిమత్తవ్సం ప్రస్తుటంప్రతిపాదితమ్ ॥ ౧౦౨ ॥ ఏవం పఞ్చదశా
ధ్యాయేపి—తతఃపరంతత్పరిమాగితవ్యం యస్మిన్ గతాననివర్తన్తిభూ
యః॥ ఇతిచతుర్థశ్లోకే—గచ్ఛ స్వమూఢాఃపదమన్యయంతేత్ ॥ ఇతిపఞ్చ
మశ్లోకే— యదగ్రహాననివర్తస్తేతద్ధామపరమమ్మమ॥ ఇతిషష్ఠశ్లోకేచప్ర
కృతివినిర్ముక్తప్రత్యగాత్మ స్వరూపస్యనిత్యతా ప్రతిపాదనపూర్వకంత
త్పాప్తికామానాంపునరావృత్త్యభావపప్రతిపాదితః॥ ౧౦౩ ॥ తస్మాత్
—సర్వేచ్ఛవనధగ్మాణఃప్రతిబుద్ధస్తన్మోక్షభాగిత్యాదివచనఘటితమోక్ష
ధర్మప్రకరణస్యైకాన్ని ప్రతిబుద్ధశబ్దతజ్ఞానిలక్షణైకవిధాధికారిమాత్ర
పునరావృత్తే స్థితిరరాధికారిణాంత్రయాణాం పునరావృత్తేశ్చప్రతిపా
దనపరతా నకథంచిదపినమ్భనతి— దశైతాన్యధాసిద్ధిగ్ధానహాతిస్సు
టార్థక కైవల్యార్థ్యపునరావృత్తిప్రతిపాదకసమానప్రకరణగీతాదిగ్రన్థ
విరోధాత్—ఇహ తత్తత్ఫలాధివాం తత్తత్పాప్యస్యవినాశాదేవ పునరా
వృత్తేఃప్రతిపాదముపితతయా ప్రకృతివియక్తప్రత్యగాత్మతత్త్వలక్ష
ణప్రాప్యస్యాక్షరశబ్దవాచ్యస్య కదాచిదపినాశప్రసంగాభావేన తదర్థి

నాం జిజ్ఞాసూనాం ప్రాప్యవినాశాధీనపునరావృత్తే రసమ్నావిత
 త్వాచ్చ ॥ ౧౦౮ ॥ కించ — సర్వేచ్యవసధర్మాణ్యత్యస్యప్రతిబు
 ధేతరాధికారిసామాన్యోద్దేశేన పునరావృత్తి ప్రతిపాదనపరత్వే
 పఞ్చగ్నివిదాం శ్రుత్యాదిప్రతిపన్నస్యాపునరావృత్తిమత్వస్య భవతా
 మపినమ్మృతిపన్నతయా తద్వచనవిరోధోభవతామపి దురుద్ధరవవస్యాత్
 ॥ ౧౦౯ ॥ ఏవంపఞ్చగ్నివిదామపి మోక్షభాక్త్యస్య భవతామపిన
 మ్మృతిపన్నతయా ప్రతిబుద్ధస్యావిశేషేణ మోక్షభాక్త్యేన సకలతర
 వ్యావృత్త్యభిధానమసంగతమ్ ॥ ౧౧౦ ॥ నచాత్రప్రతిబుద్ధశబ్దః పంచా
 గ్నివిదాం పరమపురుషనిష్ఠానాంచ సాధారణ్యతి నాతకశ్చిద్విరోధ్యతి
 వాచ్యం—తేషాంజ్ఞాసీనిత్యయుక్తవికభక్తిర్విశిష్యత్యతి — ఆస్థితస్సహి
 యుక్తాత్మా మామేవానుత్తమాంగతిమితచ — గీతాశాస్త్రేజైకభక్తి
 త్వేన భగవదేకప్రాప్యత్వేనచాభిహితస్య జ్ఞానినఃపరమపురుషనిష్ఠతా
 యాఏవావగమేనతద్విభక్తాత్మకృతిపియుక్తప్రత్యగాత్మ లక్షణప్రాప్త్య
 స్తరనిష్ఠాశ్చ పంచాగ్నివిదోవ్యావృత్తత్వా త్తత్సాసీయస్య దశీత
 మోక్షధర్మవచనప్రకరణఏకాన్తిప్రతిబుద్ధశబ్దాభిహితస్యాధికారిణోపి—
 తేషామేకాన్తినశ్చేష్ఠా స్తేచైవానన్యదేవతాత్మతి — అహమేవగతి
 స్తేషాం నిరాశీకర్మకారిణౌమితచ—తద్వదేవానన్యదేవతత్వలక్షణైక
 భక్తిత్వేన భగవదేకప్రాప్యత్వేనచప్రతిపన్నస్య పంచాగ్నివిద్యావృత్త
 తాయాదురవహ్నవతయా ప్రతిబుద్ధశబ్దస్యాభయసాధారణ్యాసమ్మ
 వాత్ ॥ ౧౧౧ ॥ భగవదేకప్రాప్యత్వలక్షణం పరమపురుషనిష్ఠత్వం
 పఞ్చగ్నివిద్యావృత్తమితితు గీతాష్టమాధ్యాయే త్రయోవింశతతుర్విం
 శశ్లోకావతారికాయాం—అథాత్మయాథాత్మ్యవిదః పరమపురుషనిష్ఠ
 స్యచ సాధారణీమర్పిరాదికాంగతిమాహేత్యభిదధతాభావ్యకారేణైవ
 సువ్యక్తముక్తమ్ ॥ ౧౧౨ ॥ షడ్వింశశ్లోకభాష్య—ద్వివిధానాంజ్ఞాని
 నామితినిదేశస్తు చతుర్వింశశ్లోక—తత్రప్రయాతాగచ్ఛన్తి బ్రహ్మ
 బ్రహ్మవిదోఽనాన్యత్యేకోక్త్యాజ్ఞానుజ్ఞానిరూపద్వివిధాధికారిణౌ మచి

రాదిగతివిధానార్థః బ్రహ్మప్రాప్తిప్రయోజక విద్యావత్త్వేన
 మూలోక్తజ్ఞానుజ్ఞానిరూపద్వివిధాధికారి క్రోడీకారానువాదమాత్రం
 — అన్యథా — పూర్వోక్తజ్ఞానుభిన్నజ్ఞానినవ పశ్చాద్వివిధాదురూపేణ
 ద్వివిధత్వవరత్వే తస్యైకభక్తిత్వభగవదేకప్రాప్త్యత్యాభిధానవిరోధా
 పత్తేః — పంచాగ్నివిదః ప్రకృతివియుక్తప్రత్యగత్మలక్షణప్రాప్త్యంతర
 నిష్కత్వ తన్మాత్రం ద్విభక్తిత్వయో భేదవతామపి నమ్మృతిస్స త్వాత్ —
 జ్ఞానుభిన్నస్య జ్ఞానిసౌప్తికవిధత్వేన పూర్వంక్వాప్త్యనుక్తత్వేనేవ తథా
 తదనువాదాయోగాత్ — పంచాగ్నివిదో జ్ఞానుభిన్న త్వేతస్యేహ ప్రస్తు
 తతయా మూలేభాష్యేచ తస్యగత్యభిధానస్య ప్రస్తుతజ్ఞానోగత్యేకధ
 నస్యచానంబధత్వప్రసంగాత్ — గీతాష్టమాధ్యాయ పంచదశశ్లోకా
 వతారికాభాష్యేణ — అతఃపరమధ్యాయశేషేణ జ్ఞానినఃకైవల్య
 ధి నశ్చాపునరావృత్తి మైశ్వర్యాధినః పునరావృత్తిం చాహేత్యేవయా
 పేక్షాధ్యాయశేషస్య దశోతాధికారిత్రయవిషయతాయాపి పూర్వ
 త్వేన తదతిక్రాధికారివిషయత్వాసమ్భవాత్ — పూర్వప్రకాతజ్ఞాను
 త్యాజ్యోపాదేయవిషయాష్టమాధ్యాయతృతీయశ్లోకే — అక్షరంబ్రహ్మవ
 రమమిత్యాదిక పంచాగ్నివిద్యాయాపి జ్ఞానూపాదేయవిద్యాత్వేన
 ప్రతిపాద్యమానతాయా స్తద్భాష్యే వ్యక్తత్వేన పంచాగ్నివిదవన
 జ్ఞానురూపతాయాస్పృష్టత్వాత్ — గీతాష్టమాధ్యాయత్రయోవింశచ
 తుర్వింశశ్లోకవ్యాఖ్యానావసరః — గీతార్థసంగ్రహఖ్యాయాఖ్యానాయం —
 జ్ఞానినాం జ్ఞానూనాంచాపునరావృత్తిమార్గమిపిప్రకృత్య-జ్ఞానినఃపరం
 బ్రహ్మగచ్ఛన్తి-జ్ఞానపూర్వికైతత్వసవరూపం బ్రహ్మగచ్ఛన్తితివివే
 కభివక్ష్యమాన తత్రిత్యాచి-రాదిగత్యభిధానస్య జ్ఞానిజ్ఞానువిషయత
 యైవ శ్రీయామునాచార్యపాదైర్వాఖ్యాతత్వేన తద్విరోధప్రసం
 గాచ్ఛ ॥ ౧౦౩ ॥ తస్మాత్ — ప్రస్తుతోజ్ఞానుకేవపంచాగ్నివిత్ — సచ
 సప్రతిబుద్ధజ్ఞేనేహవివక్షితః — అపితు సర్వశబ్దనేత్యేపూర్వగస్తవ్యమ్
 ॥ ౧౦౪ ॥ తథాచ-చ్యవనధర్మత్వస్య పునరావృత్తిరూపత్వే శ్రుత్యా

దిభిరపురరావృత్తిమత్తేన ప్రతివస్తుస్య పంచాగ్నివిదః పునరావృత్తిమ
త్తవప్రతిపాదనవిరోధోదుష్కరిహరణివ ॥ ౧౦౧ ॥ యదపిమన్యజేపూర్వప
క్షిణః—పంచాగ్నివిద్యానిష్ఠస్య ప్రకృతిమణ్డలే క్వచిదాత్మనుభవఃపూ
ర్వంభవతి—తస్మాదపగతస్య పశ్చాదేవబ్రహ్మప్రాప్తిః—ఆత్మాను
భవాదపగమాభిప్రాయకతయా చ్యవనధర్మత్వాభిధానముపపద్యతే
॥ ౧౦౨ ॥ ఉక్తంహి తైగీతాప్తమాధ్యాయత్రయోవింశదిశ్లోక
భాష్యతాత్పర్యచన్ద్రికాయాం—పంచాగ్నివిదోపి బ్రహ్మప్రాప్తిరస్యై
వేతిస్తేకరవ్యం—తత్ర ప్రాప్తేజ్ఞానినాం పరమాత్మాస్వపిశిష్టోభోగ్యః—
అక్షరయాథాత్మ్య నిష్ఠానాం స్వస్వయాపమేవపూర్వం భోగ్యం—
వస్వాదిపదప్రాప్తిపూర్వకబ్రహ్మప్రాప్తిసాధనమధువిద్యాన్యాయా దస్త
తోబ్రహ్మప్రాప్తిరితి—ఆత్మమాత్రానుభవమఖస్యాస్థిరత్వాదేవ చ్యవన
ధర్మత్వముచ్యతే—నతావతా పునస్సంసారప్రసంగఃకాఠివ ॥ ౧౦౩ ॥ తదే
తదత్యస్తముపహాస్యం—ఈదృశకథాకల్పనాయాః ప్రమాణేషుపూర్వా
చార్యశ్రీసుక్తిషువా క్వాప్యాకరలేశాదశేనాదతి ప్రసంగభయేనాతీ
న్ద్రియాకే స్వేర్వంకల్పనాయోగాచ్చ స్వప్రేక్షామాత్రవిబృద్ధి
తాయా అస్యాఃప్రమాణశరణైరంగీకారాయోగా దీదృశకల్పనాయా
స్పర్శైవానుపవన్నతాయావక్ష్యమాణత్వాత్ — తాదృశచ్యవనధర్మ
త్వస్య మోక్షభాక్త్యవపర్యవసన్నతయా ప్రత్యుత శ్లాఘాహేతుభూ
తస్య నిన్దాహేతుత్వాసమ్భవాత్—సర్వేచ్యవనధర్మాణ్యతి ప్రతిబుద్ధేత
రేషాం సర్వేషాంచ్యవనధర్మత్వేన నిన్దాయాపమేవావివక్షితత్వాత్ —
పంచాగ్నివిదామపి ముఖ్యమోక్షస్వాభ్యుపగమేన ప్రతిబుద్ధస్తీతి తుశ
జ్ఞేనమోక్షభాక్త్యేన ప్రతిబుద్ధస్య స్వేతరసకలవ్యావృత్తిత్వాభిధానా
సంగతే దుర్వారత్వాచ్చ ॥ ౧౦౪ ॥ కించపంచాగ్నివిదో జ్ఞాన్యవిశి
ష్టభవదభిమతపరిపూర్ణబ్రహ్మప్రాప్తిదశాయామపి కైవల్యపురుషార్థ
భూతప్రకృతివియుక్తప్రత్యగాత్మానుభవలోపాభావేన నివృత్తిలక్షణం
భవదభిమతం చ్యవనధర్మత్వమపి తస్యనసంభవదుక్తిమ్ ॥ ౧౦౫ ॥

సన్యాత్మమూత్రానుభవస్యైవ కైవల్యాధిపురుషార్థతయా పరిపూర్ణ
 బ్రహ్మప్రాప్తిదశాయాం తన్నివృత్తినిరారాబధైవ-బ్రహ్మప్రాప్త్య
 భావవిశిష్టప్రత్యగాత్మప్రాప్తిరేవాత్మమూత్రానుభవయాపతయా తదా
 పీఠవిశేషణాభావాదేవ విశిష్టాభావసిద్ధిరితిచేత్-విశేషణక్షేపేణ విశి
 ష్టాభావసాధయంత్రాభవస్తస్తాకికసింహాశ్రితితు దృఢంవిశ్వసిమః
 | ౧౨౦ | పరంతు - అధికంతుప్రవిష్టంనతుతద్ధానికరమితిన్యాయేన
 బ్రహ్మప్రాప్తిరధికాయాస్తవాసీంసమ్మేపి స్వపురుషార్థభూతవక్య
 తివియుక్తాత్మప్రాప్తిర్విచ్ఛేదాభావేన బ్రహ్మప్రాప్తివిశిష్టయాఅత్మప్రా
 ప్తిరధికాభ్యుదయయాపాయాః ప్రత్యుత్తర్లాభాహేతుత్వేన నిందాహేతు
 త్వోక్తి-తానమేవానంగతమితివిచార్యతామ్ | ౧౨౧ | ప్రతియోగినిన
 త్యేవ పూర్వక్షణవృత్తిత్వవైశిష్ట్యవ్యాసజ్యవృత్తిధర్మాద్యవచ్ఛిన్నస్యత
 స్యాభావ సంపాదనవదాత్మప్రాప్తసత్తామేవకించిద్విశేషణవిశిష్టాయా
 స్తస్యాఅభావసంపాదనస్యాకించిత్కరత్వేననిందాహేతుత్వంహిదుర్వచం
 -అన్యథా-జ్ఞానినామపీద్యకయత్కించిద్విశేషణవిశిష్టతత్పురుషార్థా
 భావస్యనువచతయా తేష్వపిచ్యవనధర్మత్వేననిందాప్రసంగస్యదుర్వార
 త్వాత్ | ౧౨౨ | కించ యద్విరహేణాధికార్యస్తరాణానింద్యత్వం
 శాస్త్రాభిప్రేతం-తత్సద్భావం నిందాహేతుతయాప్రతిపాదయతీతి సహి
 కశ్చిదనుస్మత్ప్రబూయాత్ || ౧౨౩ | బ్రహ్మప్రాప్తివిరహేణైవహిజ్ఞా
 నీతరాం శ్చ్యవనధర్మత్వేననిందతిశాస్త్రమ్ || ౧౨౪ | కైవల్యాధిక్షాం
 ప్రకృతివియుక్తాత్మప్రాప్తిరపీతత్వదశనేపి బ్రహ్మప్రాప్త్యభావేనా
 పి భవితవ్యమితీదృశాపేక్షానిబాధా నశ్యచిదుపలభ్యతే-యేనేద్యక
 కల్పనాపి కథంచిత్సమ్భవదుక్తికాస్యాత్ | ౧౨౫ | జరామరణమో
 క్షాయ మామాశ్రిత్యయతనియే! శ్చితిగీతాయాం సప్తమాధ్యామైకో
 నవిశక్లోక జరామరణమోక్షాయేత్యేతావన్మాత్రనిరదేశాత్-తద్భా
 ష్యే - ప్రకృతివియుక్తాత్మస్వయాపదశానాయేత్యేవవ్యాఖ్యానాత్ -
 యఃప్రయాతిత్యజాదేహంసయాతి పరమాంగతి మిత్యష్టమాధ్యాయత్ర

యోదశశ్లోకభాష్యే — సయాతివరమాంగతిం॥ప్రకృతివియుక్తమ్
 మానాకారమపునరావృత్తిమాత్మానం ప్రాప్తోతీత్యర్థశ్చిత్వాభ్యానా
 త్ — తేప్రాపునన్తిమామేవేతి ద్వాదశాధ్యాయచతుర్థశ్లోకభాష్యే —
 తేపిమాంప్రాపునన్త్యైవ — మత్సమానాకారమసంసారిణమాత్మానం
 ప్రాపునన్త్యేవేత్యైవకార మయోగవ్యవచ్ఛేదపరంవాగ్భ్యాయబ్రహ్మ
 ప్రాప్తివ్యవచ్ఛేదాభావజ్ఞాపనాత్ — ప్రత్యుత — పంచాగ్నివిదాంబ్రహ్మ
 ప్రాప్తిరపిసద్భావస్య భాష్యాదిషు సర్వత్రైవ భాష్యకారైరుక్తత్వా
 త్ — కార్యాధికరణవేదాంతదీప — పంచాగ్నివిదోహిప్రకృతివియుక్త
 బ్రహ్మత్మకాత్మస్వరూపవిదః — తేచ తత్ప్రాప్యపునన్తేనవతే నైతి
 పక్ష్యా తేషాం ప్రకృతివివిక్తబ్రహ్మత్మకత్వవిశిష్టత్వస్వరూపప్రాప్తే
 రభిధానేన — వేదార్థసంగ్రహే పరమశబ్దవాచ్యతాయాః స్థానవిశేషప్ర
 కృతివియుక్తత్వస్వరూప భగవత్స్వరూపేషు త్రివ్యపిసద్భావనిరూపణ
 ప్రకరణే — భగవత్స్వరూపం పరమప్రాప్యత్వాదేవపరమంపదం — ఇతర
 యోరపిభగవత్ప్రాప్తిగర్భత్వాదేవపరమపదత్వం — సర్వకర్మనిర్దుక్త
 త్మస్వరూపావాప్తి భగవత్ప్రాప్తిగర్భేతిపక్ష్యాప్రకృతివియుక్తత్మ
 స్వరూపప్రాప్తే బ్రహ్మప్రాప్తిగర్భత్వాభిధానేనచ తేషాం జాయ
 మానాయాః ప్రకృతివియుక్తత్మస్వరూపప్రాప్తే బ్రహ్మప్రాప్తివే శి
 వ్యస్య తదానీమేవనియతత్వావగమాచ్చ పంచాగ్నివిదాం బ్రహ్మప్రా
 ప్త్యభావవిశిష్టత్మస్వరూపావాప్తైకదాచిదపిసమ్భవాదర్థేనతేషాం
 పూర్వం ప్రకృతిమిద్ధాలై క్వచిచ్చిరకాలమాత్మమాత్రానుభవః —
 వశ్యాదేవ బ్రహ్మప్రాప్తిరితి పూర్వపక్షిణాం కథాకల్పనం ప్రమాణా
 పరామర్శములమత్యంతహేయమేవేత్యవధేయమ్ ॥ ౧౨౬ ॥ ప్రకృతి
 మిద్ధాలవ క్వచిదాత్మానుభవస్థానాభ్యుపగమా ద్దేశవిశేషావచ్చిన్నత్వ
 విశిష్టత్మానుభవలక్షణస్య ప్రాప్యపురుషార్థాభావరూపం చ్యవనధర్మ
 త్వంపంచాగ్నివిదో బ్రహ్మప్రాప్తిదశాయాం సమ్భవతీతిచ త్సర్వలోక
 కామచారిణో ముక్తస్యాపి దేశవిశేషావచ్చిన్నత్వవిశిష్టబ్రహ్మనుభవ

లక్షణస్వప్రాప్త్యపురుషార్థాభావత్యలక్షణ చ్యవనధర్మత్వమప్త్యేవతి
 తాదృశచ్యవనధర్మత్వస్య ప్రతిబుద్ధేతరనింవాపేతుత్వేనాభిధానంననం
 గచ్ఛతి॥౧౨౭॥ అపిచ-చ్యవనశబ్దస్య క్వచిన్నిన్యత్రిమాత్రజాపచారిక
 ప్రయోగసత్వేపి-తత్త్వేనాతశ్చ్యవన నిత్యత్యాఽఽఽ సర్వత్రోపరిత
 నాద్యస్తనూఽర్వాచీనప్రాప్తిరేవ చ్యవనశబ్దముఖ్యార్థతయాఽర్వాచీన
 వస్తునఉతరితనవస్తుప్రాప్తిరూపః పంచాగ్నివిదో భవదభిమతతత్మాను
 భవాదపగమ స్వీరసతశ్చ్యవనశబ్దార్థపవ నభవితుమహాతి॥౧౨౮॥
 యదపి-సర్వేచ్యవనధర్మాగత్యత్ర పరిమితముఖానుభవవిశిష్టేన తదా
 నీనిరతిశయముఖాద్భిప్రత్యేవాపినిన్దోపపత్తిస్సమ్భవతీతి - ఉపాసనద
 శానుభూతేపరమాత్మనిఫలదశాయాంకించితా-లమనుభవ విచ్ఛేదా
 ద్వాప్రాప్తభంశలక్షణంచ్యవనధర్మత్వమితిచక శంచిన్నిన్దాసమర్థనమ్॥
 ౧౨౯॥ తదపిహేయం-తథాసతి తత్ర పరబ్రహ్మానుభవలక్షణనిరతిశ
 యముఖానుభవాద్భ్రంశరూపాస్మదభిమతచ్యవనస్వైవనిన్దాపేతుత్వేన
 బ్రహ్మప్రాప్త్యర్థస్యాత్మానుభవా దపగమస్యాత్మానుభవ స్థానాదూ
 ధ్వోగమనాత్మకస్య భవదభిమతాపచారికచ్యవనయావస్య ప్రత్యుత్తరవశం
 సాహితోనిన్దాపేతుత్వాసంభవేన ప్రాగుతాసంగతే సవస్థత్వాత్
 ॥౧౩౦॥ యదపి-ప్రతిబుద్ధస్తుమోక్షభాగిలిచావ్యాహతమోక్షభాక్త్యం
 ప్రతిబుద్ధస్యాచ్యతేనతావతాఽన్యస్యమోక్షభావశ్చితి తద్వచనప్రతిబు
 ద్ధస్య సకలేతర వ్యాన్యత్తత్వాభిధానసమర్థనమ్॥ ౧౩౧॥ తదపిహేయ
 మేవ-దశితవచనే మోక్షశబ్దస్యావ్యాహతమోక్షలక్షణాకల్పనే గమ
 శోభావాత్-నిర్మూలభవదీయకల్పనావిశేషస్య వచనప్రతిపన్నముఖ్య
 భావభాగత్వాదాగాత్-ప్రత్యుత్తరవచనేనైవ ప్రతిబుద్ధేతరేహంమో
 క్షభావం స్వసామర్థ్యతః ప్రతిపాదయతా భవదీయకల్పనావిశేషస్య
 ప్రతిరోధసంభవాచ్చ॥ ౧౩౨॥ కిచ్చిత్ప్రమాణగతశబ్దస్య తుల్యబలప్ర
 మాణాత్తరప్రతిపన్నానుగుణ్యేన లక్షణాకల్పనసంభవేపి నిర్మూలభ
 వదీయకల్పనావిశేషమాత్రం సతస్యస్వానుగుణార్థవిశేషలక్షణాకల్పనా

బీజంభవితుమహతి || ౧౩౩ || పంచాగ్నివిదాం ప్రకృతిమగ్ధాలవ కస్య
 చిత్ స్థానవిశేష ప్రథమమాత్మమాత్రానుభవః—తతః పశ్చాత్పచీరవిశ
 మ్బేసమోక్షప్రాప్తిరితి భవదీయకల్పనా విశేషేహి నకించిత్ప్రమాణ
 మితి—కల్పనాచవచనవిరోధన సప్రభవితుమహతిచ ప్రాగేవామౌచా
 మ|| ౧౩౪ || ౨వం—అన్యహతమోక్షభా క్త్వంనామ ప్రతిబంధకీభూతకర్మ
 విశేషప్రయోజ్యవిశిష్టమన్తరేణైవ మోక్షభా క్త్వమితివ క్త్వం—త
 చ్చ ప్రతిబుద్ధానామపి సర్వేషాం ప్రాయశోనసంభవత్యైవ—తేష్వపి
 శీఘ్రమోక్షప్రాప్తిప్రతిబంధకబహుశరీర బహుకాలానుభావ్యఫలహేతు
 ప్రారబ్ధకర్మబాహుళ్యసంభవస్య ప్రమాణప్రతిపన్నత్వాపితి నాయంధ
 ర్మ సర్వేషాం ప్రతిబుద్ధానాం స్వేతరసకలన్యవతఃకాకారో భవితు
 మహతి || ౧౩౫ || ప్రతిబుద్ధానామపి ప్రతిబంధకీభూతప్రారబ్ధకర్మవిశేష
 ప్రయోజ్యమోక్షవిశిష్టః—భోగేనక్షవయిత్యాదధనంపద్యతే || ౧౩౬ ||
 || ౧౩౬ || ఇత్యధికరణైస్తప్తః || ౧౩౭ || తథాచ|| కైవల్యఫలానిత్యత్వసాధ
 కతయా పూర్వపక్ష్యభిమతిస్య చ్యవనధర్మత్వస్య కస్యచిద్దుర్వచత్వాత్
 —సకలేతరవ్యాప్య త్తతయా సకలప్రతిబుద్ధసాధారణతయాచ ప్రతిపద్య
 మానస్య మోక్షభా క్త్వస్య ప్రాగు క్తహేతుభిరన్యహతమోక్షభా క్త్వ
 రూపతామూదుర్వచత్వాచ్చ పరమప్రాప్యత్పరస్మాద్భిహ్మాణ స్నేహ్య
 సేవకభావసంయోగనివృత్తిరూపప్రచ్యుతిశీలత్వలక్షణం యథోక్తరూ
 పం చ్యవనధర్మత్వమేవ ప్రతిబుద్ధేతరేషాంనిద్దాహేతుతయా దశిత
 వచనాభిప్రేతం—పరమాత్మప్రాప్తిప్రకృతివియక్తప్రత్యగత్మప్రాప్తిల
 క్షణద్వివిధమోక్షయోః ప్రాగుదాహ్యతై రుత్తరత్రోదాహరిష్యమా
 నైశ్చప్రమాణైః ప్రతిపాద్యమానత్వా న్నైవపరమాత్మప్రాప్తిలక్షణ
 మోక్షస్యైవ ప్రకృష్టత్వాత్—సావిద్యాయావిముక్తయే—ఇత్యాద్యు
 క్తన్యాయేన ప్రకృష్టమోక్షస్యైవేహ మోక్షశబ్దవివక్షితత్వసమ్మవాచ్చ
 —ప్రకృష్టమోక్షభా క్త్వమేవచ సకలేతరవ్యాప్య త్తసకలప్రతిబుద్ధసాధా
 రణకారతయాదశితవచనాభిప్రేతమిత్యభ్యుపగన్తవ్యమితి నేదంవచనం

తై వల్యాధిను ఫలానిత్యత్వసాధకమితిసిద్ధమ్ । ౧౩౭ ॥ కింబహునా—
 సమ్ప్రదాయత త్వాస్త్రాధాన్ గ్రహణన యథావస్థితత్వాస్త్రాధాన్య సర్వ
 తాస్త్రాధాన్యచాపరిజ్ఞానాచ్చ స్వాత్మేక్షామాత్రవిబృద్ధిత విపరీత
 తక్షణ దక్షిణతమోక్షధర్మ వచనశకలస్య ప్రాగు క్తపరశ్చ తాన్యథాసిద్ధి
 సువలితస్యా పునరావృత్త్యాదిప్రతిపాదనముఖన విశదతరక్తే వల్యపురు
 మార్థనిత్యతాప్రతిపాదక సమానప్రకరణశ్రుతిస్మృత్యాది బహుప్ర
 మాణవిరుద్ధాప్రతిష్ఠితవిపరీతార్థవణనంకుర్వాణా తదానుగుణ్యేనా
 వన్యథాసిద్ధా నేకప్రమాణాన్యథానయనేవ ప్రయతమానానేతా—
 కిమహూనిపరీతమేతత్వాద్ధిత్యమితివిద్వాంసావివాసంతీతి దక్షిణతమో
 క్షధర్మ వచనశకలం నశించిదపిపూర్వపశ్యభిమతభిక్షాదానదక్షమ్॥౧౩౮॥
 యదపి ప్రాకూర్వపశ్యభాగ తృతీయవాన్యోదాహృతరహస్యత్రయసార
 గ్రన్థాన్తరగతే ద్వితీయాంకచిహ్నితవాన్యోదాహృతమోక్షధర్మ వచన
 —జిజ్ఞాసులభతేధ క్తి మిత్యనేన గీతాశాస్త్రా కజిజ్ఞాసుశబ్దితాధికారిణ
 స్వప్రప్రప్య పురుషార్థలాభానన్తరంప్రప్రప్యన్తర ప్రాప్తిహేతుధ క్తి
 యోగలాభప్రతిపాదనం ప్రదక్షయన్తఃపూర్వపక్షిణో జిజ్ఞాసుప్రప్రప్య
 తై వల్యపురుషార్థస్య దక్షిణతవచనేనానిత్యతాసిద్ధి మృన్యతై । ౧౩౯॥
 తదన్యాయ క్తమ్—ముచ్చేతాతత్ స్థానోగాచ్చుత్వేమామాదితఃకథా
 మజిజ్ఞాసులభతేధ క్తిం భక్తోధ క్తగతింలభేదితి శ్రీభారతశాన్తిపర్వస్థ
 శ్రీనారాయణీయోపాఖ్యానాన్తరగతై కచత్వా రింశదుత్తరత్రిశతత
 మాధ్యాయస్థవచన తత్ప్రకరణాభిహితకథావిశేషశ్రవణఫలప్రతిపాదన
 పరేవతమానన్యజిజ్ఞాసుశబ్దస్య జ్ఞానప్రాప్తీచ్ఛువిషయత్వేన తై వల్యా
 ధివిషయత్వాభావాత్ — తై వల్యాధిగో గీతాశాస్త్రా కజతామరణ
 మోక్షలక్షణఫలానభిధానేనధ క్తేవేవఫలతయా నిర్దేశనేనవ భక్తి
 యోగదూపజ్ఞానప్రాప్తీచ్ఛువిషయతాయా స్పష్టత్వాత్ — రుగ్లవి
 షయాతఃపదసామాచర్యాదిభి రాతాత్థాధిజ్ఞానియావ గీతాశాస్త్రాక్త
 ధికార్య నకసామాచర్యాభావేన తై వల్యాధివిషయత్వాసిద్ధి—తథాత్వ

స్వాధ్యయపరమేపి కై వల్యప్రాప్తిప్రయోజకభక్తియోగలాభప్రతిపాదక
తాయావివాస్యవచనస్యనువచత్వసంభవేనకై వల్యధిఃస్వప్రాప్యకైవ
ల్యప్రాప్త్యనంతరప్రాప్త్యంతరప్రాపకభక్తియోగలాభపరత్వే ప్రమా
ణాభావాత్—లోకవిశేషకై వల్యపురుషార్థమనుభవతోఽధికారిణోని
శ్లేషనిదగ్ధదేహేద్వియాదసరోవరకరణస్య తదాసీం భారతకథావిశేష
శ్రవణప్రసంగస్సేవాభావేనతస్యతాదృశ కథాశ్రవణాయ త్తభక్తిలాభ
కథాయావవ సుమారపరాహతత్వాచ్చ—దశితవచనస్య సర్వధై
వాన్యథాసిద్ధస్యకథంచిదపిక్తై వల్యానిత్యతాసాధకత్వాద్యోగాత్॥౧౦౦
యదపుక్తం ప్రాక్కుర్వపక్షభాగతృతీయవాక్యోదాహృతరహస్యత్ర
యసారగ్రన్థాంతగతతృతీయచతుర్థవాక్యయోః శ్రీముఖసూక్తాఖ్యద్రా
విడబ్రహ్మసంహితాయాంభగవదనుభవస్య నిత్యత్వాభిధానేనాప్యత
ద్యవచ్ఛేద్యతత్తమాత్రానుభవేనానిత్యోనేత్యంశోవ్యంజితృతి—అస్యష
ష్ఠకాణ్డనవమశ్రీముఖసూక్తదశమగాధాదిషునాశరాహిత్యోక్తిరపిచాతు
ర్తాస్యాదికర్తృఫలవిశేషేష్యక్షయ్యతోవ్యక్తివదతిచిరకాలస్థాయిత్యాభిప్రా
యేతిచ॥౧౦౧॥ నూనమియమకాణ్డతాణ్డవప్రాయా సర్వాభవమక్తిః
—అన్యేన్ద్రకంభవనమస్యదనిన్ద్రకంవాకతుంక్షమేకవిరహూదయమన్వ
వాయే—ఇత్యుక్తభవద్గోత్రవైభవానుగుణావైశ్వామిత్రీసృష్టిరేవ—
ఇతఃపూర్వం ద్రావిడవేదభాష్యకారేషు కేనాపి దశితశాస్త్రస్యానేన
వత్సేనా వ్యాఖ్యానాకరణాత్—అన్యవత్త్వేన స్వరసతోమూలేనా
ప్యలాభాత్—అపూర్వమేవభవద్భి సస్వేత్ప్రేక్షమాత్రకల్పితత్వాచ్చ
॥౧౦౨॥దశితప్రథమకాణ్డద్వితీయశ్రీముఖసూక్తపంచమగాధాయాంభ
వదభిమానానురోధేనాపి కై వల్యపురుషార్థానిత్యతాయాం లింగమేవప్ర
పద్య తేనషష్ఠకాణ్డనవమశ్రీముఖసూక్తదశమగాధాదిషు ప్రతిపన్నం
కై వల్యానిత్యతాశ్రుతిం బాధమానైభవద్భిః—శ్రుతిలింగవాక్యప్రకర
ణస్థానసమాఖ్యానాం సమవాయేపరదాబల్య మర్థవిప్రకషాత్॥
॥ ౩ ॥ ౩ ॥ ౧౦ ॥ ఇతిపూర్వతస్త్రీశాస్త్రార్థవిచారకుశలతాసమ్యగావి

మృతా । ౧౪౩ । ద్రావిడవేదతదంగోపాంగేషు దివ్యసూరిభి స్తత్ర
ద్భావ్యకారైశ్చ కైవల్యం నిత్యమిత్యేవసోపపత్తిక మన్యథాసిద్ధిగన్ధా
నహంస్వప్నమేవనిరూపితమితి సైమాకథాతేషుకథంచిదపి దురారో
పైవ ॥ ౧౪౪ ॥ దశైతపంచమగాధాయాం కైవల్యోక్త్యనంతరంభగ
వత్ప్రిలక్షణపురుషార్థస్య నిత్యత్వోక్త్యై కైవల్యస్యానిత్యత్వంవ్యజ్య
తత్త్వక్రిస్తానదయుక్తా—తత్రప్రథమం భగవత్ప్రిలక్షణపురుషార్థస్య
నిత్యత్వవిధానస్యైవాసిద్ధ్యా తతః కైవల్యస్యానిత్యత్వవ్యంజనాసిద్ధేః
॥ ౧౪౫ ॥

ఇదమత్రావధేయమ్—నవ్యత్రకైవల్యస్యానిత్యత్వంసాక్షాదభిధీ
యతే । ౧ । అపితు—తత్సహచరితభగవదనుభవస్య నిత్యత్వోక్త్యై
కైవల్యస్యానిత్యత్వంవ్యజ్యతత్త్వతిహి భవద్భిరుచ్యతే । ౨ । తేచే తన్న
సంభవతి—మష్టకాణ్డనవమక్రీముఖసూక్తదశమగాధాదిషుప్రస్తుటార్థ
కేనశబ్దేన నిత్యత్వావిధానేన తద్విరోధాత్ । ౩ । నఖిలులింగంశ్రుతింబాధి
తుంప్రభవతి । ౪ । అనేకప్రమాణగణనంవాదినీ నిత్యత్వసమర్థకైశ్చర్య
వ్యావృత్తత్వ మహాదుఃఖరూపత్వమోక్షరూపత్వాద్యవిధానలక్షణ
బహుభావకూలం గానగృహీతాచేయం కైవల్యనిత్యత్వశ్రుతిరతిప్ర
బలా నానుచకతయాసందిగ్ధార్థశబ్దాభీనభగవదనుభవనిత్యత్వ ప్రతి
పాదనరూపేణింగేనపరమదుర్బలేన కథమివబాధ్యేత । ౫ । తస్మాద్ద
శైతగాధాయాం భగవత్ప్రిలక్షణ పరమపురుషార్థవాచినశ్శబ్ద
స్యనానార్థకస్య సమానప్రకరణస్య కైవల్యనిత్యత్వశ్రుత్యవిరోధ్యాకా
రేణ తాదృశపురుషార్థపరతాయావసిద్ధ్యా కైవల్యస్య స్యరూపానను
రూపత్వాదకృష్టత్వాదివ్యంజనమేవ సిద్ధ్యతి । ౬ । నపునరనిత్యత్వవ్యం
జనమితి । ౧౪౬ ॥

దశైతపంచమగాధాహి—నష్టస్సంగఇతిచేత్ప్రిపమాక్షమాత్మా
ప్రతిహృత్యతంనిశ్చలస్థింప్రేక్షసిచేత్తదక్షిణభూయస్వామినంభజః॥ ఇత్యే

వమోకాదృశ్యతే ॥౧౮౭॥ నిశ్చలస్థితింప్రేప్ససిచేదితిస్థాన—నిత్యయోగం
 ప్రేప్ససిచేదితివాప్రతిసంస్కారోభవితుమహతి—తత్రత్యస్య—మన్మ
 రితితిద్రావిడశబ్దస్యనానార్థకస్యద్వేధాపివ్యాఖ్యానసమ్భవాత్ ॥౧౮౮॥
 అస్యాశ్చాయమర్థః—సంగః—ప్రాకృతవిషయసంగః। నప్రతిచేత్—వి
 షయసంగేనప్రేసతీతియావత్। ఆత్మామోక్షం—కై వల్యలక్షణమోక్షం॥
 ప్రాపాలత్రప్రాపేతిభూతకాలనిదేశః। ప్రాప్తి దాధ్యక్షాపనాథః। తం—
 కై వల్యమోక్షం । పరిహృత్య—స్వరూపాననురూపత్యాదిసోపేక్ష్య ।
 నిశ్చలస్థితింప్రేప్ససిచేత్—స్వరూపాననురూపం పరమంచ భగవత్ప్రాప్తి
 లక్షణం పురుషార్థం ప్రాప్యపురుషార్థాంతరచాలప్రసంగవిధురస్థితిం
 లబ్ధిమిచ్ఛసిచేత్ । నిత్యయోగంప్రేప్ససిచేదితి ప్రతిసంస్కారపక్ష—
 భగవత్సేవనేన స్వరూపాననురూపమపకృష్టంచపురుషార్థాంతరంప్రాప్య
 తతః పరమప్రాప్యార్థగవతఃప్రచ్యుతిమంతరేణ తేనైవసహ సేవ్యసేవక
 భావేనయావదాత్మభావిసంబద్ధం ప్రాప్తిమిచ్ఛసిచేదిత్యర్థః। స్వామినం—
 పరమశేషిభూతంశ్రీమన్నారాయణం । తదస్థిఘాయ—ప్రథమమేవత
 చేష్ఠతైరసోభాత్వా । భజ—ప్రాప్యతయాప్రపద్యస్తేతి ॥ ౧౮౯ ॥
 అత్రద్వితీయపక్ష—గీతాశాస్త్రీ—తేషాంజ్ఞానీనిత్యయుక్తౌత్పాద్యదిషు ప్ర
 యుక్తశబ్దసమానవిషయతయతదేకకణ్ఠః—చతుర్థకాండప్రథమశ్రీముఖ
 సూక్తదశమగాధైకకణ్ఠశ్చ ॥ ౧౯౦ ॥ ఏవమత్రప్రథమమేవ భగవతః
 ప్రాప్యతయా భజనప్రతిపాదనం కై వల్యమోక్షప్రాప్త్యనంతరం భగవ
 త్ప్రాప్తికథాయాఅసంభావితత్వాభిప్రాయకమ్ ॥ ౧౯౧ ॥ తథాచాత
 పక్షద్వయేపి నకై వల్యపురుషార్థన్యనిత్యత్వవ్యంజనకథా—ప్రత్యుత—
 తత్ప్రాప్త్యనంతరం భగవత్ప్రాప్తిచైరసంభావితత్వజ్ఞావనేన తస్యనిత్యత్వ
 మేవావగమ్యత ఇతినాస్యాగాధాయాః కై వల్యానిత్యత్వసాధకతా ॥౧౯౨॥
 షట్సహస్రికాభాష్యే—దర్శితగాధోత్తరాధ్యక్షావ్యాఖ్యాతం—తత్రాన
 నురజ్యభగవచ్ఛేషతైకరసంతవస్వరూపంప్రాప్య నిశ్చలస్థితిప్రాప్తిచ్ఛా
 యాం ప్రథమం విషయసంగవిసర్జనసమయవివస్వామిప్రాప్యతయా

ప్రపదనీయ ఇతి ॥ ౧౫౩ ॥ నవసహస్రికాభాష్యే—చతుర్వింశతినహస్రి
 కాభాష్యేచ—మన్నురిలితిపదముపాదాయవ్యాఖ్యాతం—నిరతిశయపురు
 షార్థభూతభగవత్కైంకర్యంప్రాప్యనిశ్చలంస్థాతుమిచ్ఛసిచేదితి ॥ ౧౫౪ ॥
 వత్త్రింశత్సహస్రికాభాష్యే—దశాతపదముపాదాయవ్యాఖ్యాతం—స్వ
 ప్రాప్తౌభూయస్తతోవృషరితనః కశ్చిదనుభవోఽస్తీతినిత్యసహానిశ్చ
 లస్థితియోగ్యపురుషార్థం ప్రాప్తుమిచ్ఛసిచేదితి ॥ ౧౫౫ ॥ ద్వాదశస
 హస్రికాభాష్యేతు—స్థిరంభగవద్విషయయోగం ప్రాప్తుమిచ్ఛసిచేదితి
 తత్పదంవ్యాఖ్యాతమ్ ॥ ౧౫౬ ॥ అత్రద్వాదశసహస్రికాభాష్యందశాత
 పదస్య—నిత్యయోగంప్రేప్యసిచేదిత్యర్థకత్వాభిప్రాయేణప్రవృత్తం—
 అస్యత్తు—నిశ్చలస్థితిం ప్రేప్యసిచేదిత్యర్థకత్వాభిప్రాయేణ ప్రవృత్తమిత్యవ
 గమ్యతే ॥ ౧౫౭ ॥ అత్రనకుత్రాపి కైవల్యపురుషార్థానిత్యత్వవ్యంజనోభ
 గవదనుభవలక్షణపరమపురుషార్థనిత్యత్వనిర్దేశఃకశ్చిద్దృశ్యతే ॥ ౧౫౮ ॥
 ప్రత్యుత—తదర్థభూయస్వామినంభజేత్యంశవ్యాఖ్యానావసరే భాష్య
 ముకైవల్యప్రాప్తేప్రాగ్భగవదాశ్రయణవేదాయామేవ—భగవాప్రా
 ప్యతయాప్రపదనీయ ఇతివ్యాఖ్యానేనకైవల్యప్రాప్త్యనస్తరంభగవత్సా
 మైరసంభావితత్వావగమేన కైవల్యస్యనిత్యత్వమేవ సుష్మజ్ఞాపితంభవతి
 ॥ ౧౫౯ ॥ ఎవంవిషయసంగేనివృత్తేప్రకృతివినిర్ముక్తతత్వాభాసమా
 నోనిత్యత్వాజ్ఞానానస్థలక్షణత్వాచ్చ స్వానుభవపవనిర్మజ్జయేదుపాసక
 మితి దశాతగాధాభాష్యోక్తితోముక్తకణ్ఠమప్యభిహితంభవతి కైవల్య
 స్యనిత్యత్వమ్ ॥ ౧౬౦ ॥ ఆతోఽత్ర నకైవల్యపురుషార్థస్యానిత్యత్వ
 వ్యంజనావకాశః ॥ ౧౬౧ ॥ యత్తుదశాతగాధాస్థపదవిశేషస్య—నిత్య
 యోగంప్రేప్యసిచేదితి ప్రతిసంస్కారపక్షమాశ్రిత్య నిత్యపురుషార్థ
 యోగోనిత్యయోగఇత్యభిమన్యమానాః పూర్వపక్షిణస్సాన్నిభిమతార్థసిద్ధి
 మృన్యన్తే ॥ ౧౬౨ ॥ తత్తు—గీతాశాస్త్రే—తేషాంజ్ఞానీనిత్యయుక్త
 త్యాదివ్యనేకస్థోమప్రయుక్తంజ్ఞానివిషయం నిత్యయుక్తశబ్దం నిత్యభగ
 వత్సంబంధకాంక్షిపరతయా వ్యాకుర్వాదై భాష్యకారై రేవ దూరో

త్సారితం—తదేకకణ్ఠత్వాదస్య—నిత్యయు క్తశబై నిత్యశబ్దస్యేవ—మన్నురి
 చిత్యశత్యస్య మన్ని తిత్యబ్దస్యాపి నిత్యవర్తమాన్య సాప్తవ్యవహితో త్తరక్రి
 యావిశేషణతాయాపవానగమేన ధాత్వరైయోగవన నిత్యత్వభానసమ్భ
 వాత్—భగవదనుభవలక్షణపరమపురుషార్థవాచకపదాస్తరాభావేన త
 త్రనిత్యత్వభానాసంభవాచ్చ స్వరసతిశ్చబ్దతోఽప్యలభ్యంచేతి సకించదే
 తత్ ॥ ౧౬౩ ॥ ఏవం చతుర్థకాణ్ఠప్రథమశ్రీముఖసూక్తై కైవల్యపురు
 షార్థస్య నిత్యత్వమేవ స్ఫుటమవగమ్యతే ॥ ౧౬౪ ॥ తత్రహ్యష్టాభిగా
 ధాభి రైహి కైశ్వర్యస్యాల్పత్వాస్థిరత్వాభ్యాం హేయత్వప్రతిపాద్య
 నవమగాధాయాం మహతాతపసాసమాజితస్య స్వర్గాద్యాముష్మి
 కై శ్వర్యస్యాప్యతిచిరకాలాన స్తరమపివా వినాశిత్యలక్షణవస్తుస్వభావవ
 శా త్పునరావృత్తిలక్షణత్వస్యా వజ్రసీయతయా హేయత్వప్రతిపా
 ద్య దశమగాధాయా మాతృప్రాప్తిలక్షణసంగోచమోక్షావలంబనః
 కై వల్యాత్థినఐశ్వర్యాత్థితఃప్రాప్యనైలక్షణ్యో ప్యతిశ్రమసాధ్యతృప్తాప్తి
 లక్షణసంగోచమోక్షోపి భగవత్తమస్తరేణమస్సాధః—భగవత్ప్రాప్తిరే
 వచ పరమమోక్షః—ఏవంస్థితే భగవదపేక్షయాఽత్యల్పభూతైః తత్రమ
 సాధ్యై కై వల్యపురుషార్థే కిమర్థం ప్రవృత్తిఃక్రియతే—తంవిహాయ భగ
 వత్ప్రాప్తిలక్షణపరమమోక్షఏవప్రవృత్తిః క్రియతామిత్యత్యల్పత్వశ్ర
 మసాధ్యత్వాదిదోషైరేవ హేయత్వప్రతిపాదనా తై కైవల్యస్యస్థిరత్వ
 మేవేతి స్ఫుటమవగమ్యతే—స్థిరత్వాభావే సుదూరమపిగత్వా పునరా
 వృత్తిరవజ్రసీయేతి దోషేణాముష్మికైశ్వర్యస్యైవ కై వల్యపురుషార్థ
 స్యాపి దూషణీయతయాఽల్పత్వాదిదోషమాత్రేణ తద్దూషణాయోగా
 త్—ఐశ్వర్యవత్కైవల్యస్యాప్యస్థిరత్వే నవమగాథోక్తైశ్వర్యదూషణై
 వేకోక్త్యా ద్వయోరపిదూషణసమ్భవేన దశమగాధారమ్భహేతుకైవ
 ల్యపురుషార్థావలంబనశలకాయాపవానుదయేన కై వల్యదూషణార్థదశ
 మగాధావిభావనైవ్రవానుపయోగిత్వాపత్రేశ్చ ॥ ౧౬౫ ॥ ఇయంహి
 తత్రదశమగాధారంభికాశంకా—అస్థిరాచి త్తత్త్వనిబన్ధనైశ్వర్యపురుషా

ధా వలంబనేపురరావృ ప్రేరపరిహార్య త్వేవిస్థిరభూతాత్మప్రాప్తిలక్షణకై
 నల్యపురుషార్థావలంబనే కోదోషఇతి || ౧౬౬ || పట్నహస్రికా
 భాష్యే కురుకేశాన్తైః—అస్థిరత్వాదిదోషానన్నిన్నంకై వల్యంప్రాప్త్యత
 యా సమాశ్రీయత ఇతిచేదిత్యాశంకయాఽవతార్య తాదృశాశంకాపరి
 హరకతయాహి దశమగాధావ్యాఖ్యాతా || ౧౬౭ || ఏనంచతుర్వింశతి
 సహస్రికాభాష్యే—విశ్వర్యమస్థిరంచేత్థిరపురుషార్థభూతం కై వల్యం
 ప్రతిచక్రాయాచిత్యుక్తై వల్యపురుషార్థో దుస్సాధఇతి—సచాపురు
 షార్థఇతిచ ప్రతిపాదయత్యేవంరూపా దశమగాధావతారికాకృతా
 || ౧౬౮ || పట్రింశత్సహస్రికాభాష్యే దశేతదశమగాధావతారికా
 —ఘామ్యమైశ్వర్యం స్వర్గానుభవశ్చే త్యేతదస్థిరమిత్యప్రాచదధస్తా
 త్—అనెవంభూతతత్వలాభః స్థిరపురుషార్థకితతిచేత్—సూర్యోక్తా
 త్కించిద్గుణసద్భావే భగవదానన్తాపేక్షయాఽస్యైకదేశరూపత్వా
 త్సోపిక్షుద్రః—తతస్తమేవప్రాప్తం ప్రయతద్వమిత్యాహేత్యేవంరూపా
 కృతా || ౧౬౯ || ఏనమన్యత్రాప్యేవంభూతై వ దశమగాధావతారి
 కాద్రచ్చవ్యా || ౧౭౦ || ఏవం షష్ఠకాండనవమశ్రీముఖసూక్తదశమగా
 ధాయాం ప్రకృతివియుక్తస్వస్వరూపావస్థితప్రత్యగాత్మతత్త్వానన్తస్య
 సంకోచవికాసవినిశాదిలక్షణవికారశూన్యత్వం ప్రతిపాదయంత్యాం
 తత్త్వాప్తిలక్షణకై వల్యపురుషార్థస్యనిత్యత్వ మ్ముక్తకణ్డమతిస్ఫుటమేవా
 భిహితమ్ || ౧౭౧ || అప్రాప్తీభవన్నదీర్ఘభవ న్నవినాశయోగ్యననై
 కాలేప్యసంకోచ్య వికాస్యనంతతనందఃప్రాప్తోఽపి భూయః కదాప్యసమ్భ
 వితంమాయం స్తనై వదాన్యాధికరణ మల్పంకాలమసకుర్యాత్కింహంత
 నిరూపణే—ఇత్యేవమథాహినైషాగాధా || ౧౭౨ || అన్యాశ్చాయమర్థః
 —అప్రాప్తీభవన్నదీర్ఘభవ--సంకోచవికాసలక్షణవికారశీలతావిధురః
 అతఏవ—అవినాశయోగీ—వినిశవిధురః స్థిరఇతియావత్ | నచేదంస్థిత్య
 మతిచిరకాలస్థాయిత్యమాత్రరూపమిత్యాహానంత ఇత్యాదినా | అనస్తే
 కాలేపి—అపరిచ్ఛిన్నకాలేపి | అసంకోచ—అవికాసీ—ననన్దకోచవికాస

శీలః । సర్వదై వసంశోచవికాసశీలతారహితత్వవియావత్ । తథాచ— ప
దార్థాన్తరాహమివాస్యకల్పమధ్యే తదాతదోత్పత్తివినిశశీలత్వమపినా
స్తి—కల్పాద్యవసానయోరపి తథాత్వంనా స్తీత్యుక్తంభవతి । తహి
కదాపునరస్యసమాప్తిరిత్యత్రాహంనద్యతి । అనన్దః—యథోక్తలక్షణ
త్వాదేవ—కదాప్యవసానః—నిత్యైత్యతియావత్ । అనన్దః—ప్రకృతివియా
క్తస్వస్వరూపావస్థితప్రత్యగాత్మప్రాప్తిలక్షణకై వల్యమోయోనన్దః । ప్రా
ప్తాపి—సమాగతోపి । హేమాయీ—అనవధికాన్యానన్దేపి నైత్యస్య
ముత్పాద్యాత్మలృకాలస్వానుభవే స్వతిశయితవాఽలోత్పాద్యసవధికాతి
శయమహాత్పర్యశాలిపరమశేషి । నిరూపణే—సమ్యక్పరిశీలనెనతి ।
ఘూయః కదాప్యసమ్భవితం—ఇయమసమ్భవితత్వోక్తిశేవంఘూత
త్వేపి త్యమ్యపగమవాదః—పతత్పతజప్రతిషత్తిపదఘూతోపమాయాం
తాత్పర్యం 13 నై వదాస్యాధికరణమత్మలృకాలం—క్షణకాలావచ్ఛిన్నత్వ
దస్యదాస్యరససుఖమపి । అనుకుర్యాత్కిమ్—ఉపమినుయాత్కిమ్ 'హ
స్తేత్యనేన—పర్యతపరమాణ్యోరివాతివేలవైషమ్యయోరనయోః కైవ
వల్యభగవత్ప్రాప్తిలక్షణపురుషార్థయోరపితారతమ్యం నక్త్యం కిలాసీ
దితిభేదాతిశయోఽభిప్రేతైతి ॥ ౧౩౩ ॥ ఇదమత్రతాత్పర్యం—జ్ఞానా
నద్దలక్షణప్రత్యగాత్మస్వరూపస్య స్వతస్సంశోచవికాసవినిశాదలక్షణ
వికారానహాత్వా త్తగతధర్మఘాతజ్ఞానస్య తాదృశవికారాహాత్వేపి
విలక్షణప్రకృతిసంసర్గాయ తస్య తాదృశవికారస్య నిత్యమప్రకృతి
సంబంధవినిశ్చయక్షణకాయాం కదాచిదప్యసమ్భవాచ్చ నిశ్చేషప్రకృతిసం
బంధనిత్యత్వనన్తర మావిభూతానవధికాతిశయవికాసజ్ఞానానన్దమయ
ప్రత్యగాత్మస్వరూపప్రాప్తి లక్షణకై వల్యస్యావినిశితవిలక్షణమోక్షరూ
పతాయా అవజన్తీయత్వేనైశ్వర్యాద్వాన్యస్తత్వేపిశేషభూతస్యశేషి
పరిచర్యాయావ స్యరూపానురూపత్వాన్నిరతిశయాశ్చర్యహేయప్ర
త్యసీకాసవధికాతిశయాసంఖ్యాయకల్యాణగుణగణాకర పరమశేషిపరిచ
ర్యాలక్షణపురుషార్థవ సర్వపురుషార్థకాష్ఠాభూతస్వరూపానురూ

పః పరమమూర్ఖత్వేన సప్రమాదేయోవివేకినాం—అతథావిధః కైవల్య
పురుషార్థస్తు హేయవనేతి ॥ ౧౭౩ ॥ అత్రాపి గీతాశాస్త్రవదేవపూర్వ
మైశ్వర్యలక్షణపురుషార్థస్య నిత్యత్వేన హేయత్వంజ్ఞాపయిత్వా తతః సి
రత్వేనతతోవిలక్షణత్వేనకైవల్యపురుషార్థస్వరూపంజ్ఞాపయిత్వా తస్యా
పి హేత్వేనైతరేణ హేయత్వమభిధీయతే ॥ ౧౭౪ ॥ అత్రాప్యేతద్భాష్యేషు
కైవల్యపురుషార్థస్య స్థిరత్వమేవసమ్యక్దశితమ్ ॥ ౧౭౫ ॥ షట్సహ
స్రికాభాష్యే దశితదశమగాధావ్యాఖ్యానే—నైషయికసుఖమల్పమస్థిరమి
త్యాదిదోషదుష్టతయాభవదపేక్షితంనచత్పాచ్యుర్వస్థిత్యా ద్యనేకగుణ
యుక్తస్య కేవలాత్మానుభవలక్షణసుఖస్య పరిగ్రహః కింననంభవతీ
తిచేదిత్యాదినా కైవల్యస్య నిత్యత్వమేవాభిహితమ్ ॥ ౧౭౬ ॥ నవసహస్రి
కాభాష్యే దశితగాధావతారికాయాం—నైషయికసుఖమల్పమస్థిరమి
తిమన్యసేచే దనస్తస్యస్థిరస్య కైవల్యపురుషార్థస్య పరిగ్రహేతిచేది
త్యాదినా తన్నిత్యత్వందశితమ్ ॥ ౧౭౭ ॥ చతుర్వింశతిసహస్రికాభా
ష్యేపి — నైషయికసుఖమల్పమస్థిరమితివదసిచేత్ తతోఽధికస్యస్థిరస్య
కైవల్యస్య ప్రాప్తేకిమితిచేదిత్యవతారికయా తన్నిత్యత్వందశితమ్
॥ ౧౭౮ ॥ షట్త్రింశత్సహస్రికాభాష్యేపి — ఐశ్వర్యాదీన్యల్పమస్థిరాణీత్య
నపేక్షితానీతివదసిచేత్—తాదృశోనఖిలస్యస్తాస్థిరశ్చైవత్మానుభవః
—తదనుభవేకిమితిచేదిత్యవతారికయా తన్నిత్యత్వందశితమ్ ॥ ౧౭౯ ॥
ఏవమన్యత్రాపి తదభిధానంద్రష్టవ్యమ్ ॥ ౧౮౦ ॥ సర్వేకేతైః—నై
షయికసుఖస్యాల్పమస్థిరత్వమేవ సతద్దేయత్వహేతుతయోక్తమస్మాభిః—
యేన తద్రహితంకైవల్య మాదరణీయమాపద్యేత—అపి తాదృశ
స్యాపితత్వస్వరూపస్య కీర్తనంకృతం—ఉభయోరవిశేషేణ హేయత్వే
ప్రధానహేతుస్తు శేషత్వస్వరూపానుగుణభగవత్పాప్తిలక్షణవరమ
పురుషార్థవ్యతిక్రమమేవేతి శ్రీహంకుళదివ్యసూర్యాశయస్య ప్రస్తు
టముపపాదనా త్రైవల్యస్థిరత్వమసందిగ్ధమభిహితమ్ ॥ ౧౮౧ ॥ ఏవంస
ప్రమతాన్దేవభృశుశ్రీముఖిమూక్తదశమగాధాయాం— వారాంబిదన్తా

మాయినమస్తకేఽన్యస్యశేషాభవేయఃకిం । విరోధజన్మవ్యాధిజరామర
 తాన్యన్మాల్కమహాదుఃఖంసమూలంనివర్త్య స్వచరణాథోనివేశ్యతే
 నక్రియమాణం తైమమనుసంధాయవివేకప్రాప్త్యైవమన్ధికాయాం
 మహాదుఃఖశబ్దేన కైవల్యనిర్దేశేన కైవల్యస్య యావదాత్మభావ్యపు
 గుమార్థత్వలక్షణం నిత్యదుఃఖత్వమేవవివక్షితం—అన్యథైశ్వర్యస్య తథా
 త్వమసభిధాయైతస్యపరం తథాత్వాభిధానకారణభావాత్ ॥ ౧౮౩ ॥
 తదేతత్తద్భాష్యేష్యపుక్తమ్ ॥ ౧౮౪ ॥ యథోక్తం షట్సహస్రికాభా
 ష్యే—కైవల్యరూపమహానర్థేష్వప్రవేశం స్వచరణద్వంద్వాథోనివేశ్యతి
 ॥ ౧౮౫ ॥ ఉక్తంచ చతుర్వింశతిసహస్రికాభాష్యే — మహాదుఃఖంస
 మూలంనివర్త్య—ఆత్మానుభవరూపమహాదుఃఖం సవాసనంనివర్త్య
 —ప్రకృతిప్రకృతానామస్థైర్యమితి కచ్చిద్గుణోఽస్తి—అపురుషార్థా
 త్స్థిరావధికం నవిద్యతైఖలుమహాదుఃఖమితి ॥ ౧౮౬ ॥ భాషితంచ
 షట్త్రింశత్సహస్రికాభాష్యే—మహాదుఃఖంసమూలంనివర్త్య—జన్మని
 వృత్తావసంతరమాగస్త్యుక్తం కైవల్యంనామ మహాదుఃఖానవాసనంనివ
 ర్త్య—పూర్వస్థితిరేవసమీచినేతి మననాపాదికాఖర్తేతస్యక్షుద్రతా—
 తత్రభూయఏకశరీరపరిగ్రహంకృత్వాపి భగవత్సమాశ్రయణంకర్తుం
 యోగ్యతాఽస్తిహి—అయంనిత్యవినాశఃఖిప్సతి ॥ ౧౮౭ ॥ అత్ర సర్వ
 త్ర కైవల్యస్యాచిత్తతాశంకాగంధస్యాపి నావకాశలేశఙ్గతి స్ఫుటమ్
 ॥ ౧౮౮ ॥ ఏవా స్వప్రబంధప్రథమశ్రీసూక్తై ప్రథమద్వితీయగాధాభ్యాం
 స్వయం భగవతోమంగళాశాసనంకృత్వా తావతాపర్యాప్త్యనుదయేన
 చతుర్విధాభజనైమామితిశ్లోకోక్తా నైశ్వర్యకైవల్యభగవత్ప్రీత్యగ్ని
 స్త్రీవిధానవ్యాధికారిణోభగవన్మంగళాశాసనాయస్వగోష్ఠ్యాం సంయో
 జయితుమభిసంధాయ తత్రప్రత్యాసన్నతయా భగవత్ప్రీతికామా
 ప్రథమంతృతీయగాధాయామాహూయ తావతాపిపర్యాప్త్యనుదయే
 నైశ్వర్యకైవల్యకామాసప్యాహ్వయితుంప్రవృత్తచతుర్థగాధాయాంకై
 వల్యకామా—తతఃపంచమగాధాయా మైశ్వర్యాగ్నిసచ్చిహ్వయతో

భట్టరాధదివ్యసూరే నైశ్వర్యకామేభ్యః కైవల్యకామానాం ప్రథమమా
 హ్వనబీజం ప్రదక్షయద్భిః శ్రీమత్కృష్ణపాదసూరిభిరపి చతుర్థాగాధా
 వతారికాభాష్యే యమంశ స్సుస్పృష్టం విస్తరేణ భాషితః ॥ ౧౮౯ ॥ యథో
 క్తంతత్ర—ఈశ్వరకరనిరీక్షిణ ఇత్యేతావతాఽఽత్మప్రాప్తికామానైశ్వ
 ర్యకామాంశ్చ హ్వయితుముద్యమ్యతత్ర ప్రథమమాత్మప్రాప్తికామా
 నాహ్వయతి । ఐశ్వర్యాదాత్మప్రాప్తిరుత్కృష్టైతి బుద్ధ్యానాహ్వయతి—
 తాదృశమోక్షస్వానేనానర్థతయాఽనుసన్ధానాత్—తహిం కుతః ప్రథ
 మమాహ్వనమితిచేత్ — భగవత్సంబంధనౌపకరణభూతశరీరమోక్షస్య
 సన్నిహితత్వా తాదృశమోక్షప్రాప్తౌ పునరావృత్త్యభావా దైశ్వర్య
 కామస్య కాలాంతరేపివా భగవత్సంబంధకరణమోగ్యతాసద్భావాత్
 —అస్యకైవల్యకామస్య తాదృశయోగ్యతావిలయాచ్చ దుర్గతిందృ
 ష్టాప్రథమమాహ్వయతీతి ॥ ౧౯౦ ॥ ఏవమన్యత్రాపి దివ్యసూరిప్రబంధత
 ద్భాష్యేషు తత్రతత్రాయవర్గః ప్రతిపాదితోద్రవ్యవ్యః ॥ ౧౯౧ ॥ త
 థావ ప్రమాణేషు కావశిపశ్చిచ్ఛగవత్ప్రాప్తిభిధానానుపలమ్భా
 త్ప్రాప్త్యుత మహామఃఖత్వనిత్యత్వాభిధానేన పశ్చాత్తద్యోగ్యతారాహి
 త్యస్యైవ ప్రాపలమ్భా ద్యథోక్తరీత్యా పూర్వాచారైః పశ్చాత్తద్యో
 గ్యతారాహిత్యస్య సుస్పృష్టమేవాభిధానాచ్చ ద్రావిడబ్రహ్మసంహితా
 ప్రథమకాండోపాసీతి శ్రీముఖసూక్తపఞ్చమగాధాభాష్యేషు కైవల్యంప
 రిహృత్య భగవత్ప్రాప్తీచ్ఛాయాం కైవల్యప్రాప్తేః ప్రాప్తిషయసంగని
 వృత్తికాలపవ కైవల్యసంగం నివర్త్య—ప్రాప్యతయా భగవదుపాసనవిధా
 నపరతయాన్యభ్యాసం కైవల్యప్రాప్తేః పశ్చాద్భగవత్ప్రాప్తియోగ్య
 తావిలయాభిప్రాయకతయా కైవల్యస్య నిత్యత్వమేవావగమయతీతి సిద్ధం
 ॥ ౧౯౨ ॥ ఏతేనదశైతగాధాభాష్యేషు విషయసంగనివృత్తికాలపవ
 కైవల్యసంగమపి నివర్త్య—తదాద్యేవ భగవతః ప్రాప్యతయోపాసనవిధాన
 పరతయాన్యభ్యాసస్య మధ్యేవిశిష్టపరిహారమాత్రాభిప్రాయకతయా
 సమర్థనోద్దేశేన గీతాభాష్యతాత్పర్యచంద్రికాయాం సప్తమాధ్యాయ

పోడశశ్లోకభాష్యవ్యాఖ్యాన — కేవలాత్మస్యవర్ణవస్యన్నితి—నగరం
ప్రవివిక్షోరభ్యగస్య ఛాయాతరుమూలస్వపదాత్మానుభవవిశిష్టత
భావభ్యనేన—అప్తమాధ్యాయత్రయోవింశచతుర్వింశశ్లోక భాష్యవ్యా
ఖ్యాన—కైవల్యంభగవంతంచ మన్త్రోఽయంసాధయిష్యతీత్యాదిష్యపి
కైవల్యశబ్దేనాత్మానుభవసుఖం తదపేక్షిభిఃప్రాప్యముచ్యతే—ఏతచ్ఛాస్త్ర
తరాయోఽనివిష్టత్వాదాదితస్సావధానం జ్ఞానినః పరిహరత్తిత్యనేనచ
కైవల్యశ్చినాం కైవల్యప్రాప్త్యనంతరం విశిష్టేన భగవత్ప్రాప్తికల్ప
నం తాదృశవిశిష్టానహిష్టుతయైవ జ్ఞానినామాదితవతత్పరిహరిత్వా
భిధానంచ పూర్వపక్షిధానిరస్తమ్—తాదృశవిశిష్టేన తేషాం పశ్చా
ద్భగవత్ప్రాప్తి ప్రమాణతేశానువలమ్భాత్—ప్రత్యుత కైవల్యపురుషా
ర్థస్యాన్తకాలావధ్యభావప్రతిపాదనముఖేన నిత్యతాప్రతిపాదనమైవ ప్రా
గుదాహృతప్రమాణేషువ్యక్తత్వాత్—అతీంద్రియాగ్ధే కేవలతత్కస్యాకిం
చిత్—రత్వాత్—కైవల్యస్య పశ్చాద్భగవత్ప్రాప్తియోగ్యతావిలయ
హేతుతయా మహానర్థరూపత్వేనైవాత్యన్తపరిహరణీయత్వాభిధానా
త్—పశ్చాద్భగవత్ప్రాప్తిస్వరూపయోగ్యతానత్వే మహానర్థత్వాభి
ధానపూర్వక మధ్యన్తపరిహరణీయత్వాభిధానాసాంగత్వాత్—మధువి
ద్యానిష్టస్యేర్మశాత్యన్తపరిహరణీయతాయాః క్వాప్యభిధానాదశేనా
త్—మాలాకారాదీనా మైశ్వర్యవిశేషప్రాప్తిపూర్వకం స్వప్రాప్తే
భగవంతై పదీయమానత్వదశేనా విశిష్టమాత్రోవాత్యన్తపరిహరణీ
యత్వాభిధానాసాంగత్వస్య మర్యాదత్వాన్న ॥ ౧౯౩ ॥ కించ—అణ్ణాధి
పత్యలక్షణైశ్వర్యస్య కల్పనసానవగ్యవృత్తామితయాఽణ్ణైశ్చైవాతిలో
కానుభావ్యతయా భవదభ్యవేతస్య కైవల్యస్యతతోపి విశంబహేతు
త్వామోగేన తాత్పర్యైశ్వర్యస్యాపి మహానర్థరూపత్వేవాత్యన్తపరిహర
ణీయత్వమనభిధాయ కైవల్యస్య పరంతదభిధానం తస్య నిత్యపురుషార్థ
రూపత్వంవినా కథమవసంగతంభవేత్ ॥ ౧౯౪ ॥ ఏతేన ప్రాగుదాహృ
తరహస్యత్రయసారగ్రగ్ధే గ్రావిడబ్రహ్మసంహితా వృత్తకాండనవముఖే

మొఖసూక్తదశమగాధాయాం కైవల్యస్యనాశకాహితోష్ణక్రిశ్నాతుర్వా
 న్యాదికర్మఫలవిశేషాక్షయ్యతోష్ణక్రివ దతిచిరకాలస్థాయిత్వాభిప్రాయ
 కత్వవణానమపి పరాస్తం—దశైతగాధాయాం కైవల్యస్య ప్రథమం
 సంకోచవికాసాదివికారశాలితానైధుర్యేణ వినాశాసమ్భవంప్రతిపాద్య
 తతః కల్పవసానాదిలక్షణుచిరకాలానస్తరం కదాచిద్వివాశస్సాన్యదితి
 శంకా పరిహారకతయానస్తేపికాలే సంకోచవికాసాదివికారాసమ్భవ
 ప్రతిపాదనపూర్వకం కేనాపిప్రకారేణాన్యథాసిద్ధిగంధానమాం పునః
 కదాప్యవసానరాహిత్యేన నిత్యత్వప్రతిపాదనదశానేన తస్యాకైవల్య
 న్యాతిచిరకాలస్థాయిత్యమాత్రాభిప్రాయకతాయాః కథంచిదపి దుర్వ
 చత్వాత్—వేదాస్తేషు కర్మసాధ్యఫలానాంకృత్యాన్నినా సత్వరత్వస్య
 సమాససంఖ్యేష్టమణతయా తద్విరోధేన చాతుర్మాస్యాదికన్యతామ
 క్షయ్యఫలత్వాసమ్భవేన కర్మాస్తరేభ్య స్తేషాం శ్రేష్ఠ్యప్రతిపాదన
 మాత్రపరతయా నిశ్చితాయా స్తత్ఫలాక్షయ్యతోష్ణకై దేవామరత్వ
 వ్యవదేశవదాపేక్షికచిరకాలస్థాయిత్యపరత్వావశ్యకత్వేపి జిజ్ఞాసో బ్రహ్మ
 విదావిదాతుల్భతయానస్తేషుప్రతిపన్నాయా అనావృత్తిశుతేరపవా
 దకాభావేన దశైతాభిప్రాయకత్వకల్పనాయోగాత్—తథాసతిబ్రహ్మ
 విదనావృత్తిశుతేరపి తథాత్వప్రసంగాచ్చ ॥ ౧౯౫ ॥ వేదాస్తేషు కర్త
 సాధ్యఫలానిత్యతాప్రతిపాదకప్రమాణానాం బాహుళ్య త్సత్త్వతా
 స్వీకారస్య వస్తుస్వభావవిరుద్ధత్వాచ్చహి కర్మఫలాక్షయ్యత్వశుతే శ్చి
 రకాల స్థాయిత్యమాత్రపరతా స్థాపితా ॥ ౧౯౬ ॥ ఇహతు కైవల్య
 ఫలానావృత్తే స్తథానయనే కించిదపివ్యవస్థాపకం ప్రమాణంనోవల
 భామహే ॥ ౧౯౭ ॥ కర్మసాధ్యఫలస్య ప్రకృతితత్త్వనిబంధనవిలక్షణభో
 గరూపస్య క్షరణశీలప్రకృతితత్త్వస్వభావాదేవానిత్యత్వవైవల్య
 న్యానశ్వరప్రకృతివియుక్తప్రత్యగాత్మస్వరూపనిబంధన విలక్షణానుభవ
 రూపస్యనిత్యత్వవిలక్షణతత్త్వస్వభావాదేవ నిత్యత్వమపిహి దుర్వారమ్
 ॥ ౧౯౮ ॥ అపవాదకత్వేన భవదభిమతం మోక్షధర్మవచనశకలమపి

పరశ్చతాన్యధాసిద్ధిపరాహతం సభవదభిముతమన్తంసాగయితుం ప్రభవ
 తీతివ ప్రాగేవస్థితేణప్రతిపాదతమ్ ॥ ౧౯౯ ॥ కించ ॥ ద్వయోరధి
 కారిణోరపునరావృత్తింత్యూతయా ప్రతిపాదయంతీం బహుభోపబృం
 హణోపబృంహితాం స్ఫుటాథాం శ్రుతిం ప్రాగుక్తపరశ్చతాన్యధాసిద్ధి
 పరాహతం స్వరసతవ సభవదవిరుద్ధార్థం స్మృతీయాపంచదశిత
 మోక్షధర్మవచనశకలంకథమివబాఛత—అన్యథా విరోధాధికరణవిరో
 ధప్రసంగాత్ ॥ ౨౦౦ ॥ ఉక్తంచ జ్యోతిరధికరణతృతీయసూత్రతీకా
 యాం—స్మృతయశ్చ శ్రుత్యనురోధేనవణానీయాః—అశక్యవణానా
 శ్చేదనాదరణీయాఇతి ॥ ౨౦౧ ॥ వణితంచ దశితమోక్షధర్మవచన
 స్య శ్రుత్యాద్యవిరుద్ధస్వారికార్థపరత్వమ్ ॥ ౨౦౨ ॥ కైవల్యనిష్ఠస్యా
 పునరావృత్తిశ్చాన్యధాసిద్ధ్యసహాగీతాశాస్త్రే భగవతైవన్యాయసం
 చారపూర్వకం స్ఫుటంనిశ్చితా ॥ ౨౦౩ ॥ గీతాశాస్త్రే హ్యప్రమాధ్యా
 య—విశ్వరూప్యః పునరావృత్తిస్తత్సాక్ష్యభూత బ్రహ్మణోదరవ
 తిః సత్యలోకపర్యంతలోకానాం పరమపురుషసంకల్పకృతోత్పత్తివి
 నాశకాలవ్యవస్థాయా కథంచిదపి దుర్వారైః పేతి సోఽశాద్యోనవిం
 శాంతలోకై నిరూప్య వింతైకవింశతోకాభ్యాం కైవల్యనిష్ఠస్యతత్సా
 క్యభూతప్రకృతివిముక్తప్రత్యగాత్మతత్త్వస్య మహాసఖయేవ్యవినాశ
 త్వేన నిత్యతయా సపునరావృత్తిరితి ప్రాప్యవస్తువినాశావినాశాభ్యాం
 పునరావృత్త్యపునరావృత్తిసంభవో దురపహ్నవఃప్రతిపాద్యతే ॥ ౨౦౪
 అత్రప్రాప్యవస్తువినాశావినాశయోః పునరావృత్త్యపునరావృత్తిహేతు
 త్వోపపాదనలక్షణన్యాయసంచారపూర్వకం కైవల్యనిష్ఠస్యాభిధీయమా
 నా హ్యపునరావృత్తివాన్యధాసిద్ధిగంధాహా ॥ ౨౦౫ ॥ భావ్యకా
 రైశ్చ గీతాభాష్యే దశితమూలాభితన్యాయమేవ స్ఫుటతరం ప్రతి
 పాదయద్భి రయమేవాథోఽన్యధాసిద్ధివణానై రవిచాల్యస్సప్రసక్తప్రాపి
 తః ॥ ౨౦౬ ॥ తథాహి ॥ అప్రమాధ్యాయ—మాముపేత్యపునఃసత్త్వ
 కుంచదశతోకావతారికాయాం—అతః పరమధ్యాయశేషేణజ్ఞానినః కై

వల్కార్యధినిశ్చయపునరావృత్తి మైశ్వర్యాధినిశ్చయపునరావృత్తిచాహేత్యుక్తమ్ ॥ ౨౦౭ ॥ అత్ర జ్ఞానికైవల్యధినిశ్చయైవరాజాతయైవాపునరావృత్తికేతనైవశబ్దేనాభిధీయమానానచిరకాలస్థాయిత్యలక్షణామన్యథాసిద్ధిమహతి ॥ ౨౦౮ ॥ అబ్రహ్మ ఛవనాన్లోకాదిత్యోకం — ఐశ్వర్యగతింప్రాప్తానాం భగవంతం ప్రాప్తానాంచ పునరావృత్తావపునరావృత్తేచహేతు మనంతరమాహేత్యవతార్య — బ్రహ్మలోకపర్యంతాబ్రహ్మణోదరవర్తిన స్సర్వేలోకాభోగైశ్వర్యాలయాః పునరావర్తినః—వినాశినః—అతఃపర్యగతింప్రాప్తానాం ప్రాప్త్యానవినాశాద్వివాశిత్యమవజన్తీయం—మాంసరస్వజ్ఞానసత్త్వసంకల్పం నిఖలజగదుత్పత్తిస్థితిలయలీలం పరమకారుణికం సదైకరూపంప్రాప్తానాం వినాశప్రసంగభావా త్తేషాం పునరావృత్తసంవిద్యత్యతిహి భావ్యకారావ్యాచక్షుః ॥ ౨౦౯ ॥ అత్ర ప్రాప్త్యనస్తువినాశావినాశయోరేవాన్వయవృత్తికేకాభ్యాం పునరావృత్త్యపునరావృత్తిహేతుతా స్పష్టముపదర్శితా ॥ ౨౧౦ ॥ అత్ర—సదైకరూపమితి భగవతోనిత్యత్వం భగవత్ప్రాప్తికామానామపునరావృత్తిహేతుతయాదర్శితం—పరమకారుణికమిత్యనేన నిరంకుశస్వతంత్రేణ భగవతా స్వేచ్ఛయా చేతనదుఃఖహేత్వావతరణాసమ్భవః—నిఖలత్యాదినిశేషణేన భగవదస్యేనావతరణాసమ్భవశ్చదర్శితః—సర్వజ్ఞత్వసత్త్వసంకల్పత్వవిశేషణాభ్యా మిశ్వరస్య నిరతిశయసర్వవిధానస్తోతాదనసామర్థ్యసంకల్పాన్యథాకరణాభావజ్ఞాపనముఖేన స్వాపేక్షితాసర్వవిశేషకరవస్తవస్తరలాభకాంక్షయా చేతనస్య స్వేచ్ఛయా స్వాతంత్ర్యేణ భగవదిచ్ఛయాచ పునరావృత్త్యసమ్భవశ్చదర్శితత్వతిబోధ్యమ్ ॥ ౨౧౧ ॥ ఏవం సంతదశాదిజ్ఞోకత్రయం—బ్రహ్మలోకపర్యంతానాం తదంతర్యతీనాంచ పరమపురుషసంకల్పకృతా ముత్పత్తివినాశకాలవ్యవస్థామాహేత్యవతార్యవ్యాఖ్యానం—ఎవస్మద్వ్యతిరీక్తస్యకృత్సత్త్వకాలవ్యవస్థామత్తడత్పత్తేర్ముఖ్యప్రశయాచోత్పత్తివినాశయోగిత్యమవజన్తీయమిత్యైశ్వర్యగతింప్రాప్తానాం పునరా

వృత్తిరపరిహార్యా—మాముపేతానాంతు సపునరావృత్తిప్రసంగఇత్య
 పసంహృతమ్ ॥ ౨౧౨ ॥ అత్రాపి పూర్వోక్తలక్షణహేతుహేతుమ
 ద్భావపదదశితః ॥ ౨౧౩ ॥ అసంతరం వింతైకవిశశ్లోకా—అథక్షైవ
 ల్యంప్రాప్తానామపి పునరావృత్తినివిద్యత్యత్యాహేత్యవతార్య త
 ద్వ్యాఖ్యానై—సనాతనః—ఉత్పత్తివినాశానమాతయానిత్యః—యస్య
 గేషువియదాదిభూతేషు సకారణేషుసకార్యేషు సశ్యయ్య తత్రతత్ర
 స్థితోపినవినశ్యతి—సోఽవ్యక్తోఽక్షరఇత్యుక్తఇతి కైవల్యాధిప్రాప్యశుద్ధ
 ప్రత్యగాత్మస్వరూపస్యనిత్యత్వం ప్రళయకాలావినాశిత్వంచాభిధాయ
 తదేవ హేతుమభిసంధాయాపునరావృత్తిత్వ మ్మూలేఽభిహితమిత్య
 భిప్రాయేణ—తద్ధానుపరమమ్మ మెత్యంశవ్యాఖ్యానావసరే—అచిత్సంస
 గఽవియుక్తం స్వరూపేతావస్థిత మ్ముక్తస్వరూపం పరమంనియమనస్థా
 నమిత్యర్థః—తచ్ఛాపునరావృత్తిరూపమితితదేవ్రాపపాదితమ్ ॥ ౨౧౪ ॥
 ఎవమపపాదయతాం భాష్యత్యాహ్చాయమాశయః—దేవతిర్యజ్మనుష్య
 స్థావరాత్మనాఽవస్థితస్య ప్రత్యగాత్మనో జననమరణయోగిత్వలక్షణో
 త్పత్తివినాశ దశనేన కథంఽస్యావినాశిత్వం—కథంవా తస్యాపునరావృ
 త్తిత్వమిత్యుక్తైసర్వమిదం ప్రకృతिसంబంధనిబంధనంప్రకృతिसంస్పృష్టస్య
 విశిష్టాత్మస్వరూపస్త్వేన—నతు తద్వియుక్తస్య స్వరూపేతావస్థితస్యతస్య
 —తచ్ఛాపునరావృత్త్యేవేతి నదశితాశంకావకాశఇతి ॥ ౨౧౫ ॥ ఎవం
 కైవల్యాధిప్రాప్యభూతప్రకృతివియుక్తప్రత్యగాత్మస్వరూపప్రదర్శనస్థ
 తే ష్యపునరావృత్తిశబ్దం ప్రయుంజానై భాష్యకాఽః కైవల్యాధిస్థా
 ఽపునరావృత్తిరేవ ప్రదర్శ్యతే ॥ ౨౧౬ ॥ యథోక్తమష్టమాధ్యాయ
 ద్వాదశత్రయోదశశ్లోకభాష్యే—సయాతిపరమాంగతిం—ప్రకృతివియు
 క్తస్మత్సమానాకార మపునరావృత్తిమాత్మాసంప్రాప్తోతీత్యర్థఇతి
 ॥ ౨౧౭ ॥ ఎవం శారీరకభాష్యాదిష్యపికార్యాధికరణే శ్రూయమాణా
 పునరావృత్తికస్య పంచాగ్నివిదఃప్రకృతిమిత్రాత్మోపాసనపునరావృత్తి
 ప్రసంగం—అతఏవహేతో స్తద్వియుక్తాత్మోపాసకత్వంచప్రతిపాదయద్వి

భాష్యకారైరుత్పత్తివినాశయోగిప్రకృతితత్త్వస్య పంచాన్నివిత్వా
 వ్యకోటిప్రవేశపరిహారేణ దశితగీతాశాస్త్రోక్తిత్యా ప్రాప్యవినాశావి
 నాశయోగేన పునరావృత్త్యపునరావృత్తిహేతుత్వం దశితమ్
 ॥ ౨౧౦ ॥ కింబహునా — దావదశాధ్యాయే కైవల్యప్రాప్యపరతృతీ
 యాదిశ్లోకత్రయభాష్యే—యవమక్షరముపాసతే— తేపిమాంప్రాపు
 వత్త్యేవ—సుత్సమానాకారమసంసారిణ మాత్మానంప్రాపుషవత్త్యే
 వత్త్యన్త్య—సుమసాధర్మ్యమాగతాఇతిహ వత్త్యతే—త్రూయతేచ నిఁ
 జనఃపరమంసామ్యముపైతీతి— తథా— అక్షరశబ్దవిదిష్టాత్కూటస్థా
 దన్యత్వం పరన్యబ్రహ్మణో వత్త్యతఇతిభాషమాణైభాష్యకారైః కైవ
 ల్యాన్తి నూఽపునరావృత్త్యాదికంప్రస్తుటమేవభాషితం భవతీతినాస్మికా
 విషయేభాష్యకారాశయవిజ్ఞానాయతన్త్రంధాన్తరంగవేషణీయం॥ ౨౧౧॥
 అత్ర స్వప్రాప్యప్రాప్తకైవల్యాన్తి విషయేమమసాధర్మ్యమాగతాఇతి చ
 తుదశాధ్యాయద్వితీయశ్లోకస్య— నిరంజనఃపరమంసామ్యముపైతీతిత్రు
 తేశ్చ ప్రమాణతయాప్రదర్శనేన పరేణబ్రహ్మణాపరమసామ్యాపన్నం
 ప్రత్యగాత్మస్వరూపమేవ కైవల్యాన్తి నః ప్రాప్యంపునరావృత్తిగర్భాన
 వామితి సుఘ్ననిరూపితంభవతి— తద్భవసామ్యస్య మోక్షదశామాత్ర
 సిద్ధతాయా స్సర్వశాస్త్రీరవగమాత్ ॥ ౨౧౨ ॥ ఇదంజ్ఞానముసాశ్రిత్య
 మమసాధర్మ్యమాగతాః సర్వేపినోపజాయంతే ప్రళయేనన్యధావిచే
 త్యేవంయాపె చతుదశాధ్యాయద్వితీయశ్లోకచేద్యశామ్యాపన్నస్య
 ముక్తకణ్డమేవ పునరావృత్త్యభావోఽవిచాల్యోఽభిధీయతే॥ ౨౧౩ ॥
 దశితశ్లోకత్రయత్యాదికం శారీరకభాష్యాదిషు ముక్తేశ్వర్యవిషయతయై
 వానేకఫలేషూదాహృతమ్ ॥ ౨౧౪ ॥ ముక్తేశ్వర్యవిషయే శారీరకశాస్త్ర
 చతుర్థాధ్యాయచతుర్థసాదే—అవిభాగనదృష్టత్వాత్ ॥ ౪ ॥ ౪ ॥ ౪ ॥
 ఇత్యధికరణసూత్రభాష్యే— పరజ్యోతిరుపసంపన్న సర్వబద్ధవినిర్ముక్త
 ప్రత్యగాత్మస్వరూపవిషయతయా దశితశ్లోకత్రయత్యాదిక మదాహృ
 తంభాష్యకారైః॥ ౨౧౫ ॥ ఏవమన్యప్రాప్యక్తవిషయతయోక్తశ్లోకత్రు

త్యా మృదాహరణంద్రప్రవృత్తిః ॥ ౨౨౮ ॥ కించ—అత్మానుభవ లక్షణ
 కైవల్యపురుషార్థ సృశకసనద్దనాద్యావాసభూతలోకానుభావ్యఇతిహి
 భవస్మృతమ్ ॥ ౨౨౯ ॥ యథోక్తౌ భవద్భిః స్తోత్రరత్నచతుర్థశ్లోకభా
 వ్యై—యోగినామమృతంస్థానం స్వాత్మసంతోషకారిణామిత్యనేన
 స్వాత్మానుభవపరాణం స్థానమమృతం— సనకాదియోగినామమృ
 తంస్థానం స్వాత్మసంతోషకారిణామపి స్థానంభవతీత్యర్థఇతి ॥ ౨౩౦ ॥
 సకసనద్దనాద్యావాసభూతలోకశ్చజనలోకః— ద్వేకోబ్యాతుజనో
 లోకోయత్రతేబ్రహ్మణస్సుతాః । సనద్దనాద్యాఃకథితా మైత్రేయా
 మలలేజనః ॥ ఇతివైవిష్ణుపురాణద్వితీయాంశసప్తమాధ్యాయపదనాత్
 ॥ ౨౩౧ ॥ తదుపరిచ తపోలోకసత్యలోకాద్వావతేతే ॥ ౨౩౨ ॥
 ఇథంచ— అబ్రహ్మణునాగ్లోకాపునశావతిఃమోఽజఃసేత్యాది
 నాథగవతానన్యలోకకర్తృతబ్రహ్మలోకవన్యన్తానాంలోకానాం తద
 స్తవ్యదేవాంచ పునరావృత్తిప్రతిపాదనప్రకరణే సత్యలోకాధరాధర
 జనలోకానుభావ్యపురుషార్థస్య చింతాలస్థాయిత్యాభిప్రాయకా పునరా
 వృత్తిరవతేతే కథితువసంభవతే ॥ ౨౩౩ ॥ యస్మాగ్లోకాదూర్ధ్వో
 ర్ధ్వలోకానుభావ్యపురుషార్థః పునరావృత్తిలక్షణ స్వేవైవయస్మిక
 ప్రకరణేఽభిసేయతి ॥ ౨౩౪ ॥ తగ్లోకానుభావ్యపురుషార్థ మపునరావృ
 త్తిలక్షణం తస్మైన్నైవప్రకరణే సహ్యుపస్మృతః కశ్చిద్బ్రూయాత్
 ॥ ౨౩౫ ॥ అబ్రహ్మలోకాత్లోకానుభావ్యపురుషార్థాన్తరాణాం తత్త్వా
 ద్విష్ణువాచిన వివాశనత్తాన్యశలోకాన్తరాతిజనలోకానుభావ్యపురు
 షార్థస్యైవ ప్రాప్యస్థానవివాశతోవివాశావశ్యంభావేన తదనుభావినాం
 పునరావృత్తిహక్యవచనీయః ॥ ౨౩౬ ॥ కించ ॥ పునరావృత్తిలక్షణ
 తత్త్వానుభావతపురుషార్థావతిరయితీర్థకాలావస్థాయిత్యాభిప్రాయేనై
 వమాత్రే ద్విష్ణువాచినరావృత్తిలక్షణమృతముక్తిమితి భవద్భిర్వక్తవ్యం—
 అన్యథా విలక్షణనిర్దేశాయుగాత్ ॥ ౨౩౭ ॥ ఎవంచ—సత్యలోకాన్త
 బ్రహ్మణోదరవర్తికత్వస్యలోకానుభావ్య సర్వపురుషార్థానాం పునరా

వృత్తిలక్షణత్వాభిధానపూర్వక మపునరావృత్తిలక్షణతయాఽభిధీయ
మానమిదమాత్మ ప్రాప్తిలక్షణంకై నల్యం బ్రహ్మచోదరానుభావ్య
కృత్సంపురుషార్థాన్వృత్తిశ్చవినిశకాలనియతవినిశా దతిశయితచిర
కాలస్థాయి బ్రహ్మణ్డబహిర్భూతలోకానుభావ్యపురుషార్థరూపంస
న్మోక్షరూపమేవ పర్యవస్యతి—కై నల్యపునరావృత్తుకై రతిచిరకాల
స్థాయిత్వాభిప్రాయకల్పక భవదుక్త్యనురోధేనాపి కై నల్యాగ్నిప్రాప్య
స్థానపరతయాభవదుదాహృతేన తాదృశస్థానస్యావినాశిత్వరూపామృత
త్వే ప్రతిపాదనముఖేన బ్రహ్మణ్డబహిర్భూతత్వమేనజ్ఞాపయతా—
యోగినామమృతంస్థానమిత్యాది శ్రీవిష్ణుపురాణనచనేనాపిచేతి తస్య
జనలోకానుభావ్యత్వకథనమనిత్యత్వకథనంచ స్వనచనభంగీకృతకూలం
పూర్వోక్తరగ్రంథసందర్భాపర్యాలోచనమూలం స్ఫుటమవగమ్య
మానం విదగ్ధవిబుధజనపరిహాస్యమేవ ॥ ౨౩౪ ॥ ఏవం భావ్యకారైర
శ్చష్టమాధ్యాయపోషకశ్లోకభాష్య— బ్రహ్మలోకపర్యంతా బ్రహ్మం
చోదరవతీస స్పర్శేలోకాభోగైశ్చర్యాబయాః పునరావతీస—పి
నాశిసః— అతవశ్యకృగతిప్రాప్తానాం ప్రాప్యస్థానవినిశాద్వినిశ్చయ
వజానీయమితి బ్రహ్మంచోదరవతీకృత్సంపులోకానాం భోగైశ్చర్యా
నుభవస్థానత్వం తదనుభావ్యపురుషార్థస్య పునరావృత్తిలక్షణత్వంచప్రతి
పాదయద్భి రాత్మప్రాప్తిలక్షణకై వల్యపురుషార్థస్య భవదభిమతరీత్యా
జనలోకానుభావ్యభోగైశ్చర్యరూపత్వే కథయపునరావృత్తిలక్షణ్యము
చ్యేత ॥ ౨౩౫ ॥ అనిత్యత్వేచాభిప్రేతేస్ఫుటస్ఫురద్విరోధాయాః ప్రవ
ల్యపురుషార్థాపునరావృత్తినిషయిష్యామూలోక్తైరనేకస్థల స్థితాయాః
కథంవావిరోధోభావ్యకారై నకపరిహీయేత ॥ ౨౩౬ ॥ సప్తమాధ్యాయ
పోషకశ్లోకభాష్య—భేదేనిత్యప్రయోరాతాత్పర్యామోః—తయో
ర్నుభవభేదమాత్రం—విశ్వస్యనిషయతయైకేవవాధికారఇత్యేకజాతీయాధికా
రిత్వమేవహిదై రుక్తం—నిమిత్తకార్యత్ ॥ ౨౩౭ ॥ ప్రాక్షుషుర్థవాగ్లోదా
హృతస్తాత్రరత్నచతుర్థశ్లోకభాష్యగ్రంథేన—భోగఇహస్వగేస్సారాణ్య

శ్లోక ॥ ౨౪౫ ॥ అత్ర శ్రుతిస్మృత్యోరమృతత్వపరగ్నా శబ్దపరిపూర్ణ
 మాక్షం ప్రత్యేకహేతుతాయామూర్ఖాన్యనాడీ నిష్కామణాన్యైతే
 త్యా తాదృశనాడీనిష్కాన్యైరైవేవల్యాన్ధినా ప్రాప్యమాణస్యైవైవ
 పురుషార్థస్య నిత్యపురుషార్థభూతమోక్షరూపతాహిన్యస్తా ॥ ౨౪౬ ॥
 నచ-మూర్ఖాన్యనాడీ నిష్కాన్యైరైవైవల్యాన్ధినా మధ్యే కై నల్య
 లక్షణ సత్వపురుషార్థాన్తర సత్వే పినక్షతి-అన్తతో బ్రహ్మప్రాప్తి
 లక్షణ మోక్షఫలాభ్యుపగమేన తదధికతయా నాడీవిశేషనిష్కాన్యమణ
 సార్థక్యసమ్భవాత్ — అతామధ్యేపంభావితస్య కై వల్యపాగ్నిత్యత్వా
 భ్యుపగమే నేదంబాధకమితివాచ్యం-దర్శితశ్రుతిస్మృతిభ్యాం మూర్ఖాన్య
 నాడీనిష్కాన్యైరైవైవల్యాన్ధినా మధ్యే ఫలాన్తరానుభవవిశేషమన్తరేణైవ మో
 క్షఫలావాప్తే ప్రతిపాద్యమానతయాదర్శితకల్పనాయా అతావకాశా
 సమ్భవాత్-దర్శితకల్పనాయా ప్రమాణతేశస్యశాభావస్యప్రాగేవా
 భిహితత్వాత్ — మోక్షేతరపురుషార్థాదాదశాయామపి మూర్ఖాన్యనాడీ
 నిష్కాన్యమణాచిరాదిగత్యాదినీకారే మధువిద్యానిష్ఠానాం బ్రహ్మ
 లోకస్థైశ్చైవమనుభూయ బ్రహ్మశాసనా మోక్షికాన్యైశ్చామపిచ స్వ
 ప్రాప్తిర్యాచీనఫలప్రాప్త్యర్థమనారమ్భకశాయామేవ తస్యైకారవి
 సంగా తత్తత్ప్రమాణతేశాభావాత్ప్రతిష్ఠాప్రమాణవిరోధాచ్చ ॥ ౨౪౭ ॥
 తదిదమన్యత్తేభవిష్యత్పువరిష్టాత్ ॥ ౨౪౮ ॥

ఇదమత్రావధేయమ్--కై వల్యపురుషార్థప్రాప్తినిత్యత్వం సంస్మృత్య
 వాసమ్భావితం-తదనిత్యత్వస్యతద్విచ్ఛేదరూపత్వాత్ — కై నల్యాన్ధినా
 మపునరావృత్తేగీతాశాస్త్రాదిషు బహుభోగ్యస్యమాణత్వాత్ —
 తత్తత్పురుషార్థాని పునరావృత్త్యపునరావృత్త్యసదేశస్యతత్తత్పు
 రుషార్థవిచ్ఛేదతదభావపరత్వాత్ — కై నల్యాన్ధినాంతస్సాన్యైరైవైవ
 తద్విచ్ఛేదస్యమర్వచత్వాచ్చ ॥ ౧ ॥ తత్తత్పురుషార్థవిచ్ఛేదశ్చతత్తత్పు
 రుషార్థహేతు ప్రాప్యనస్తునశ్వరత్వస్వభావప్రయోగవా-తదనుభవస్థాన
 నావిశేప్రయోగవాచ్యః ॥ ౨ ॥ తత్ర ప్రాప్యనస్తునశ్వరత్వస్వభావప్ర

యు క్తస్తావ తస్య విచ్ఛేదోన సంభవతి — కైవల్యపురుషార్థస్య! ప్రకృతివి
 యు క్తప్రత్యగ త్మస్వరూపానుభవలక్షణతయా తాదృశాత్మస్వరూపస్య
 కదాపినాశాసమ్భవాత్ — ప్రకృతివిశిష్టప్రత్యగ త్మస్వరూపస్య ప్రాప్త్య
 త్వేవ తురణశీలప్రకృతిరూపవిశేషణనాశేత్రయ క్తవిశిష్టప్రాప్త్యనుభవ
 లక్షణ పురుషార్థవినాశప్రసంగావకాశసంభవాచ్చ | ౩ | అతః ప్రాక్తం
 — శ్రీవిష్ణుపురాణే ప్రథమాంశే ద్వావింశాధ్యాయే — తత్ర తాన్యజ్ఞానరోధే
 న యోగినాయా నియేలయం సంసారకర్మణోప్తతే యాన్నివిదీక
 జతాండ్వజిత | ౪ | కైవల్యార్థ్యపునరావృత్తి విషయస్యాస్యజ్ఞోకస్యా
 యమర్థః — యేయోగినః — ఆత్మయోగినః — తత్ర — పూర్వోక్తలక్షణప్రత్య
 గాత్మస్వరూపే — అన్యజ్ఞానరోధేన — పదార్థాన్తరస్మృతినిరోధేన — తదేక
 విషయాన్నిమస్మృత్యైతియావత్ — లయం — ఉపాధివియోగేన స్వస్వరూ
 పేతావస్థానంయాన్ని — స్థూలసూక్ష్మచిత్తంసంగలక్షణసకలోపాధివి
 నిర్ముక్తావిభూతస్వస్వరూపా భవస్తీతియావత్ — సేద్విజ — తే —
 ప్రకృతివినిర్ముక్తప్రత్యగ త్మస్వరూపావాప్తిలక్షణ కైవల్యపురుషార్థం
 ప్రాప్తవత్త ఆత్మయోగినః — సంసారకర్మణోప్త — కృత్యతత్కరికర్మ
 ణం — తేత్రం — సంసారకర్మణే — ప్రాకృతివిషయభోగ హేతుసంసార
 రూపక్షేత్రే — ఉప్త — సన్యావాపే — నిదీకజతాం — తత్ప్రయోజకవాస
 నారేణులక్షణబీజరహితతాం — యాన్ని — విశుషప్రసాదానంకురణహే
 తుతుమాంశాభావేన సన్యారమ్భహేతుతావలయన త్సకలోపాధివిని
 ర్మోక్షదశాపన్న ప్రత్యగ త్మనామపి పురశ్చరీరారమ్భహేతుభూతవాస
 నారేణులక్షణ సూక్తతమప్రకృతిసంసంగస్యాని నిశ్శేషనిన్యత్రాప్తేన
 స్సంసారారమ్భహేతుతావలీయతవవేతియావత్ — తథాప్రతేమాం పున
 రావృత్తిస్వరూపయోగ్యతాగన్ధవ నవిద్యత ఇతి | ౫ | ఇమంశ్లోకం
 ఆత్మయోగినామంతిమప్రత్యయేనావశ్యంభావ్యం — అన్యథా పునరావృ
 త్తైరిత్యవతార్య వ్యాకుర్వద్భిశ్శ్రీనిష్ఠచిత్తాన్యైరివి — కృత్యతత్కరికర్మ
 ణ — కేదారః — సంసారకేదారే — ఉప్త — సన్యావాపే — విశుషప్రసా
 వదబీజతాయాస్తీతి వదద్భిరయమర్థస్స పుంజ్ఞాపితః | ౬ | తథాచ —

కై వల్యంఽచాప్తాహం సంసారమడ్డలై పునరావృత్తిప్రసంగస్యైవ నావ
 కాశశ్చత్యవగమ్యతేకై వల్యపురుషార్థాన్వయాపపరామర్శేః । ౭ । ప్రా
 ప్యస్థానవిరాశేనాపి నై తేమాంపునరావృత్తిస్సవచా—పజ్జమధ్యపవ
 పజ్జలేపనిశ్చేషచిన్మత్తశ్చకృతిమడ్డలపవ నిశ్చేషప్రకృతినంసగఽని
 వృద్ధైరప్యసంభావితత్వేననిశ్చేషప్రకృతినంసగఽపియ క్తప్రత్యగాత్మస్వ
 రూపలక్షణకై వల్యపురుషార్థస్య ప్రకృతిమడ్డలై దుష్ప్రవృత్తయా త
 త్సాన్తిస్థానస్య ప్రకృతిమడ్డలబహిర్భూతచిత్త్యసహిత్యకదేశరూపతా
 యావపవ క్తవ్యతయా తథాభూతస్య తస్మాచిత్త్యతాప్రసంగాభావేన ని
 త్యతావత్—యోగినామమృతమత్యాదివచనేనాపి తథాత్వస్యైవజ్ఞాప
 నాత్—అన్యథా బ్రహ్మనిష్ఠారామపి నిశ్చేషానిద్యానివృత్తేదేశవిశే
 షసాపేక్షతాయావిలయప్రసంగాచ్చ । ౮ । వృత్తీభవిష్యత్తైతత్త
 త్వముపతిష్ఠాద్యథావసరం । ౯ । తస్మా త్త్రైకల్యపురుషార్థస్యానిత్య
 త్వం సర్వదైవాసమృతమక్తికమితి ॥ ౨౦ ॥ తథాచ—కై వల్యార్థి
 నాం గీతాతద్భాష్యాదిష్యసకృదనావృత్తిప్రతివాదసమేవ ప్రమాణా
 స్తరనిరపేక్షం కై వల్యపురుషార్థస్యానిత్యత్వం దురపహ్నవం సాధయతీతి
 ప్రమాణా వ్యగోపన్యాసప్రయోగో వ్యనుపాదేయనివేతసిద్ధమ్ ॥ ౨౫ ॥
 అత్రపూర్వపక్షిణావదంతి—చ్యూతావత్త్రైకల్యనిష్ఠా—అత్రబ్రహ్మశ్మ
 కస్వాత్మాసుసన్ధానలక్షణోపాసననిష్ఠః పంచాగ్నిసచ్చద్భితవికః—తస్యా
 పి మధ్యే కతిపయకాలానుభావ్యతయా కై వల్యపురుషార్థాభ్యుపగమా
 త్. ఆత్మమాత్రోపాసనోఽన్యఃతత్రప్రథమస్య మధ్యేచిరకాలం కన్తిం
 ఘ్నోకవిశేషే కై వల్యపురుషార్థానుభవా త్పశ్చద్భిత్తప్రాప్తిస్యే
 కారాత్—ద్వితీయస్యతు పునరావృత్తేరేవస్వీకారాచ్చ ద్వయోరప్యధి
 కారిణోః కించిత్కాలానుభవగోచరస్య పశ్చాన్నివతఃమానస్యచ కై వ
 ల్యపురుషార్థస్యానిత్యత్వం సర్వదైవదురపహ్నవం । తత్రపంచాగ్ని
 విచ్చద్భితస్య ప్రథమస్యైవ గీతాసప్తమాధ్యాయపోషణకై—ఆతోఽ
 జ్ఞానురథార్థార్థిత్యత్ర జ్ఞానుశబ్దేననిర్దేశః । తస్యైవగ గీతాతద్భా

వ్యయో ర్ముఖాన్యనాడినిష్క్రమణాపునరావృత్త్యచిరాదిగతీనా
 మభిధానంనతు ద్వితీయస్యప్రథమస్యావృత్త్యపునరావృత్త్యభిధానం పునర
 వగోహాభావమాత్రాభిప్రాయకం । సచతావతానైవల్యపురుషార్థస్య
 నిత్యత్వసిద్ధిః — తన్నివృత్తిపూర్వకమేవ తస్యబ్రహ్మప్రాప్తేః పశ్చాద
 భ్యుపగమాదితి ॥ ౨౫౧ ॥ తదిదముక్తం తైగీతాష్టమాధ్యాయే
 త్రయోవింశచతుర్వింశద్యోకభాష్యతాత్పర్యచంద్రికాయాం — అయం
 పంచాగ్నివీద్యానిర్ఘోసకేసలాత్మోపాసకః—అపితు బ్రహ్మత్మకస్వాత్మా
 నుసన్ధాయాతిభావఇతి—పంచాగ్నివిద్యోపి బ్రహ్మప్రాప్తిరస్యైవేతి స్వీ
 కర్తవ్యం । తత్రప్రాప్త్యాజ్ఞానినాం పరమాత్మాన్వవిశిష్టోభోగ్యః—అతః
 యాథాత్మ్యనిష్ఠానాంతు స్వస్వరూపమేవపూర్వంభోగ్యం — వస్వాది
 పదప్రాప్తిపూర్వకబ్రహ్మప్రాప్తిసాధనమగువీద్యాన్యాయాదంత్యోబ్ర
 హ్మప్రాప్తిరితి — సచాత్రబ్రహ్మసారస్యవివాత్మయాథాత్మ్య విదితి
 భాష్యతే—బ్రహ్మనువేద్యతయోక్తవ్యభాసవిసర్జయోదన్యత్రవ పంచా
 గ్నివిద్యోదాహరణాత్—అథేవ తైవల్యాధిపవ మూర్ధన్యసాద్య
 నిష్క్రమణానావృత్తిర్నోక్తైతి—అతఏవ సత్తమేప్రకాశైజ్ఞానుః
 సరమాత్మప్రాప్తికామజ్ఞానివృత్తికర్తవ్య ద్బ్రహ్మత్మకస్వాత్మానుసం
 ధాయాతినశ్రమింశ్యమితి—అచిరాదిగతీనిషేధం బ్రహ్మత్మకస్వా
 త్మానుసంధాసరిహితస్వాన్వోపాసనవిషయఇతి — యత్పునరుచ్యతే—
 యతుశిష్టాస్త్రయోభక్తాః ఫలాకామాహితేమతాః । సర్వేచ్యవనధర్మా
 నిఇతి—తత్రాప్యస్యమాత్రానుభవసుఖస్యాస్థిరత్వాదేన చ్యవనధర్మత్వ
 ముచ్యతే—సచ తావతాపునస్సంసారప్రసంగఇతి--ఎవమవ్యక్తాదితత్త్వ
 చింతకానామివ ప్రత్యగాత్మతత్త్వచింతకానామపి తమచితదేశకాలం
 తతోఽతిశయితంఫలముపపద్యతే—అతఏహి భూమవిద్యాయాం—
 ప్రత్యగాత్మమాత్రోపాసకస్యావృత్తివాదిత్వముక్తం—బ్రహ్మత్మకస్వాత్మా
 నుసంధానేతుబ్రహ్మప్రాప్తివిశమాదపునరావృత్తిరివిశేషః—అతఏవా
 యురానుభవస్యాస్తవత్వే తదధికనః కథంకైవల్యాధిపదపవగాధికా

ర్యస్తరత్వమిత్తపి నిరస్తం—బాహ్యస్తరభోక్తవ్యవిభాగాదావృత్త్యా
 వృత్తి యోగ్యతాభేదాచ్చ తద్భేదోపపత్తైరితిచగ్రంథేన—వింశైకవిం
 శశ్లోకభాష్యతాత్పర్యదండికాయాం—న క్తవ్యాచక్షే వల్యాధినామవరో
 హాభావాదపునరావృత్తిః—అతఏవ—తత్పరమేవేదంశ్లోకద్వయమితి—
 నకేవలం భగవత్ప్రొత్తిరేవాపునరావృత్తిరూపా—కింతు— పరిశుద్ధతే
 వప్రాప్తిరవ్యవరోహాభావా వ్యభేతిభావఇతిచగ్రంథేనచ ॥ ౨౫౨ ॥
 తదేతత్పర్యం సూర్యపక్షిణాం భాష్యాద్యాకరగ్రంథవిరుద్ధమ్—స్వోక్తి
 నామేవపరస్పరవిరుద్ధం—ప్రమాణతేజవిధురం—కేవలస్వోత్ప్రేక్షావిజృ
 మ్భితవిపరీతతేజములమనమంజసంచేత్యనాదరణీయమేవప్రమాణితైః
 ॥ ౨౫౩ ॥ ద్వివిధకై నల్యనిష్ఠకల్పనంతావదమూలకమేవ—ప్రాచీనభాష్యా
 ద్యాకరగ్రంథేషు ప్రమాణేషు నైకవిధస్యైవ కై నల్యనిష్ఠస్యపలమృ
 న్నవిధయోఽనై నల్యనిష్ఠకమాకావ్యసృజనమచ్చత—వ్యయోఃప్రమా
 ణికత్వే గీతాభాష్య భాష్యకానై రసకృతైః—నల్యనిష్ఠస్వరూపలక్ష
 లోపాననాచిన్వరూపం వశాయద్భిః—ఎకస్యస్వరూపాదికమిదృశ్యశం
 —అన్యస్యాన్యవృత్తమితివిపేకస్యవశ్య ప్రదశనీయస్యాకథనేసామా
 న్యతమకస్యైవకథనీయ కారణాభావాత్—శ్రీభాష్యఘటకస్యకస్య
 చిదావ్యక్తివిశేషస్యావ్యవృత్త కై నల్యనిష్ఠనియతత్వాభిమానస్యాకనీయ
 స్య యథావృత్తిభాష్యాథావృత్తిజ్ఞానవిబద్ధత్యాచ్చ ॥ ౨౫౪ ॥ త
 దీదం స్వోక్తిభవిష్యత్సుపరిష్టాదితిహ తత్ప్రేమచనాదుపరమైశ్వర
 దభ్యుపగమాదుతో శే వ్యవసీయవాక్యానాసామంజస్యం తావన్నిరూ
 ప్యతే ॥ ౨౫౫ ॥ గీతాతద్భాష్యయోః కై నల్యనిష్ఠస్యాపునరా
 వృత్తిచర్లనం పునరవరోహాభావమాత్రవిషయతయా నకై నల్యనిష్ఠత్వ
 సాధకమితకథనం త్వయ్యుక్తం—తత్రత్యాపునరావృత్తిజన్మస్య తదధికారి
 ప్రాప్తపురుషార్థస్యపశ్చాద్వివాశాపరపర్యాయ తన్నిచ్చత్యైభావమాత్ర
 బోధకత్వేనావరోహాభావపరత్వాభావాత్ ॥ ౨౫౬ ॥ అతఏవ—ఆబ్రహ్మ
 భువనాగ్లోకాః పునరావర్తినోజానత్యష్టమాధ్యాయపోషశ్లోకభా

వ్యు—బ్రహ్మలోకపర్యంతాబ్రహ్మలోదరవర్తన స్సర్వేలోకాభోజైశ్వ
 ర్యాలయా—పురరావర్తనః—వినాశినిః—అతఃపర్యంతగతింప్రాప్తానాం
 ప్రాప్త్యానాంవివాశాద్వివాత్యమవజన్తీయమితి వ్యాకుల్యద్భిభాష్యకా
 రైః పురరావర్తనానాశయాపైర వ్యాఖ్యాతా ॥ ౨౫౭ ॥ ఇత్యైశ్వర్యా
 ధినాంప్రాప్త్యపురుషార్థస్య పురరావర్తనానాశంప్రతిపాద్య తత్ప్ర
 తికోటితయా కైవల్యాధిపాం పురుషార్థస్య తతోవైకత్యప్రతిపాద
 నార్థ మేకవింశాదిశ్లోకతద్భాష్యప్రయుక్తస్యాపునరావర్తనబద్ధ్యావినా
 శిత్యపరతాహి దుర్వారా ॥ ౨౫౮ ॥ కించ — ఐశ్వర్యాధిపురుషార్థ
 స్యైవ ప్రాప్త్యవస్తువినాశప్రయుక్తవినాశావజన్తీయతాయాః కైవల్యా
 ధిపురుషార్థస్యాపి ప్రసక్తాయాః పరిసంపార్థావింశశ్లోకే — యస్ససర్వే
 షుషూతేషు సత్వత్సనవినశ్యతీతి తత్ప్రకృత్యాత్మనస్తునూవినాశాభావ
 ప్రతిపాదనపూర్వకం తత్పుషార్థస్యావినాశిత్యప్రసక్తేనాయకృతమేకవిం
 శశ్లోకే—యంప్రాప్త్యవినాశప్రే శ్భామపరమమ్మమైశ్వపునరావర్తన
 దేశః—కైవల్యపురుషార్థస్యప్రాప్త్యవస్తువినాశప్రయుక్తవినాశితాయా
 నావకాశ్యైతత్తరతత్ప్రత్యాపనరావర్తనాపైరపరతాహి దుర్వారా ॥ ౨౫౯ ॥ ఏవం—కైవల్యపురుషార్థస్య బ్ర
 హ్మలోకపరవర్తనజనలోకానుభావ్యతయా భవద్భిస్సేకారేణ తదను
 భవన్యప్తకాయా త్ప్రేగీకరవాదిన్మహాప్రళయప్రసక్తై బ్రహ్మణ్యై
 వవినాశేనైశ్వర్యపురుషార్థస్యామివ పంచాగ్నివిద్రూపకైవల్యపురు
 షార్థానిష్ఠానామపిస్వప్రాప్త్యపురుషార్థస్థానభూతజనలోకవినాశాయత్త
 పురుషార్థరాశప్రత్యవరోహరూప పునరావర్తనోమైశ్వర్యరతయా తదీ
 యాపురరావర్తనైప్రత్యవరోహభావరూపతయా సమర్థమపి ననిర్వహ
 త్యేవ! ౨౬౦ ॥ ఏవమపునరావర్తనైర్వరోహభావమాత్రరూపతాంవణాయ
 త్వైకైవల్యానుభవస్థానాత్పరమవ్యాపారోహితాంపంచాగ్నివిద్రూప
 కైవల్యానుభవనివృత్త్యా కైవల్యస్యానిత్యతానిరూపణమప్యసాధు—ప్ర
 కృతివియుక్తాత్మనుభవ రూపకైవల్య పురుషార్థస్యాభోజవరోహ

ప్రకృత్యావరణ విశేషవశాత్కథించిన్నిన్నతై స్సంభవమక్షిత్యే
 పూర్వాధ్యక్షాధిరోహే ప్రకృత్యావరణప్రసంగస్యైవాభావన — అధి
 కంత్యతీన్యామేన భగవదనుభవస్యాధికస్యసమ్భవేపి పాక్ష్యాప్తస్య
 ప్రకృతివియుక్తప్రత్యగాత్మానుభవలక్షణకైవల్యపురుషార్థస్య విచ్ఛే
 దకథాప్రసంగస్యైవాభావాత్ || ౨౬౧ || ఎవం ప్రాగుదాహృతశ్రీవి
 స్థుపురాణద్వావింశాధ్యాయవచనైన కైవల్యస్యవిషయప్రావణ్యహేతు
 పునరేవవలేశప్రసంగానహిష్టునిశ్చేష ప్రకృతీసంసర్గవిలయరూపతా
 యాస్సప్తమేనావగమేన ప్రకృతివియుక్తప్రత్యగాత్మస్వరూపానుభ
 వలక్షణకైవల్యపురుషార్థస్య సకృత్సాప్తే పునర్విచ్ఛేదస్త్యేవ నప్రసం
 గావకాశః—ప్రకృత్యా ప్రత్యగాత్మతీరోధానప్రసంగస్త్యేవాభావాత్
 || ౨౬౨ || అతఏవ—భాష్యకారైరపి గీతాద్వాదశాధ్యాయస్థకైవల్యా
 ధిప్రాప్యభూతప్రకృతివియుక్తపరిశుద్ధప్రత్యగాత్మస్వరూపపరతృతీయా
 దిక్లోకభాష్యే—అపరిణామిత్యేన స్వాసాధారణాకారా న్నచలతీన్య
 వతేకత్యచలం—తత్తవప్రదువం—నిత్యమిత్యనేన—యాదృశౌవస్థావన్న
 ప్రకృతివియుక్తపరిశుద్ధప్రత్యగాత్మస్వరూపస్యప్రాప్తస్య పునస్సాన్విసా
 ధారణాకారాచ్చ్యవసంవినానిత్యైకరూపత్వం—తాదృశప్రత్యగాత్మ
 స్వరూపస్త్యేవ కైవల్యాధిసాముపాస్యతావణానం — యఏవమక్షర
 ముపాసతే—తేపిమాంప్రాప్నువన్త్యేవ—మత్సమాచారకారమసంసా
 రిణమాత్మాసంప్రాప్నువంత్యేవైత్యర్థః — మమసాధర్మ్యమాగతా
 ఇతిహి వత్స్యతే—శ్రూయతేచ—నిరంజనఃపరమంసామ్యముపైతీతిత్య
 నేన—తేహంయథోపాసనమేవ ప్రకృతీసంబంధగంధరాహిత్యలక్షణాని
 రంజనత్వేన పరేణ బ్రహ్మణాపరమసామ్యావన్నపునస్సంసారగంధా
 నహిష్టుదశౌపన్నాసంసార్యాత్మస్వరూపప్రాప్తివణానంచ సంగచ్ఛతే
 || ౨౬౩ || అత్ర—ఇదంజ్ఞానముపాశ్రిత్య మమసాధర్మ్యమాగతాః స
 కేపినూపజాయంతే ప్రళయేనవ్యధన్తిచేతి చతుర్దశాధ్యాయద్వితీయ
 శ్లోకోదాహరణేన—నిరంజనఃపరమంసామ్యముపైతీతిశ్రుత్యుదాహరణే

నచ కైవల్యనిష్ఠానాంస్వపాసనానుగుణస్వప్రాప్యభూతప్రకృతివియుక్తమశుద్ధప్రత్యుగాత్మస్వరూపప్రాప్తిః పునస్సంసారసంబంధగన్ధానహింసా నిశ్చేషప్రకృతिसంబంధవియలక్షణముక్తిరూపనిత్యపురుషార్థపవేతి స్పష్టముపదశితంభాష్యకావైః ॥ ౨౬౪ ॥ తదిదమేవ—యంప్రాప్యననివర్తనే తద్ధానుపరమమ్మేత్యష్టమాధ్యాయశ్లోకేన—తన్మమపరమం ధామ—పరమంనియమానస్థానం— అచేతనప్రకృతిరేకంనియమానస్థానం—తస్మంస్పష్టరూపాజీవప్రకృతిద్విత్వీయంనియమానస్థానం— అచిత్సంసారగేవియుక్తం స్వరూపీకౌవస్థితంముక్తస్వరూపం పరమంనియమానస్థానమిత్యర్థః— తచ్చాపునరావృత్తిరూపమిత్యేవయాపేక్షా తద్భాష్యేణచ దశితమిత్యతోఽత్రత్యా పునరావృత్తిప్రతిపాదనస్యావరోహభావమాత్రవిషయతావగానేన కైవల్యపురుషార్థస్యానిత్యతావగానేన పూర్వపక్షితాంపూర్వోత్తరగ్రంథపరామర్శభావమూలమేవతత్పరామర్శే పూర్వోక్తీత్యా తన్నిత్యతాయామనసిద్ధేః ॥ ౨౬౫ ॥ ఇథం కైవల్యపురుషార్థస్వరూపశోధకప్రమాణైస్తత్త్వరూపస్య పునస్సంసారసంబంధగన్ధానహేముక్తిలక్షణనిత్యపురుషార్థరూపతాయామనసిద్ధ్యా ప్రేక్షిరంద్వివిధానాం కైవల్యనిష్ఠానాంకల్పనంతేషాం బాహ్యస్తరభోక్తన్యపిభాగకల్పనం— తత్ర కేషాంచిత్తునరావృత్తేరేవకల్పనం—అన్యేషా మూర్ధ్వధిరోహమంగీకృత్యానోఽవరోహభావమాత్రేణాపునరావృత్తిసమక్షానం—అస్తతఃకథయేషామపి కైవల్యపురుషార్థస్యానిత్యతావగానేనచేత్యేవమాదికం సర్వంపూర్వపక్షితాంస్వప్రేక్షితామాత్రవిజృంభితవిపరీతతకమూలమేవేతిసిద్ధమ్ ॥ ౨౬౬ ॥ కించ—సర్వేచ్యవనధర్మాణ్యథి మోక్షధర్మవచనప్రకరణస్య—చయర్విధాభజస్తేమామిత్యాదిగీతానస్తమాధ్యాయవచనప్రకరణస్యచైకకణ్డతాయా స్పష్టమాధ్యాయస్తవశశ్లోకభాష్యతాత్పర్యచద్వికాయాంపూర్వపక్షిభిరేవాభిహితతయా—సర్వేచ్యవనధర్మాణ్యత్యత్ర జ్ఞానీతరాధికారిత్రయవిషయసర్వశబ్దస్య పంచాగ్నివిద్రావకైవల్యనిష్ఠసంగ్రహకత్వేపి తదితరకైవల్యనిష్ఠానంగ్రహకత్వేనతస్య

పునరావృత్తిమత్త్వమనిత్యత్వంచ పూర్వపక్ష్యభిమానానురోధేపి సుత
రామేవ న కేనాపి ప్రమాణానసిద్ధతి—దశితమోక్షధర్మనచనస్య తద్వి
షయకత్వాభావాత్—తద్ధామాకప్రమాణాంతరస్య కస్యచిత్తైంసుదా
హరణాచ్చ ॥౨౬౭॥ ఎవం కషాంచితై వల్యనిష్ఠానా మూర్ధ్వార్థి
రోహితాశ్యేషా మథోఽనరోహేణచ తనీయపురుషాగ్రానిత్యత్వనణా
నంప్రమాణవిరుద్ధమప్యసంభవ్యతేస్సప్తమ్ ॥౨౬౮॥ భగవచ్ఛాస్త్రే బృ
హద్భూమౌ సహితాయాం ప్రథమపాదే ద్వితీయాధ్యాయే—సంప్రాప్త్యా
చార్యశరణ ముపాయమవగత్తవ । మదాజ్ఞాకారినోఽఘాత్యాహ్యజీవం
ప్రాకృతాంతనుమ్॥హిత్యాముక్తాయేభవన్ద్వివిధాస్తేప్రకీర్తితాః । కేవ
లాస్సేవకాశ్చేతి కేవలాస్త్రమవజ్జతాః । సేవకాద్వివిధాజ్ఞాయాః కింకరా
రూపసేవకాః । కైంకర్యంగర్థ మాల్యాదిమూజానా లేపవర్తనమ్ ॥ పక్షు
పాతాసహప్రేమ వీక్షణంరూపసేవనమ్ । ఏవమ్ముక్తామహాదేవి మమలోకే
విశన్తిహిత్యాదినా కేవలసేవకభేదేన ముక్త్యైవవిధ్యం తత్ర కేవలానా
మశరీరత్వం సేవకానాం సేవనోపయోగశరీరయోగం ద్వవిధానామపి నిత్య
విభూతిప్రవేశసద్భావంచాభిధాయ—తతఃకించిమపరిష్టాత్—మామేవ
శరణంయాతా స్సర్వభావేనసింధుజైలతీతాను స్తరామ్నాయాం కేవలా
స్సేవకాహివా॥బహుప్రామత్సదంప్రాప్తా స్సేవకాస్సేవయామమగమనా
గమనైర్ముక్తాః కేవలాస్త్రభవన్తిహితీ కేవలానాం సేవకానాంచ ద్వవి
ధానామపిముక్తానాం భగవత్ప్రమేవశరణముపగమ్య భగవత్సమ్మర్థినిత్య
విభూత్యాఖ్యమహాలోకప్రవేశనిబద్ధనదు స్తరమాయాతీతత్వం పరిమవిశే
షేణాభిధాయ—తత్ర సేవకాఖ్యానాంపరం భగవదమభవాసాధారణ
స్థానరూపపరమపదంప్రాప్త్య భగవత్సేవకభావేనావస్థానమభిధాయ—కే
వలాఖ్యానాంతు తదభస్తా త్సంసారమణ్డలోపరిష్టాచ్చ మధ్యపశ్చాద్వే
స్థితపరమపదాధిరోహలక్షణ గమనాధస్థితసంసారమణ్డలావరోహలక్షణౌ
గమనవినిర్ముక్తతయైవావస్థానంచహి స్పష్టమభిధీయతే॥౨౬౯॥ తదిదం
సర్వమభినన్దయైష్వాక్తం లోకగురుభిరపి స్పష్టమర్థపంచకరహస్య—

కేవలోనామెత్యరభ్య తత్స్వరూపప్రపంచసమూహికం— యోగఫల
భూతాత్మానుభవమాత్రమేవ పురుషార్థతయానుభూయ శశ్చ
త్సంసారసంబంధభగవత్ప్రిప్తిస్వరూపయోగ్యతావిలయంప్రాప్య యా
వదాత్మభావ్యశరీరచారీకశ్చిడితి || ౨౨౦ || తస్మా త్త్రిశుక్తప్రమాణవి
రోధాదపి కైవల్యనిష్ఠానా మూర్ధ్వధిరోహణోవరోహకల్పనాసమ్మ
వేన కైవల్యపురుషార్థస్య నిత్యతాయాదురపహ్నవంసిద్ధ్యా తదనిత్యత్వి
వణానం సర్వధేవానంబంధమ్ || ౨౨౧ || అతోగీతాదా కైవల్యాధి
సామపునరావృత్తినివాదానం నావరోహభావమాత్రాభిప్రాయకం— అపి
తు పూర్వోక్తరీత్యా కైవల్యపురుషార్థనిత్యత్వాభిప్రాయకమేవేతిసిద్ధం
|| ౨౨౨ || తదనుభవస్థానమపి సంసారమణ్డలాదూర్ధ్వం పరమవ్రాణ్యమైక
దేశరూపం నిత్యమేవేతి వ్యక్తిభవిష్యత్పుపరిష్టాత్ || ౨౨౩ || యత్తు వే
చాంతాచార్యకుమారైర్వరదాచారైశ్చ రహస్యత్రయసారసంగ్రహచర
మాధికారైః— కైవల్యార్థినః పూర్వకర్మావశేషాత్పునర్విషయానుభవ
స్వీకారేణ చ్యవనధర్మత్వోపపాదనం — పశ్చాద్భాగ్యపరిపాకవిశేషవ
శేన భగవదుపాసనే తదధీనార్పిరాదిగతిభగవత్ప్రిప్తీస్వీకారేణాపున
రావృత్త్యుపపాదనంచక్రతమ్ || ౨౨౪ || తదత్యంతహేయం— తథాసతి
సంసారిమాత్రస్యాపునరావృత్తిత్వకథనసంభవే నైశ్వర్యార్థినాం పున
రావృత్తేః కైవల్యార్థినా మపునరావృత్తైశ్చవిభజ్య కథనే కారణాభా
వాత్ || ౨౨౫ || తత్ఫలోద్దేశ్యకతదుపాసననిష్ఠస్యాపునరావృత్తికథనం
తదుపాసనసాధ్యతత్ఫలసిద్ధ్యవ్యవహితోత్తరకాలవిషయమేవహి వాచ్య
మ్ || ౨౨౬ || ఇథంచ కైవల్యప్రాప్తిపశ్చాత్తనబ్రహ్మోపాసనసాధ్య
బ్రహ్మప్రాప్తిలక్షణఫలానన్తర మపునరావృత్తిసంభవే తస్యాబ్రహ్మో
పాసనఫలభూతాయాః కైవల్యాధ్యుపాసనఫలరూపత్వాభావేన కైవ
ల్యార్థినోబ్రహ్మోపాసకేభ్యః పాథక్యేనాపునరావృత్తికథనం నిర్భక్
మేవ || ౨౨౭ || గీతాప్రమాధ్యాయత్రయోవింశచతుర్వింశశ్లోకద్వయభా
ష్యేన సృజన్సృజగత్యపునరావృత్తిశుచివైయథ్యాపత్తిహేతునైవ

—తద్యథత్వంవిమరిత్యాది శ్రుతే భిన్నభిన్నాధికారివిషయత్వంభావ్య
కాస్తే స్పష్టతమ్ ॥ ౨౭౮ ॥ అతః కైవల్యాధివిషయే వృక్షగత్యపునరా
వృత్తిభిన్నానం కైవల్యాధిసాంతదళోపాసననిష్పత్త్యనంతర తదాయ
త్తగతితత్సాధ్యైవల్య ప్రాప్త్యవ్యవహితోత్తరకాలాపునరావృత్తివిష
యకత్వమంతరేణ సకథంచిత్యపవద్యత ఇతి సకించితేతత్ ॥ ౨౭౯ ॥ కైవ
ల్యనిష్పత్త్యేవపంచాగ్ని విద్రూపతాయానమ్యమాణత్వాత్తస్యచాచి
రాదిగత్యా నిష్క్రిత్యాపాపవధవతఃస్వప్రాప్యపునరావృత్తిప్రతునరా
వృత్తిః బహు నిష్పవదేవేతిచ వ్యక్తిభవిష్యత్సుపరిష్టాత్ ॥ ౨౮౦ ॥ య
ద్యపి—క్రమము క్రొత్తిధికారివిషయే కథంచిత్యపునరావృత్తివ్యవహితః క్వ
చిత్తమృచితి ॥ ౨౮౧ ॥ తథాపి కైవల్యాధివిషయపునరావృత్తివ్యవహితే
శో నక్రమము క్రొత్తిభిప్రాయకోవత్తుంశక్యః— ద్వయోరవ్యధికారిణోద్వి
భజ్యనిర్దిష్టయోస్తుల్యతయాపునరావృత్తివ్యవహితస్య తుల్యకా
లవిషయస్యేవ క్తవ్యత్వేనతద్విరోధాత్ - సూత్రకారై రపి—తద్యథత్వం
వినుశ్యేచేమేరణ్యైశ్చద్ధాతప ఇత్యుపాసత ఇత్యాద్యపునరావృత్తిశ్రుతే
రవ్యవధానేన బ్రహ్మప్రాప్తింప్రతిపాదయంత్యాః క్రమము క్తిపరత్వానం
భవమభిప్రేత్యేవబాదరిపక్షస్య-తత్రాపితుల్యతయా ద్వివిధాధికారిణామ
వ్యవధానేన బ్రహ్మప్రాప్తిమపునరావృత్తిచప్రతిపాదయంత్యాస్తస్యైవ
కవిధాధికారిణాంక్రమము క్తిపరతాయాః—అన్యవిధాధికారిణామవ్యవ
హితము క్తిపరతాయాశ్చ సుతరామేవాసమృచమభిప్రేత్యేవ జైమినీప
క్షస్యచ నిరాసశ్చనాచ్చ ॥ ౨౮౨ ॥ ఎవం కైవల్యపునరావృత్తిని
త్యత్యకథనం సకలప్రమాణపూర్వాచార్యశ్రీసూక్తిసాంవిరుద్ధమిత్యప
చాదితమేవఖలుప్రాక్ ॥ ౨౮౩ ॥ స్వక్తివిరుద్ధమపునలభ్యత ఇత్యతోపి
దమనిత్యత్యవచనమత్యంతహేయమ్ ॥ ౨౮౪ ॥

ఇదమత్రావధేయం—పూర్వపక్షిభిహిత రహస్యత్రయసారస్త
ప్రభావ్యతాత్పర్యచన్ద్రీకాదిషు కైవల్యపునరావృత్తినిత్యత్వంబలేతమ్

1౧1 న్యాయసిద్ధాంతజనజీవపరిచ్ఛేదానైః - అనఘాయోగసాధ్యమైశ్వ
ర్యమితవరదవిష్టుమిశ్రవాక్యముదాహరద్భిరేభిరేవ తస్యచిత్తత్వంచిరూ
పితం । ౨ । ఎవం తాత్పర్యచన్ద్రికాయాగీతా సప్తమాధ్యాయపాఠ
శ్లోకేతద్భాష్యేచ—జిజ్ఞాసుశబ్దేన ప్రక్రాంతౌఽప్తమాధ్యాయద్వావింశ
శ్లోకతద్భాష్యపర్యంతగ్రంథేన స్యానుగుణస్వరూపఫలోపాసనాదిభిని
రూప్యమాణః ప్రస్తుతాయః కైవల్యనిష్ఠః—సఎవ తమపరితనశ్లోకావతా
రికాభాష్యే-అథాత్మయాథాత్మ్యవిదఃపరమపురుషనిష్ఠస్యచసాధారణీమ
చిరాదికాంగతిమాహేత్యాదిరూపే-ఆత్మయాథాత్మ్యవిచ్ఛేదేనాప్య
చ్యత ఇత్యభిహితం । 3 । న్యాయసిద్ధాంతజనేతు—యస్త్యయం—ఆత్మ
యాథాత్మ్యవిదఃపరమపురుషనిష్ఠస్యచ సాధారణీమచిరాదికాంగతి
మాహేత్యాదిగ్రంథః—సతు ప్రస్తుతత్వమాత్రేణ కైవల్యనిష్ఠపరమపురు
షనిష్ఠవిషయఇతి నమస్తస్యం—కింతు పరమాత్మాత్మకస్వాత్మానుసం
ధాత్వస్వాత్మకరీరకపరమాత్మానుసంధాత్వభేదభిన్నబ్రహ్మవిద్విషయ
ఎవేత్యాదిగ్రంథే దశైతాప్తమాధ్యాయద్వావింశశ్లోకతద్భాష్యపర్యంత
గ్రంథే—పూర్వప్రస్తుతః కైవలప్రత్యగాత్మోపాసకకైవల్యనిష్ఠః—తస్మా
దన్యః-ఆత్మయాథాత్మ్యవిదఇత్యుపరితన గ్రంథనిష్ఠపంచాగ్నివిచ్ఛేద
తోబ్రహ్మవిదితినిరూపితం । ౪ । అతఃపరస్పరవిరుద్ధోఽదనీయగ్రంథఇతి
। ౨౦౫ ।

ఇదంపునరత్రావధేయం—ఇదమత్రపూర్వపక్షిణఃప్రప్తవ్యాః—
కేనప్రమాణేన కైవల్యపురుషార్థస్యానిత్యత్వం భవంత్రావణాయస్తీతిగో
సతావత్ప్రాప్యవిరాశాత్తత్సాధయితుంశక్యం । ౨ । సహి తదర్థినః
కర్మసాధ్యంనశ్వరమచిదస్తుతన్మిత్రంవాప్రాప్యం । 3 । యేనపునరాన్య
త్రిస్సంభావ్యత । ౪ । అపితు ప్రకృతివియుక్తం స్వస్వరూపావస్థితం
ప్రత్యగాత్తవస్తు । ౫ । తచ్చసక్షరణశీలం । ౬ । క్షరస్సర్వాణిభూతా
ని కూటస్తోఽక్షరఉచ్యతఇతిహి ముక్తస్వరూపంగీతం । ౭ । కైవల్యాధివ్య

ప్రాప్యంద కూటస్థాక్షరాదిశబ్దాచ్య ప్రకృతివియుక్తం న్యూపేతావ
స్థితం ప్రత్యగాత్మనస్త్రితివ గీతాతత్వాప్యాదిషుచ సమస్తతోఽభిహి
తం॥౧౫॥ సాప్రస్థాననివాశాదనిత్యత్వం సాధయితుంశక్యం—యోగి
నామమృతంస్థానం స్యాత్ప్రసన్నైషకారిణామితి ప్రాగువాహ్యతేషుపు
రాణవచనే కైవల్యాప్తిప్రాప్యస్థానస్యామృతశబ్దేన నిత్యతాయాఎవావగ
మాత్—తన్నిత్యతాయా స్మప్రపంచము త్తరప్రథాపయిష్యమాణత్వా
చ్చ॥౧౬॥ నాపిచ—సర్వేచ్యననధర్మాణాదిమోక్షధర్మవచనప్రామాణ్య
త్కైవల్యపురుషార్థనిత్యత్వం సువచం—దశితవచనఘటితప్రకరణ
స్య గీతాసప్తమాధ్యాయే—తేషాంజ్ఞానీనిత్యయుక్తత్యాదిసప్తదశ్లో
కభాష్యతాత్పర్యచిన్తాయాం త్త్రైకరణే నైకకణ్డతాయాధవచ్చిరే
వౌదాహ్యతతయా—తద్వ్యక్తభాష్యే—తేషాంజ్ఞానీవిశిష్యతే—ఇతఃనిత్య
యుక్తవకథక్తిరితచ—తస్యహిమదేకప్రాప్యస్యమయామోగోనిత్యః—
ఇతరయోస్తు యావత్స్వాభిలషితప్రాప్తిమయామోగఇతిగ్రంథేజ్ఞానీ
తరయోరధికారిణో త్యానత్వాభిలషితప్రాప్త్యేవవతః—మానతయా ప్ర
తిపాదితస్య సేవ్యసేవకభావలక్షణస్య భగవత్సహాయోగస్యస్వాభిలషి
తప్రాప్త్యనంతరం నివృత్తేరేవప్రతిపన్నతయా తదేకకణ్డస్య దశితమో
క్షధర్మవచనస్యాపి సేవ్యసేవకభావలక్షణభగవద్యోగనిన్వత్తిరూపచ్య న
ధర్మత్వపరతాయాఎవసిద్ధ్యా తాదృశవచనేన కైవల్యపురుషార్థనివృత్తే
రసిద్ధేః॥౧౭॥ స్థలాంతరేఽప్తమాధ్యాయ త్రయోవింశాదిశ్లోకభాష్యతాత్ప
ర్యచిన్తాయాం పంచాగ్నివిద్రూపస్యకైవల్యనిష్ఠస్య భగవత్ప్రాప్త్య
ర్థం తతఃక్షణ్యోగమనవశా త్రైవల్యనిష్ఠత్వా చ్యవనధర్మతోపపాదన
మపి ప్రాగేవప్రత్యుక్తం—ప్రకృతివియుక్తప్రత్యగాత్మన్వరూపావాప్తిల
క్షణకైవల్యపురుషార్థస్య పశ్చాద్విచ్ఛేదాసమ్భవస్యోపపాదితత్వాత్—
భగవత్ప్రాప్త్యోధ్వోగమనస్య ప్రత్యుత్తాఘాహేతుత్వేపినిన్దాహే
తుత్వాసమ్భవేనదశితవచనస్యతాదృశోధ్వోగమనపర్యవసన్నచ్యవనార్థ
కత్వాసమ్భవస్యాపి దశితత్వాచ్చ॥ ౧౮॥ కించ—యథోక్తకీర్త్యా తా

దృశ్యచ్యవనధర్మత్వస్య నిర్దాహేతుత్వాసంభవమభిప్రేత్యైవ తత్కల్పం
 విహాయతమపరి-ఉపాసనదశానుభూతేపరమాత్మనిఫలదశాయాంకించి
 త్కాలమనుభవవిచ్ఛేదాద్వా ప్రాప్తప్రధంశలక్షణం చ్యవనధర్మత్వ
 మితిచరమంకల్పాంతరమభిదధానై భవద్భిరేవభగవ దనుభవవిశేషనివృ
 త్తిరూపమేవచ్యవనధర్మత్వంయుక్తం-నాన్యాదృశమిదశితం । ౧౨ ।
 ఉదృశ్యచ్యవనధర్మత్వవైశిష్ట్యవదశితవచనార్థత్వాభిప్రాయేనైవచ సప్తమా
 ధ్యాయసప్తదశశ్లోకభాష్యతాత్పర్యచన్ద్రికాయాం-ఆతలస్యాభావభావ
 త్వైకాభికారిత్వనిర్ణయాదితరయోరితిద్వివచనం-ఎతేనాత్మార్థాగ్నిసాః
 ఫలదశాయాం పరమాత్మనూభోగ్యతయాఽనుసంధానం నాస్తీతిసిద్ధమి
 త్యుక్తంభవద్భిరేవ । ౧౩ । తస్మాదుక్తమోక్షధర్మవచనస్యాన్యాదృశా
 భవకతాయా అస్తతో భవద్భిరేవైకత్వయా నై తేనవచనేన కైవ
 ల్యస్యానిత్యతాసిద్ధిః । ౧౪ । తత్పాదకప్రమాణాంతరంచనఃపిచి
 ద్దశితంభవద్భిః । ౧౫ । ద్రావిడవేదతద్భాష్యాదిష్యుః పూర్వా
 చాత్ర్యైః కైవల్యస్య నిత్యత్వమేప్రతిపాద్యతృత్యపిచ ప్రాగేపూపపాది
 తమ్ । ౧౬ । ఎవంస్థితే-సర్వేచ్యవనధర్మాణ్యతిమోక్షధర్మవచనంప్ర
 మాణీకృత్య సమస్తతోరహస్యత్రయసారస్తోత్రభాష్యాదిషు కైవల్యపు
 రుషార్థానిత్యత్వోన్వయో భవతామవివేచితరమణీయాకాణ్డతాణ్డవమా
 త్రయాపఘటతి సిద్ధమ్ । ౧౭ । కింబహునా-యుష్మత్ప్రప్రాచీనైషుకే
 నాప్యనభిహితంభవమపజ్ఞమిదం కైవల్యపురుషార్థానిత్యత్వం గ్రన్థా
 న్తరేషు తత్రతత్రనిరూప్య పునస్తస్మిన్నుకే సకలప్రమాణపూర్వాచా
 ర్యసంప్రదాయవిరోధంపర్యాలోచయద్భిభవద్భిరేవన్యాయసిద్ధాంజనే
 భంగ్యస్తరేణ తన్నిత్యత్వంప్రతిపాదయద్భి గ్రన్థానాంతరభిప్రేత్యతదని
 త్యత్వవాదాసామంజస్యం స్వయమేవాంగీకృతమితి నాతీవాస్మాకమత్రే
 కథసియమస్తీత్యుపరమ్యతఇతి । ౨౦౬ ॥ ఇతి శ్రీశాకిరకమీమాంసా
 మహాణవాదఃపాతినీ శ్రీతైలానస్తపూరుష శ్రీరంగాచార్య విరచితకా
 ర్యాధికరణవాదకల్లోల కైవల్యపురుషార్థ నిత్యత్వానిత్యత్వ విషయప్ర
 భమవిప్రతిపత్తివిచారోనామ తృతీయస్తరణః ।

10893

